

**Mülkiye
uluslararası
ilişkiler
kongresi**

BİLDİRİ KİTABI

**ekim devrimi'nin
yüzüncü yılında
sovyetler birliği,
soğuk savaş
ve
uluslararası sistem**

siyasal bilgiler fakültesi
uluslararası ilişkiler bölümü

<http://www.mulkiyecongress.org>

faculty of political science
department of international relations

mulkiye_ikongresi@ankara.edu.tr

© Copyright: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi 2017

EKİM DEVRİMİNİN YÜZÜNCÜ YILINDA SOVYETLER BİRLİĞİ,
SOĞUK SAVAŞ VE ULUSLARARASI SİSTEM

THE 100TH ANNIVERSARY OF THE OCTOBER REVOLUTION:
THE SOVIET UNION, THE COLD WAR AND THE
INTERNATIONAL SYSTEM

16-17 OCTOBER 2017

BİLDİRİ KİTABI

ULUSLARARASI KONGRE
INTERNATIONAL CONGRESS

AÜ SBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Cebeci Kampüsü, Ankara

DÜZENLEME KURULU / ORGANIZATION COMMITTEE

Adelina Hasani	Ahmet Akçam
Betül Yavuz	Bihter Çarhoğlu
Bilal Alper Torun	Çınar Özen
Ersin Embel	Ertuğrul Cevheri
Fadime Gözde Çolak	İlhan Uzgel
Klevis Kolasi	Kürşat Güç
Melek Fırat	Merve Mesçioğlu Fedai
Orhan Gafarlı	Tamer Kaşıkçı
Tuğçe Kelleci	

HAKEM KURULU / PEER REVIEWERS

Çınar Özen	Erel Tellal
Ersin Embel	Funda Keskin Ata
İlhan Uzgel	Melek Fırat

AKADEMİK DANIŞMA KURULU / ACADEMIC ADVISORY BOARD

Alexander A. Kornilov, *Institute of International Relations and World History NNSU*
Ali Faik Demir, *Galatasaray Üniversitesi*
Asim Mujkiç, *Sarajevo Üniversitesi*
Bill Bowring Barrister, Birkbeck College, *University of London*
Burak Samih Gülboy, *İstanbul Üniversitesi*
Fırat Purtaş, *Gazi Üniversitesi*
Hasan Ali Karasar, *Atılım Üniversitesi*
İsmayıl Ağakışey, *Moskva Lomonos State University*
Mark Kramer, *Davis Center for Russian and Eurasian Studies, Harvard University*
Mitat Çelikpala, *Kadir Has Üniversitesi*
Natalya Ulchenko, *Russian Academy of Sciences*
Pınar Bedirhanoglu, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*
Roy Allison, *Russian and Eurasian Studies Centre, St. Antony's College, University of Oxford*
Toğrul İsmayıl, *TOBB Üniversitesi*
Yelda Hatice DEMİRAĞ, *Başkent Üniversitesi*

16 Ekim 2017 Birinci Gün – 16 October 2017 First Day

09:00 - 09:30	Kayıtlar / Registrations
09:30 - 10:00	Açılış Konuşmaları / Opening Speeches - Aziz Köklü Conference Hall
10:00 - 10:45	Giriş Konuşması / Keynote Speech <i>Natalia Uichenko</i> Aziz Köklü Conference Hall
10:45 - 11:00	<i>Kahve Arası / Coffee Break</i>

11:00 - 12:30	Açılış Oturumu / Opening Session – Aziz Köklü Conference Hall
---------------	---

12:30 - 13:30 Öğle Yemeği Arası / Lunch Break

	Salon 1 / Room 1	Salon 2 / Room 2	Salon 3 / Room 3	Salon 4 / Room 4	Salon 5 / Room 5
13:30 - 15:00	Oturum I / Session I	Oturum II / Session II	Oturum III / Session III	Oturum IV / Session IV	Oturum V / Session V

15:15 - 15:30 Kahve Arası / Coffee Break

	Salon 1 / Room 1	Salon 2 / Room 2	Salon 3 / Room 3	Salon 4 / Room 4	Salon 5 / Room 5
15:30 - 17:00	Oturum VI / Session VI	Oturum VII / Session VII	Oturum VIII / Session VIII	Oturum IX / Session IX	Oturum X / Session X

19:30 - Sosyal Gece / Social Event

17 Ekim 2017 İkinci Gün – 17 October 2017 Second Day

	Salon 1 / Room 1	Salon 2 / Room 2	Salon 3 / Room 3	Salon 4 / Room 4	Salon 5 / Room 5
10:30 - 12:30	Oturum XI / Session XI	Oturum XII / Session XII	Oturum XIII / Session XIII	Oturum XIV / Session XIV	Oturum XV / Session XV

12:30 - 13:30 Öğle Yemeği Arası / Lunch Break

	Salon 1 / Room 1	Salon 2 / Room 2	Salon 3 / Room 3	Salon 4 / Room 4	Salon 5 / Room 5
13:30 - 15:00	Oturum XVI / Session XVI	Oturum XVII / Session XVII	Oturum XVIII / Session XVIII	Oturum XIX / Session XIX	Oturum XX / Session XX

15:15 - 15:30 Kahve Arası / Coffee Break

	Salon 1 / Room 1	Salon 2 / Room 2	Salon 3 / Room 3	Salon 4 / Room 4	Salon 5 / Room 5
15:30 - 17:30	Oturum XXI / Session XXI	Oturum XXII / Session XXII	Oturum XXIII / Session XXIII	Oturum XXIV / Session XXIV	Oturum XXV / Session XXV

BİRİNCİ GÜN / FIRST DAY

AÇILIŞ OTURUMU/OPENING SESSION	11:00-12.30	Aziz Köklü
---------------------------------------	--------------------	-------------------

Erel Tellal / Oturum Başkanı**Onur İşçi / Modern Tarih Literatüründe Ekim Devrimi ve Sovyet Yüzyılımın Başlangıcı****Onur ÖnoI / Romanov Hanedanlığı'nın Yıkılışı ve Devrimi Hazırlayan Koşullar****Sam Hirst / The Bolshevik Revolution, Nationality Policy, and the Post-WWI Order**

OTURUM I/SESSION I	13:30-15.00	Salon 1/Room 1
---------------------------	--------------------	-----------------------

Çınar Özen / Oturum Başkanı**Erel Tellal / Bolşeviklerin Zor(lu) İktidarı: Devrimde Mubalefet****Igor Okunev / Vologda as a Diplomatic Capital of Revolutionary Russia: A Political-Geographical Analysis****Kezban Acar / Sovyet Tarih Yazımında 93 Harbi**

OTURUM II/SESSION II	13:30-15.00	Salon 2/Room 2
-----------------------------	--------------------	-----------------------

Melek Fırat / Oturum Başkanı**Atay Akdevelioğlu / İran Komünist Partisi'nin (1920-1941) Bolşevik Kökenleri, İdeolojik Sınırları ve Kütleselleşememesi****Nuri Yeşilyurt / Ürdün'ün Soğuk Savaşla İmtihanı: 1955 Bağdat Paketi'nden 1958 Irak Darbesine Hâşimi Rejiminin Hayatta Kalma Mücadelesi****Çınar Özen / Süleyman Demirel'in Sovyetler Birliği Politikası (1965- 1991)****Orhan Gafarlı ve Kürşat Güç / Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu Politikası'nda Kürt Meselesi: Mahabat Devleti ve Kuzey Irak Kürtleri**

OTURUM III/SESSION III	13:30-15.00	Salon 3/Room 3
-------------------------------	--------------------	-----------------------

Sertaç Başeren / Oturum Başkanı**Nursulu Çetin / SSCB'nin Dağılma Sürecini Tetikleyen Faktörlerden Jeltoksan Hareketi****Mustafa Edip Çelik ve Recep Çelik / Soğuk Savaş'ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması**

OTURUM IV/SESSION IV	13:30-15.00	Salon 4/Room 4
-----------------------------	--------------------	-----------------------

A. Faik Demir / Oturum Başkanı**İsmail Köse / Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notalar Savaşı****N. Selcen Korkmazcan / Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Hazırlıklarında Türkiye'ye Karşı Tutumu****Burçin Canar / SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979)**

OTURUM V/SESSION V	13:30-15.00	Salon 5/Room 5
--------------------	-------------	----------------

Gökhan Erdem / Oturum Başkanı

Klevis Kolasi / Sovyet - Arnavutluk Ayrılığı: Çatışmanın İdeolojik Biçimi Altında Yatan Nedenler

Sabit Duman / Detent Politikasının Sonlanmasında 1973 Ekim Arap-İsrail Savaşının Rolü

Ceren Gürsellers Özbilgiç / Hruşov Döneminde SSCB ve Afrika İlişkileri

Yeliz Kulalı / Tito-Stalin Ayrılığı

OTURUM VI/SESSION VI	15:30-17.00	Salon 1/Room 1
----------------------	-------------	----------------

Klevis Kolasi / Oturum Başkanı

Cüneyt Akalın / Anadolu-Kafkasya Arasındaki Köprü: Dr. Nerimanov

Esm'e Özdaşlı ve Hasan Fatih Seval / Rusya Müslümanlarının Bolşevik Devrimi'ne Katkıları ve Mirsaid Sultan Galiev

Hayri Çapraz / Bolşeviklerin Kuzey Kafkasya'daki Uluslar Politikası (1917-1920)

Hilal Görgün / 1917 Ekim Devrimi'nin Modern İslam Düşüncesine Etkisi: Sosyalizm ve Komünizm'e Karşı Geliştirilen Farklı Tavrular

OTURUM VII/SESSION VII	15:30-17.00	Salon 2/Room 2
------------------------	-------------	----------------

Ersin Embel / Oturum Başkanı

Evren Küçük ve Nurgül Bekar / Türk Diplomatların Bakış Açısından Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1925) Üzerine Bir Değerlendirme

M. Hakan Özçelik / Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Büyükelçiliği

Ali Engin Oba / Türk Diplomatlarının Anılarında Sovyetler Birliği ve Türk-Rus İlişkileri

Gökhan Erdem / Sovyetler Birliği ve Lozan Konferansı

OTURUM VIII/SESSION VIII	15:30-17.00	Salon 3/Room 3
--------------------------	-------------	----------------

Yelda Demirağ / Oturum Başkanı

Timuçin Kodaman ve Ümit Alperen / Mao Zedong Dönemi Çin-Sovyet İlişkilerinde İdeoloji ve Ulusal Çıkar

Fazlı Doğan ve Erdem Özlük / Çin'deki Komünist Devrim Süreci ve Bolşeviklerin Politikaları: 1921-1949

Umut Bekcan / Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongreden 1963 Parti Mektuplarına

OTURUM X/SESSION X	15:30-17.00	Salon 5/Room 5
--------------------	-------------	----------------

Christos Teazis / Oturum Başkanı

Özgür Budak / Sosyal İktidar ve Sovyet Askeri Endüstriyel Kompleksi

Mehmet Volkan Kaşıkçı / Bennigsen'den Sonra: Sovyet Dönemi Orta Asya Tarih yazımında Güncel Tartışmalar

Çağlar Söker / Jeopolitik Rekabet, Kaçınılmaz Karşıtlık ve Konjonktürel Yakınlaşma: Türk-Rus İlişkilerine Tarihsel Bakış

İKİNCİ GÜN / SECOND DAY

OTURUM XI/SESSION XI 10:30-12.30 Salon 1/Room 1

Hasan Ali Karasar / Oturum Başkanı**Mehmet Nazım Uygur ve İlker İşler / Ekim Devrimi ve Devrim'in Silmeye Çalıştığı İnsan Tipinin Karakteristik Rus Örneği: Oblomov****Gülzar İsmayıl / Finlandiya ile Sovyetler Birliği Arasında Yaşanan Kış Savaşı'na Türk-Tatarların Katılımı****Esmem Özdaşlı ve Diren Şahin / SSCB Dönemi Milliyetler Politikası ve Rusya Yahudi Özerk Oblastı: Birobidzhan****İbrahim Hasanoğlu / Milliyetler Politikası Bağlamında SSCB'den Sürgün Edilen Halklar: 1941-45**

OTURUM XII/SESSION XII 10:30-12.30 Salon 2/Room 2

Mitat Çelikpala / Oturum Başkanı**Yaşar Sarı / Crumbling of World Order and End of Soviet Union: How and Why?****Sezai Özçelik / The Cold War Re-Visited: Explaining and Understanding of the End of the Cold War in Light of Neo-Realism**

OTURUM XIII/SESSION XIII 10:30-12.30 Salon 3/Room 3

Pınar Bedirhanoglu / Oturum Başkanı**Levent Odabaşı / Yüzyüncü Yıldönümünde "Kapital'e Karşı Devrim": Antonio Gramsci ve Tarihselcilik Tartışması Çerçevesinde Ekim Devrimi****Burç Aka / Ekim Devrimi'nin SSCB Dış Politika Çıktılarına Etkisi**

OTURUM XIV/SESSION XIV 10:30-12.30 Salon 4/Room 4

Ersel Aydınlı / Oturum Başkanı**Yiğit Anıl Güzelipek / Moscow's Counter Containment Policy: The Reincarnation of Kennan****Fatma Aslı Kelkitli / Soviet Union's Balkan Opening during the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia and Greece****Boris Vukicevic / The Foreign Policy Doctrine of the Holy See in the Cold War Europe: Ostpolitik of the Holy See**

OTURUM XV/SESSION XV 10:30-12.30 Salon 5/Room 5

Funda Keskin / Oturum Başkanı**Salih Tunç / Chateau Vincennes Raporlarına Göre Osmanlı İmparatorluğu Sona Ererken Türkiye'de Bolşevik Faaliyetler ve İttihatçılara Yönelik Değerlendirmeler****Nejla Günay / Bolşevik İhtilalinin Ardından Osmanlı Devleti'nin Rusya'daki Yeni Rejime Bakışı****Telli Korkmaz / Sovyet Rusya ve Belgelerinde Mustafa Kemal ve Türkiye'ye Dair**

OTURUM XVI/SESSION XVI	13:30-15.00	Salon 1/Room 1
------------------------	-------------	----------------

Fırat Purtaş / Oturum Başkanı

Ersin Embel / İki Savaş Arası Dönemde Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Projeler ve Sovyetler Birliği Etkeni

İlhan Aras / Sovyetler Birliği Dış Politikasında Avrupa Bütünleşmesi: 1950'li ve 1960'lı Yıllar

OTURUM XVII/SESSION XVII	13:30-15.00	Salon 2/Room 2
--------------------------	-------------	----------------

Atay Akdeveliöglü / Oturum Başkanı

Sabri Aydın / Soğuk Savaş Kuramcısı Olarak Thomas C. Schelling

Vahit Güntay / Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği-ABD Çekişmesinin Stratejik İstibbarat Mirası: CIA-FSB Örneği

Bülent Şener / George F. Kennan ve "Uzun Telgraf": Soğuk Savaş'ın Başlangıcını Ve Sonunu Öngörmek ya da İnşa Etmek

OTURUM XVIII/SESSION XVIII	13:30-15.00	Salon 3/Room 3
----------------------------	-------------	----------------

Nuri Yeşilyurt / Oturum Başkanı

Sezen Kılıç / Rus Mubalif Basınında Bolşevik Devrimi (1918)

Zehra Aslan / Türkiye-Rusya İlişkilerinin Yerel Kamuoyuna Yansımalarına Bir Örnek: Trabzon Basınında Sovyet Rusya ve Komünizm Algısı (1945-1960)

OTURUM XIX/SESSION XIX	13:30-15.00	Salon 4/Room 4
------------------------	-------------	----------------

Özlem Kaygusuz / Oturum Başkanı

İhsan Ömer Atagenç / Türkiye Solu'nda Anti Sovyetizm: Sosyal Emperyalizm Kavramı, Üç Dünya Teorisi ve Proleter Devrimci Aydınlanma (PDA) Hareketi

Pınar Kahya / Soğuk Savaş dönemi Türkiye düşünce hayatında Barışseverler Cemiyeti: "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostu?"

Murat Kılıç / Soğuk Savaşın İlk Yıllarında Türk Sağının Komünizm Algısı

Kenan Olgun ve Tuba Özhazinedar / Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki 68 Kuşak Olayları Üzerindeki Etkileri

OTURUM XX/SESSION XX	13:30-15.00	Salon 5/Room 5
----------------------	-------------	----------------

Özge Özkoç / Oturum Başkanı

Mühdan Sağlam / Soğuk Savaş'ın Sıcak İlişkisi: SSCB-Batı Avrupa Enerji İlişkileri

Emre Kurt / Soğuk Savaş'ta Sıcak İlişkiler: Türkiye-SSCB Enerji İlişkileri

Salih Yılmaz / SSCB Kimliği Projesinden Avrasya Medeniyeti Projesine Dönüşüm

OTURUM XXI/SESSION XXI	15:30-17.30	Salon 1/Room 1
------------------------	-------------	----------------

Erdem Denk / Oturum Başkanı

Serataç Başeren / Soğuk savaş Döneminde Uluslararası Hukukta bir Kırılma: Reagan Doktrini

Mustafa Serhat Kaşıkara / Soğuk Savaş Yıllarındaki Bir Diğer Savaş: Yıldız Savaşları

Elif Şimşek Özkan / Süper Güç Kimliği İnşasında BM Güvenlik Konseyi Üyelığının Rolü: Soğuk Savaşta Sovyet Vetoları

Görkem Birinci / Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve SSCB

OTURUM XXII/SESSION XXII	15:30-17.30	Salon 2/Room 2
--------------------------	-------------	----------------

Toğrul İsmayıl / Oturum Başkanı

Dilara Mehmetoğlu ve Buket Önal / 'Potemkin Zarhlısı Ayaklanması Olayı'nın 1917 Bolşevik Devrimi Üzerindeki Etkileri

Volkan Marttin / İhtilal Sürecinde Bolşevik Söylemlerinin Doğu Avrupa Cephesindeki Yansımaları

OTURUM XXIII/SESSION XXIII	15:30-17.30	Salon 3/Room 3
----------------------------	-------------	----------------

Burak Gülboy / Oturum Başkanı

Utku Yapıcı / Chto Takoe Sovietskaya Diaspora? Is There a Living and Ideologically Sovieticized "Soviet Diaspora"?

Hikmet Mengüaslan ve Bilal Alper Torun / A Social Challenge to the Elusive Hegemony of the Soviet Union: The Prague Spring

MD Mahmudur Rahman / Has the Relevance of Non Aligned Movement Lost in the Post Cold War World?

OTURUM XXIV/SESSION XXIV	15:30-17.30	Salon 4/Room 4
--------------------------	-------------	----------------

Timuçin Kodaman / Oturum Başkanı

Emek Yıldırım / Sovyet Biyopolitikası: İktidar, Beden, Disiplin

Yasemin Gürsoy / Sovyet Hükümeti'nin İlk Kadın Bakanı Aleksandra Kollontay'ın Toplum Hayatı Üzerinde Devrimci Fikirleri

Ayşegül Gökalp Kutlu / Ulus İnşa Sürecinde Kadın Kimlikleri: Orta Asya Örneği

OTURUM XXV/SESSION XXV	15:30-17.30	Salon 5/Room 5
------------------------	-------------	----------------

OTURUM (Yüksek Lisans Öğrencileri)

Çınar Özen / Oturum Başkanı

Çağatay Balcı / Ekim Devrimi ve Rus İstibbarat Kültürünün Dönüşümü

Zaida Khutsishvili / Çarlık Rusyası'ndan Sovyetler Birliğine "Milli Sorun" ve Modern Ulus Devletler Oluşumunda Etkileri: Gürcistan Örneği

Barış Aydın / Debates on the Soviet Union and the Crisis of the International Socialist Movement in the 1970s

KATILIMCI LİSTESİ

- A.Faik Demir, Doç. Dr., *Galatasaray Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Alexander A. Kornilov, Prof. Dr., *Nizhni Novgorod Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Ali Engin Oba, Prof. Dr., *Çağ Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Atay Akdevelioğlu, Yrd. Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Ayşegül Gökalp Kutlu, Yrd. Doç. Dr., *Kocaeli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Barış Aydın**, Yüksek Lisans Öğrencisi, *İstanbul Bilgi Üniversitesi*, Kültürel Çalışmalar Bölümü
 Bilal Alper Torun, Araş Gör., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Boris Vukicevic, Yrd. Doç. Dr., *Karadağ Üniversitesi*, Siyaset Bilimi Bölümü
 Buket Önal, Yrd. Doç. Dr., *Kocaeli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Burak Samih Gülboy, Prof. Dr., *İstanbul Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Burç Aka, Doç. Dr., *Namık Kemal Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Burçin Canar, Yrd. Doç. Dr., *Çankırı Karatekin Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Bülent Şener, Yrd. Doç. Dr., *Karadeniz Teknik Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Ceren Gürselller Özbilgiç, Yrd. Doç. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Christos Teazis, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Cüneyt Akalın, Prof. Dr., *İstanbul Arel Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
- Çağatay Balcı, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Polis Akademisi*, İstihbarat Araştırmaları Bölümü
 Çağlar Söker, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Selçuk Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Çınar Özen, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Dilara Mehmetoğlu**, Araştırma Görevlisi, *Kocaeli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Diren Şahin, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
- Elif Şimşek Özkan**, Yrd. Doç. Dr., *Erciyes Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Emek Yıldırım, Doktora Öğrencisi, *Ankara Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
 Emre Kurt, Doktora Öğrencisi, *Marmara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Erdem Denk, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Erdem Özlük, Yrd. Doç. Dr., *Selçuk Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Erel Tellal, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ersel Aydın, Prof. Dr., *Bilkent Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Ersin Embel, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Esmе Özdaşlı, Yrd. Doç. Dr., *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Evren Küçük, Yrd. Doç. Dr., *Kastamonu Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Fatma Aslı Kelkitli, Yrd. Doç. Dr., *İstanbul Arel Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Fazlı Doğan, Dr., *Selçuk Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Fırat Purtaş, Prof. Dr., *Gazi Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Funda Keskin Ata, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Gökhan Erdem, Yrd. Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Görkem Birinci, Yrd. Doç. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, Kamu Yönetimi Bölümü
Gülzar İsmayil, Yrd. Doç. Dr., *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Hasan Ali Karasar, Prof. Dr., *Kapadokya Üniversitesi*
Hasan Fatih Seval, Araş. Gör., *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Hayri Çapraz, Doç. Dr., *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Tarih Bölümü
Hikmet Mengüaslan, Doktora Öğrencisi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Hilal Görgün, Yrd. Doç. Dr., *İstanbul Medeniyet Üniversitesi*, Tarih Bölümü

Igor Okunev, Doç. Dr., *Moskova Uluslararası İlişkiler Devlet Enstitüsü*

İbrahim Hasanoğlu, Doktora Öğrencisi, *Akdeniz Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
İhsan Ömer Atagenç, Dr., *Kırklareli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
İlhan Aras, Yrd. Doç. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
İlhan Uzgel, Prof. Dr., (Emekli) *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
İlker İşler, Okutman, *Şırnak Üniversitesi*, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İsmail Köse, Yrd. Doç. Dr., *Karadeniz Teknik Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Kenan Olgun, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*, Tarih Bölümü
Keziban Acar, Prof. Dr., *Celal Bayar Üniversitesi*, Tarih Bölümü
Klevis Kolasi, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Kürşat Güç, Arş. Gör., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Levent Odabaşı, Doktora Öğrencisi, *Ankara Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

M. Hakan Özçelik, Yrd. Doç. Dr., *İstanbul Aydın Üniversitesi*, Tarih Bölümü
MD Mahmudur Rahman, Doktora Öğrencisi, *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Mehmet Nazım Uygur, Araş. Gör., *Şırnak Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Mehmet Volkan Kaşıkçı, Doktora Öğrencisi, *Arizona Üniversitesi*, Rusya-Avrupa Tarihi
 Melek Fırat, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi* Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Mithat Çelikpala, Prof.Dr., *Kadir Has Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Murat Kılıç, Yrd. Doç. Dr., *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Mustafa Edip Çelik, Yrd. Doç. Dr., *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Mustafa Serhat Kaşıkara, Doktora Öğrencisi, *Anadolu Üniversitesi*, Hukuk Fakültesi
 Mühdan Sağlam, Doktora Öğrencisi, *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

N. Selen Korkmazcan, Yrd. Doç. Dr., *İstanbul Aydın Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Nejla Günay, Doç. Dr., *Gazi Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Nurgül Bekar, Yrd. Doç. Dr., *Kastamonu Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Nuri Yeşilyurt, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Nursulu Çetin, Prof. Dr., *Giresun Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Onur İşçi, Yrd. Doç. Dr., *Bilkent Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Onur Önel, Dr., *Bilkent Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Orhan Gafarlı, Doktora Öğrencisi, *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Özge Özkoç, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Özgür Budak, Yrd.Doç.Dr., *Ege Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Özgür Mengiler, Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Özlem Kaygusuz, Doç. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Pınar Bedirhanoğlu, Doç. Dr., *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Pınar Kahya, Doktora Öğrencisi, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu
 Yönetimi Bölümü

Recep Çelik, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi*, Tarih
 Bölümü

Sabit Duman, Prof. Dr., *İnönü Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Sabri Aydın, Doktora Öğrencisi, *Uludağ Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Salih Tunç, Doç. Dr., *Akdeniz Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Salih Yılmaz, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Samuel J. Hirst, Dr., *Bilkent Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Sertaç Başeren, Prof. Dr., *Ankara Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Sezai Özçelik, Doç. Dr., *Çankırı Karatekin Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Sezen Kılıç, Doç. Dr., *Başkent Üniversitesi*, ATAMER

Telli Korkmaz, Yrd. Doç. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi*, Tarih Bölümü
 Timuçin Kodaman, Prof. Dr., *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Toğrul İsmayıl, Doç. Dr., *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve
 Uluslararası İlişkiler Bölümü
 Tuba Özhazinedar, Doktora Öğrencisi, *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*, Tarih Bölümü

Umut Bekcan, Yrd. Doç. Dr., *Pamukkale Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
Utku Yapıcı, Yrd. Doç. Dr., *Adnan Menderes Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ümit Alperen, Dr., *Süleyman Demirel Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Vahit Güntay, Yrd. Doç. Dr., *Karadeniz Teknik Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Volkan Marttin, Yrd. Doç. Dr., *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi*, Tarih Bölümü

Yasemin Gürsoy, Doktora Öğrencisi, *Gazi Üniversitesi*, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yaşar Sarı, Doç. Dr., *Abant İzzet Baysal Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yelda Demirağ, Prof. Dr., *Başkent Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yeliz Kulalı, Yrd. Doç. Dr., *Galatasaray Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yiğit Anıl Güzelipek, Yrd. Doç. Dr., *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi*, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Zaida Khutsishvili, Yüksek Lisans Öğrencisi, *Giresun Üniversitesi*, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Zehra Aslan, Doç. Dr., *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi*, Tarih Bölümü

LIST OF PARTICIPANTS

A.Faik Demir, Assoc. Prof. Dr., *Galatasaray University*, Department of International Relations
Alexander A. Kornilov, Prof. Dr., *University of Nizhni Novgorod*, Department of International Relations

Ali Engin Oba, Prof. Dr., *Çağ University*, Department of International Relations
Atay Akdevelioğlu, Asst. Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Ayşegül Gökcalp Kutlu, Asst. Prof. Dr., *Kocaeli University*, Department of International Relations

Barış Aydın, M.A. student, *İstanbul Bilgi University*, Department of Cultural Studies
Bilal Alper Torun, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of International Relations
Boris Vukicevic, Asst. Prof. Dr., *University of Montenegro*, Department of Political Science
Buket Önal, Asst. Prof. Dr., *Kocaeli University*, Department of International Relations
Burak Samih Gülboy, Prof. Dr., *İstanbul University*, Department of International Relations and Political Science

Burç Aka, Assoc. Prof. Dr., *Namık Kemal University*, Department of International Relations
Burçin Canar, Asst. Prof. Dr., *Çankırı Karatekin University*, Department of International Relations
Bülent Şener, Asst. Prof. Dr., *Karadeniz Teknik University*, Department of International Relations

Ceren Gürselller Özbilgiç, Asst. Prof. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*, Department of International Relations
Christos Teazis, Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Cüneyt Akalın, Prof. Dr., *İstanbul Arel University*, Department of Political Science and Public Administration

Çağatay Balcı, M.A. Student, *Police Academy*, Department of Intelligence Studies
Çağlar Söker, M.A. student, *Selçuk University*, Department of International Relations
Çınar Özen, Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations

Dilara Mehmetoğlu, Phd. Candidate, *Kocaeli University*, Department of International Relations
Diren Şahin, M.A. student, *Mehmet Akif Ersoy University*, Department of International Relations

Elif Şimşek Özkan, Asst. Prof. Dr., *Erciyes University*, Department of International Relations
Emek Yıldırım, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of Political Science and Public Administration

Emre Kurt, PhD Candidate, *Marmara University*, Department of International Relations

Erdem Denk, Assoc. Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Erdem Özlük, Asst. Prof. Dr., *Selçuk University*, Department of International Relations
Erel Tellal, Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Ersel Aydın, Prof. Dr., *Bilkent University*, Department of International Relations
Ersin Embel, PhD, *Ankara University*, Department of International Relations
Esme Özdaşlı, Asst. Prof. Dr., *Mehmet Akif Ersoy University*, Department of International Relations
Evren Küçük, Asst. Prof. Dr., *Kastamonu University*, Department of International Relations

Fatma Aslı Kelkitli, Asst. Prof. Dr., *İstanbul Arel University*, Department of Political Science and Public Administration

Fazlı Doğan, Dr., *Selçuk University*, Department of International Relations
Fırat Purtaş, Prof. Dr., *Gazi University*, Department of International Relations
Funda Keskin Ata, Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations

Gökhan Erdem, Asst. Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Görkem Birinci, Asst. Prof. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*, Department of Public Administration
Gülzar İsmayil, Asst. Prof. Dr., *Çanakkale 18 Mart University*, Department of International Relations

Hasan Ali Karasar, Prof. Dr., *Kapadokya University*
Hasan Fatih Seval, M.A. Student, *Mehmet Akif Ersoy University*, Department of International Relations
Hayri Çapraz, Assoc. Prof. Dr., *Süleyman Demirel University*, Department of History
Mengüaslan, Hikmet, PhD Candidate, *Middle East Technical University*, Department of International Relations
Hilal Görgün, Asst. Prof. Dr., *İstanbul Medeniyet University*, Department of History

Igor Okunev, Assoc. Prof. Dr., *Moscow State Institute of International Relations*

İbrahim Hasanoğlu, PhD Candidate, *Akdeniz University*, Department of International Relations
İlker İşler, Lecturer, *Şırnak University*, Department of Turkish Language and Literature
İhsan Ömer Atagenç, PhD., *Kırklareli University*, Department of International Relations
İlhan Aras, Asst. Prof. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*, Department of International Relations
İlhan Uzgel, Prof. Dr., (Retired) *Ankara University*, Department of International Relations
İsmail Köse, Asst. Prof. Dr., *Karadeniz Teknik University*, Department of International Relations

Kenan Olgun, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt University*, Department of History
Keziban Acar, Prof. Dr., *Celal Bayar University*, Department of History
Klevis Kolasi, Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Kürşat Güç, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of International Relations

Levent Odabaşı, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of Political Science and Public Administration

M. Hakan Özçelik, Asst. Prof. Dr. , *İstanbul Aydın University*, Department of History

MD Mahmudur Rahman, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of International Relations

Mehmet Nazım Uygur, M.A. Student, *Şırnak University*, Department of Political Science and Public Administration

Mehmet Volkan Kaşıkçı, PhD Candidate, *Arizona State University*, Russian/European History

Melek Fırat, Prof. Dr., *Ankara University* Department of International Relations

Mithat Çelikpala, Prof.Dr., *Kadir Has University*, Department of International Relations

Murat Kılıç, Asst. Prof. Dr., *Süleyman Demirel University*, Department of History

Mustafa Edip Çelik, Asst. Prof. Dr., *Kahramanmaraş Sütçü İmam University*, Department of History

Mustafa Serhat Kaşıkara, PhD Candidate, *Anadolu University*, Faculty of Law

Mühdan Sağlam, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of International Relations

N. Selcen Korkmazcan, Asst. Prof. Dr. , *İstanbul Aydın University*, Department of History

Nejla Günay, Assoc. Prof. Dr., *Gazi University*, Department of History

Nurgül Bekar, Asst. Prof. Dr., *Kastamonu University*, Department of International Relations

Nuri Yeşilyurt, PhD, *Ankara University*, Department of International Relations

Nursulu Çetin, Prof. Dr., *Giresun University*, Department of International Relations

Onur İşçi, Asst. Prof. Dr., *Bilkent University*, Department of International Relations

Onur Önel, PhD, *Bilkent University*, Department of History

Orhan Gafarlı, PhD Candidate, *Ankara University*, Department of International Relations

Özge Özkoç, PhD, *Ankara University*, Department of International Relations

Özgür Budak, Asst. Prof. Dr., *Ege University*, Department of International Relations

Özgür Mengiler, PhD, *Ankara University*, Department of International Relations

Özlem Kaygusuz, Assoc. Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations

Pınar Bedirhanoğlu, Assoc. Prof. Dr., *Middle East Technical University*, Department of International Relations

Pınar Kahya, PhD Candidate, *Middle East Technical University*, Department of Political Science and Public Administration

Recep Çelik, M.A. Student, *Kahramanmaraş Sütçü İmam University*, Department of History

Sabit Duman, Prof. Dr., *İnönü University*, Department of History

Sabri Aydın, PhD Candidate, *Uludağ University*, Department of International Relations

Salih Tunç, Assoc. Prof. Dr., *Akdeniz University*, Department of History

Salih Yılmaz, Prof. Dr., *Yıldırım Beyazıt University*, Department of History

Samuel J. Hirst, PhD, *Bilkent University*, Department of International Relations

Sertaç Başeren, Prof. Dr., *Ankara University*, Department of International Relations
Sezai Özçelik, Assoc. Prof. Dr., *Çankırı Karatekin University*, Department of International Relations
Sezen Kılıç, Assoc. Prof. Dr., *Başkent University* - ATAMER

Telli Korkmaz, Asst. Prof. Dr., *Nevşehir Hacı Bektaş Veli University*, Department of History
Timuçin Kodaman, Prof. Dr., *Süleyman Demirel University*, Department of International Relations
Toğrul İsmayıl, Assoc. Prof. Dr., *TOBB Economics and Technology University*, Department of International Relations and Political Science
Tuba Özhazinedar, PhD Candidate, *Yıldırım Beyazıt University*, Department of History

Umut Bekcan, Asst. Prof. Dr. , *Pamukkale University*, Department of Political Science and Public Administration

Utku Yapıcı, Asst. Prof. Dr., *Adnan Menderes University*, Department of International Relations

Ümit Alperen, PhD, *Süleyman Demirel University*, Department of International Relations

Vahit Guntay, Asst. Prof. Dr., *Karadeniz Teknik University*, Department of International Relations

Volkan Marttin, Asst. Prof. Dr., *Eskişehir Osmangazi University*, Department of History

Yasemin Gürsoy, PhD Candidate, *Gazi University*, Department of Russian Language and Literature

Yaşar Sarı, Assoc. Prof. Dr. , *Abant İzzet Baysal University*, Department of International Relations

Yelda Demirağ, Prof. Dr., *Başkent University*, Department of International Relations

Yeliz Kulalı, Asst. Prof. Dr., *Galatasaray University*, Department of International Relations

Yiğit Anıl Güzelipek, Asst. Prof. Dr. , *Karamanoğlu Mehmetbey University*, Department of International Relations and Political Science

Zaida Khutsishvili, M.A. student, *Giresun University*, Department of International Relation

Zehra Aslan, Assoc. Prof. Dr., *Recep Tayyip Erdoğan University*, Department of History

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Keynote Speech

Natalia Ulchenko

The Russian Academy of Sciences
The Institute of Oriental Studies

The report examines the preconditions of one of the most dramatic and tense periods in the USSR and Turkey's mutual relations, which peaked in the 1950s. The deterioration of bilateral relations was preceded by the emergence of the territorial problems between the two countries and refusal of the Soviet side to use the Treaty of 1925 known as the Treaty of neutrality and nonaggression as the legal foundation of the Soviet-Turkish relations. Shortly thereafter, Turkey being concerned about the problem of her own security, joined NATO, and thus joined the pole, which was opposed to the Soviet Union in the system of the bipolar world. All this predetermined the highly complex nature of relations between the two countries within the 1950-ies.

But even more attention is paid to the process of overcoming of the crisis in bilateral relations, the understanding of the main stages of their gradual normalization, the efforts of the two sides, first of all the Soviet one, to restore the atmosphere of trust between the two countries. To achieve this goal the Soviet Union planned to use the provision of economic assistance to Turkey. According to the speaker, one of the subjective factors that prevented the restoration of bilateral relations was the active anti-Communist propaganda that took place in Turkey after the deterioration of relations with the Soviet Union. Difficult task of reformatting public opinion was this one that had faced the government of S. Demirel, who had gone down in history due his decisive steps to

restore cooperation with the Soviet Union, despite the atmosphere of doubt and lack of confidence not only in Turkish society, but also among the Turkish elite. During the period of Demirel's government had been staying in power an agreement on the supply of the equipment, materials and technical services from the USSR for the construction of some industrial enterprises in Turkey and conditions of their payments was signed between Turkey and the Soviet Union. But taking into consideration the atmosphere of mistrust in Turkish society, Demirel's government was forced to focus on keeping economic cooperation with the Soviet Union far from its possible effect on the political course of Turkey. The Turkish leadership was emphasizing the fact that positive developments in economic relations would not change Turkey's foreign policy priorities. Still the hopes of the Soviet Union dealt with the development of economic relations with Turkey were justified. Fruitful economic cooperation, active participation of the USSR in the implementation of importsubstitution industrialization course chosen by Turkey in the form of the Soviet assistance in the construction of a number of large industrial enterprises - have helped significantly to improve the image of the USSR as a partner for mutually beneficial cooperation. After that the improvement in the political relations of the two countries had also started: In April of 1972 the high-level Soviet delegation headed by the Chairman of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR Nikolay Podgorny visited Turkey. As the result of the visit not only the traditional communiqué, but the Declaration of principles of good-neighborly relations between the USSR and Turkey was signed. The Declaration proclaimed the commitment of the two countries to develop relations and build cooperation in accordance with the traditions of peace, friendship and good neighborliness, founded by Lenin and Ataturk. It is important to stress it out that the document contained the obligation of the two sides to renunciate the use of force or threat of force and also providing their territory for aggression and subversive activities against each other. Thus, after almost half a century the two sides had started reverting their political relations to the level had

been reached after a period of their rather positive development and fixed by the Treaty of 1925.

In 1978, the Soviet Union and Turkey managed at last to sign the Political Document on principles of good-neighbourliness and friendly cooperation, which fully replaced the 1925 agreement and become a guarantor of stability and security in the development of bilateral relations.

The report analyzes some external factors that influenced the development of relations between the USSR and Turkey in the post-crisis period. Among the negative factors besides the above mentioned Turkey's membership in NATO was the followed strong orientation to the United States as the main foreign policy partner. The general warming of the international situation after the twentieth Congress of the Communist party of the Soviet Union, the easing of confrontation in a bipolar system are considered positive factors as well as the crisis in the relations between Turkey and the United States dealt with the Cyprus events. The position taken by the Soviet Union met the interests of Turkey much more than any of its NATO allies. As a result, Turkey approached the need to revise its unilateral foreign policy and got ready to give it more multilateral character through strengthening relations with the Soviet Union.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Modern Tarih Literatüründe Ekim Devrimi ve Sovyet Yüzyılıının Başlangıcı

Yrd. Doç. Dr. Onur İşçi
Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Yüzüncü yılında Ekim Devrimi'ni hatırladığımız bugünden seneler evvel, hatta Sovyetler Birliği'nin kuruluş yıllarında bile, Rus devrimleri üzerine çok sayıda eser mevcuttu. Buna rağmen, çağdaş bir müverrihin ifade ettiği gibi, devrim sürecinde imparatorluk Rusya'sının çöküşü ve komünizmin yükselişini "kapsamlı bir şekilde incelenmiştir" demek hem "inceleme" fiiline hem "kapsamlı" belirtecine edilmiş bir haksızlık olur. Zira şu sıralar 1917 Devrimlerinin tartışıldığı sempozyumlarda (en azından benim katıldıklarında) ortaya çıkan genel tablo Nisan Krizi'nden Kornilov Hadisesi'ne kadar henüz araştırmacıların üzerinde anlamadıkları onlarca mühim vakayı sergiliyor. Bugünkü konuşmamda Rusya'nın devrim yılları üzerine teferruatlı bir betimleme yapmaktan ziyade yakın dönem tarihçilerinin üzerinde kafa yordukları belli başlı konuları gündeme getirmeye çalışacağım. İlk olarak devrimi hazırlayan koşullara değinip, Şubat-Ekim arası hükümeteşiz dönemin ve Rusya'nın çifte hükümetle (Petrograd Sovyeti ve Geçici Hükümet) olan sorunlu ilişkisini irdeleyeceğim. Daha sonra "demokratik sosyalizmin Hamletleri" olarak adlandırılan belli başlı aktörlere bakıp, gerek eski rejime musallat olan gerekse Şubat Hükümeti'nin peşini bırakmayan meselelerin çağdaş tarih literatüründeki iz düşümlerini tartışmaya çalışacağım.

Rusya'nın yirminci yüzyılı 1905 yılındaki bir devrimle başlamıştır. Teodor Shanin'in zekice ifade ettiği gibi aslında "tüm dünya Rus devrimiyle yeni bir yüzyıla girmiştir". Çerçeve biraz genişletilerek bakıldığında, 1905 Rus Devrimi'nin yalnızca Rusya'ya özel bir dönüm noktasına değil, birbirinden farklı coğrafyalarda patlak veren bir dizi anayasal devrime işaret ettiği de görülebilir; Osmanlı İmparatorluğu'nda (1908) ve İran'da (1909) gerçekleşen devrimler gibi. Hatta Shanin listeye Hindistan'daki (1905-1908), Endonezya'daki (1909), Çin'deki (1911) ve Meksika'daki (1912) devrimci başkaldırıları da eklemektedir. Bu yıllar ister Fernand Braudel'in ifadesiyle "dünyanın devrimler zamanı" olarak adlandırılın, ister kendiliğinden gelişen ama daha sonraki yıllarda tamama erecek olan devrimlerin provaları olarak görülsün, değişik toplumlarda vuku bulan olayların hepsi birbirlerine benzer taleplerle doğmuş aynı potada eriyecek özellikler taşımıştır.

Hal böyle iken, 1905 ihtilalinden sadece on iki yıl sonra Bolşevikler iktidarı ele geçirdiklerinde daha önceleri hiç kimsenin tahmin edemediği bir durumun başlarına gelmiş olduğunu fark ettiler. Öngörülenin aksine, devrim kapitalist bir dünya gerçekliği olarak muasır Batı medeniyetlerinde değil de, nispeten geri kalmış Rusya'da, tek bir ülkeye özel ve sınırlı biçimde vuku bulmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın en şiddetli safhasında Rusya'da büyük bir yalnız kalmışlık hissiyatı hakimdi ve destek alınacak yahut hatalarından ders çıkarılacak bir başka devrim örneği de bulunmuyordu. Lenin ve etrafındakiler kendilerini, ülke idaresini ilgilendiren gıda ve toprak gibi çok acil bir takım sorunlarının haricinde, bir de felsefi ve kavramsal bir keşmekeşin içinde bulmuşlardı.

Ekim Devrimi'ni Birinci Dünya Savaşı'nın genel bağlamı içinde değerlendirme eğilimi tarih yazımında yeni bir mevsimin başlangıcına işaret ediyor. Bu eğilim ilk bakışta, Ekim Devrimi'nden hemen sonra 1920li ve 30lu yıllarda ortaya atılan tezleri akla getirirse de, aslında yirminci yüzyıl literatürüne hakim olan sebep-sonuç ilişkisinden (harp

yüzünden ihtilal) farklı bir analitik çerçeveye vurgu yapılıyor. Burada tarihçilerin dikkat etmeleri gereken husus, devrim sürecinin küresel bağlantılarını kurarken Rusya'ya has dinamiklerin de tamamen göz ardı edilmemesi. Daha doğrusu, Peter Holquist'in de ifade ettiği gibi Rus Devrimi'nin iki-ayaklı bir tarihsel olgu olarak ele alınması gerekliliği. Zira, Ekim ihtilali gerçekten de Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan devrimlerle büyük benzerlikler arz etmekteydi. Fakat Rus Devrimi sadece Birinci Dünya Savaşı'nın bir sonucudur demek de pek doğru olmaz. Devrim aynı zamanda Rusya'da yaşanan iç koşullara bağlı gelişen bir sosyal vakadır.

Her ne kadar, Bolşeviklerin zaferini *kaçınılmaz* olarak değerlendirmek tamamen doğru olmasa da, 1917 yılının en dikkati cezbeden yanı ilkbahar ve yaz aylarında yaşanan Nisan Krizi ve Temmuz Günleri gibi hadiseler neticesinde seçmenlerin önünde duran parti menüsünde sosyalizmin neredeyse tek alternatif olarak görülmesiydi. Sosyalistler iç siyaseti tamamen ele geçirmişti ve Şubat Devrimi sonrası Rus siyasetinin sağ spektrumunda tek elle tutulur opsiyon KADET (Anayasacı Demokratlar) kalmıştı. Bu durumu Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya ile aynı kaderi paylaşan diğer muharip devletlerin siyasi sistemleri ve sosyal tercihleri ile (Macaristan, Finlandiya, Almanya ve Türkiye gibi) mukayese edersek Ekim Devrimi'nin Rusya'ya has dinamikleri derken ne kastedildiği daha net anlaşılabilir. Sonuç olarak, Bolşeviklerin becerisi önce Rusya'nın Batılı metropollerini ve kurumlarını ele geçirip daha sonra bunu tüm yurda dağılacak bir platform olarak kullanıp, nihayet memleketlerine Sovyet biçimini verebilmeleri olmuştur. Öyleyse, Büyük Harpte yer almış ve devrimi gözlemlemiş olan Baron Boris Nol'de'nin 1948 yılında iddia ettiği gibi, denilebilir ki “Bolşeviklerin iktidara gelmeleri aynı sosyolojik realitenin iki farklı yüzüdür: birincisi harp, diğeri ihtilal.”

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Romanoj Hanedanlığı'nın Yıkılışı ve Devrimi Hazırlayan Koşullar

Dr. Onur Önel
TED Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

1917 Ekim Devrimi hakkındaki tarihsel tartışmalarda Bolşeviklerin zaferi doğal olarak çokça ilgi görmüştür. Devrime giden yolda, madalyonun diğer yüzü olan Çarlık rejiminin çöküşü biraz daha arka planda kalsa da bu konu hakkında da birkaç ana bakış açısına sahip pek çok eser verilmiştir. Başta devrim öncesi ve sonrasındaki sosyalist siyasetçi ve tarihçiler olmak üzere, çoğu muhalif çevreler ve bazı tarihçiler Çarlık rejiminin çöküşünü genel olarak kaçınılmaz olarak gören ve rejimin çoğu mekanizmasını işlemez bulan kötümser bir bakış açısına sahiptirler. Bu çevrelerin, bu kaçınılmaz çöküş argümanına dayanak olarak gördüğü en önemli faktör olarak, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan ekonomik dönüşümün siyasi yapı ile uyumsuzluğunun çeşitli sınıflar arasındaki çatışmayı keskinleştirmesi ve bu çatışmanın yarattığı açmazları gösterebiliriz. Bu bakış açısına göre, Çarlık rejiminin çökmesi an meselesi idi ve Birinci Dünya Savaşı sadece çöküşü hızlandıran kritik bir katalizör görevi görmüştü.

Buna karşılık, bazı tarihçiler ise Çarlık rejiminin 1914 öncesi yakaladığı göreceli siyasi istikrar ve ekonomik başarı ivmesine dayanan daha iyimser bir görüşe sahiptirler. Bu görüşe göre, devasa ekonomik, siyasi ve askeri potansiyele sahip Çarlık Rusyası, II. Nikolay liderliğinde yapılacak kademeli reformlar ile bu istikrarı ve ivmeyi sürdürebilir ve dönemin büyük güçleri arasındaki yerini koruyabilirdi. Bunun önündeki

en büyük engel ise Çarlık Rusyası'nın henüz hazır olmadığı bir genel savaşa dahil olma ihtimaliydi. Bu iyimser bakış açısına göre, Çarlık rejiminin yıkılışının en önemli sebebi Birinci Dünya Savaşı idi ve eğer bu savaş gerçekleşmemiş olsaydı, rejimin uzun yıllar ayakta kalması mümkündü.

Bu bildiri, bu iki farklı görüşün geçerliliğini (ve Çarlık Rusyası'nın orta ve uzun vadeli çöküş sebeplerini) Çarlık rejimine yakın bazı kilit muhafazakâr figürlerin (Sergey Yu. Vitte ve Pyotr N. Durnovo) ve liberal muhalefetin önde gelen ismi Pavel N. Milyukov'un Çarlık Rusyası'nın 1917 öncesindeki siyasi, ekonomik ve askeri durumu hakkındaki fikirlerini karşılaştırarak irdellemektedir. Sosyalist olmayan (hatta çoğu konuda sosyalistlere karşıt olan) bu figürlerin, rejimin kilit problemleri hakkındaki bazı tespitlerinin sosyalistlerin görüşleri ile benzeşmesi, rejimin sorunlarının derinliği hakkında önemli ipuçları taşımaktadır.

Çarlık Rusyası'nın son dönemlerinde Finans Bakanlığı ve Başbakanlık yapmış bir isim olan Vitte rejimin problemlerini teşhis ederken iç ve dış politikada atılan hatalı adımları ve bunların çeşitli reformlarla düzeltilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Fakat bundan önemlisi, otokrasi sistemine öteden beri sıcak bakan bir devlet adamı olan Vitte, 20. yüzyıl başlarından itibaren bu sistemin, özellikle başında başarısız bir otokrat olan II. Nikolay ile çökme ihtimalini daha yüksek görüp, bu sistemin kademeli modernizasyonunu çözüm olarak görmüştür.

Vitte ile aynı dönemlerde İçişleri Bakanlığı'nda (önce Polis Departmanı Şefi, daha sonra İçişleri Bakanı olarak) uzun yıllar görev yapmış olan Durnovo da benzer problemleri farklı bir bakış açısı ile ele almıştır. Ona göre rejimi bir arada tutmanın en etkili yolu, ekonomik, askeri ve simgesel olarak güçlü bir otokrasi idi. Bunun için siyasi reformlar yoluyla otokrasinin yetkileri azaltılmamalı (reform yanlısı

grupları daha da rejim karşıtı yapmak pahasına da olsa), aksine arttırılmalıydı. Durnovo, bu durumun önündeki en büyük engeller olarak ise Çarlık Rusyası'nın askeri ve ekonomik olarak yetersizliklerine ve reform yanlısı muhalefetin daha fazla baskıya verebileceği tepkiye odaklanmıştır.

Aynı dönemlerde liberallerin başlıca siyasi partisi olan Kadetler'in lideri ve 1917'de Geçici Hükümet'in Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Milyukov ise rejimin sürdürülebilirliği konusunda Vitte ve Durnovo'dan daha kötümser olup çöküşü daha olası bulan bir bakış açısına sahiptir. II. Nikolay'ın otokrasisinin siyasi reformlara direnmesinin ülkedeki barışçıl bir siyasi dönüşüm ihtimalini zayıflattığını düşünen Milyukov'a göre, otokrasinin çöküşü 20. yüzyıla girildiğinde giderek kaçınılmaz bir hal alıyordu. Otokratik bir sistem olarak Çarlık rejimi, toprak meselesi veya milliyetler meselesi gibi karmaşık ve önemli meseleleri çözmekten çok uzaktı.

Farklı politik görüşlere sahip, 1917 öncesi Rus siyasi hayatında önemli rolleri bulunan bu üç ismin de Çarlık Rusyası'nın sorunları hakkında kimi yerlerde benzer fikirlerde olduğunu kimi yerlerde ise ayrıştığını söyleyebiliriz. Vitte, Durnovo ve Milyukov'un analizlerinde, rejimi çöküşe götüren sebepler sıralanırken kimi zaman yapısal sorunlar vurgulanmış (otokrasi veya kapitalizmin Çarlık Rusya'sının ekonomisine dönüştürücü etkileri), kimi zaman da şahısların (özellikle II. Nikolay ve bazı diğer devlet adamlarının) rejimin çöküşündeki rollerinin altı çizilmiştir. II. Nikolay'ın otokrasisinin sürdürülebilirliği ve verimliliği, II. Nikolay'ın otokrat bir Çar olarak şahsi eksiklikleri, yine bu otokratik sistemin global siyasi ve ekonomik değişime ayak uyduramaması, bunun yarattığı toplumsal çatlaklar ve tüm bu sorunlara rağmen Çarlık Rusyası'nın göreceli olarak yetersiz gücü ile büyük güç statüsünü korumaya çalışması Vitte, Durnovo ve Milyukov'un değerlendirmelerinde yer bulan rejimin temel sorunlarından.

Bu sorunların teşhisine paralel olarak, bu üç siyasetçinin bahsedilen sorunlara getirdikleri çözüm önerileri ve Romanov hanedanının geleceği hakkındaki iyimserliklerinin de farklı olduğu açıktır. Yine de, rejimin içerisinde yer alan ve hanedana bağlılıkları konusunda şüphe bulunmayan Vitte ve Durnovo gibi isimlerin ve yine sosyalist olmayan muhalefetin temsilcisi olarak Milyukov'un teşhis ettiği Çarlık rejimindeki temel sorunların boyutu ve bunların çözümlerinin önündeki zorluklar, rejimin çöküşü hakkındaki kötümser görüşün geçerliliği hakkında daha fazla dayanak ortaya koymaktadır. Bu zorluklar aşılamadığı takdirde rejimin sonunun geleceğini vurgulayan bu üç kritik siyasi figürün analizlerinin hesaba katılması, 1917 Ekim Devrimi'ne giden yolda Çarlık Rusyası'nın orta ve uzun vadeli çöküş sebeplerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Bolşevik İhtilali, Sovyet Milliyet Politikası ve Antiemperyalizm

Yrd. Doç. Dr. Samuel Hirst
Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Yirmi yıl öncesinin aksine, bugün, imparatorluğun Rus nüfusa sahip olmayan bölgelerinden bahsetmeden Rus Devrimi hakkında konuşmak neredeyse imkânsızdır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri, milliyetçilik ve Bolşeviklerin milliyet politikası ile ilgili sorular, Rus ve Sovyet tarihinde en dinamik alanlardan biri olmuştur. İki önde gelen dergi – *Kritika* ve *Ab Imperio* – bu kaymayı yansıtmakta, ve imparatorluk ve milliyetçilik çalışmasına ilişkin sorgulamayı yürütmektedir. Bu alanda en çok atıfta bulunulan eserlerin üçü olan – Yuri Slezkine'nin “The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism,” Terry Martin'in *Affirmative Action Empire: Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923-1939* ve Francine Hirsch'in *Empire of Nations: Ethnographic Knowledge and the Making of the Soviet Union* çalışmalarında – günümüzde sıkça görülmeyen bir şey görürsünüz: ufuk açıcı bu üç çalışmanın tümü Lenin'in 1917'den kaleme aldığı yazılarıyla enine boyuna örtüşüyor. Bunlar geleneksel olarak Marksizm'in sınıfa dayanan ilkelerine odaklanmayan, Sovyet ideolojisini ciddiye alan çalışmalardır. 1994'te Slezkine etkileyici makalesine basit bir cümleyle başladı: “Sovyet milliyet politikası... milliyetçiler tarafından yürütüldü;” o zamanki okuyucu için bu cümle şok yaratacaktı. Bu, Sovyet düşüncesinde ulusal ilkenin gücüne dikkat çeken ideolojinin yeniden yorumlanmasıydı. Şimdi tarihçiler kabul ediyor ki, süreç ne kadar baskıcı olursa olsun, Bolşevik Devrimi, modern Ukraynalı, Özbek ve

diğer ulusal kimliklerin ortaya çıkmasında çok önemliydi. Nihayetinde, Sovyet milliyet politikası Rus kimliğini de şekillendirdi, ancak özellikle başlangıçta sömürge ulusları destekleyen bir anti-emperyalist unsur ile tanımlandı.

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin “Doğu” olarak tanımladığı yabancı ülkelerden biridir –teknik olarak bu, coğrafi bir göndermedir; ancak anti-emperyalizmin ideolojik terimleriyle tanımlanmıştır. 1920'lerde “doğu” Sovyetler Birliği'nin sınırını paylaştığı ülkelerle sınırlıydı, çünkü Sovyetler Birliği daha fazla dışarıya ulaşacak araçlara sahip değildi. Ve Doğu, Sovyetler Birliği'nin güney sınırında kesintisiz uzanıp sık sık Bakü ve Nizhnii Novgorod'daki büyük, uluslararası fuarlarda birleştiyse de, Bolşevikler ticaret raporlarını devamlı olarak ulusal kategorilere ayırmışlardır. Aksini yapmak zor olurdu, çünkü Birinci Dünya Savaşı sonrası milli bir düzen vardı ve yabancı şirketlerle yapılan ticaret anlaşmaları Sovyetler Birliği'ni Doğu'yu kesin olarak tanımlamaya zorladı. Mesela, 1931'de Afganistanlı tüccarlar Sovyet otomobilleri satın almak istediğinde, Moskova bu talebi reddetmek zorunda kaldı, çünkü Ford Motor Company ile yapılan bir anlaşma, araçların “Doğu”ya ihraç edilmesini yasaklamıştı. Anlaşmada Sovyet deyimiyile doğu kelimesi kullanıldı, ancak sonrasında Afganistan'ı içeren belli bir ülke listesini sıraladı. Aynı yıl, birçok Avrupa ülkesi ile olan mevcut anlaşmalarda, Ortadoğu ülkeleri “Doğu”ya dâhil edilmediği için, Moskova bu noktada dahil olmalarının istenmeyen durum olacağına hükmetti; çünkü bu, en ayrıcalıklı ulus statüsünü garanti eden maddeler yoluyla başkaları için kendiliğinden ayrıcalıklar tetikleyecekti. 1938'de, Dış Ticaret Komiserliği, öğrenciler için Sovyetler Birliği'nin Doğu ticaretinde önemli konularını özetleyen bir el kitabı yayınladı. Kitap, Türkiye, İran ve Afganistan'ı ayrıntılı olarak ele almıştı ve ikinci baskıda “Batı Çin, Moğolistan ve Tuva”yı ele alacağını açıkladı. Bu altı ülke, savaş arası dönemde istikrarlı kaldı. Doğu'nun sınırlı kapsamı Sovyet iktidarının sınırlarını yansıtıyordu, ancak bu tanımın kesinliği fark edilebilir

özelliklere sahip bir dizi ekonomi politikasının ortaya çıkmasını kolaylaştırdı.

Sovyet liderliği doğuya baktığında, başlangıçta ticaretten çok devrimle ilgileniyordu. Yalnızca yavaş yavaş bunun ayrı bir ekonomik alan olduğunu görmeye başladılar. Sovyet ticaret tekeli, Doğu ülkelerinde giderek rahatladı. Sovyet ekonomi politikaları, kesinlikle ihraç pazarlarından kesinlikle haberdardı ve daha pragmatik temellere sahipti, ancak bu politikaların tartışıldığı ideolojik gerekçe tutarlıydı: Batı emperyalizminin kurbanı olan Doğu, Sovyetler Birliği için hiçbir ekonomik tehdit oluşturmuyordu ve gelişme yollarını ararken Sovyetler Birliği'nin yardımını hak ediyordu. 1922'de Sovyetler Birliği, Nizhny Novgorod ve Bakü'deki ticaret fuarlarına getirilen İran malları için gereken lisansları durdurdu ve bu merkezler 1920'lerin çoğunda Doğu ticareti için en geniş yollar oldular. 1923 yılı ve 1926'nın başları arasındaki dönemde, Doğu ülkelerinin sayısı ve Sovyetler Birliği'ne ithal için lisans gerektirmeyen malların çeşidi arttı. İran her zaman en önemli Doğulu ticaret ortağıydı, ancak Türkiye, İran'ın çok da gerisinde değildi. 1925 ortalarında, Sovyet istatistikleri, Doğu ile ticaretin SSCB'nin toplam dış ticaretinin yaklaşık yüzde onbeşi olduğunu gösteriyordu.

Antiemperyalist terimlerle ifade edilen milliyetçi ekonomiye bağlılık ile şekillendirilen benzerlikleri ve işbirliğini keşfedebileceğimiz çok alanlar var. Türkleştirme politikaları ile ilgili yapılan güncel çalışmalar, İngiliz ve Amerikan diplomatik kayıtlarına ağırlık veriyor; bu durum Rus arşivlerinde çok farklı bir bakış açısı ile yansıtılıyor. Nazilli ve Kayseri'deki Sovyet yapımı tekstil fabrikalarının İran ve Afganistan'da muadilleri vardı. Bütün bunları bir araya getirirsek, Batılı olmayan devletlerin ulusal gelişimine olan Sovyet bağlılığını göreceğimizi düşünüyorum.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Bolşeviklerin Zor(lu) İktidarı

Prof. Dr. Erel Tellal
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 20. yüzyıla damgasını vurmuş bir deneyimdir. Bu çalışmada iktidara neredeyse “kolayca” oturan Bolşevikler’in burada nasıl “zor”la kaldıkları ele alınmaya çalışılacaktır. Zor her iki anlamıyla kullanılmıştır. Bir yandan, Avrupa’daki proleterlerin de ayaklanmalarını öngörerek iktidara gelenlerin iktidarı ellerinde tutacak kadroları yoktu. Bunun için Devrim’in önderleri canla başla savaştılar. Öte yandan iktidarı yeniden ele geçirmeye çalışan monarşist yanlıları Beyaz Ordu adı altında Bolşeviklere karşı üç yıl boyunca savaştılar. Bunlara İngiltere, Fransa, ABD, Japonya destek verdi. Bu açıdan bakıldığında Bolşevikler’in iktidarda kalması bir başarı öyküsüdür. Bunu yapabilmek için ise zaman zaman ittifaklar kurmuş, zaman zaman “zor”a başvurmışlardır. Bolşevikler dışındaki partiler bu dönemde nasıl ve ne pozisyon aldılar? İşte bu çalışma buna yanıt vermeye çalışacaktır.

Bolşeviklerin “baş etmek zorunda kaldığı gruplardan biri sağSR’lerdi. Rusya köylü bir toplumdu ve köylülük üzerinde daha çok etkili olan SR’lerdi. Toplumda büyük bir çoğunluğa sahip olmalarına karşı parti disiplinleri yoktu. Bolşevikler 1918 baharından başlayarak yoksul köylüleri komiteler halinde örgütlemeye başladı. Böylece hem şehre üretimin akmasını sağladı, hem de köylüleri kendisi örgütleyerek Sovyetler’in içine çekti

SağSR'ler Ekim Devrimi'ne açıkça karşı çıktı: “Gerçekte bir burjuva cumhuriyeti isteyen radikal partizan aydınlar tarafından yönetilen bir köylü partisiydi”. Kadetler de açıkça Bolşevik karşıtı idiler ve bunun için Beyazlar'la işbirliği yapmaya hazırlardı. Bolşevik iktidara muhalefete erken başladılar. 28 Kasım'da Geçici Hükümet'in eski bakanları Kadetler, Menşevikler ve sağSR'lerin desteğiyle bir kurucu Meclisi hemen toplamaya kalkınca Bolşevikler bunu “güçlkle” engelledi. “Karşı devrimci ayaklanmaya destek verdikleri için” Kadetler'i yasa dışı ilan etti. Böylece ilk darbeyi yiyen Kadetler oldu.

Aynı Parti'nin kökeninden gelmelerine karşın, Menşevikler de başlangıçta Bolşevik iktidarına karşıydı. Önderlerinden Akselrod, Bolşevik iktidarın “zamansız” olduğunu ve kısa süreceğini düşünüyordu. Menşeviklerin Bolşevik İktidarı'na karşı çıkmalarının en temel gerekçesi bunun İç Savaş'a neden olacağıydı.

En güçlü sendikalar Menşevikler'in denetimindeydi. Bu engeli aşmak için Fabrika Komiteleri sendika organlarına dönüştürüldü ve bu yolla Bolşevikler denetimi sağladı. Menşevikler Kurucu Meclis'in dağıtılmasına, Brest-Litovsk'un imzalanmasına ve (en azından bir bölümü) savaş komünizmine muhalefet ettiler.

Bolşeviklerin “uğraşmak” zorunda kaldıkları bir diğer grup Anarşistler'di. Anarşistler bir bütün halinde davranmadılar. Bazıları Bolşevikler'e destek verdi, bazıları şiddetle karşı çıktı: “...Bolşevikler'e karşı, etkin direnişten, edilgen tarafsızlığa ve apaçık işbirliğine dek değişen, çeşitli konumlar aldılar”.

. Bolşeviklerin Anarşistler'le “gelgitli” ilişkileri en çarpıcı örneği Nektor Mahno üzerinden anlatılabilir. Anarşistler asıl olarak güneyde, Ukrayna'da, 1918'de Harkov'da yoğunlaştılar ve Nabat (Uyarı) adında bir örgüt kurdular. Nestor Mahno bu birliklere önderlik ediyordu. Mahno ordusuyla Almanlar'a, Avusturyalılar'a, Ukrayna Milliyetçilerine

ve Beyaz Ordu'ya karşı savaştı, ama Bolşevikler'e de karşıydı. Bolşeviklerle ilişkisi değişkendi.

Bolşevik iktidar ilk dönemde en büyük desteği solSR'lerden aldı. Fakat bu da sorunsuz bir ilişki değildi. Sorun Bolşevikler iktidara gelmez başladı. İlk Hükümet Bolşevikler'den oluşuyordu. Ama, Ulaştırma Sendikası SR'lerin denetimindeydi ve koalisyon istiyorlardı. 12 Kasım 1917'de Kurucu Meclis seçimleri yapıldı. Seçimlerde çoğunluğu sağlayamayan Bolşevikler hemen ardından Tüm Rusya İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Kongresi'ni topladılar ve burada Spiridinovaların başını çektiği solSR'lerle işbirliği yaptılar (15/28 Kasım 1917). Bunun üzerine Sovnarkom'da (halk Komiserleri Konseyi) üç komiserlik solSR'lere verildi.

Ocak'ta Kurucu Meclis kapatılırken solSR'lerin buna kayıtsız kalması Bolşevik iktidarın sürmesinde çok büyük rol oynadı. Ama, ilk önemli bunalım Brest-Litovsk'ta yaşandı. Brest-Litovsk hiç kuşkusuz çok ağır bir antlaşmaydı. Ama Lenin bunu "zamandan kazanmak için mekandan kaybediyorum" diye açıklıyordu. Brest Litovsk imzalandıktan sonra sol SRlar önderleri Spiridonovaların karşı çıkmasına rağmen Sovnarkom'dan ayrıldı. Alman saldırısına karşı devrimci savaşı savunuyorlardı. Böylece fiili tek parti yönetimi başlamış oldu.

Asıl ayrılık ise 4 Temmuz 1918'de 5. Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nde yaşandı. Biraraya gelen 1132 delegeden 745'i Bolşevik, 352 solSR, geri kalanı küçük gruplardı. Anlaşmazlık konuları diğer parti üyelerinin ihracı, ölüm cezası, köylülük ve barış anlaşmasıydı. 6 Temmuz'da Çeka'da görev yapan iki solSR Alman Büyükelçisi Mirbach'ı öldürdü. SolSR'ler Bolşevikler'i Almanlarla savaşı sürdürmeye zorluyordu. Ayaklanma çıktı. Kongredeki solSR'lerin çoğu tutuklandı, Çeka üyesi 13 solSR idam edildi. 9 Temmuz'da Sovyetler'den atıldılar. 10 Temmuz'da Anayasa kabul edildiğinde tek parti iktidarı vardı. Bir yandan da iç savaş başlamıştı.

Diğer partilerin yanı sıra bu dönem içerisinde en güçlü muhalefet herhalde Bolşevik Parti'nin kendi içerisindeydi. Önce iktidara gelmeyi erken bulanlar oldu. Brest-Litovsk Parti içinde de tepkiyle karşılandı. “Başlıca anlaşmazlık konusu sanayinin işçiler tarafından kontrol edilmesinin ne anlama geldiği ve nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği idi. Lenin bu muhalefeti “sol çocukluk hastalığı” olarak nitelendirdi. Grup, İç Savaş’la birlikte 1918 yazında dağıldı.

Parti içinde askeri konularda da aralıklarla anlaşmazlıklar çıkıyordu. Mart 1919’da, İç Savaş’ın en şiddetli döneminde toplanan 8. Kongre’de “askeri muhalefet” Trotski’nin Çarlık subaylarından yararlanma önerisine karşı çıktıysa da buna engel olamadı.

8 Mart 1921’de toplanan Kongre, “...Bolşevizm tarihinde dönüm noktası” olarak nitelendirilir. Muhalefet, işçilerin yönetime etkin katılımını, merkezi denetim yerine sendikaların denetimini istiyordu. Lenin önderliğindeki “Onlar Platformu” ise sendikaların egemen sınıfın örgütü olduğunu kabul etmekle birlikte devletin zor gücünü ellerinde tutmalarına karşıydı. Lenin şöyle diyordu: “...Yoldaşlar, muhalefete hiç ihtiyacımız yok, şimdi bunun zamanı değil! Hangi yandan olursa olsun, muhalefetle değil, silahla tedavi edeceğiz”. Böylece Parti içinde fraksiyonlar yasaklanmış oldu.

Devrim varolan yapıları altüst eden ve çok karmaşık bir dönemdir. Bir de buna İç Savaş eşlik ederken iktidarda kalmak “maharet ister”. “Devrim döneminde azınlığın çoğunluğa dönüştüğü ve görüş ayrılığının kamp değiştirdiği görülür”. Lenin önderliğindeki Parti bunu becerdi. 1921’de NEP’le başlayan, 1922 sonunda devletin kurulmasının ardından bambaşka yönlere evrilen tek ülkede sosyalizm deneyimi bugün hala çok büyük önem taşıyor. İktidar kurulurken ona karşı yürütülen muhalefet ve iktidarın bu muhalefete rağmen ayakta kalabilme becerisi de...

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet Tarih Yazımında 93 Harbi

Prof. Dr. Kezban Acar
Celal Bayar Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Türkiye’de genel olarak, Rusya-Osmanlı veya Rusya/Sovyet-Türkiye ilişkileri, özel olarak da-78 Osmanlı-Rus Savaşı, nam-ı diğer 93 Harbi konusunda çok sayıda çalışma mevcuttur. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili olan çalışmalardan bir kısmı, yabancı devletlerin savaş sırasındaki tutumlarını ya da savaştan sonra yaşanan göçleri ele alırken, bir diğer kısmı da bahsi geçen savaş sırasında Rus ordusunun durumu, Rus muhabirlerinin savaşla ilgili notları ve son olarak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın resimlerdeki ve askeri günlüklerdeki yansımalarını değerlendirirler. Bu kadar mühim bir savaşın Sovyet tarih yazımındaki yeri ve önemine dair ise Türkiye’de yapılan hiçbir çalışma yoktur.

Bununla birlikte, her ne kadar Türkiye’de Sovyet tarih yazımında 93 Harbi’ni ele alan bir çalışma yoksa da Rusya’da konuyla ilgili olarak basılmış çok önemli bazı çalışmalar bulunmaktadır. Olga O. Çernişova ve Alla S. Kondraşeva’nın birlikte kaleme aldıkları, bahsi geçen savaşın farklı milletlerin tarih yazımında 93 Harbi’nin ele alındığı bir yayında, “Rus Tarihçiliği ve Rus-Osmanlı Savaşı (1877-1878” başlıklı bu makale, savaşın yaşandığı dönemden 1991’e kadar olan süreçte Sovyet tarihçilerinin konuyla ilgili çalışmaları değerlendirir. Benzer şekilde, Anatolii P. Barbasov, “1877-1878 Rus-Türk Savaşı’nın Kısa bir Historiografyası” başlıklı makalesinde konuyla ilgili önemli bilgiler verir. Son olarak, Vladimir A. Zolotarev’in 1978’de kaleme aldığı, *Rus*

Tarih Yazımında (19. Yüzyılın sonu-20. Yüzyılın başı) 1877-1878 Rus-Türk Savaşı isimli başvuru niteliği taşıyan kitabı bulunmaktadır.

Bu bildiri ise, yukarıda bahsi geçen çalışmalardan da istifade ederek, önce savaşın Sovyet döneminde en çok hangi dönemlerde, genel olarak nasıl ele alındığından bahsedip, Sovyet yazarların konuya bakışını değerlendirmeyi ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bu makale, 1920'lerden başlayarak 1990'ların başına kadar SSCB'de 93 Harbi ile ilgili çalışmalar hakkında genel bir bilgi verdikten sonra, özellikle savaşın 100. Yılı münasebetiyle 1970'lerin son çeyreğinde Sovyetler Birliği'nde basılmış birçok çalışmadan yola çıkarak, sosyalizmin ve Soğuk Savaş'ın hüküm sürdüğü bir dönemde Sovyet tarihçilerin geçmişte yaşanan bir savaşa bakışını ortaya koymayı ve değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Genel olarak bakıldığında, Sovyet döneminde 93 Harbi ile ilgili ilk çalışmalar ciddi çalışmalar 1950'lerde, Nikita Kruşçev (1953-1964) döneminde yapılmıştır. Bununla birlikte 19230'lerden başlayarak savaşa, başka konularla ilintili olarak değinildiği de görülmektedir. 1920'lerde 93 Harbi daha çok Rus savaş tekniği ve teknolojisiyle ilgili bazı çalışmalar bağlamında ele alınmış ve incelenmiştir. Bunların içinde en ünlüleri, Rus diplomat V. Lamzdorf'un ve M. Pokrovskij'in çalışmalarıydı.

1930'larda, Olga O. Çerņişova ve Alla S. Kondraşeva'nın belirttiği üzere, Stalin'in baskıcı politikalarıyla birlikte savaşa bakış da değişmiştir. Bu dönemdeki çalışmalar, "daha çok Stalin'i memnun etmeye yönelik, kahramanlık kavramının öne çıkarıldığı ve 1870'lerdeki Balkan Krizi hakkında yapılan bazı küçük ölçekli çalışmalardı."

1940'larda, İkinci Dünya Savaşı'na rağmen konuyla ilgili birçok eser basılmıştır. Bunlardan Evgenii Razin'in 1940 tarihli kitabı konuyu savaş sanatı bağlamında ele almış; 1941 tarihli Evgenii Gerasimov

imzalı ikinci eser ise Rusların Balkan cephesindeki harekâtlarına ve muharebelerine yer vermiştir. Diğer bazı eserler ise savaşı, özellikle Bulgarların ulusal bağımsızlık için verdiği ve Rusların da aynı amaçla onları desteklediği bir mücadele olarak tanımlamış ve Ruslarla Bulgarlar arasındaki ırk birliğine dikkat çekmiştir. Ayrıca meseleye diplomasi tarihi açısından yaklaşan bazı çalışmalar da mevcuttur.

Kruşçev dönemi, yukarıda da belirtildiği üzere, Balkan Krizi ve 93 Harbi hakkında ciddi anlamda çalışmaların yapıldığı ilk dönemdir. Bu dönemde savaşa ilintili olarak, Gürcülerin savaşa katkısı, Rusya'nın Osmanlı Devleti de dâhil yabancı ülkelerle yaptığı anlaşmalar gibi konular ele alınmıştır. Yine bu dönemde savaşı Bulgarların Osmanlı boyunduruğundan kurtulmak için verdiği ulusal bir bağımsızlık mücadelesi olarak ele alan bazı eserler de basılmıştır. Ayrıca bu dönemde savaş öncesinde ve sırasında savaşa Rus halkının tepkisi, Berlin Kongresi'nin sonuçları, Kafkas haklarının savaşa katılımı ve kitle iletişim araçları üzerine bazı doktora tez çalışmaları da yapılmıştır. Ayrıca, Bulgar sorunu ve Rusya'daki sosyal yansımından, Rus sosyalist ve demokratik basınının konuya bakışı ve Rus Ordusu'nun savaş sırasındaki taktikleri gibi çok farklı konularda da bazı çalışmalar basılmıştır. Bu dönemin konuyla ilgili en bilinen eseri, N. Beljaev'in 1956'da basılan ve daha çok savaş dönemindeki askeri sorunlara dikkat çeken çalışması idi. Beljaev eserinde, Osmanlı ve Rus ordularının savaş hazırlıklarına, muharebelerin süreci ve sonuçlarına ve bunların Rus halkı nezdinde nasıl algılandığına yer verdi. Bu çalışma, günümüzde dek konuyla ilgili yapılmış en geniş çalışma olarak kabul edilmektedir.

1960'larda konuyla ilgili hemen hiçbir çalışma yapılmamışken, 1970'lerde ve 1980'lerde, tarih çalışmalarına finansal destek verilmeye başlanmış ve bu da konuyla ilgili çalışmalara hız vermiştir. 1970'lerin ilk yarısında savaşa ilintili olarak güney Slavlarının tarihi, Bulgar halkının savaşa katkısı ve tepkisi, Rus basını ve 93 Harbi, genel olarak 19. Yüzyılda, spesifik olarak da savaş döneminde Rus ordusu ve

Donanmasını konu edinen ve savaşla ilgili 1975'e dek yapılan çalışmalarını değerlendiren bazı eserler yayınlanmıştır.

1970lerin sonunda özellikle 1977 ve 1978'de ise savaşın 100. Yıldönümü anısına birçok çalışma yapılmıştır. Savaşın nedenleri ve karakterinden, Rus toplumunun ve özelde Rus entelektüellerinin savaşa bakışı ve tepkisine ve Rus tarih yazımında savaşın ele alınmasına kadar birçok konuya değinen bu çalışmalar, savaşla ilgili çalışmalara önemli katkılar yaparken, bazı çalışmalar da önceki çalışmalar gibi, savaşın Bulgarların Osmanlı yönetiminden bağımsızlığını kazanmasındaki rolüne değinmişlerdir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

İran Komünist Partisi'nin (1920-1941) Bolşevik Kökenleri, İdeolojik Sınırları ve Kitleleşmemesi

Yrd. Doç. Dr. Atay Akdevelioğlu
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bu çalışmanın temel varsayımı; 1920'de İran Komünist Partisi (İKP, *Hizb-i Komunist-i İran*) kurulduğunda İran'daki mevcut siyasi boşluğun (ve hatta kaosun), İKP'nin Gilan dışında da kitleleşmesi için büyük bir fırsat sunduğu ama İKP liderliğinin ütopyik bir ajanda belirleyerek bu fırsatı kaçırdığıdır. Çalışmanın ikincil varsayımı ise, fırsatın kaçırılmasındaki asıl nedenin, İKP'nin kuruluşundaki Bolşevik bağlantılar ve bu bağlantıların yarattığı ideolojik sınırlar olduğudur.

16. Yüzyıl'da Portekizlilerin Hürmüz'e yerleşmesinden itibaren, İran'a Batı değerleri Basra Körfezi üzerinden girmiştir. 1828 Türkmençay Antlaşması sonrasında bu durum değişmiş; Çarlık Rusyası ile İran sınır komşusu olduktan sonra Batı değerlerinin İran'a taşındığı asıl rota kuzeye kaymıştır.

19. Yüzyıl'da Rusya'da sosyalist akımlar güçlendiğinde, İran da sosyalizmle tanışmıştır. Bu tanışmada iki grup belirleyici rol oynamıştır. İlk grup, Bakü petrol sahalarında çalışan İranlı işçilerdir. İkinci grup ise, Rusya'da eğitim alan İranlı aydınlardır. 1905 yılında Romanov rejiminin Japonya karşısındaki hezimetini, sadece Rus sosyalistlerinin faaliyetlerini katalize etmemiş, aynı zamanda, Rus sosyalistleri ile organik ilişki içindeki İranlıları da aktifleştirmiştir. Bu siyasal iklimde, 1905 yılında İran Sosyal Demokratik Partisi (İSDP, *Fırka-ı İçtimayun-u Amuyun-i*

İran) Bakü'de kurulmuştur. Sosyalist bir parti olan İSDP'nin önüne kurulduğu yıl bir fırsat çıkmıştır: İran Meşrutiyet Devrimi (1905-1911). Devrim sayesinde İran'a taşınan İSDP, sosyalist fikirleri özellikle Azeri ve Ermeni kökenli İranlılara tanıtmıştır. İran'daki komünist tabanın ilk ortaya çıkışı, bu dönemde İSDP'nin çalışmaları sayesinde. 1916'da İSDP adını, Adalet Partisi (AP, *Fırka-ı Adalet*) olarak değiştirmiştir.

1920'de İran'da başta Azeriler olmak üzere, ayrılıkçı milliyetçi hareketlerin kendi siyasal otoritelerini başarılı biçimde kurmaya başlamalarının ardından; Mayıs 1920'de Sovyet Rusya birlikleri İran'ın Hazar kıyısındaki Gilan bölgesinin bir kısmını işgal etmiştir. Hemen akabinde, Haziran 1920'de işgal altındaki Gilan'ın Bender Enzeli kentinde, AP'nin adını İKP olarak değiştirmesiyle, İKP kurulmuş ve hemen Komintern'e katılmıştır.

İKP'nin ilk programına göre; Kaçar Hanedanlığı lağvedilecek ve yerine bir cumhuriyet kurulacaktı. Bu cumhuriyette üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ortadan kaldırılacaktı. Toprak da üretim aracı kabul edildiğinden, toprak üzerindeki özel mülkiyet de kaldırılacaktı. Söz konusu olan, sadece büyük toprak sahiplerinin geniş mülkleri değildi; aynı zamanda küçük toprak sahiplerinin mülkleri de kamulaştırılacaktı. İKP'nin bu programı sadece küçük toprak sahiplerini ürkütmele kalmadı. Aynı zamanda klasik bir toprak reformu programının tersine, topraksız köylülere de toprak sahibi olmayı vaat etmediğinden, bu kesimin de ilgisini çekmedi. Oysa, 1920'lerin başında İKP'nin İran'da kitleleşmesinin biricik yolu, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan küçük toprak sahiplerini ve topraksız köylüleri yanına çekebilmektir.

İKP'nin ikinci hatası ise İslam'a dair yaklaşımıydı. En hafif tabirle, İKP İslam'a karşı olumsuz bir tutum aldı. 1920'lerin İran'ında İslam'ın toplumdaki yeri düşünüldüğünde, İslam'a cephe alan bir siyasi partinin toplumun herhangi bir tabakasından kitlesel destek alması düşünülemezdi.

Şüphesiz, İKP kitleleşmek uğruna temel ilkelerinden taviz vermemeyi tercih etmekte özgürdü ve nitekim olaylar da bu yönde gerçekleşti. Bu tercih, İKP yönetiminin iç tutarlılığı olarak görülebilirdi ama tutarsız olan husus; İKP'nin hem ilkelerinden taviz vermemeyi ve dolayısıyla kitleleşmemeyi tercih edip, hem de aynı zamanda ülkede devrim gerçekleştirerek iktidara el koyabileceği iddiasında bulunmasıydı. Sovyet Rusya'nın sağladığı askerî destek dışında devrim gerçekleştirebilme araçlarından yoksun olan İKP'nin iddiasını gerçekleştirebilmesi için Sovyet Rusya'nın sadece Gilan'ı değil, tüm İran'ı işgal etmesi gerekirdi ki dönemin uluslararası ortamında bunu beklemek gerçekçi olmazdı.

1921'de Moskova'nın Tahran ile uzlaşmasının ardından, Moskova'nın güdümündeki İKP'nin devrim iddiası rafa kaldırıldı. Diğer yandan, kağıt üzerinde devam eden Kaçar döneminin son yıllarında ve Rıza Şah'ın iktidarının ilk yıllarında, 1921 Antlaşması'nın ruhuna uygun olarak, İKP görece rahat bir faaliyet ortamı buldu. Rıza Şah'ın mutlak iktidarını 1925 yılından sonra tüm ülkeye dayatmaya başlamasıyla birlikte bu rahat ortam hızla daraldı ve Pehlevi rejimi demir yumruğunu tüm İran üzerine indirmeyi başardığında, İKP de yeraltına inmek zorunda kaldı.

1920'lerin sonunda ve 1930'ların başında İran'da görülen yaygın işçi grevlerinin perde arkasındaki örgütlerinden biri de İKP olmasına rağmen, İKP'nin yeni rejim için ciddi bir tehdit oluşturduğunu söylemek mümkün değildi. Buna rağmen, modern küçük burjuvazi içindeki sosyalist kanadın oranının artmasından endişe eden Rıza Şah, 1930'lar boyunca İKP'ye karşı yoğun baskı uyguladı. İşçi örgütlenmeleri başta olmak üzere, İKP'nin ülkedeki tüm legal örgütler ile bağlantısı kesilmeye çalışıldı. Yurtdışında okumaya giden öğrencilerin İKP bağlantısı olup olmadığının tespit edilmesine devlet özel önem verdi. İKP liderliği ise özellikle baskı altına alındı ve çoğunun hayat hikâyesi hapisanede sonlandı. Bu dönemin sembol olayı, 1938 yılındaki "53'ler

Davası” oldu. O tarihe kadar rejimin belirleyebildiği İKP’nin lider kadrosunun tamamı 1937 yılında tutuklandı. Tutuklanan 53 kişi 1938 yılında yargılandı ve böylece tümü tasfiye edildi. İKP’nin o sıradaki Genel Sekreteri de hapisanede öldürüldü. Bu davadan sonra İKP toparlanamadı ve iç bölünmelere uğradı.

Rıza Şah’ın başarılı biçimde baskı altına aldığı İKP, 1941 yılında yerini Tudeh Partisi’ne (*Hizb-i Tudih-i Iran*) bıraktı. Tudeh, İKP’den çok daha fazla Moskova güdümlü olsa da, İKP’nin hatalarına düşmeyecek ve Ortadoğu’nun biricik kitlesel komünist partisi olmayı başaracaktır. 1979’da Pehlevi rejiminin sona erdirilmesinde Tudeh’in ve dolayısıyla 1941 yılında lağvedilen İKP’nin önemli katkısı olacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Ürdün'ün Soğuk Savaşla İmtihani: 1955 Bağdat Paktı'ndan 1958 Irak Darbesine Haşimi Rejiminin Hayatta Kalma Mücadelesi

Dr. Nuri Yeşilyurt
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bu çalışma, Soğuk Savaş siyasetinin Ortadoğu'da ilk hissedilmeye başladığı yıllarda Doğu ve Batı bloklarının bölgedeki vekillerinin Ürdün Haşimi Krallığı üzerinde verdikleri mücadeleyi konu almaktadır. Genç Kral Hüseyin'in tahta geçmesinden iki yıl sonra ABD'nin SSCB'yi çevreleme stratejisinin Ortadoğu ayağını oluşturan Bağdat Paktı'na Ürdün'ün katılımı tartışmalarıyla başlayan bu dönem, 1958'de Irak'taki Haşimi rejimini deviren Kasım Darbesinin ardından İngiliz askerlerinin Eisenhower Doktrini çerçevesinde Ürdün'e konuşlanmasıyla sona ermektedir. Ürdün'ü küresel ölçekte Doğu-Batı mücadelesinin, bölgesel ölçekte milliyetçi/cumhuriyetçi güçlerle (Mısır, Suriye) muhafazakâr/monarşist güçler (Irak, Suudi Arabistan) arasındaki mücadelenin merkezi haline getiren olaylar silsilesi, kuşkusuz ülke tarihinin en kritik yıllarını oluşturmaktadır. Rejimin yoğun protestolar, darbe girişimleri ve çevre ülkelerin siyasi müdahaleleri sonucunda iyice kırılğan hale geldiği bu yıllarda Kral Hüseyin, arka arkaya farklı stratejiler uygulayarak, dış desteğin de yardımıyla en nihayetinde rejimi ayakta tutmayı başarabilmiştir. Bu bildiri, Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları kapsamında ortaya atılan rejim güvenliği yaklaşımındaki boşluklardan hareketle, söz konusu dönemde rejime yönelik tehdidin kaynağını, rejimin uyguladığı hayatta kalma stratejilerinin nitelik, zamanlama ve sonuçlarını ve son olarak, rejim güvenliği - devlet

güvenliği ilişkisini ayrıntılı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Bunlar yapılırken, Ürdün'ün bir "küçük devlet" olduğu varsayımından hareketle, "küçük devletler" üzerine geliştirilen kuram ve yaklaşımlardan da geniş ölçüde faydalanılmaktadır.

Rejim güvenliği yaklaşımı, ilk olarak, zayıf devletlerdeki iktidar seçkinlerinin karşı karşıya kaldığı tehditlerin, geleneksel güvenlik çalışmalarının söylediğinin aksine, ülke dışından değil, ülke içinden kaynaklandığını iddia etmekteydi. Aslında, ABD önderliğinde 2002'de Afganistan'daki Taliban rejimine ve 2003'te Irak'taki Baas rejimine karşı gerçekleşen uluslararası müdahaleler, zayıf devletlerdeki iktidar seçkinlerinin karşı karşıya kaldıkları en önemli tehdit unsurlarının pekâlâ ülke dışından da kaynaklanabileceğini gösteriyordu. Ürdün üzerine yapılan bu çalışmaya, iktidar seçkinlerine yönelik en ciddi başkaldırının son kertede ülke içindeki grup(lar) tarafından gerçekleştirildiği durumlarda dahi, rejim güvenliğine karşı tehdidin aslında ülke dışından kaynaklanıyor olabileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Nitekim, zayıf devlet olmanın getirdiği toplumsal-siyasal sorunlar ile küçük devlet olmanın getirdiği askerî-siyasal-ekonomik incinebilirliklerin üst üste gelmesi sonucunda, Ürdün'deki Haşimi rejimine yönelik tehditlerde bölgesel ve uluslararası konjonktür bazen doğrudan bazen dolaylı olarak, ama her defasında etkin bir şekilde rol oynamıştır. Bu çalışmanın odaklandığı dönem içerisinde Haşimi rejimine başkaldıran unsurları oluşturan kentli Doğu Şerialılar ve Filistinliler son kertede yerel aktörler olmakla birlikte, rejime yönelik tehdidin ana kaynağı, bölgesel ve küresel konjonktürden kaynaklanmaktaydı. Ürdün'ün siyasal incinebilirliği, bölgesel güçlerin rejim üzerindeki baskısını artırmaktayken, toplumsal ayrışmışlık, söz konusu güçlerin ülke içinde müttefik edinmelerini kolaylaştırıyordu.

Rejim güvenliği yaklaşımındaki ikinci bir mesele, iktidar seçkinlerinin, kendilerine tehdit oluşturan unsurlara karşı benimsedikleri hayatta kalma stratejileri üzerine yeterince kavramsallaştırma

yapılmamış olmasıydı. Ürdün üzerine yapılan bu olay çalışması, zayıf devletlerdeki rejimlerin benimsedikleri hayatta kalma stratejilerine dair belli davranış kalıpları çıkarmaya imkân tanımıştır. Buna göre, rejimlerin kendilerine tehdit oluşturan aktörlere karşı tepkilerini belirleyen en önemli şey, sahip oldukları siyasal, ekonomik ve askerî kapasite olmuştur. Rejim kendini bu açılardan güçlü hissettiği durumlarda, bastırma ağırlıklı hayatta kalma stratejileri izlemiş, ama küçük bir devlet olmaktan kaynaklanan incinebilirlikler nedeniyle bunu yaparken genelde dış desteğe bağımlı kalmıştır. Küçük devlet olmanın diplomasi alanında Ürdün'e kattığı dirençlilik, söz konusu dış desteği bulmayı kolaylaştırmıştır. Bunun yanında, bir ya da birden çok devletten elde edilen cömert yardımlar, Ürdün küçük bir nüfusa sahip olduğundan, genellikle ülkenin ekonomik ve siyasal istikrarını sağlamaya yetmiştir. Rejim kendini zayıf hissettiği durumlardaysa, yatıştırma ağırlıklı stratejilere başvurmuş, ama küçük devlet olmanın getirdiği incinebilirlikler, daha çatışmacı bir dış politika izlemeyi gerektiren yatıştırma stratejilerini sürdürmeyi oldukça zor hale getirmiştir. Bu çalışmanın odaklandığı dönemde Haşimi rejimi askerî, ekonomik ve siyasal açıdan zayıf olduğundan bölge ülkelerince desteklenen muhalefete karşı yatıştırma öncelikli bir politika izlemek zorunda kalmıştı. Fakat bu çerçevede cumhuriyetçi Arap rejimlerinin peşine takılarak izlenen tersine her yerde dengeleme politikası, Ürdün'ün askerî, ekonomik ve siyasal incinebilirlikleri nedeniyle sürdürebilir olmamıştır. Daha sonra, rejimin askerî, ekonomik ve siyasal gücünün artmasına paralel olarak, güvenliğini sağlamak için bastırma stratejisi benimsemiş, fakat bu yapılırken de ABD yardımı ile her yerde dengeleme ve Irak'la birleşme yoluyla bölge ülkeleriyle işbirliğine gitmek gibi dış destekli stratejiler tercih edilmiştir.

Rejim güvenliği yaklaşımındaki üçüncü bir mesele, rejim güvenliği - devlet güvenliği ilişkisine dairdi. Yazında bir yandan, rejim güvenliğinin tehlikeye girmesi durumunda devlet güvenliğinin bundan olumsuz etkileneceği iddia ediliyor, diğer yandan, rejim güvenliğini

sağlamak için izlenen politikaların devlet güvenliğine zarar verebileceği dile getiriliyordu. Ürdün üzerinde yapılan bu çalışma göstermiştir ki, rejim güvenliği ile devlet güvenliği arasındaki ilişkiyi belirleyen ilk etmen, devletin siyasal incinebilirliğine eşlik eden askerî incinebilirliğinin düzeyidir. Nitekim, askerî incinebilirliğin arttığı dönemlerde, rejim güvenliğinin tehlikeye girmesiyle, bölgesel ve uluslararası aktörlerin ülkeye müdahale olasılıkları artacağından, devlet güvenliğinin de tehlikeye girme riski artmaktadır. Askerî incinebilirliğin görece azaldığı durumlardaysa, bu tarz bir müdahale daha uzak bir ihtimal olarak kalmıştır. Rejimin benimsediği hayatta kalma stratejilerinin devlet güvenliğine etkisi, genelde izlenen stratejinin türüne göre değişmiş, ama her halükarda küçük devlet olmanın getirdiği incinebilirlikler, devlet güvenliğinin olumsuz etkilenme ihtimalini arttırmıştır. Bu itibarla, çatışmacı bir dış politika içeren yatıştırma stratejileri, genelde Ürdün'ün askerî, siyasal ve ekonomik incinebilirliğini arttırarak, devlet güvenliğine doğrudan olumsuz bir etkide bulunmuştur. Haşimi rejiminin izlediği dış destekli bastırma stratejileriye, ülkenin dışa bağımlılığını arttırarak, devlet güvenliğine dolaylı olarak olumsuz bir etkide bulunmuştur. Bu çalışmanın incelediği dönem içerisinde Haşimi rejiminin güvenlik sorununun, otomatik olarak devlet güvenliği sorunu haline gelmesine yol açan etmen, bölgesel ve uluslararası konjonktür nedeniyle Ürdün'ün askerî incinebilirliğinin artmasıydı.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Demirel Dönemi Türkiye'nin Sovyetler Birliği Politikası ve 1967 Moskova Görüşmeleri

Prof. Dr. Çınar Özen
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Türk Dış Politikası yazınında bir görüş Ekim 1965 seçimleri sonrası gelen Adalet Partisi ve Süleyman Demirel Hükümeti'nin SSCB'yle ilişkilerde tereddütlü ve ihtiyatlı bir politika izlediğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede Birinci Demirel Hükümeti, Sovyetler ile imzalanan antlaşmaları onaylamamak, ticaretin gelişmesini engellenmekle de suçlanmaktadır. Bu görüş Süleyman Demirel'in siyasi kimliğini ve Adalet Partisi'nin siyasi çizgisini "Atlantikçi" ve ABD yanlısı olarak tanımlamak eğilimindedir. Söz konusu görüş ulusal basında çıkan pek çok haber ve yorumla da beslenmiş ve yıllar içinde Süleyman Demirel'in "Amerikancı" kimliği neredeyse tartışmasız kabul edilen bir olgusal gerçeklik haline dönüştürülmüş ya da bu sonuca oldukça yaklaşmıştır.

Bu bildiri, Demirel Hükümetleri'nin sadece Batı'yı öncelikli kabul eden bir siyasi nitelik taşıdığına ilişkin yaygın görüşlerin eksikliğini ortaya koymaya yönelmiştir. Bildirinin temel varsayımı, Soğuk Savaş'ın ve iki kutupluluğun hâkim olduğu bir dönemde Adalet Partisi ve Demirel Hükümetleri'nin Sovyetler Birliği'ne yakınlaşma stratejisini kararlı biçimde takip etmiş olduğudur. Bildiri söz konusu politikanın, 1964 "Johnson Mektubu Krizi" sonrası başlayan Amerika Birleşik Devletleri - Türkiye ilişkilerindeki güvensizlik ortamının Türk Dış Politikası'nda ağırlık kazanan Sovyetler'e yönelme eğiliminin bir sonucu olduğunu ve

Birinci Demirel Hükümeti'nin söz konusu politikayı devam ettirirken daha da ileri bir seviyeye taşıdığını iddia etmektedir. Dolayısıyla 1965 seçimleri öncesi ve sonrasında Sovyetler Birliği politikası konusunda bir süreklilik söz konusudur. Buna ek olarak Demirel ve Adalet Partisi iktidarının başka önceliklerle de bu sürekliliği aşan bir kararlılıkla Sovyetler Birliği'ne yöneldiğini söylemek mümkündür.

1964 sonrası dönemde Sovyetler Birliği ile yakınlaşmayı belirleyen önemli bir etmen Kıbrıs Politikası olmuştur. Türkiye'de Demokrat Parti iktidarından itibaren hükümetler ağırlaşan Kıbrıs Sorunu'nda "Batı"nın tarafı ve adadaki Türk nüfusu ortadan kaldıracak bir umursamazlık sergilemesi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu sorunu aşmak ve Kıbrıs meselesinde ilerlemek gittikçe imkansızlaşmış ve Johnson Mektubu Krizi ile Kıbrıs Politikası'nda Batı ile kopuş kesin bir nitelik göstermeye başlamıştır. Kıbrıs konusunda ilerleme kaydetmek Sovyetler Birliği ile bir siyasi diyalogu zorunlu kılmıştır. Bu durum Türkiye'nin Soğuk Savaş koşulları içinde Sovyetler Birliği ile gelişen siyasi diyalogunun en önemli belirleyeni olacaktır.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yönelmesinde ikinci önemli etmen ekonomiktir. Demokrat Parti ve Adnan Menderes Hükümetleri'nden itibaren merkez sağ iktidarlar kalkınma meselesini öncelikli görmüşler ve bu konuda altyapı yatırımları ile ağır sanayi tesislerinin kurulmasını esas almışlardır. Buna karşılık teknoloji transferi ve ağır sanayiye yönelik kredi imkânları konusunda ABD başta olmak üzere Batılı kaynakların konuya soğuk yaklaştığı belirginlik kazanmıştır. Süleyman Demirel de iktidara gelir gelmez bu hedefe yönelik alternatif kaynaklara bakmıştır.

1967 Sovyetler Birliği ziyareti, bu iki önemli etmenin kesişmesi ile Türk tarafı için büyük bir önem kazanmıştır. 19-29 Eylül tarihleri arasında on gün süren ve Taşkent ve Bakü dâhil pek çok şehri kapsayan gezi yüz kişilik bir heyetle gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaret öncesinde

1966'da gerçekleşen Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksey Kosigin'in Ankara ziyareti ile önemli bir mesafe kaydedilmiş ve Moskova ziyareti için siyasi ortam uygun duruma gelmiştir. Mart 1967'de de Ekonomik-Teknik İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Süleyman Demirel'in Moskova'daki görüşmelerinde ekonomik ve teknik konularda çok bir başarı elde edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin teknoloji transferi ve çok uygun koşullarda sağladığı kredi imkânıyla Türkiye'nin ağır sanayisinin temelini oluşturacak büyük yatırımlara karar verilmiştir. Aliğa Petrol Rafinerisi, Seydişehir Alüminyum Tesisi, İskenderun Demir Çelik Fabrikası, Mersin Kimya Kompleksi, Bandırma Sülfirik Asit Üretim Tesisi bu tesislerden bazılarıdır ve ağır sanayi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesine dayanan bu ilişki 1970'lerde de devam edecektir. Aralık 1975'te Kosigin'in gerçekleştirdiği ziyarette iki lider beraber İskenderun Demir Çelik fabrikasının ilk ocağını törenle açmıştır.

Süleyman Demirel'in Moskova görüşmelerinin ikinci önemli konusu Kıbrıs olmuştur. Sovyetler Birliği ile Kıbrıs üzerine yürütülen görüşmeler her nedense Türk Dış Politikası yazınında pek yer bulamamıştır. Johnson Mektubu, Türkiye'de Kıbrıs meselesi üzerinde çalışanlara Sovyetler Birliği ile mutabakat sağlanmadan herhangi bir askeri operasyonun imkânsızlığını göstermiştir. Dolayısıyla Kıbrıs Politikası'nı belirli süreklilik anlayışı içinde devralan Süleyman Demirel, Kıbrıs meselesi üzerinde Moskova'da görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin olumlu sonuçlandığını, Süleyman Demirel Hükümeti'nin Sovyetler Birliği ziyaretinin hemen sonrasında Kıbrıs'a askeri müdahale kararı almasıyla anlıyoruz. 1967 tarihli bu karar da Türk Dış Politikası yazınında çok az yer alır ve önemsiz bir gelişme gibi geçiştirilmeye çalışılmıştır. Gerçekte Demirel Hükümeti çok kararlıdır. Bu kararlılığı gören ABD yönetimini aceleyle gönderdiği özel temsilci Cyrus Vance'in bu konudaki anıları meselenin ne kadar ciddi olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Dönemin Genel Kurmay heyetinin tüm gücüyle karşı durmasına rağmen ve yine anılarını anlatan bazı eski diplomatlardan gördüğümüz kadarıyla onların Dışişleri Bakanlığındaki müttetiklerinin

tüm baskılarına rağmen bu karar alınmıştır. Buna karşılık Süleyman Demirel teknik yetersizlikler ve ABD'nin Yunanistan üzerindeki baskıları sonucu elde ettiği Kıbrıslı Türklerin lehine bazı olumlu sonuçlar üzerine bu kararın uygulanmasını durdurur. Ancak 1967 girişimi ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesi yönünde başlatılan çalışmalar 1974'ü hazırlayacaktır.

Süleyman Demirel'in Sovyetler ile devam ettirdiği siyasi diyalog içinde başka siyasi meseleler de öne çıkmaktadır. Kosigin'in şikâyetlerine konu olan ABD'nin İncirlik'ten yaptığı U2 casus uçakları uçuşları Türkiye tarafından durdurulur. Ayrıca 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında Sovyet uçakları Türkiye hava sahasını kullanmıştır. 1968 yılında Adalet Partisi Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunur.

Birinci Süleyman Demirel Hükümeti'nin Sovyetler Birliği ile yoğunlaştırdığı ekonomik, teknolojik ve siyasi işbirliği 1969 yılı iç siyasi gelişmeleriyle riske girmiştir. Celal Bayar'ın affı meselesi üzerinden hareketle ordu içi cuntalar müdahale için hazırlanmışlar, ayrıca Adalet Partisi de bu mesele üzerinden kendi içinde bölünmüştür. Bunun üzerine yapılan 1969 erken seçimlerinden de Adalet Partisi birinci parti olarak çıkmıştır. Kurulan İkinci Süleyman Demirel Hükümeti de çok geçmeden 1971 yılında bir başka askeri müdahale ile iktidardan uzaklaştırılacaktır.

Bu bildiride, Türk Dış Politikası'nda çok önemli konularla doğrudan ilişkili olan ve genel kabul gören yaklaşımları değiştirecek bir başka perspektifin açıklanması esas alınmıştır. Türkiye'nin Demirel hükümetleri döneminde geliştirilen Sovyetler Birliği Politikası'nın hem dış politikanın tüm önemli meseleleri hem de iç siyaset üzerindeki sonuçları gösterilmeye çalışılmaktadır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu Politikasında Kürt Meselesi: Mahabad Devleti ve Irak Kürtleri

Orhan Gafarlı
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Arş. Gör. Kürşat Güç
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş sürecince Orta Doğu'daki politikalarında Kürtlere yönelik izlediği siyaset, Çarlık Rusya'sından miras kalan entelektüel ve siyasal bakiyenin bir devamı niteliğinde olmuştur. Bu miras uyarınca Sovyetler Birliği, Orta Doğu'daki ideolojik ve siyasal yayılmasının bir manivelası olarak Kürt politikası tanzim etmiştir. Rus modernleşmesinin ve yayılmacılığının başat aktörü olan Çar I. Petro döneminde doğuya genişleme sürecini başlatan Rus Devleti, 18. Yüzyıl boyunca doğu dillerinin öğrenilmesi ve böylece de yerel siyaseti şekillendirerek etki sahasına almaya gayret etmiştir. 1797'de Dış İlişkiler Komisyonu içerisinde müstakil bir "Asya Bölgesi" birimi kurulmuştur. Napolyon'un Avrupadaki ilerleyişinin Çarlık Rusya tarafından durdurulması neticesinde 1815 sonrası dönemde Avrupa siyasetinde daha etkin olmak için 1820'de dışişleri bakanlığı kurulmuş ve 1823'te de bakanlık içinde Doğu Dilleri Eğitim Kurumu tesis edilmiştir.

Rusya'nın Avrupadaki yükselişinin İngiltere ve Fransa tarafından 1856'da Kırım Savaşı'nda engellenmesi üzerine Çarlık Rusya yönünü doğuya dönmüştür. Doğu'da ilerleyebilmek için de öncelikli olarak yerel halklarla ilgili enformasyon derleme ve bu bilgiler ışığında bir yayılma stratejisi geliştirilmiştir. Kırım Savaşı esnasında Osmanlı'dan ele geçirilen yüze yakın Kürt üzerinde Lerkh İvanoviç'e akademik

çalışmalar yaptırılmış ve ilk Rusça-Kürtçe sözlük basılmıştır. Bu süreçte Kürt dili ve tarihi üzerine yapılan ilk çalışma yine İvanoviç tarafından “İran Kürtleri ve Onların Ataları Kuzey Keldaniler” adıyla 1856 yılında yayınlanmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında İvanoviç ile birlikte Aleksandr Jaba da Kürtler üzerine akademik çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar Çarlık Rusya’nın doğu siyasetinin önemli birer unsuru haline gelmiştir.

1917’de Rusya’da Bolşevik devrimi olduğunda Rus entelijansiyası Kürt çalışmaları konusunda ciddi bir birikime sahipti. Çarlık dönemindeki Rus-İran ve Osmanlı-Rus savaşları neticesinde Rus hâkimiyetine giren bölgelerdeki Kürtlerin ikinci ve üçüncü kuşaklarının bir kısmı 1917 devrimi olduğunda Rus siyasal ve akademik hayatında kendilerine çoktan yer edinmişlerdi. Bu nedenle de Sovyetler Birliği bünyesindeki Kürt çalışmalarının çok büyük bir kısmı bu yerel Kürt entelektüelleri üzerinden yürütülmüştür. Arap Şamil, Adzhie Jindi, Amina Awdal, Dzhasme Celik, Kanat Kurdoev ve Joseph Orbeli (ve öğrencileri) Sovyetler Birliği’nin Kürt politikalarını etkileyen akademik ve bilimsel çalışmaları yapan isimler arasında ön plana çıkanlar olmuştur.

Bu entelektüel çaba ve birikim, Sovyetler Birliği’nin gerek kendi içindeki Kürtlere gerekse de Orta Doğu’daki Kürtlere yönelik politikaların belirlenmesinde etkili olmuştur. 16 Temmuz 1923’te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin güneybatısında “Kızıl Kürdistan Kültürel Özerk Bölgesi” kurulmuştur. Fakat Stalin’in yönetimi devralmasıyla birlikte etnik ve kültürel azınlıklara yönelik olarak Lenin döneminde verilmiş olan hakların geri alınması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda, Kızıl Kürdistan Kültürel Özerk Bölgesi’nin statüsü 8 Nisan 1929’da düşürülmüş ve akabinde 23 Temmuz 1930’da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Sovyetler Birliği içerisinde bir daha Kürtlere yönelik özerk vb bir yönetim yapısı tesis edilmemiştir.

Orta Doğu'da da Sovyetlerin Kürtlere yönelik politikaları İkinci Dünya Savaşı sırasında belirmeye başlamıştır. Savaş sırasında İran'ın Nazi Almanyası ile işbirliği yaparak Sovyetlere güneyden saldırma ihtimalinin belirmesiyle birlikte ön almak amacıyla Sovyetler kuzeyden İngiltere ise güneyden İran'ı 1941 yılında işgal etmişlerdi. Bu dönemde Sovyetler, başta İran olmak üzere, Irak ve Suriye'de Kürtler üzerinden bir hâkimiyet ve yayılma strateji geliştirmek istemiştir. Böylece de savaş sonrası bölgede İngilizlerin yerine Sovyetlerin belirleyici güç olması istenmiştir. Bu maksatla Komille adında Kürt bir örgüt kurulmuştur. Komille vasıtasıyla İran-İrak-Suriye hattında Kürtleri bir araya getirmeyi ve Sovyetlerin hâkimiyeti altına almaya hedeflemişlerdir. Komille örgütüne ilk katılanlardan biri de Irak'ta dönemin önde gelen Kürt siyasal aktörü olan Molla Mustafa Barzani olmuştur. Fakat İngilizler kısa süre içerisinde Komille içinde bazı aşiret mensuplarını kendi saflarına çekmişler ve Sovyetlerin planında değişikliğe neden olmuşlardır. Komille içindeki İngiliz etkisini göz önünde bulunduran Sovyetler 1945 yılında İran'da Kürt lider Kadı Muhammed liderliğinde Kürt Demokrasi Partisi (KDP)'ni kurdu muştur. Yüz beş Kürt aşiret lideri KDP'nin on iki maddelik kuruluş bildirisini imzalamıştır. Bu süreçte Barzani de üç bin peşmergesiyle birlikte Irak'tan ayrılıp Kadı Muhammed'in partisine katılmak için İran'a geçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde İran coğrafyasında hâkimiyeti İngilizlere kaptırmaktan çekinen Sovyetler Birliği, 22 Ocak 1946'da İran'ın Mahabad şehrinin Çarçıra Meydanı'nda Kadı Muhammed'e Kürt devletinin kuruluşunu ilan ettirmiştir. Devletin Genel Kurmay Başkanı da Molla Barzani olmuştur. Mahabad Kürt Devleti, tarihsel ve sosyolojik anlamda kendi iç dinamiklerinden ziyade dış bir gücün bölgesel politikalarının bir aparatı olarak kurulduğundan varlığını ve devamlılığını da Sovyetlere endekslemiştir. Zira Sovyetler Birliği İran ile petrol üzerinden bir anlaşma sağlayıp 9 Mayıs 1946'dan itibaren askerlerini İran topraklarından çekince Mahabad Kürt Devleti'nin de varlık sebebi ortadan kalkmıştır. İran'ın Mahabad üzerine

düzenlediği askeri operasyonlar neticesinde birçok aşiret reisi kısa süre içerisinde İran tarafına geçmiş ve Kadı Muhammed yalnız kalmıştır. Barzani de peşmergeleriyle birlikte önce Irak'a ardından da Sovyetler Birliği'ne geçmiştir. Neticede, İran ordusu 15 Aralık 1946'da Mahabad'a girmiş ve Kadı Muhammed ile birkaç destekçisini Çarçıra Meyda'nında idam etmiştir. Sovyet desteğiyle İran'da kurulan Kürt devletinin ömrü on bir ay sürmüştür.

Her ne kadar Sovyetler Birliği İran Kürtlerini yalnız bıraksa da bu süreçte Barzani'nin gücünü fark etmiş ve Orta Doğu'daki Kürt politikalarının ana eksenini Barzani üzerinden Irak coğrafyasına taşımıştır. Barzani on iki yıl Bakü ve Moskova da kaldıktan sonra 1958'de Irak'ta monarşinin devrilmesi neticesinde Sovyet desteğiyle Irak'a dönmüştür. Irak Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı Abdulkerim Kasımi Sovyetlerin telkiniyle Barzani'nin dönüşüne onay vermiş ve siyasal faaliyetlerini müdahale edilmeyeceğini garanti etmiştir. Sovyetler Birliği bu süreçte Barzani üzerinden Irak ve dolayısıyla Orta Doğu'da etkin olmaya ve yayılmaya çalışmıştır. Fakat 1960'lar boyunca bölgede Baas partilerinin güçlenmesi ve anti-Amerikancı bir politika izlemeleri nedeniyle Sovyetler, Kürtlerden ziyade Baas partilerini öncelikli partner kabul etmeye başlamıştır. Kürtlerin ikincil konuma düşürüldüğü bu dönemde Sovyetler gerek Irak gerekse de Suriye'de merkezi hükümetleri temel muhatap kabul etmiş ve Kürtlerin taleplerini görmezden gelmiştir.

1960'ların sonlarında Irak'ta Baas rejiminin Batı ile yakınlaşması neticesinde Sovyetler Orta Doğu'da yeniden Kürtleri müttefik olarak ön plana çıkarmaya başlamıştır. 1968-1975 yılları arasında Barzani'ye ciddi miktarda askeri malzeme desteği verilmiştir. Bu destekler sayesinde Barzani birçok defa karşı karşıya geldiği Irak ordusuna ciddi kayıplar verdirmiştir. Lakin, 1970'lerde Irak'ta Irak Komünist Partisi'nin güçlenmesiyle Sovyetler Kürtleri tekrar geri plana çekmiştir. Sovyetler Bağdat üzerindeki etkisini Komünist Parti üzerinden devam ettirme yoluna gitmiştir. Sovyetler tarafından sürekli olarak merkezi

hükümetlere karşı bir koz olarak kullanıldıklarını düşünen Barzani başta olmak üzere bölgedeki Kürt aktörler de mücadelelerini Batılı devletlere yaklaşarak sürdürme yoluna gitmişlerdir.

Nihayetinde, Sovyetler Birliği'nin Kürt politikasının en temel motivasyonu Orta Doğu'da siyasal etki alanını genişletmek olmuştur. Sovyetler Birliği, İran ve Irak'ta merkezi hükümetlere baskı kurmak istediğinde Kürtleri desteklemiştir. Merkezi hükümetler ile doğrudan bir yakın ilişki kurulduğunda ise Kürtler geri planda tutulmuştur. Sovyetlerin kuruluşundan dağılmasına kadar geçen süreçteki Sovyet-Kürt ilişkilerinin temel seyri bu dalgalanmayı daima sürdürmüştür.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

SSCB'nin Dağılma Sürecini Tetikleyen Faktörlerden, Jeltoksan Ayaklanması

Prof. Dr. Nursulu Çetin
Giresun Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

XX. yy.'ın en etkili devletlerinden olan SSCB'nin sonunu hazırlayan önemli unsurlardan birisinin, milletler meselesinin göz ardı edilmesi/görmezlikten gelinmesi olduğu malumdur. Daha net bir şekilde ifade edecek olursak, SSCB'nin, tüm halklarının milli köklerinden ve geçmişlerinden kopartılarak, adeta “tek bir kazan içinde karıştırılıp”, Rus milletinin dili ve kültürü üzerinde “tek bir Sovyet milletini” yaratma arzusuna tepki olarak ortaya çıkan bünyesindeki halkların milli uyanışlarının başlaması, milli ilişkiler sorunlarının çelişmesine yol açmıştır. Tüm Sovyet coğrafyasında başlayan milli uyanışın ilk kıvılcımı, Aralık 1986'da Almatı'da yaşanan “Jeltoksan” ayaklanması olmuştur.

İktidara gelen Sovyetler Hükümeti, 1917'nin sonunda, Bolşeviklerin I. Dünya Harbi'nden çıkmak için zaman kazanmak amacıyla, milletlere “kendi mukadderatlarını kendileri seçme” hakkının ilan edilmesi üzerine bu milletlerin kısa bir zaman içinde kendi devletlerini kurarak, ülkenin hızlı bir şekilde dağılıp gittiğini ve ancak askeri gücünü kullanarak toparlandığını bildikleri için, tüm Sovyet dönemi içinde bu milletleri mümkün olduğu kadar sıkı kontrolleri altında tutmaya çalışmışlar ve buna göre de değişik politikalar üretmişlerdir. Özellikle, kendilerinden farklı, Türk ve Müslüman olan Orta Asya

üzerinde yoğunlaşmışlardır. Orta Asya halkları ise, bunun bedelini ağır bir şekilde ödemişlerdir.

1980 yıllarının ortasında Sovyetler Birliği'nde derinleşen siyasi ve ekonomik krizden çıkmak amacıyla, toplumsal değişmeyi amaçlayan reformlar, yani “perestroyka” (yeniden yapılanma) ve “glasnost” (açıklık) ilan edilmiştir. Ama sonraki dönemde reformlar gerçekleştirilemediğinden SSCB’de gerçek manada çöküş başlamıştır. Bu genel çöküşün en önemli alanlarından biri, Birliğin dağılımını tetikleyen ve hızlandıran milletler meselesinin krizi olmuştur. Çok uluslu olan Sovyetler Birliği'nin bu alanda birçok problemi ve çelişkisi mevcuttu: bir taraftan, demokratikleşmeyi ve ilerlemeyi hedefleyen “perestroyka”, diğer taraftan hiçbir ulusun egemenliğini istemeyen, devletteki tüm kontrolü kendi elinde tutmak isteyen merkezîyetçi bürokratik sistem. Bu çözülmeyen ve görmezlikten gelinen milli ilişkilerin ve Sovyetler Birliği'nin ulusal siyasetinin krizi, 1986'da Almatı'daki Jeltoksan ayaklanmasıyla zirveye ulaştı.

Sovyetler Birliği'nde yürütülen Sovyetleştirme / Ruslaştırma politikasının en ağır sonuçları, Kazakistan'da görülmüştür. Sovyetler Birliği'nin ideolojik hedefi “Rusdilli bir *homo sovieticus* (Sovyet insanı)” yaratmaktı. Ülkenin merkezinde ve sınırlardan uzak olan Kazakistan'a, Sovyetler Hükümeti tüm “sorunlu” millet temsilcilerini göç ettirerek, Kazakistan'ı “sosyal deneyler laboratuvarı” haline getirmiştir. Bu nedenle, bağımsızlığa kavuştuğu 1991 yılında, Kazaklar kendi topraklarında azınlık haline gelmiş olup, toplam nüfusu 16 milyon civarında olan ülkede 130'dan fazla farklı millet yaşamaktaydı.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni bağımsız devletlerin kurulmasıyla tüm bu ülkeler, kendi tarihlerini araştırma ve “kendi milli değerler pencerelerinden” değerlendirme imkânı buldular, çünkü Sovyet döneminde ideolojik nedenlerden dolayı milli ve milliyet araştırmalarına izin verilmemiştir. Bu nedenle, son 25 yıl post-Sovyet devletlerin kendi geçmişleriyle yüzleşme, tarihini “milli

değerler süzgecinden” geçirme ve gerçek tarihi araştırmaların yeni istikametlerini belirleme dönemi olmuştur. Yeni ulaşılan arşiv kaynaklara dayanarak yeni araştırmalar ve yeni eserler ortaya konmaktadır. Kazak tarih biliminde tüm yönleriyle araştırmayı bekleyen konulardan birisi de 1986’da olan Jeltoksan ayaklanmasıdır.

Sovyetleştirme / Ruslaştırma politikası, Almatı’daki 1986 Jeltoksan ayaklanmasını hazırlayan ana sebeplerden olmuştur. Bunun içinde, Rusçanın mecburi olarak herkese öğretilmesi ve herkesçe bilinmesi, tüm belge ve yazışmaların Rusça yapılması ile Kazakçanın önemini yitirilmesi ve unutulmaya maruz bırakılmasıdır. Örneğin, 1954-1986 yılları arasında 600 Kazak Okulu kapanmıştı.

Kazak halkının sabrı; bardağı taşıran 16 Aralık 1986’da merkez Moskova’nın Kazakistan SSC’nin Başkanlığına daha önce Kazakistan’a ayağını basmamış Gennadiy Kolbin’in atanması olmuştur. Bu karara karşı 16-17 Aralıkta yapılan Kazak gençlerinin barışçıl protesto mitingi, Rus düşmanlığı ve merkez Moskova’ya karşı çıkış olarak değerlendirilmiştir. İdeolojik olarak tüm ülkeyi ilgilendiren bu ayaklanmayı bastırmak için merkez Moskova o güne kadar gizli geliştirilen “Metel” operasyonunu başlatır ve bir gecede Sovyetler Birliği’nin farklı şehirlerinden 70 binden fazla asker Almatı’ya gelir.

Modern Kazak tarihinin trajedisi olan “Jeltoksan”da Sovyet askerleri feci Aralık soğuşunda itfaiye araçları ile Kazak gençlerine tazyikli su sıkarak, eğitilmiş köpeklerle saldırarak, açık kamyonetlerle şehir dışına taşıyıp atarak, tutuklayarak, döverek ve öldürerek, bu ayaklanmayı bastırmaya ve milli sorunu dile getirenlere ders vermeye çalışmışlardır. Aralık bozgunculuğu suçlamaları ile toplam 8.500 kişi tutuklandı, 1.700’den fazla kişi ağır yaralandı, 5.324 kişi savcılıkta sorguya tabi tutuldu, 850 kişi istihbarat tarafından sorgulandı, 99’u hapse atıldı, 900 kişiye idari cezalar verildi, 319 kişi ihraç edildi, 309 öğrencinin Üniversite ile ilişkisi kesildi. Genç Üniversite öğrencileri

Kayrat Rıskulbekov, Erbol Spatayev, Sabira Muhamedcanova ve Lazzat Assanova, Jeltoksan ayaklanmasının kurbanları olmuştur.

Jeltoksan ayaklanması bastırılıp, merkez Moskova'da "milliyetçilik, ırkçılığın görüntüleri", "esrarkeş ve sarhoş Kazak gençlerinin bozgunculuğu" olarak değerlendirildi ve konuya yasak getirildi. 6 Haziran 1989'da Moskova'da SSCB Halk Temsilcileri Meclisinde Kazakistan Temsilcilerinden Muhtar Şahanov tarafından dile getirilene kadar... ve bu toplantıda SSCB tarihinde ilk defa Ahıska Türklerinin ve Kırım Tatarlarının sorunları da milli azınlıkların sorunları çerçevesinde dillendirilmişti.

Tüm yasaklara rağmen 1986'da olan Jeltoksan, Türk Cumhuriyetleri, tüm Sovyet coğrafyası, Baltık Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa, yani bütün sosyalist coğrafyasında milli uyanış sürecini başlatmış ve milli kimliklerin canlandırılmasının öncülüğünü yapmıştır. Ancak Jeltoksan ayaklanmasından sonra, 30 Ekim 1988'de Belarus'taki Minsk'te, 9 Nisan 1989'da Tiflis'te, 16 Mayıs - 8 Haziran 1989'da Özbekistan'ın Fergana ve Kokand'ında, 20 Ocak 1990'da Bakü'de, 11 Şubat 1990'da Tajikistan'ın Duşanbe'sinde, 4-7 Haziran 1990'da Kırgızistan'da Oş'ta, Baltık'ta 11-13 Ocak 1991'de Vlnüs ve 13-27 Ocak 1991'de Riga'da demokratik hak ve özgürlükler talep eden halk hareketleri olmuştur. Bu hareketlerin sonucunda Sovyet totaliter rejimi çökmüş olup, yeni bağımsız devletler kurulmuştur. Aynı dönemde Doğu Avrupa'da da demokratik süreçler başladı ve Doğu Almanya'da Berlin duvarının yıkılışı gerçekleşmişti.

Sonuç olarak, Kazak halkı için manevi birlik ve milli canlanma sembolü olan Jeltoksan ayaklanması, XX. yüzyılın son imparatorluğu, Sovyetler Birliği'nin diktatörlüğü ve totalitarizmine karşı kitlesel halk protestosunun iyi bir örneği olmakla birlikte Sovyetler Birliği bünyesindeki tüm Cumhuriyetlerde egemenlik hareketlerine ivme kazandırmıştır ve tüm "sosyalist kampının" dağılım sürecini tetiklemiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş'ın Bilinmeyen İsyanı: Jeltoksan Ayaklanması

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Edip Çelik

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Recep Çelik

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1917 Bolşevik ihtilali, Kazakistan'da siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik, açıdan yeni bir güzergâha girilmesine ve Çarlık Rusya döneminden kalan toplumsal sorunların yeni ve çok boyutlu bir aşamaya geçmesine sebep olmuştur. 1919 tarihinde sözde muhtariyetini kazanan Kazakistan 1920 senesine gelindiğinde otonom statüsüne sahip bir Sovyet Özerk Kazak bölgesine dönüşmüştü. 1930-1931 yıllarında Kazak halkına yönelik dil, din ve sosyo-kültürel açıdan yoğun bir asimilasyon politikası uygulayan Sovyetler Birliği, bölge insanlarının tahammül sınırlarını zorlamıştır. Bu asimilasyon politikasıyla tahmini olarak 2 ila 4 milyon arasında Kazak insanını katleden Sovyet Birliği, nüfus yoğunluğunu Rus halkı lehine uygulayarak Kazak toplumun yaşam alanlarında yeni bir Rus hegemonya politikası uygulamıştır. Bu politika bağlamında bağımsız yaşamak için büyük bedeller ödemek zorunda kalmış olan Kazak Türkleri, Kalmuk ve Rus saldırıları karşısında yüzyıllarca süren mücadele vermiştir. 1917 Bolşevik İhtilali öncesinde olduğu gibi ihtilal sonrasında da Ruslarla mücadele halinde olan Kazak hanları bölgedeki iç karışıklık ve dış saldırılar Kazak halkının bağımsızlığına giden yolda en büyük engel olmuştur. Bu durum 1964 yılında başlayan Brejnev iktidarıyla, Kremlin ile SSCB'ne bağlı cumhuriyetler arasındaki ilişki, yerleşme olarak adlandırılan bir yumuşama dönemine girmiştir.

Bu sürecin Kazakistan'daki yansıması Dinmuhammed Konayev'in Kazak Komünist Partisi lideri olması ile en somut örneğini teşkil etmiştir. Brejnev ile araları iyi olan 1959-1962, 1964-1986 yılları içerisinde görev yapmıştır. Konayev zamanında kazakların kimliği sınırlıda olsa tanımlanmıştır. Bu duruma istatistiksel olarak bakıldığında zaman 1964 senesinde kazaklar, bakanlar kurulunun %33 lük kısmını oluştururken, 1981 yılında bu oran %60 a yükselmiştir. Oranların bu derece değişmesinde temel sebep: Dinmuhammed Konayev'in 1971'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) Polit Büro üyeliğine seçilmesi ile gerçekleşmiştir. 1985 yılında Sovyetler Birliği'nin başına gelen Gorbaçov'un uygulamış olduğu Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılanma) politikalarıyla bölgesel egemenlik talepleri artmış, bu da merkezi kontrolün zayıflamasına yol açmıştır. Uygulanan bu politikalar bölgede oldukça yankı bulmuş ve başta Kazakistan olmak üzere Türkistan Cumhuriyetleri'nde bir takım bağımsızlık ayaklanmalarına sebep olmuştur. Gorbaçov'un glasnost ve perestroyka politikaları sonrasında meydana gelen ayaklanmalar ile Kazakistan da Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin (KPMK) I. Genel sekreteri olan Din Muhammed Konayev görevden alınmış ve yerine Sovyet güdümlü Gennadiy Goblin başa geçirilmiştir. Sovyetler Birliği yönetiminin müdahalesiyle meydana gelen bu değişiklik Kazak halkı arasında büyük bir rahatsızlık uyandırmış ve farklı noktalarda idari ve yerel halkı karşı karşıya getirmiştir. Yaşanan bu üzücü olaylardan sonra Kazak halkı arasında Jeltoksan(Aralık) olarak adlandırılan bağımsızlık hareketlerini başlatmıştır. Tarihe *Jeltoksan Hareketi* olarak geçen bu olaylar SSCB'nin dağılmasına kadar giden sürecin tetikleyicisi olmuştur.

1986 yılının Aralık ayında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği hükümeti, Gorbaçov'un talimatı ile Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri Din Muhammed Kunayev'in yerine Rus asıllı Gennadiy Kolbin'i atamasından sonra, Kazak toplumunda Sovyet Birliği hükümetine karşı bir hoşnutsuzluk meydana gelmiştir. Bu hoşnutsuzluğun temelinde 22 yıl görevde kalan Kunayev'in yerine yine

Kazak asıllı bir yöneticinin atanmaması ve yönetsel perspektifi zayıf olan bir şahsiyetin ataması yatmaktaydı. Kazak toplumunda başlayan hoşnutsuzluk zamanla toplumsal reflekse dönüşmüş, başkent Almatı'da bulunan Kazakistan Devlet Üniversitesi'nde SSCB'ye karşı öğrenci hareketleri başlamış devamında öğrenciler, Komünist partisi merkez binasını ele geçirmişlerdir. Bu hareketlilik sonrasında olaylar tırmanmış ve şehir hapisanesini de ele geçiren öğrenciler birçok mahkûmu serbest bırakmıştır. Almatı da yaşanan bu üzücü olaylar üzerine Moskova hükümeti, öncelikle olayların meydana geldiği Almatı'ya bir soruşturma heyeti göndermiştir. Daha sonra olayları bastırmak için hızla bölgeye gelen sayıları 70 bine ulaşan askerler bölgeye yerleştirilmiştir. Bu askerler önce genel güvenlik önlemleri almış, sonrasında gösteri yapan Kazak gençlerin üzerine ateş açarak çoğu öğrenci olmak üzere toplamda 22 kişi hayatını kaybetmesine sebep olmuşlardır. Bu olaylar esnasında pek çok kazak genci ciddi şekilde yaralanmış, eyleme katılan öğrencilerden geriye kalan pek çoğu tutuklanarak hapisanelerde insanlık dışı muamele ve işkenceye maruz kalmıştır. SSCB'nin Kazak Özerk Cumhuriyeti toprakları ve halkı üzerindeki baskıları, bölgenin önemli şehirlerine Slav kökenli vatandaşların yerleştirilmesi, yaşanan olayların sadece bir kısmını teşkil etmekte olup bu durumlar bölgede bağımsızlık düşüncesinin daha çok yayılmasına sebep olmuştur. Bu sebeplerden dolayı Kazak toplumunda bir uyanış yahut direniş meydana gelmiş ve bu direnişe yol açan gelişmeler tarihte "Jeltoksan" olayları olarak adlandırılmıştır. Bu çalışma Sovyetler birliğinin Kazakistan toplumuna yönelik asimilasyon politikalarına karşı, Kazak toplumunun 1986- 1991 yılları arasında vermiş olduğu mücadeleyi ve bağımsızlığa giden süreci anlatmayı amaçlamaktadır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarıyla İlgili Talepleri: 1945-1946 Notalar Savaşı

Doç. Dr. İsmail Köse
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bolşevik İhtilal (1917) sonrasında kurulan Sovyetler Birliği Çarlık Rusyası'nın tüm gizli antlaşmalarını açıklayarak tanımadığını bildirmiş, kendisine de düşman olan işgalcilere karşı Milli Mücadeleye destek vermiş ve Çarlık Rusyası'nın Türk Boğazları ile İstanbul'a yönelik taleplerinden vazgeçmiştir. 1925 yılında Paris'te imzalanan dostluk antlaşmasıyla Türk-Sovyet ilişkileri karşılıklı güven zemininde yürümüş, Sovyetler, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne (1936) fazla itirazda bulunulmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın arifesinde Sovyetlerin barışçıl tutumu değişerek Çarlık Rusyası'nın Boğazları istilaya yönelik politikalarına geri dönmüştür. Savaşın başladığı yıl 1939 Eylül-Ekim aylarındaki ittifak görüşmelerinde Montrö'nün değiştirilmesini, 1940 yılı Kasım ayında Dışişleri Bakanı Molotov ile Hitler arasında Berlin'de yapılan ittifak müzakerelerinde ise Türk Boğazlarının kontrolünün Sovyetlere bırakılması istenmiştir. Sovyetler, savaşın son iki yılındaki konferanslarda Boğazlarla ilgili isteklerini müttefikleri İngiltere ve ABD'ye kabul ettirmeye çalışmıştır. Stalin Montrö'nün değiştirilmesi talebini ilk olarak 1943 yılı sonunda yapılan Tahran Konferansı'nda gündeme getirmiş fakat savaş şartları içerisinde zikredilen istek detaylı olarak ele alınamamıştır. Talep, bundan sonraki Moskova, Yalta ve Potsdam Konferansları'nda gündeme taşınmıştır.

Türk Boğazları'nın ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında yüz yüze görüşüldüğü son konferans Potsdam Konferansı'dır. Konu açılıştan dört gün sonra gündeme gelmiştir. Savaş bittikten sonra Türkiye, muzaffer ve Çarlığın yayılmacı politikalarını yeniden yürürlüğe koyma kararlılığında olan Sovyetlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönem Türkiye için zorlu bir dönemdir ve Sovyetlere karşı Ankara'yı destekleyen tek büyük güç İngiltere'dir. Potsdam sonrasında iki yıl sürecek notalar savaşı başlamıştır. Türkiye bu süreçte dengeli ve gerilimden uzak, barışı kendi istediği zeminde kolaylaştırıcı bir diplomasi izlemiştir. Potsdam'da varılan uzlaşma doğrultusunda Montrö ile ilgili ilk teklif ABD'den gelmiştir. Amerikan teklifi Sovyet isteklerine yakındı zira Stalin savaş gemileri için sınırsız geçiş hakkı istemiştir. Fakat teklif Montrö ile elde edilen tüm kazanımların altını boşaltıyordu ve Boğazlar üzerindeki Türk egemenliği sembolik hale geliyordu.

Sovyetler, ilk başta Boğaziçi'nde Dolapdere civarında bir üs isterlerken daha sonra Çanakkale Boğazı'nda da üs talep etmeye başladılar. Dolapdere, Haliç'in kuzeyinde, Boğaziçi'nin Marmara Denizi'ne açıldığı ağzın batı tarafında bulunuyordu. Sovyet askeri gemileri hiçbir kısıtlamaya tabi olmaksızın Boğaziçi'nden aşağı inerek buradaki üsse buradan da Çanakkale'deki üsse gidebileceklerdi. Türk Boğazları, Azak ile benzer şekilde Sovyetler'in serbestçe dolaşabildiği, istediği sayı ve sürede askeri gemi gezdirebildiği ve hatta Türkiye'deki siyasi gelişmelere açık ya da gizli müdahale edebildiği bir alan haline gelecekti. Böyle bir üs, Rusları İstanbul'un merkezinde söz sahibi yapacaktı. Çanakkale'deki üsle birlikte Türk Boğazları'nın egemenliği hemen hemen tamamen Sovyet denetimine geçmiş olacaktı. Türkiye'deki Ermenileri kışkırtabilmek ve ABD'deki lobilerin desteğini sağlayabilmek için Türk vatandaşı Ermenilere Sovyet vatandaşlığı teklifinde bulunuldu. Hükümet söz konusu Ermenilerin mallarını satarak ya da yanlarında götürerek gitmelerine izin verdi buna karşın 60.000 Ermeni vatandaştan sadece 100 kişi Sovyetlere giderek vatandaşlık aldı (BCA, 1946/30100.101.624.10).

Konferans sonunda Türkiye Sovyet taleplerinden haberdar olunca, 17 Ağustos'ta detaylı bir nota ile İngiltere'ye Türkiye'nin tutumu açıklandı. Aynı nota üç gün sonra da Amerikan Büyükelçiliği'ne verildi. Potsdam sonrasında ABD, Boğazlar konusunda inisiyatif almakta tereddüt etmiştir. İngiltere ise, her ne kadar 1939 İttifak Antlaşması doğrultusunda Türkiye'yi desteklese de, ilk aylarda kesin, Sovyet isteklerini külliyen reddeden bir politikadan kaçınmıştır. Böylece 1945 yılı Temmuz ayından 1946 yılı başına kadar geçen sürede, Türkiye Sovyet tehditlerini büyük oranda tek başına karşılamak zorunda kalmış denilebilir (*Tanın*, 13 Temmuz 1946: 1). Bu dönem Türkiye için zor bir dönemdir ve destek arayışları doğrultusunda yoğun bir diplomasi yürütülmüştür. Ankara, Türkiye'nin tarafsız olduğu bir savaşta Rus deniz kuvvetlerinin Boğazlardan geçmesine rıza göstermeyi kabul edilebilir buluyordu. Böyle bir müsaadenin bile çok sayıda sakıncası mevcuttu ve Türkiye taraf olmadığı bir savaşta sırf Rus gemileri Boğazları kullandığı için taraf olmak durumunda kalabilirdi. II. Dünya Savaşı böyle bir ihtimalin canlı örnekleriyle doluydu. Türkiye'nin savaştan olduğu bir savaşta böyle bir izin kesinlikle kabul edilebilir değildi.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu, üç müttefik dışişleri bakanları toplantısına katıldıktan sonra Türkiye'ye geri dönen İngiliz Büyükelçisi Sir M. Peterson ile 11-12 Ekim'de görüşerek Sovyet talepleri karşısında İngiltere'nin düşüncesini öğrenmeye çalıştı. Londra toplantısında, Boğazlar sorunu çok fazla gündeme gelmemiştir. Sovyetler, İtalyan ve Alman istilasından korumak bahanesiyle Balkanlar'da işgal ettikleri; Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya'dan çekilmeyi reddetmekteydiler. Türkiye şayet, savaşa katılsaydı kaderi işgal altındaki Balkan devletleriyle aynı olacak, Sovyetler'in çekilmeyi reddettikleri topraklar listesinde bir de Türkiye'nin ismi bulunacaktı. Truman, 27 Ekim'de yaptığı konuşmada Potsdam'daki Amerikan görüşünü tekrarlayarak bütün ulusların denizlerden ve doğal suyollarından eşitlik ve hakkaniyet kuralları içinde yararlanması gerektiğine inandığını söyledi. Bu ifade Stalin'i fiilen Türk Boğazları konusunda teşvik ederken

aynı zamanda, Boğazların Amerikan serbest geçişini açılması riskini de içinde barındırdığı için tedirgin etmiş olmalıdır.

Montrö'nün içeriğini boşaltmasına rağmen Ankara ve Londra ABD teklifini müzakere etmeyi kabul etmiştir. Zira asıl önemli olan Sovyet teklifinin mahiyeti ve talepleriydi. Sovyetler, İngiltere'ye verdikleri sözün de etkisiyle Boğazlar konusunu tehdit ve sınır harbiyle çözebileceklerini düşünüyorlardı. Böylece 1945-1946 yılları arasında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında düşük yoğunluklu, her an sıcak çatışma potansiyeli taşıyan bir savaş yaşanmıştır denilebilir. Bu süreçte ya da Sovyetler, sıcak çatışma ihtimalini Demokles kılıcı olarak kullanmış, Türkiye'yi taleplerine razı etmeye çalışmıştır. Buna karşın Türkiye, Sovyet baskısını geniş tabana yayabilmek için Sovyetler'den gelen talepleri ivedilikle İngiltere ile ABD'ye ve daha sonra da Japonya hariç Montrö Antlaşması'na taraf olan devletlere bildirmiştir. Bu kapsamda Sovyetler ile Türkiye ve İngiltere-ABD üçgeninde notalar savaşı başlamıştır. Bu çalışmada Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi ve Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi ile İngiliz, Amerikan, Sovyet resmi belgelerinden yararlanılarak Potsdam Konferansı sonrasında başlayıp 1946 yılı sonuna kadar devam eden notalar savaşı ve notaların içeriği irdelenecektir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş Hazırlıklarında Türkiye'ye Karşı Tutumu

Yrd. Doç. Dr. Nezihe Selcen Korkmazcan

İstanbul Aydın Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı'na Almanya ile Saldırmazlık Paktı imzalayarak katılmıştır. Alman saldırısına uğradıktan sonra, İngiltere, Fransa ve ABD'nin ön planda olduğu, Türkiye'nin de ittifak antlaşması ile bağlantılı bulunduğu müttefiklere yaklaşarak bu devletlerle aynı cephede savaşmıştır. Ortak düşman Almanya'nın yenilgisi kesinleştikten sonra kurulmuş olan bu geçici ittifak sonuna yaklaştığında Sovyetler Birliği, gücünün getirisiyle, savaş döneminden farklı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu farklı politikaların ortaya çıkışında da, savaş henüz sona ermeden başlayan Türkiye'den talepleri dikkat çekici olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki resmi ilişkiler, henüz iki devlet de bu isimlerle anılmaya başlanmadan önce, 1920 yılında, TBMM'nin açılışından hemen sonra dostluk ilişkisi çerçevesinde başlamıştır. İki devlet arasında 16 Mart 1921'de "Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması" imzalanmıştır. Moskova Antlaşması olarak da bilinen metin, 1925'te "Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması" adı altında genişletilerek taraflardan birinin saldırıya uğraması durumunda diğerinin tarafsız kalması karara bağlanmıştır. Antlaşmanın süresi çeşitli kereler uzatılmış, iyi ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı'na kadar korunmuştur. Sovyetler Birliği, savaşın başında; Türkiye'nin diğer devletlerle ilişkilerini sorgulayarak Boğazlar'da

talepleri olduğunu açığa çıkarmıştır. Savaşın başında, Türkiye’yi savaşta, kendi çıkarlarına uygun bulmadığı herhangi bir tarafta, konumda ya da tutumda görmek istemediğini belirten bir tavırla tedirgin etmiş; bu durum Türkiye’nin tehdit algısını değiştirmiştir. Bu süreçten sonra, savaş süresince, Türkiye’nin, Sovyetler Birliği’nin hedefleri konusunda kaygısı hiç geçmemiştir. Benzeri talepler, yenileri eklenerek savaşın sonunda gündeme getirilmiştir. Bu durumda Sovyetler Birliği’nin savaş sonu değişen tutumu ve taleplerinin Türkiye için sürpriz olmadığı görülmüştür. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı’nın sonunda, süresi aynı yıl sona erecek olan 20 yıllık Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nı feshetme kararı aldığında Türkiye bunu başlangıçta soğukkanlılıkla karşılamayı başarmıştır. Savaşın sonundaki Sovyet notası ve ardından gerçekleşen Molotov- Sarper görüşmesi, İkinci Dünya Savaşı’na katılmış Türkiye’nin başına geleceklere ortaya koymaktadır. Sovyetler Birliği, notada vurguladığı gibi kaderini “küçük komşusu” Türkiye’nin eline bırakamayacak kadar güçlenmiştir.

Sovyet Dışişleri Komiseri Molotov, 19 Mart 1945’te, Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper’e verdiği notada, süresi 7 Kasım 1945’te bitecek olan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nın geçerlilik süresini uzatmayacakları kararını bildirmiştir. Hükümet’e iletmek üzere verilen notada Sovyetler Birliği’nin, 1925’te imzalanan ve üç kez karşılıklı protokollerle süresi uzatılan antlaşmanın “günün koşullarına uymaktan çok uzak olduğu” gerekçesiyle bu kararı aldığı bilgisi yer almıştır. Sarper, feshedilmesi planlanan anlaşma yerine bir düzenleme düşünülp düşünülmediğini sorduğunda; Molotov Türk Hükümeti’nin varsa talebini iletmesi gerektiğini; mevcut antlaşmanın mevcut şartlara uygun olmadığını takdir edeceğini umduğunu belirtmiştir. Başlangıçta varacağı yerin düşünülmemiş olduğu anlaşılan ve Türkiye’nin tutumunu görmek için Sarper’in Ankara’ya dönmesi öncesinde teslim edilen nota ile Türkiye’nin savaşın hemen başında ortaya çıkan kaygıları canlanmış görünmektedir. Türkiye’nin kaygısının, Montreux Sözleşmesi’nde değişikliğe gidilmesi talebiyle karşı karşıya kalmak olduğu; 1925

Antlaşması'nın iptalinin Sovyet taleplerinin başlangıcı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Baskı unsurunu artırmak, konuları lehine çevirmek ve Türklerin tepkisini görebilmek için, yazılı bir cevaptansa yüz yüze bir görüşme tercih edilmiştir. Yapılan görüşmelerde Sovyetler Birliği, ittifak antlaşması üzerinde durmak yerine sadece taleplerini yinelemiştir. Molotov, 1945 Haziran'ında Türkiye'den Moskova'ya dönen Büyükelçi Selim Sarper'e yeni bir ittifak antlaşması yapmadan önce "iki ülke arasındaki bazı sorunların halledilmesini" istediklerini belirtmiştir. Molotov'a göre halledilmesi gereken ilk sorun, Sovyetler Birliği'nin zayıf olduğu dönemde imzalanmış olan 1921 tarihli anlaşma ile gerçekleşen "haksız" arazi değişikliklerinin tamir edilmesi olmuştur. Yapılan görüşmelerde Molotov'un toprak talepleri konusu dikkate alınmadan bir ittifak antlaşması yapılmasının düşünölemeyeceği konusundaki ısrarı sürmüştür.

1925 tarihli antlaşmanın yürürlükten kaldırılması talebinin yalnızca bir revizyon ihtiyacıyla açıklanabilecek bir istek gibi değerlendirilemeyeceği açıktır. Türkiye'nin isteğinin işbirliği olduğu açıktır ki, Sovyet talepleri karşısında hazırladığı cevabında mevcut anlaşma ortadan kalkarken bir yenisinin yapılması önerisinde bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin asıl amacı Türkiye'dense, müttefiklerini tedirgin etmek gibi gözökmektedir. Yeni bir anlaşma konusunun Türkiye'nin önerisi olarak ortaya çıkmış olması, Sovyetler Birliği tarafından, hem Türkiye, hem de batılı müttefiklere baskın gelmek için gündemde tutulmuştur.

Molotov Türkiye'ye iletilen talepleriyle ilgili olarak şöyle demiştir: "Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama yönetimlerin de gözlerinin korkutulması gerekiyordu ve bunu esaslı bir şekilde yaptık." Molotov'un bu sözlerinden, gözlerini korkutmak istediği tek yönetimin Türkiye olmadığı anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin savaş sonuna

gelindiğinde başlattığı tehditkâr girişimler dünyanın bundan sonraki 45 yılını etkileyen Soğuk Savaş'ın başlangıç ortamında tarafların ayrışmasında önemli yer tutmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve Sovyetlerin değişen tutumunu ele alan raporlarda bu konuya geniş yer verilmiştir. Molotov, ilerleyen yıllarda Sovyet ordusunun kazandığı zafere dayanarak böyle bir düzenleme önerdiklerini, ancak bu teklifi hata olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Stalin'in de bazı hatalar yaptığını kabul eden Molotov, görevini yerine getirmek için bu talepte bulunduğunu, ancak tam zamanında geri adım atmış olmalarından da memnuniyet duyduğunu, aksi halde, Sovyetler Birliği'ne karşı saldırgan bir koalisyonun kaçınılmaz olacağını belirtmiştir. Ancak bilindiği gibi, "kaçınılmaz olan" ortaya çıkmış, Türkiye de, Sovyet tehdidi karşısında yer alan bu "koalisyon"a yaklaşmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964 – 1979)

Yrd. Doç. Dr. Burçin Canar

Çankırı Karatekin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Soğuk Savaş'ın yumuşama dönemi, karşı bloktan gelen tehditlerin azaldığı ve buna bağlı olarak blok içi anlaşmazlıkların ön plana çıktığı bir süreci temsil ediyordu. Doğu Bloğunun lideri SSCB'nin, ABD ile silahsızlanma görüşmelerine geçtiği ve Batı Blokuna yönelik barış içinde birarada yaşama politikasını sürdürdüğü bu dönem; aynı zamanda, Çin-Sovyet anlaşmazlığı ile Soğuk Savaş'ın kapitalizm-sosyalizm karşıtlığından ABD-SSCB karşıtlığına evrildiği bir süreçti. 1962 Küba Bunalımı ve özellikle 1964 Johnson Mektubu sonrasında çok yönlü dış politikaya geçen Türkiye içinse yumuşama; bağlı olduğu Batı Bloğunun çıkarlarından ziyade kendi dış politika hedeflerinin peşinden gidebildiği, Moskova'yla ilişkilerini normalleştirdiği, ardından işbirliğine yöneldiği ve özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren SSCB'den ziyade NATO müttefiki Yunanistan'ı tehdit olarak tanımladığı bir dönem oldu. Türkiye'nin tehdit tanımının değişmesinde ve Moskova-Ankara ilişkilerinin bu süreçte normalleşmeden işbirliğine dönüşmesinde Kıbrıs sorunu önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmada, ikili ilişkilerin normalleştiği 1964'ten başlayarak iki ülke arasındaki yakınlaşmayı sona erdiren SSCB'nin Afganistan'a müdahale ettiği 1979'a kadarki dönemde Moskova ve Ankara'nın Kıbrıs politikaları incelenecektir. Karşılıklı üst düzey ziyaretlerle pekiştirilen ikili ilişkilerin bu dönemde SSCB ve Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki

ortak tutumları dikkate değerdir. Çalışmanın temel varsayımlarından biri, Moskova ve Ankara'nın Kıbrıs politikalarının enosis karşıtlığında bulunduğu; adanın Yunanistan'la birleşme olasılığının, farklı nedenlerle de olsa, SSCB ve Türkiye'nin bu dönemde Kıbrıs sorununa yönelik ortak tutumlarında rol oynadığıdır.

Karşı bloktan gelen tehdidin hissedildiği 1950'lerin uluslararası ortamında dış politika önceliklerini ABD'nin çıkarlarına göre belirleyen Atina ve Ankara, Kıbrıs konusunda kendi tezlerinden vazgeçmiş; böylece hem adanın Yunanistan ile birleşmesini (enosis) hem de Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesini (taksim) yasaklayan Londra Antlaşmalarını imzalamışlardı. Söz konusu antlaşmalar uyarınca ayrıca, Kıbrıs'taki İngiliz askeri üsleri ve Londra'nın bunlar üzerindeki egemenlik hakları korunurken; yine bu antlaşmaların bir parçası olan Garanti Antlaşması ile İngiltere'ye, Türkiye'ye ve Yunanistan'a adadaki anayasal düzeni korumak için gerektiğinde ortaklaşa veya tek başlarına Kıbrıs'a müdahale hakkı tanınmış; böylece adanın NATO'nun "sorumluluğunda" olduğu vurgulanmıştı. Londra Antlaşmalarına bağlı bir politika izleyen Türkiye ile söz konusu antlaşmaları "emperyalistlerin adaya dayatması" olarak nitelendiren SSCB'nin 1964-1979 döneminde Kıbrıs sorunundaki ortak tutumlarında; uluslararası alandaki yumuşamanın şekillendirdiği dış politika ilkeleri ve Doğu Akdeniz'deki bölgesel çıkarları etkili oldu.

1960'lara gelindiğinde, karşı blok tehdidiyle sorunların çözülemediği bir uluslararası ortamda Yunanistan ve Türkiye, kendi ulusal çıkarlarının öncelik kazanmasıyla Kıbrıs konusunda yeniden karşı karşıya geldiler. Türkiye'nin SSCB'den ziyade Yunanistan'dan tehdit algıladığı bu uluslararası ortamda Moskova-Ankara ilişkilerinin gelişmesi ise, Batı ittifakıyla birlikte oldu. Zira, yumuşama döneminde Batı'ya yönelik barış içinde birarada yaşama politikasını sürdüren SSCB'nin diğer kapitalist devletlerle olduğu gibi, Türkiye'yle de ilişkileri gelişti. Kendi blokları ile olan siyasi ve askeri bağlarını koruyan

farklı sosyal sistemlere sahip devletlerin barış içinde ilişkilerini sürdürebileceği anlayışına dayanan bu politika; yumuşama döneminde Moskova'nın Ankara'yla ilişkilerine yön verdi.

Bu süreçte Türkiye'yi SSCB'yle yakın ilişkiler kurmaya iten etken ise, çok yönlü dış politikayı benimsemesi oldu. 27 Mayıs sonrasında içte oluşan demokratik ortamın dış politikanın tartışılmasına zemin hazırladığı bir dönemde Türkiye'deki Amerikan karşıtlığının artması ve SSCB'den ekonomik yardım alma hedefi, Ankara'nın Moskova'yla yakınlaşmasını sağlayan etkenler arasındaydı. Türkiye'yi çok yönlü dış politikaya ve böylece SSCB'yle ilişkilerini normalleştirmeye iten asıl etken ise, NATO müttefiki Yunanistan'la karşı karşıya geldiği Kıbrıs sorununda blok lideri ABD'den beklediği desteği bulamaması oldu. Bu açıdan 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu Türkiye için önemli bir dönüm noktasıydı. Washington'un, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda olası bir Sovyet saldırısına maruz kalırsa NATO müttefikleri tarafından korunmayabileceği vurgusu; o döneme kadar Sovyet tehdidine karşı İttifak üyeliğini güvence olarak gören, dış politikasını ABD'nin çıkarlarına göre belirleyen Türkiye'nin tek yönlülüğünü sorgulamasına ve değiştirmesine yol açan temel bir etken oldu.

Türkiye'nin bağlı olduğu blokun lideri ABD'den umduğu desteği bulamamasının nedeni ise; bu dönemde Ankara'nın ve Washington'un genelde Doğu Akdeniz'e özelde Kıbrıs'a yönelik hedeflerinin veya önceliklerinin farklılaşmasıydı. Enosisin gerçekleşmesine ve böylece Doğu Akdeniz'deki dengenin Yunanistan lehine bozulmasına karşı çıkan Türkiye için, bölgedeki güvenlik kaygılarını giderecek bir çözümün bulunması önemliydi. Oysa ABD'nin öncelikli kaygısı enosisin önlenmesi veya Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve Türkiye arasındaki dengenin korunması değil; iki NATO müttefikini savaşın eşiğine getiren ve SSCB'nin Doğu Akdeniz'deki etkinliğinin artmasına neden olan Kıbrıs sorununun İttifak'ın bütünlüğüne ve bölgedeki etkisine zarar vermeden önce çözülmesiydi. Dolayısıyla ABD, bölgede SSCB

etkinliğinin önlenmesi ile NATO hâkimiyetinin sürdürülmesi ve pekiştirilmesine öncelik tanıyan bir Kıbrıs politikasını benimsedi. Karşı bloktan algılanan tehdidin azaldığı ve Türkiye'nin kendi çıkarlarının öncelik kazandığı bir uluslararası ortamda, bölgedeki NATO hâkimiyetinden ziyade Doğu Akdeniz'deki dengenin korunmasını ve böylece enosisin önlenmesini temel alan bir Kıbrıs politikası izleyen Ankara'nın bölgeye ilişkin öncelikleri Washington'unkilerle farklılaştı.

Londra Antlaşmaları çerçevesinde İngiliz üsleri ve Garanti Antlaşması ile adada oluşturulan NATO denetiminden rahatsız olan SSCB ise, bağımsızlık sonrasında Kıbrıs'ın lideri Makarios ile işbirliğine önem verdi. Zira Makarios, bağlantısız bir dış politika izlemesi, komünist partisi AKEL'in adadaki faaliyetlerine izin vermesi ve sorunun Moskova'nın da "sesinin duyulduğu" BM çerçevesinde çözümünü savunmasıyla Doğu Akdeniz'deki Sovyet çıkarlarıyla örtüşen politikaları benimsiyordu. Dolayısıyla Moskova, "bağımsız ve bağlantısız Kıbrıs"ı vurguladığı ve böylece enosis hedefini gündeme getirmediği ölçüde Makarios ile bağlarını koparmamaya çalıştı. Bununla birlikte, Makarios'un nihai hedefinin enosis olması; aday NATO'nun denetimine alacak her politikaya karşı olan SSCB'yi, Kıbrıs sorununa yönelik tutumunda Türkiye'ye yaklaştırdı.

SSCB ve Türkiye'yi Kıbrıs politikalarında ortak bir noktada buluşturan; farklı nedenlerle de olsa, hem Moskova'nın hem de Ankara'nın enosisine karşı olmalarıydı. Kıbrıs, SSCB'nin Orta Doğu ve genel olarak Doğu Akdeniz'deki etkinliği açısından önemliydi. Moskova'nın Kıbrıs politikasına yön veren, adanın Yunanistan'la olası birleşmesinin Doğu Akdeniz'de NATO/ABD hakimiyetini arttıracığı gerçeğiydi. Bu çerçevede Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını savunan Moskova; NATO yerine, Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip olduğu, başka bir deyişle, söz hakkının bulunduğu BM'yi sorunun çözümünde adres olarak gösterdi. Türkiye ise, Akdeniz'deki dengeyi Yunanistan'ın lehine bozacağı için enosisi reddediyordu. 1964'ten

1979'a Kıbrıs Bunalımlarına yönelik tutumları tamamen örtüşmemekle birlikte, gerek söz konusu krizlerde gerekse karşılıklı demeç ve belgelerde adanın bağımsızlığını ve iki toplumun eşit haklarını vurgulayan SSCB ve Türkiye, enosise karşı çıkan ortak bir Kıbrıs politikasını benimsediler.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet – Arnavutluk Ayrılığı: Çatışmanın İdeolojik Biçimi Altında Yatan Nedenler

Dr. Klevis Kolasi
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bu çalışmanın temel argümanı; 1961 yılında gerçekleşen Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 22'nci Kongresinde Sovyetler Birliği ve Arnavutluk Halk Cumhuriyeti arasında meydana gelen ayrılığın görünürdeki ideolojik sebeplerden ve liderler düzeyindeki anlaşmazlıklardan ziyade, Sovyetlerin Tito Yugoslavyası ile yakınlaşmasının Arnavutluk açısından doğurduğu güvenlik kaygıları ve Arnavutluk'un ağır sanayileşme politikasını sürdürme ısrarından kaynaklandığıdır. Bu açıdan çalışma Sovyet-Arnavutluk ayrılığın nedenlerinin daha iyi anlaşılması için Arnavutluk-Yugoslav ilişkilerinin ve Arnavutluk'taki toplumsal ilişkilerin incelenmesi gerektiğini önermektedir.

Çalışma liderler tarafından söylem düzeyinde dile getirilen ideolojik ilkeler üzerindeki anlaşmazlıkların tek başına çatışmaların nedenlerini yeterince açıklayamaz varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bu yönüyle çalışma uluslararası olguların nedenleri yapısal bağlamı esas olarak açıklamaya çalışan bir yaklaşıma dayanır.

Söz konusu ayrılık genelde, Khrushchev'in Doğu Bloku'nda başlattığı “destalinizasyon” (Stalincilikten arınma) politikası ve farklı toplumsal sistemlere rağmen “barış içinde bir arada yaşama” politikası karşısında, Enver Hoxha'nın kişisel iktidarı için duyduğu tehlike

bağlamında ideolojik bir çatışmaya dönüşmesi sonucunda meydana geldiği değerlendirilir. Bu görüş Sovyet-Arnavutluk ayrılığın nedenlerini açıklamak için son tahlilde siyasi liderlerin benimsediği ideolojik retoriğine dayanmaktadır. Örneğin Khrushchev'in "barış içinde bir arada yaşama" politikası, Nexhmije Hoxha'nın (Enver Hoxha'nın eşi) başkanı olduğu Arnavutluk Marksizm-Leninizm Araştırmaları Enstitüsü'nün yayınladığı resmi bir yazıda, Leninist dış politika ilkelerinden bir sapma olarak ilan edilmiştir. İki ülke arasındaki ideolojik tartışmalar Sovyetler Birliğinin Arnavutluk tarafından "revizyonist" ve "anti-Marksist" bir çizgiye kaydığı suçlamasıyla doruğa ulaştı. Enver Hoxha, "Halkın Sesi" (*Zëri i Popullit*) gazetesinde Sovyet-Arnavutluk ayrılığın "gerçek" nedenleri Sovyetlerin ideolojik sapmasından kaynaklandığı iddia etmiştir.

Sovyet-Arnavutluk ayrılığı meselesi, sosyalist dünyanın liderliğini yapan bir süper güç ve kalkınmaya çalışan küçük bir devlet arasındaki asimetric ilişkisi bağlamında incelendiğinde ayrılığın ideolojik perdesi altında yatan yapısal nedenler daha görünür olmaktadır. Arnavutluk örneğinde, sosyalizm inşası modern bir devlet kurma süreci ile çakişti. Ancak bu süreç Arnavutluk'un toplumsal yapısından ve sınırlı kaynaklardan olduğu kadar, Arnavutluk'un daha büyük güçlerle kurduğu ilişkisinden de belirlenecektir. Arnavutluk, İkinci Dünya Savaşı sonucunda, Yugoslavya gibi, "kendi imkânlarla" kurtuluş mücadelesi verip Nazi işgalinden kurtulmuştur. Bu anlamda Arnavutluk, Doğu Bloku içerisinde Kızıl Ordu tarafından "kurtarılmayan", Yugoslavya dışında ikinci örnek oldu. Kızıl Ordu'nun topraklarında doğrudan bulunmaması durumu bu iki devlet için Doğu Bloku içerisinde göreceli olarak bağımsız bir dış politika izlemelerine de yol açtığını söyleyebiliriz. Bununla beraber, Arnavutluk 1945 sonrası dönemde 1941 Arnavutluk Komünist Partisinin kuruluşunda ve örgütlenmesinde önemli bir rol oynamış Yugoslavya'nın etkisi altında kalacaktır. Yugoslavya, Arnavutluk'un 1944-1948 yılları arasındaki en yakın müttefikiydi. Ancak burada eşitsiz bir ilişkinin söz konusu olduğunu belirtmekte yarar

vardır. İkinci Dünya Savaşı, Arnavutluk örneğinde, Nazi Almanya'sı ile işbirliği yapmış ve büyük toprak sahiplerine dayanan geleneksel yönetici sınıfların meşruiyetini kaldırarak komünistlerin iktidarı ele geçirmelerine yardımcı olmuştur. Bununla beraber, kıt kaynaklara ve yetişmiş insan gücüne sahip olan Arnavutluk'un "modernleşme" veya "sanayileşme" projesiyle eşit olan sosyalizm projesini hayata geçirebilmek için dış kaynaklara muhtaç durumundaydı. Bu bağlamda Arnavutluk ve Tito Yugoslavya'sı arasındaki ilişki, aynı ideolojiyi ve "modernleşme" sosyalist projesini paylaşan iki müttefik arasında eşitler arasında bir ilişki olmaktan çok bir bağımlılık ilişkisine evrildi. Bu ekonomik bağımlılık ilişkisi, Tito'nun Arnavutluk'un Yugoslavya'nın yedinci cumhuriyeti olması önerisi ile Arnavutluk'un siyasi bağımsızlığına son verecek siyasi bir bağımlılık aşamasına gitti. Arnavutluk Komünist Partisi kadrolarında da taraftarlar bulan bu öneri sonucunda Yugoslavya-Arnavutluk ilişkileri kopma aşamasına gelecek ve Enver Hoxha açık bir biçimde Tito'nun saldırgan politikasını dile getirecektir. Bununla beraber 1990 sonrası dönemde, dönemin belgeleri incelendiğinde, Hoxha'nın Tito'nun önerisi ve politikası karşısında, ilk başta Tito'yu doğrudan karşısında alan bir tutumdan mesafeli duran ihtiyatlı bir davranış sergilediğini ortaya çıkmaktadır. Bu ihtiyatlı davranışın Arnavutluk'un güçsüz konumdan kaynaklandığını kabul etmek mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda Arnavutluk'un Tito Yugoslavyası'ndan kopuşunun beraberinde ağır bir ekonomik yük veya silahlı çatışma getirmemesinin, büyük ölçüde Tito-Stalin ayrılığından kaynaklandığını belirtmek mümkündür. Dönemin bölge devletlerinin siyasi ilişkilerini konu alan çalışmaların bir kısmı, Arnavutluk'un Tito Yugoslavya'sından uzaklaşıp Sovyetler'e yanaşması politikasını ne kadar yarı uydudan tam uydu olmaya doğru bir kayma olarak değerlendirse de, Arnavutluk'un "müttefikini" veya "büyük patronu"nu değiştirmesinin Arnavutluk'un hem geleneksel anlamdaki ülkesel güvenliğini, hem de "modernleşme" projesiyle amaçlanan toplumsal güvenliğini güvence altına alabildiğini söyleyebiliriz.

Sovyet Dışişleri Bakanlığı Eylül 1956'da Mikhail Suslov'un bir notta savunduğuna göre, Arnavutluk'a yapılan yardım, ülkenin ezici Müslüman çoğunluğunu, tarihsel olarak Ortadoğu ile olan bağını dikkate alarak ve bunun eski sömürgeleştirilmiş halklar için sosyal ve ekonomik kalkınmaya bir örnek olarak desteklemek için yapılmıştır. Altı yıldan kısa bir süre içinde Sovyetler Arnavutluk'ta tekstil fabrikaları, çimento fabrikası ve şeker işleme fabrikası da dahil olmak üzere yaklaşık onsekiz endüstriyel proje gerçekleştirdiler.

Sovyetler'in stratejik sektörlerde ve yaptığı altyapı yatırımları Arnavutluk Halk Cumhuriyetinin toplumsal reformları gerçekleştirmede ve meşruiyetinin sürdürülmesinde kilit bir rol oynadığını dikkate aldığımızda, Sovyet-Arnavutluk ayrılığının ideolojik nedenleri bu ayrılığın nedenlerini yeterince açıklayamadığı ortaya çıkmaktadır. Sovyet-Arnavutluk ilişkisi asimetrik bir ilişki olduğu halde, Arnavutluk için siyasi bağımsızlığını tehlikeye atmadan toplumsal ve ekonomik projelerini sürdürme fırsatını verdi. Bu açıdan bu asimetrik ilişkisinin sürdürülmesinden güvenlik, ekonomik ve ideolojik alanlarında yarar sağlayan Arnavutluk'un neden "ideolojik" sebeplerle Sovyetler'den ayrıldığı sorusu gündeme gelmektedir. Bu konuda ilk akla gelen neden Sovyetler Birliğinin yönetimdeki lider değişikliğidir. Bu anlamda Khrushchev'in yönetime gelmesi ve Doğu Bloku içindeki Stalin yanlısı siyasi liderleri değiştirmesi, açık bir biçimde Stalinci bir "sosyalizm" modeli benimsemiş olan Enver Hoxha'nın iktidarını kaybetme korkusunu doğurmuş ve Sovyet-Arnavutluk ayrılığına yol açtığını söylenebilir. Genel kabul gören bu indirgemeci görüş, yanlış olmamakla beraber, ayrılığın altında yatan daha yapısal nedenlerin görmezlikten gelinmesine sebep olmaktadır. Oysa Sovyet-Arnavutluk ayrılığında "ideolojik" ve Hoxha'nın iktidarını koruma sebepleri, Arnavutluk'un güvenlik kaygıları ve "sanayileşme"yi sürdürme isteği gibi daha derin bir bağlamında ele alınması gerekmektedir.

Khrushchev'un Arnavutluk ile ilgili iki önemli talebi olmuştur. Birincisi Arnavutluk'un Tito Yugoslavyası ile ilişkilerinin tekrar yakınlaşması. İkincisi ise Arnavutluk'un "ağır sanayileşme" projesinden vazgeçmesi ve ekonomi alanında Sovyetler'in merkezi bir biçimde belirleyeceği bir iş bölümü içerisinde yerini almasıdır. İlk talep Arnavutluk'un güvenlik kaygıları nedeniyle reddedilirken, ikinci talebin de anti-demokratik uygulamaların tek meşrulaştırıcı kaynağı olarak kalan sanayileşme yoluyla toplumsal dönüşümü yaratma imkânlarını ortadan kaldırması nedeniyle kabul görmediğini söyleyebiliriz. Ancak Arnavutluk'un Sovyetlerden ayrılığı, bu ayrılığın maliyetlerinin ağır olmamasını sağlayacak bir başka büyük gücün desteğini alma imkânının doğması bağlamında meydana geldiğini belirtmekte yarar vardır. Çin Arnavutluk'un güvenlik kaygılarını tetiklemeden ağır sanayi politikasına destek vermiştir. Çin'in 1975'ten sonra Arnavutluk'un Yugoslavya ile ilişkilerini düzeltmesini önermesiyle, Arnavutluk açısından ihtiyaç duyulan bu ilişkisinin bozulması da dikkat çekicidir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Detent Politikasının Sonlanmasında Ekim 1973 Arap-İsrail Savaşının Rolü

Prof. Dr. Sabit Duman
İnönü Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

1960'larda Sovyetler Birliği birçok iç ve dış problemle karşı karşıya kaldı. Sovyetler Birliği, savunma giderlerinin kendi ekonomik yapısına büyük yük bindirdiğinden ABD ile iyi ilişkiler kurup savunma harcamalarını azaltmayı planladı. Sovyet ekonomisi durağan bir sürece girmişti. 1950'lerde gelişen ekonomisi gerilemeye başladı. Sistemde reform yapıp ekonomik verimliliğin artması için Batı ile ticaretin geliştirilmesi gerekiyordu. Ayrıca Çin'in Batıya yanaşması Sovyetleri tedirgin etmekte idi. Moskova, 1970'lere kadar Çin'i Batı'dan izole etmeyi başarmıştı. Ayrıca nükleer silahların yarattığı tehlike Sovyetler Birliği'ni ABD ile zorunlu işbirliğine yaklaştırdı. 1960'ların başında Sovyetler nükleer güç açısından ABD ile rekabet edecek düzeyde idi. Çok geçmeden bu iki devlet arasında nükleer silahla ilgili görüşmeler başladı. Ancak silahların nasıl kontrol edilmesine ilişkin konuda bir anlaşmaya varılamadı. Genel olarak Sovyetlerin silah kapasitesinin dondurulması konusu üzerine durulması görüşmelerin sonuca ulaşmamasına neden oldu. 1960'ların sonunda ABD Sovyetlerle nükleer silah konusunda anlaşmaya hazırды. ABD Başkanı Nixon'un bu yönde açıklamaları vardı. Nixon Sovyetlerle yakınlaşmayı dış politikasının merkezine koymuştu. Ama o iç politikada anti-komünist bir kampanya yürütüyordu.

1972-1974 arasında Detent konusunda Washington ile Moskova arasında birçok toplantı yapıldı. Bunun odak noktası nükleer silahların kontrol edilmesi konusuydu. Nixon ve Kissinger Washington'un nükleer silah yaklaşımına köklü bir değişiklik getirdi. Bu yeni yaklaşım üstün konumda olmaktan çok yeterli bir düzeye gelmeyi savunmaya başladılar. 1960'lardan itibaren Sovyetler stratejik saldırı silah güçlerini artırıyorlardı. İki tarafta silah yarışımının maliyetinin farkında olup her iki tarafta daha üstün bir konuma gelmekten uzaktı. Üstün taraf olmak için savunma bütçelerini çok artırmak zorunda olduklarını bilseler de bunu yapabilmeleri çok zordu. 1969 yılında nükleer silahlarla ilgili (SALT) görüşmeleri başladı. Bu silahsızlanma değildi. Her iki güç birbirini yok edebilecek bir seviyeye gelmişti. Silahların kontrolü tehditleri bir anlamda durduruyordu.

Yumuşama politikası Avrupa'da normal süreçte ilerliyordu. Moskova, Batı ile silah kontrolü, ticari ilişkilerin devamından yana olurken, diğer bölgelerde statükonun devamına karşıydı. Özellikle Üçüncü Dünya ülkeleri için geçerli idi. Bu durumda Detente politikası Üçüncü Dünya ülkelerine nasıl yansıtılacağı belirsizdi. Detent politikasına ilk gerçek tehdit 1973 Ekim Savaşı ile oldu. İsrail ile Mısır savaşa tutuştu. Suriye ve Mısır İsrail'e Yom Kippur bayramında saldırdı. Saldırıdan önce Sovyetler Birliği askeri uzmanlarını Mısır'dan çekmişti. Ancak onların saldırıdan haberdar olduğuna dair ortalıkta şüpheler vardı. Birkaç ay önce ise Nixon ile Brejnev dünya barışını tehdit eden çatışma ihtimalini önceden birbirlerine haber vereceklerini kabul eden bir anlaşma imzalamışlardı. Bu kriz iki ülkeyi bir savaşın eşiğine getirmede ama ABD'nin Sovyetler Birliği'ne güvenini çok sarstı.

1970'lerden sonra Sovyetlerin Afrika'daki aktif politikası yumuşama politikasının sonunu getirdi. 1975'deki Portekiz'in sömürgesi olan Angola iç savaşa sürüklendikten sonra bağımsızlığını kazandı. Angola özgürlük savaşçıları büyük ölçüde Sovyet askeri yardımı elde etmişti. Özgürlük savaşçıları Sovyet yapımı tank ve roketatarlara sahipti.

Ayrıca 12.000 Küba askeride isyancıların yanında saf tutmuştu. İlk kez bu kadar büyük Komünist güç Afrika sahnesinde yer alıyordu. ABD'nin buna tepkisi sert oldu. Yumuşama politikasının sona erdiğini açıkladı.

1977'de Sovyetler Küba ile birlikte Etopya'nın Somali'den ayrılmasına karışmıştı. Sovyetlerin bu politikası Washington'u alarma geçirdi. Moskova etkin bir politika izleyerek gücünü yaymaya çalışıyordu. Ayrıca Sovyetler Kuzey Vietnam'a da yardım etmişti. 1975'te Kuzey Yemen'e yardım ederek Güney Yemen'in yenilmesini sağlamışlardı. Bu askeri yardımlar olmasa başarı şansları olamazdı. Carter'in güvenlik danışmanı Brzezinski Sovyetlerin bu genişleme siyasetini yeni bir kriz olarak tanımladı. Sovyetlerin bu duruma ne kadar angaje olduğu tam net değildi. Sovyetlerin yeni politikası ABD'yi kaygılandırıyor. Afrika'ya Sovyet ve Küba'nın girmesi, Carter'in iç politikada Sovyetlere karşı koyamaması, dik duramadığı gerekçesi ile sert şekilde eleştirildi. Carter seçildiğinde antimiliter bir hava vardı. Watergate skandalı sonrasında iktidara gelmişti. Çok geçmeden ABD dış politikası buna sessiz kalamazdı. Soğuk Savaş politikasına dönüş başladı.

Bu bildiriye Detent döneminin sona ermesinde Ortadoğu'da gelişen olayların ne kadar etkili olduğuna cevap aranacaktır. Gerçekten Brejnev'in politikası mı Detent dönemini bitirdi? İki süper güç arasındaki güvensizlik geçmişten gelen bir önyargı mı idi? Sovyet ekonomisi süper güç yarışını devam ettirebilir miydi? Bildiri başta ABD belgeleri olmak üzere dönemin diplomatlarının anıları ve gazeteler esas alınarak hazırlanacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Hruşov Döneminde SSCB-Afrika İlişkileri

Yrd. Doç. Dr. Ceren Gürseler Özbilgiç
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1955-1964 yılları arasındaki Nikita Hruşov yönetimi Sovyet dış politikasını incelemek açısından önemli ve ilginç bir dönemdir. Önceki yönetimlerin siyasetinin değiştirilmesi, ideolojide yeniliğe gidilmesi gibi kilit öğeleri barındırmaktadır. Bu değişiklikler ve adımlar, SSCB'nin Afrika'ya dair politikasında ve artan ilgisinde görülmektedir. Hruşov döneminde SSCB'nin Afrika'ya yönelik başlıca hedefleri; sömürge yönetimlerinin tasfiyesini kolaylaştırmak, sonrasında Sovyet etkisini yaymak ve bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin sosyalizmi benimsemesini sağlamak olarak sıralanabilir.

Üçüncü Dünya geneline-Afrika özeline ilgi zamanla artmıştır. Asya ve Afrika'daki sömürge bölgelerine yönelik uyumlu bir siyaset izlemeyen ve buralardaki komünist partileri ve hareketleri desteklemeyen Hruşov'un selefi Stalin'in odak noktası Avrupa ve Uzak Doğu olmuştur. 1953 yılıyla Sovyetlerin Afrika'ya ilgisi artmıştır. Örneğin Stalin'in iki kamp teorisine dayanan Marksist olmayan milliyetçilerle işbirliği yapılmaması fikri terk edilerek Afrika ile ilişkilerin önü açılabilmiştir.

SSCB'nin kıtaya dair siyasetini ve ideolojisini etkileyen Afrika içinden ve dışından koşullar mevcuttur. Soğuk Savaş'taki dengeler ve uluslararası konjonktür, Sovyet ekonomisinin güçlenmesi, Barış İçinde Birarada Yaşama prensibinin benimsenmesi bu yönde etkili olmuştur. Bağlantısızlar Hareketinin yükselişe geçmesi özellikle Bandung

Konferansı'nda Komünist güçlerin ve milliyetçilerin işbirliği yapması, Batı karşıtı bir söylemin kullanılması; SSCB'nin Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkisinde önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Afrika'da Çin-Sovyet anlaşmazlığı, ideolojik ve siyasi rekabet de etkili olmuştur. Çin, Afrika ve Asya devletleri üzerinde tek süper güç olmayı hedeflemiştir. Afrika siyasetinin oluşturulmasında bir diğer etkili faktör Batı ile ilişkilerde dengenin sağlanmasıdır. Sömürge yönetimlerinin tasfiyesi ile Batılı kapitalist ülkeler güç kaybetmektedir. Hruşov, bu boşluğu Sovyetlerin doldurabileceği ve yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin önemli bir müttefik olabileceği görüşündedir.

Diğer yandan Afrika'da sömürge karşıtı ve bağımsızlık hareketlerinin başlaması, bazı milliyetçi liderlerin anti-empyralist ve Batı karşıtı yaklaşımı Sovyetlerin ilgisini kıtaya yöneltmiş; neticede Hruşov'un farklı bir politika izlemesine neden olmuştur. Afrika'nın "potansiyel devrimci karnesi" de etkindir. Sovyet ideolojisinin kıtada birebir karşılığı yoktur. Afrika'da sosyalizminin sınıfsal bir mücadele içersinde olmadığı, uluslararası sosyalizmi hedeflemediği söylenebilir. Kıtada sosyalizmin kısa sürede uygulanmasını sağlayacak güçlü bir tabanın olmaması da Sovyetlerin ideolojide ve siyasette değişikliğini tetiklemiştir. İşçi sınıfının varlığından, sınıf ayrımından söz etmek zordur. Komünist partiler azdır, zayıftır ya da yoktur.

Sovyet dış politikasının Afrika'ya uygulanması için ideolojide ve yöntemde radikal bir değişikliğe gidilmemiş; yeni stratejiler benimsenerek dış politikada esneklik sağlanmıştır. Sovyet politikasını bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin istekleri ile bağdaştırmak genel çerçevedir.

"Ulusal demokrasi" ve "devrimci demokrasi" gibi yeni kavramlarla Sovyetlerin Afrikalı "müttefikleri" ile ilişkilerinin çerçevesinin çizilmesi ve meşrulaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle Moskova, komünizm-sosyalizm karnesine bakmadan en fazla siyasi güce

ve meşruluğa sahip, Batı karşıtı liderlerle ve ulusal kurtuluş hareketleriyle ilişki kurmaya ya da ilişkiyi geliştirmeye çalışmıştır. Desteklenen/desteklenecek olan “müttefikler” işçi sınıfının yolundan gidecek; kapitalist olmayan kalkınma yollarının takip edilmesiyle burjuva demokratik devrimi gerçekleştirecek ve Sovyet tipi sosyalist devrime geçiş başlanacaktır.

“Ulusal Demokrasi”, SSCB’nin ideolojik değişimindeki önemli kavramlardan biridir. Örneğin 1961’de belirlenen beş ulusal demokrasinin arasında Gine, Gana ve Mali bulunmaktadır. Fransa-Gine ilişkilerinin bozulduğu o dönemde Gine, Sovyetlere yakınlaşmaktadır. Gana ve Mali üzerinde Çin-Sovyet rekabeti mevcuttur. Bu ülkelerde eksik olan feodalizm ve kapitalizm evreleri atlanılarak sosyalizme geçiş Moskova’ya göre mümkündür.

Bütün vatansever güçlerden oluşan, işçi sınıfının ve köylünün ittifakına dayanan ve tüm ilerici güçlerin faal olduğu birleşik ulusal demokratik cephe, ulusal demokrasiyi kuracaktır. Sosyalist ve komünist ülkeler tarafından desteklenecektir. Toplumsal ve ekonomik reformlar gerçekleştirilecek; halk kapitalist olmayan kalkınmanın en iyi yöntem olduğunu düşünecektir. Askerî paktlara katılmayacak, topraklarında yabancı üslerin kurulmasına izin verilmeyecek, ekonomide Batı’nın etkisi ve kontrolü azalacaktır. Ulusal demokrasi, sosyalizme geçiş dönemidir.

Çin ile olan rekabet ve Afrikalı liderlerin yaklaşımı ulusal demokrasi kavramının geliştirilip “devrimci demokrasinin” doğmasına neden olmuştur; Liderler, bir cephe altında komünistler ile işbirliğine sıcak bakmamışlardır. Gana ve Mali, bu kategori altına anılmıştır. Hruşov’a göre devrimci demokratlar ulusal sorunlarını çözmek için kapitalist olmayan yollara başvuran ve sosyalizmi gerçekleştirmek için kararlı olduğunu ifade eden kişilerdi. Komünist olmaları şart olarak

aranmazken Moskova'ya göre bu taviz sosyalist düzenin kurulması yolunda verilmekteydi.

Mısır örneği Sovyetlerin kıtaya yönelik politikasının öğelerini yansıtmaktadır. Ulusal demokrasi ve devrimci demokrasi örneğidir. Lideri Nasır, Marksist-Leninist değildir fakat anti-emperyalist ve Bağlantısızlar Hareketi'nin lideri durumundadır. Devlet kontrolündeki ekonomiden yanadır.

Moskova; Mısır'a yönelik politikalarla, askerî ve ekonomik yardımla Batı'nın bölgedeki etkisini azaltmayı ve Üçüncü Dünya'nın desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Mısır, SSCB'den silah yardımı alan ilk ülkedir. 1955-64 yılları arasında Sovyetlerin Üçüncü Dünya ülkelerine yardımında ilk sırayı Mısır almıştır. Asvan Barajı, Sovyetler tarafından finanse edilmiştir.

SSCB ve Batı, Üçüncü Dünya kapsamında ilk defa Mısır örneğinde karşı karşıya gelmiştir. Sovyetler farklı politikalar uygulayarak Batı ile denge politikası izlemiştir. Örneğin; Soğuk Savaş gerginliğini düşüren 1955 tarihli Cenevre Zirvesi'nin etkilenmemesi için Sovyetler, Mısır'a silah yardımını Çekoslovakya üzerinden yapmıştır. Bu tutum, 1956 Süveyş Kanalı krizinden sonra değişmiş ve Moskova, Mısır'a doğrudan silah temin etmiştir.

Hruşov, Süveyş Krizi'ne de farklı cevaplar vermiştir. Bölgeye gönüllülerin gitmesi, İngiltere ve Fransa'ya karşı askerî müdahalede bulunulması gibi farklı araçlarla Mısır'a destek olmaktan bahsetmiş ama BM'den ateşkes ve çekilme kararlarının çıkartılması amaçlanmıştır. Moskova'nın önceliği aynı dönemde Macaristan'da gerçekleşen ayaklanma olmuştur. SSCB'nin bu yaşamsal bölgesindeki ayaklanma bastırıldığında ve çözüme yaklaşıldığı sırada Hruşov, Süveyş Krizi'ne yönelik ifadelerini sertleştirmiştir.

Nasır'ın komünizmi yasaklaması gibi unsurlar ilişkilerde sorunlara ve dönemsel gerginliğe neden olmuştur. Moskova, anlaşmazlıkların dostça ilişkilere ve emperyalizmle mücadeledeki işbirliğine zarar veremeyeceğini kaydetmiştir. Bu tavizle bölgede Amerikan karşıtı güçlü bir isimle ilişkilerin korunması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak, Afrika ile ilişkilerde öncelik Batı ile ilişkilere ve uluslararası konjoktüre verilmiştir. Batı ile ilişkiler tehdit edilmeden sömürgeci ülkelerin güç ve etki kaybettiği alanlarda boşluğun doldurulması, Soğuk Savaş ortamında bağımsızlığını yeni kazanan devletler ile ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Sovyetler, Afrika ile ilişkilerini geliştirebilmek gibi önemli amaçlar için kullandığı araçlarda değişikliğe gitmiştir. Afrika ile işbirliği yapılmasında komünist partinin varlığı zorunlu bir koşul olarak aranmamıştır. Moskova'ya göre bu taviz sosyalist düzenin kurulması yolunda verilmektedir.

Afrika ile ilişkiler olağan süreçte gelişmiştir. Sovyetler, kıtanın geçmişine ve sonrasında Afrika ülkelerinin kalkınma ihtiyacına cevap vermiştir. Fakat Afrika, Üçüncü Dünya ile ilişkilerde Sovyet ideolojisinin uyumluluğu örneği olabilecekken Moskova'nın pragmatikliğini, reapolitiğe verdiği önemi göstermiştir. Kıtanın Sovyet ideolojisini ve politikasını nasıl algıladığı; Sovyetlerin taleplerine ne kadar karşılık verdiği/verebildiği; Batı'yı Soğuk Savaş ortamında tercih edip etmediği sınıanmıştır. Sovyet dış politikası, Afrika'daki devrimci "potansiyelle" yakından ilgilenmiştir ama hedeflenen ittifak gerçekleşmemiştir. Afrika istenilen cevabı vermemiş, Sovyet dış siyasetindeki ideolojik değişimler kıtaya uyum sağlayamamıştır. Kıtadaki devrimci potansiyel ve bu unsurun Sovyet taleplerine ve siyasetine verdiği karşılığın yanında Sovyetlerin Batı ile olan ilişkilerine ve uluslararası konjoktüre verdiği öncelikle de kıta politikası şekillenmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Tito-Stalin Ayrılığı

Yrd. Doç. Dr. Yeliz Kulalı

Galatasaray Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Günümüzde tarihe karışmış ülkelerden biri Eski Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'dir. Son olarak Kosova'nın 2008 yılında Yugoslav birliğine veda etmesi ile; ki bu oldukça tartışmalı bir ayrılık olmuştur; Eski Yugoslavya'yı oluşturan bütün parçalar ayrı birer ülke halini almıştır. Uzun bir dönem aynı çatı altında yaşayan birbirinden oldukça farklı halklar, bugün tamamen ayrı bağımsız birer devlet çatısı altında varlıklarını sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı, özellikle SSCB-Yugoslavya ilişkileri çerçevesinde, dönemin önemli liderlerinden olan Stalin ve Tito arasındaki “gönülsüz” olarak nitelendirilebilecek ayrılığın nedenlerini verebilmektir. “Gönülsüz ayrılık” olarak nitelendirilmesinin sebepleri, yapılan arşiv çalışmaları ve incelenen kaynaklar ışığında, sosyalist olan bu iki ülke liderinin aslında birbirinden nefret etmediği; ancak belki de doğal olarak ülkeleri için düşündükleri ideallerinin farklı olması ve konjonktür dinamiklerinin etkisinden kaynaklanmaktadır.

Stalin-Tito ayrılığını ayrıntılı olarak irdeleyebilmek için, Yugoslavya'nın Kominform'dan ihraç edilmesine kadar olan sürecin dinamiklerini açıklamak gerekmektedir. 1945-1948 yılları arasında olan bu kısa sürecin aslında birçok farklı açıdan bizlere yansımaları mevcuttur. Ayrıca çeşitli dinamikleri açıklarken, o döneme ait bulunan Sovyet ve Yugoslav arşivlerinin, kaynaklarının içerikleri de önemlidir, çünkü “tarih

yazılımı” her iki ülke geçmişinde farklı şekillenmektedir. Bu amaçla çalışmada, arşiv çalışması yapmış yazarların eserlerine yer verilmektedir. Ayrılığın nedenleri üç ana başlık altında incelenmektedir; *sınır-toprak meseleleri, ideolojik sebepler ve karakter özellikleri-kişisel nedenler*;

Sınır- Toprak meseleleri

Bu bölümde Tito'nun Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Macaristan'ı içine alan “*Balkan Federasyonu*” idealini belirtmek önemlidir. Stalin, Rothschild 'ın deyimiyle bu ideali, Sovyet hegemonyasını sarsabilecek güçlü bir blok olarak görmüş ve istememiştir.¹ Diğer bir konu, Tito'nun, *Trieste (İtalya), Karintiya (Avusturya), Arnavutluk* topraklarından 2.Dünya Savaşı sonrasında pay almak istemesidir ancak hepsinde başarısız olmuştur. *Arnavutluk* ve *Yunanistan* ile olan ilişkiler daha ideolojik sebeplere dayalı gözükmektedir, aynı zamanda yine toprak sorunlarına ile ilişkilendirilir.² Bu bölümde belirtilmesi gereken son nokta, “1944 Yüzdeler Antlaşması”dır. Bu plan önemlidir, çünkü Yugoslavya'nın SSCB ve Batı dünyası arasında paylaşılmasına yönelik bir antlaşma olduğu söylenir ve doğal olarak iki liderin arasının açılmasının sebeplerinden biridir.³

İdeolojik nedenler

Bazı yazarlar ayrılık konusunu ideoloji farklılıklarına hiç bağlamamaktadır⁴, bazıları ise Stalin ve Tito sosyalizmini ayırmaktadır.

-
- 1 Christoffer Andersen, “The Tito-Stalin Split and its Consequences”, *Central Europe and Stalin*, 2004, s.3.
 - 2 Bknz, Jeronim Perovic, “The Tito-Stalin Split”, *Journal of Cold War Studies*, 2007, ss.32-63; Robert Niebuhr, “Enlarging Yugoslavia: Tito's Quest for Expansion”, *European History Quarterly*, 2017, ss.284-310; Paul Garde, *Vie et Mort de la Yougoslavie*, Lille, Fayard, 1992.
 - 3 J.A.S. Grenville, Bernard Wasserstein, *The Major International Treaties of the Twentieth Century*, London, Routledge, 2000, s.750.
 - 4 Ivo Banac, *With Stalin against Tito*, New York, Cornell, 1988, ss.37-41, in Geoffrey Swain, “The Cominform: Tito's International?”, *The Historical Journal*, vol.35,

Çalışmaların bir kısmı Stalin'in Yugoslavya'nın komünist parti ideolojisinden uzaklaştığını düşündüğünü vurgular ve bu durumun iki ülkenin ilişkilerini etkilediğini savunur.⁵ Bu konuda belirtmek gerekir ki, II. Dünya Savaşı zamanındaki Doğu-Batı kutuplaşmasında her iki lider de ideolojik olarak Doğu Bloku'na yakın durmuştur, ancak Tito daha sonra “Bağlantısızlar Hareketi”nin öncü liderlerinden biri haline gelmiştir. Sadece bu hareket bile ideolojik kutuplaşmanın en üst derecede olduğu bir uluslararası sistemde, Tito'nun sosyalizm bakış açısının Stalin'den farklı olduğunu gösterir niteliktedir.⁶

Karakter özellikleri – kişisel nedenler

Tito-Stalin ayrılığı, liderlerin karakter özellikleri, farklı idealleri ve kişisel birtakım nedenlere de bağlanmaktadır. Konuyla ilgili *Tito bakış açısını* açıklamaya çalışan Christoffer Andersen, Tito'nun her ne kadar SSCB'ye ihanet etmek istemese de; ki Sovyet hayranlığının hep varolduğunun altını çizer; yine de bağımsız olma isteğinin ağır bastığını, askeri ve ekonomik anlamda SSCB himayesi altında olmak istemediğini belirtir. Yine Andersen'in görüşüne göre Tito, Yugoslavya'nın SSCB karşısında “yarı-sömürge”⁷ tarzı bir rol oynamasını istememiştir.⁸ Bert Chapman da bu fikri destekler şekilde, Tito'nun askeri ve ekonomik anlamda SSCB'ye fazla bağımlı kalmaktan endişe ettiği ifadesini kullanmıştır.⁹ Aynı zamanda Tito, her ne kadar dış politika ve ülke ekonomisi konularında zorluklar yaşasa da, yine de halk desteği güçlü bir lider profiline sahiptir, bunun temeli de partizan hareketi başarısından ve

sayı.3, 1992, s.642; John R.Lampe, *Yugoslavia as History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s.245.

5 Christoffer Andersen, *op.cit*, s.6.

6 Bert Chapman, “Yugoslav-Soviet Split”, *Purdue University Research*, Indianapolis, 2014, s.3.; Christoffer Andersen, *op.cit*, s.1.

7 Ingvar Söhrman Svanberg (ed), *Balkan, people and countries in war and peace*, Sweden, Arena, 1996, s.207 in Christoffer Andersen, *op.cit*, s. 3.

8 Christoffer Andersen, *op.cit*, s. 3.

9 Bert Chapman, *op.cit*, s.2.

birleştirici bir lider olma özelliğinden kaynaklanmaktadır.¹⁰ *Stalin bakış açısından* bakıldığında ise ilk olarak Stalin'in Yugoslavya'nın komünist parti çizgisinden çıktığı tezini savunduğunu belirtmiştik. Ayrıca Stalin, Tito'yu Rothschild'in altını çizdiği üzere “*taklitçi*”¹¹ ve Niebuhr'a göre de “*maceracı*”¹² olarak nitelendirmektedir. Stalin'in süreçte yaşanan gerilimler sonucunda “*Küçük parmağımı bir oynatırım, Tito'dan eser kalmaz*”¹³ şeklinde bir cümlesi olduğunu da bu noktada hatırlatmak gerekmektedir.

Sonuç olarak, konuyla ilgili Yugoslav arşivlerinin çoğunda, yukarıda belirtilen bütün sorunların aslında 1941'den itibaren görüldüğü tezi savunulur. SSCB arşivlerinde ise ayrılık nedenlerine dair tam açıklamalı bir versiyon yer almaz, ancak gerekçeler genel anlamda Tito'nun toprak hedefleri ve planlarına bağlanır.¹⁴ Gürcü olan Stalin'in SSCB'yi, Hırvat kökenli olan Tito'nun Yugoslavya'yı birarada tutmaya çalışması, aslında iki liderin nispeten benzer idealleri olduğunu gösterir. Ayrıca Tito'da Sovyetlere yönelik bir ideoloji hayranlığının mevcut olduğunu belirtmek gerekmektedir. Stalin öldükten sonra Yugoslavya-SSCB ilişkileri nispeten yumuşamıştır.

10 Alexander Pavkovic, *The Fragmentation of Yugoslavia*, London, Macmillan, 2000, s.47.

11 Orjinali; “*the autonomy of the imitator*”, Christoffer Andersen, *op.cit.*, s.2.

12 Orjinali; “*adventurism*”, Robert Niebuhr, *op.cit.*, s. 286.

13 Orjinali; “*I'll shake my little finger and there will be no more Tito*”, Christoffer Andersen, *op.cit.*, s.4.

14 Jeronim Perovic, *op.cit.*, s.34.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

**Rusya Müslümanlarının Bolşevik Devrimi'ndeki Yeri ve
Mirsaid Sultan Galiyev**

Yrd. Doç. Dr. Esm'e Özdaşlı

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Arş. Gör. Hasan Fatih Seval

Mehmet Akif Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çalışmanın asıl amacı, Bolşevik devrimi sürecinde ve sonrasında Sovyet yönetimi ile Müslüman halkların arasındaki ilişkiyi ortaya koymak, bunu da Bolşevik yönetiminde kritik görevlere getirilen Kazanlı bir Tatar Türkü olan Mirsaid Sultan Galiyev merkezinde irdelemektir.

Çarlık Rusya'sının son dönemlerinde, kaynaklara göre, Bolşevik İhtilali'nin hazırlandığı dönemde Rusya toplam nüfusunun yüzde 10'unu Müslümanlar oluşturmaktadır. Nüfus açısından bakıldığında, Müslüman topluluğun ve aydınlarının Bolşevik Devrim sırasında ve sonrasındaki konumu, hiç şüphesiz, önemlidir. Bununla birlikte, Çarlık Rusyası'nda yaşayan, çoğunluğu sanayileşmemiş (proleterleşmemiş), feodal Müslüman/Türk halklarının devrimi hangi koşullarda ve ne ölçüde destekleyecekleri de Bolşevik liderler için önemlidir.

Bolşevik devrim aslında 1905'ten 1917'ye kadarki dönemde iktidara gelme, 1917'den 1922-1923 yıllarına kadar da muktedir olma mücadelesi vermiştir. 1905'teki ilk devrimle Rusya, mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçilmiş, bu da Ruslar kadar azınlıklara da kültürel ve siyasi faaliyet yapma zemini hazırlamıştır. 1905 ile 1917 yılları arasında Rusya Müslümanları bir yandan siyasi toplantılar ve basın-yayın yoluyla şuurlanmaya çalışırken, diğer yandan Çar II. Nikola'nın açmış olduğu meşruti meclis olan Devlet Duma'sına da temsil edilmiştir.

1917 Şubat ihtilâlinden sonra Geçici Hükümetin her çeşit siyasi toplantılara izin vermesi üzerine, o dönemki Devlet Duması'nda bulunan altı Müslüman vekilin inisiyatifıyla, 1917'nin Mayıs ayında Moskova'da

ve Temmuz ayında Kazan’da Rusya Müslümanları Genel Kurultayları toplandı. Rusya Müslümanları, Ekim devrimine giden süreçte az sayıda da olsa siyasi bir kadroya kavuşmuş, halk olarak taleplerini dile getirme imkânı bulmuşlardı: “Rusya adem-i merkezîyetçi, demokratik parlamenter bir cumhuriyet olmalı ve Rusya Müslümanlarının ulusal kültürel özerklikleri anayasada garanti edilmelidir.”

Ekim Devriminde amacına ulaşan Bolşevikler iktidara gelmiş, mazlum halklar için self-determinasyon hakkı ve köylü için toprak gibi söylemleriyle, Rus olmayan halklar arasında oldukça yüksek bir ivmeyle teveccüh bulmaya başlamıştır. Çünkü Çarlık döneminde Müslümanların ve diğer toplulukların sistematik bir şekilde dışlanmaya, ayrımcılığa ve hatta zulme uğradıkları, ideolojileri ve ekolleri ne olursa olsun tüm kaynaklarca ifade edilen bir gerçektir. Din özgürlüğü söylemi de Çarlık rejiminde kötü muameleye uğrayan milletler için büyük önem taşıyordu. Böylelikle Bolşevizm, Müslümanlar için çekici bir alternatif olmaya başlamıştı (Khalid, 2001: 149).

Ekim Devrimi’ni izleyen süreçte, önce 15 Kasım 1917 tarihli Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi’nde özetle “*Rusya’daki milliyetlerin eşitliği ve egemenliği (...), Rusya’daki milliyetlerin – ayrılma ve bağımsız devlet kurma dâhil– self determinasyon hakkı (...), Milli-dini ayırım ve sınırlamaların kaldırılması (...)* ve *Milli azınlıkların ve etnik grupların özgür gelişmesi*” hususlarında Rus halklarına teminat verilmiştir. 3 Aralık 1917 tarihli Rusya ve Doğu’nun Tüm Müslüman Emekçilerine çağrısında “*inançların, âdetlerin ve milli kültürlerin dokunulmaz olduğu*” ifade edilmiştir. 25 Ocak 1918 tarihli Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi’nde –daha sonra Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti’nin anayasasında da yer alacak– ise “*Rusya’daki bütün milliyetler federal hükümete ve diğer Sovyet Kurumlarına katılıp katılmayacaklarına serbestçe karar vereceklerdir.*” şeklinde teminat verilmiştir.

Devrimden sonra Bolşevik yönetimince açıklanan bu hak ve özgürlükler, iç savaşta Bolşeviklerin üstünlük sağlamasına yaradı. 1920’de Sibiryaya hariç Rus topraklarının büyük bölümünde iç savaşın sona ermesiyle Milliyetler Politikası yeniden gözden geçirildi. Bu tarihten itibaren SSCB’nin kuruluş dönemi başlamış, ayrılma hakkının

yerini birleşme hakkı almış, vurgu özgürlükten eşitliğe kaymıştır. Aslında bu değişim 1919'da Müslüman teşkilatlarının adlarındaki 'Müslüman' ibaresinin 'Doğu Halkları' ibaresiyle değiştirilmesine kadar da geri alınabilir.

Mirsaid Sultan Galiyev'in Bolşevik yönetimi içindeki konumu ile Bolşeviklerin Müslümanlara yaklaşımı arasında oldukça sıkı bir şekilde doğru orantı olduğu görülmektedir. Kazanlı bir Tatar Türkü olan Galiyev, 1917 yılına kadar siyasete çok bulaşmamış ama fikirlerini iletmiş ve derinleştirmiş bir gazeteciydi. Milli kimlik bilincini Usul-ü Cedit okullarında ilk eğitimi sırasında almış, Sosyalist düşünce ile öğretmen okulunda tanışmıştır. Bolşevik İhtilâli başarıya ulaştıktan sonra Molla Nur Vahidov ile birlikte Müslüman millî komünizm teorisini geliştirmiştir.

Galiyev'in millî komünizm anlayışına göre Marksizm, İslam toplumunun kimi niteliklerine uyum sağlayabilmek için değiştirilmelidir. İslami hayat tarzının ve Marksizm'in uyumlu olduğunu ve ikisinin birlikte var olabilir, hatta birbirini tamamlayabilir. Bilindiği üzere Marksizm temelde, sahip olanla olmayanın (burjuvazi ve proletarya) mücadelesidir. Galiyev'in yaklaşımına göre, Batı için geçerli olan bu ayırım, Doğu toplumlarında geçerli değildir. Aksine, Doğu'da sınıf çelişkisi değil, Doğu halklarının kendilerini hegemonya altına almış olan uluslarla çelişkisi/mücadelesi vardır. Yani Galiyev, Batı toplumundaki sömüren/sömürülen ilişkisini uluslararası alana ustaca taşır; sömürülen ulusların sömüren uluslarla mücadelesi olduğunu söyler. Galiyev, Molla Nur Vahidov ve Neriman Nerimanov gibi isimlerin arasından, ulusalcı komünizm fikrinin en billurlaşmış, en tepeye çıkmış halidir, denilebilir.

Sultan Galiyev, güçlü bir fikir adamı olmasının yanında iyi bir teşkilatçı ve hatiptir. İç savaş süresince Merkez Askerî Müslüman Birliği'nin ve Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu'nun başkanlığı, Halkın Milliyetler Komiserliği'nde üyelik gibi görevlerde bulunarak Bolşevik yönetimi içinde hizmette bulunan, Sovyetler Birliği'ndeki devlet yapısında, en yüksek seviyedeki tek Müslüman olma özelliğini de kazanmış olur.

Galiyev'in Bolşeviklerle yakınlaşmasını sadece onların Doğu toplumlarına yönelik özgürlük ve eşitlik vaatlerine bağlamak yanlış olur. Zira milletler hapishanesi olan Çarlık Rusyası'nın aksine tüm halklara eşit ve onurlu bir birlik öneren Bolşevik hareketine gönülden inanmıştır. Zeki Velidi Togan bu konuda şu tespitite bulunmuştur: "Galiyev'in bizden bir diğer farkı, Komünizmi bizim gibi zaruret icabı değil; bizzat buna inanarak intisap etmiş olması idi."

Ancak Bolşevik yönetiminin milliyetler politikasındaki dönüşüm, Galiyev'in Bolşevikler içindeki konumunu da olumsuz yönde etkilemiştir. 1919'dan itibaren parti içindeki nüfuzunu, Stalin ile ters orantılı bir şekilde, kaybetmeye başlayan Galiyev, 1923'teki 12. Parti Kongresi'nde Stalin tarafından açıkça suçlanmış, 10 gün sonra tutuklanıp partiden ihraç edilmiştir. 10 Haziran 1923'te Stalin "Sultan Galiyev Sorunu" başlıklı konuşmasında Galiyev'i ihanetle ve karşı-devrimci girişim yapmakla suçlamıştır.

Zaten Turan Devleti'ni savunan Galiyev, Aralık 1922'de SSCB'nin kurulmasıyla otomatik olarak muhalif konumuna düşmüştür. Zakeriya Sertel'in ifadeleriyle "Devrimci devrimi yapıncaya kadar devrimcidir. Ama bir kez devrim oldu mu, artık elde ettiği başarıyı bozmamak için tutucu olur." Stalin, 'tek ülkede sosyalizm' anlayışıyla SSCB'yi inşa ettiği süreçte var olan ya da olası muhalifleri tasfiyeye başlamıştı. Kısaca devrim sona ermiş, sosyalist bir ülkenin inşasına geçilmişti.

Sonuç olarak, Bolşevikler devrim sürecinde Rus olmayan haklara Çarlık rejiminin aksine geniş hak ve özgürlük vaatlerinde bulunmuş, böylelikle halk desteğini genişletebilmiş; ancak devrimle birlikte elde edilenin devamını sağlamak için 1920'lerden itibaren bu özgürlük söylemleri dönüşmüş, eski Çarlık rejiminin uygulamalarına doğru bir geri dönüş başlamıştır. Bununla paralel olarak Galiyev'in de parti içindeki konumu ve nüfuzu değişmiş, sonuçta, son yılları ve akıbeti meçhul bir şekilde hayatı noktalanmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Bolşeviklerin Kuzey Kafkasya'da Uluslar Politikası (1917 – 1920)

Doç. Dr. Hayri Çapraz

Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

“1917 Ekim devrimi” ile Bolşevikler Rusya imparatorluğu merkezinde iktidarı ele geçirdiklerinde, tüm bölgelerde yönetimi almaları hemen mümkün olmadı. İmparatorluk halkları içinde güçlü bir tabana sahip değillerdi. Bu nedenle bazı bölgelerde imparatorluk karşıtı sol gruplar ve hatta ulusal bilincini politik alana taşımış halkların liderleriyle işbirliği yaptılar.

Bolşeviklerin taban olarak zayıf oldukları, buna bağlı olarak askeri yöntemlere ve yerel işbirliklerine başvurdukları bölgelerin başında Kuzey Kafkasya gelmektedir. Kuzey Kafkasya'da Rusya imparatorluğu zamanından devralınan sorunlar dolayısıyla, halkın imparatorluk karşıtı muhalif hareketlere yönelmesini sağlayacak zemin vardı. Rusya imparatorluğu zamanında bu bölgede ayrıcalıklı koşullarda Kazakların yerleştirilmesi ve onlara verimli arazilerin dağıtılması, yerli halkı memnun etmemiştir. Kazaklardan sonra, bölgeye dışarıdan çeşitli zamanlarda çiftçiler göç ettirilmiştir. Kazaklar ve yerli Kafkas halkları arasında sorun olduğu gibi, Kafkas halklarının kendi aralarında da toprak paylaşımı konusunda anlaşmazlıklar vardı: Kabardeyler ve Balkarlar; Kabardeyler ve Osetler; Osetler ve İnguşlar; Çeçenler ve Kumuklar, Karaçaylar ve Çerkesler arasında çözülmemiş sorunlar vardı. Dolayısıyla bölgede, gerek imparatorluk merkez yönetimine, gerekse biri diğeriyle aleyhine olacak şekilde muhalif olabilecek uluslar vardı. Bolşevikler, SR,

Sosyal Demokratlar veya diğer değişimci gruplar bu ortamda kendilerine taraftar buldular.

“Şubat Devrimi” (8 Mart 1917’de başladı) Rusya’da Romanov hanedanlığı iktidarına son verdi ve Petersburg’da Geçici Hükümetin kurulmasını sağladı. Ülkede Geçici Hükümet ile aynı zamanda Sovyet adı verilen işçi ve askerlerden oluşan Meclis de (Şura) yönetimde etkili oldu. Şubat devriminin oluşturduğu görece demokratik ortamda, Kuzey Kafkasya’nın her bölgesinde politik gruplar ve yerel liderler kendilerine uygun yönetimler kurmaya çalıştılar. Yurttaş Komiteleri, Toplum Güvenliği komiteleri, Kafkasya Dağlıları Merkez Komitesi, İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti gibi isimlendirmelerle etnik temelden daha çok bölge, sınıf ve vatandaşlık temelinde adlandırılan teşkilatlar kuruldu. Bu teşkilatlar buldukları bölgelerde yönetimi kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmek isterken, Geçici hükümet ise kendi atadıkları ile bölgede etkin olmaya çalıştı. Ancak, Geçici Hükümet yönetiminde etkinlik sağlayamadı.

Geçici Hükümetin imparatorluk merkezinde reformları yapmada yeterli olamaması, ekonomik sorunları çözememesi, toprak dağıtımından kaynaklanan memnuniyetsizliği giderememesi ona olan güveni sarstı. İmparatorluk merkezinde gösteriler olduğu gibi, Kuzey Kafkasya’da, imparatorluk Merkezi yönetimine olan güven oldukça zayıflamıştı. Bölgede bağımsızlık yönünde ve İslami devlet kurulması yönünde düşünceler olmakla birlikte, genelde Rusya’nın federal yapısı içinde bir birliktelik öngörülmekteydi. Dolayısıyla merkezden kendilerine tanınan idari ayrıcalıkların durumuna göre işbirliğine hazırdılar.

Kuzey Kafkasya’da Bolşevikler kendilerine taraftarı en çok endüstri işçileri ve göçmen olarak bölgeye yerleştirilmiş başkalarına çalışan köylü grupları arasından bulabilmekteydi. Bölgede oluşmuş sol ağırlıklı Meclisler de ise, Menşevik ve SR grupları güçlü rakipleriydi.

7 Kasım 1917 'de (25 Ekim 1917) Bolşevikler, Petersburg'da iktidarı aldılar. Ancak aynı anda Kafkasya'da alamadılar. Kafkasya'da Menşevik, SR'lerle işbirliği yaparak, yerli veya İmparatorluk taraftarı idari oluşumlarla mücadele ettiler. Bolşevikler, Kuzey Kafkasya'da ulusal hareketlere olumlu baktılar. Çünkü ulusal hareketlerde devrim potansiyeli gördüler. Bolşeviklere göre, ulus bilincinde sürdürülen çatışmalar, sınıf mücadelesi içinde proleter iktidar ile birlikte ortadan kalkacaktı. Bu durumda Kuzey Kafkasya'da ulusal hareketliliklerin devrimci amaçla kullanılması uygun bir politika olarak değerlendirildi.

15 Kasım 1917'de Sovyet Halk Komiserliği, Rusya Halkları Bildirisini yayınladı. Bu bildiri ile her ulusun eşit, egemen olduğu özgür şekilde kendi durumunu belirleme hakkı bulunduğu ilan edildi. Her türlü dini, ulusal sınırlamaların kaldırıldığı belirtildi. Bu bildiriden 18 gün sonra, 3 Aralık 1917'de Lenin ve Stalin tarafından "Rusya ve Doğunun Tüm Emekçi Müslümanlarına" bir bildiri daha yayınlandı. Burada Müslümanların inanç, adet, ulusal ve kültürel kurumlarının serbest ve dokunulmaz olduğu duyuruldu. Müslümanlar kendi ulusal hayatlarını devrim ve onun organlarının, İşçi-Asker-Köylü Temsilcilerinin Sovyetleri koruması altında serbest ve dokunulmadan düzenleme hakkı aldılar. Bu açıklamalar bireyin veya toplumun temel hak ve hürriyetlerine yönelik bildiri mahiyetinde olup, devlet yapısının ve idare şeklinin ne olacağına henüz açıklık getirmemekteydi.

Bolşeviklerin açıklamalarına rağmen Kuzey Kafkasya genelinde merkezdeki yeni iktidar ile işbirliği henüz yoktu. Hatta, Dağıstan, Terek gibi bölgeler kendi aralarında veya bağımsız teşkilatlanmalar gerçekleştirmekteydiler. Bu koşullarda Bolşevikler, SR'ler, Menşevikler taktik olarak birlik yaparak Sosyalist bloğu oluşturdular. 1918'de Terek bölgesinde sosyalist blok etkin oldu. Terek'deki halk kongrelerinde, Rusya'nın Federasyon şeklinde yapılanması ve Terek bölgesinin (oblast) de federasyonun bir parçası olduğu kabul edildi. Birçok Kafkas ulusunu içinde barındıran Terek yönetim bölgesi kendisi de bir nevi

federasyonda. Kongrede köklü bir toprak reformundan sonra ulusların hakimiyet sınırlarının belirlenmesi kararı alındı. Yani toprak sorunu yine ertelenmişti. Uluslara kendini dilini kullanma ve mahkemeleri oluşturma garantisi verildi. Kuzey Kafkasya'nın Dağıstan bölgesinde durum, Terek'den daha farklı gelişti. Burada Bolşevikler tamamen askeri güç kullanarak bölgeye yerleştiler. 1 Mayıs 1918'de Dağıstan'ın başkenti Temir Han Şura'yı işgal ettiler. Askeri işgal sonrası Dağıstan'da önce askeri devrim komitesi kuruldu. Daha sonra bu devrim komitesi, görevini seçilmişlerden oluşan Halk Sovyetlerine bıraktı. Halk Sovyeti seçimleri, sol grupların belirlediği seçim sistemine göre gerçekleşti.

Kafkasya'da Sol gruplar işbirliği halinde bölgedeki devrim komitelerini Halk Sovyetlerine çevirirken, Rusya merkezde ise, Uluslardan Sorumlu Halk Komiserliği bünyesinde 1 Temmuz 1918'de Kafkasya Halklarından sorumlu olmak üzere "Kafkasya Dağlıları Şubesi" kuruldu. Bu şubenin amacı, Kuzey Kafkasya halkları sosyo-ekonomik problemleri ve politik problemleri hakkında Sovyet iktidarını bilgilendirmek; Kafkas halkları arasında Sovyet iktidarı fikirlerini yaymak ve propaganda yapmaktı. Yine merkezdeki gelişmelere uygun olarak bölgedeki faaliyetleri yönlendirmektir. Bu bağlamda, 10 Temmuz 1918'de kabul edilen RSFSR anayasası temelinde Kuzey Kafkasya bölgesinde ulusal özerk oluşumların gerçekleşmesi için projeler hazırlamak görevi de şubeye eklendi. 1918 yılı ikinci yarısından, hemen hemen 1919 sonlarına kadar Kuzey Kafkasya'da imparatorluk felsefesini taşıyan Beyaz Ordu yönetimi baskın oldu. Beyaz ordu bölgede merkezîyetçi, hatta dikte edici bir yapı kurdu. Bu koşulları Bolşevikler kendi lehine değerlendirdiler. Toprakların köylülere dağıtılacağını, halkın kendi kanunlarına göre yaşayacaklarını duyurdular. Söylemlerini askeri harekâtlarla birleştirdiler. Nitekim, Şubat-Mart 1920'de Bolşevikler Dağıstan ve Kuzey Kafkasya Savunma Meclisi'ni kendi nüfuzlarına almayı başardılar. Yönetime yerleştikçe, "Ulusal demokrat" ve "İslamist" şeklinde nitelenen grupları meclisten ve yönetimden uzaklaştırdılar. Bolşevikler ele geçirdikleri yerde önce devrim komiteleri,

daha sonra Halk Sovyetleri kurdular. 1920'li yıllarda Halk Sovyetleri aracılığıyla Kuzey Kafkasya'da bölgesel isimlerle anılan ancak ulusal ayrımları içinde barındıran cumhuriyetlerin zemini oluşturdular. Bu süreçte, bağımsızlık veya ayrılıkçı yöndeki çıkışları ve talepleri ise, bastırdılar.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

1917 Ekim Devrimi'nin Modern İslam Düşüncesine Etkisi: Sosyalizm ve Komünizm'e Karşı Geliştirilen Farklı Tavrılar

Yrd. Doç. Dr. Hilal Görgün
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Avrupa sömürgeciliğinin bütün dünyayı etkisi altına aldığı modern dönemlerde İslam düşüncesinin de büyük bir meydan okuyuşla karşı karşıya kalmıştır. 19. yüzyıl Avrupa'sının çok çeşitli alanlara yayılan gücünün esas kaynağının sömürgeciliği olduğu ve sömürgelerin büyük bir kısmının toplumlarının Müslüman olduğu göz önünde bulundurulursa Müslüman düşünürlerin ilk etapta Batı kaynaklı fikir ve müesseselere karşı ihtiyatla yaklaştıklarını ve bu çerçevede zaman içinde değişik merkezlerde farklı tavırların ve ekollerin geliştiğini görürüz. Fakat esas itibariyle Anadolu, Mısır, Tunus, Cezayir, Suriye, İran, Orta Asya, Hindistan ve Endonezya gibi geniş bir coğrafyaya yayılan bu merkezlerin birbirinden kopuk olmadığı, doğrudan birbirleriyle irtibatlı oldukları da bir gerçektir.

Avrupa'ya farklı amaçlarla giden Müslüman düşünürlerin sosyalist düşüncelerle tanışması 19. yüzyılın ortalarında oldukça erken sayılabilecek bir dönemde olmuştur. Fakat bu düşüncelerin İslam coğrafyasında taraftar bulması ve kendine yer edinmesi ancak 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmiştir. Avrupa'daki 1948 ayaklanmaları ve 1871'deki Paris Komünü ile birlikte sosyalizmin sadece bir düşünce ekolü olmayıp onun kapitalist sistem karşısında eylemci/devrimci bir yanının da olduğunun anlaşılmasıyla birlikte İslam coğrafyasında sosyalizme karşı merak ve tepkilerin arttığını söyleyebiliriz. Mesela

Osmanlı coğrafyasında sosyalizm üzerine ilk büyük tartışmaların yapıldıkları dönem Paris Komünü ve sonrası olmuştur. Avrupa'daki bütün sosyal dengeleri etkileyen bu olayın Osmanlı basınında hem taraftarı hem de muhalifi bulunmaktaydı. Resmi yayın organı *Takvim-i Vekayi*'de Avrupa'daki sosyalist eylemlere ve Paris Komününe dair yazı ve haberler yayımlanmış, Birinci Enternasyonal 'Fesat Cemiyeti' olarak nitelendirilmiştir. Buna karşılık Namık Kemal'in sermuharriri olduğu *İbret* gazetesinde komünü savunan yazılar kaleme alınmış ve bunun sosyal adaletin sağlanmasını isteyen aynı zamanda sömürgecilik karşıtı bir hareket olarak kabul edilmesinin doğru olacağı yazılmıştır.

İslam modernizmi fikrinin öncülerinden kabul edilen Cemâleddin el-Efgânî de sosyalist fikirler karşısında bir tavır belirlemeye çalışmış ayrıca bu konuda kendinden sonraki düşünürler için de önemli bir rol üstlenmiştir.

1900'lü yılların başlarından itibaren sosyalist düşüncelerin artık İslam coğrafyasının her tarafında sömürge yönetimlerine karşı çıkan ve örgütlenmeye çalışan kitleler arasında taban bulmaya başladığı görülür. İşin ilginç tarafı ittihatçıların bile sosyalizmi savunur hale gelmesidir.

Birinci Dünya Harbi öncesinde Endonezya'da Hollanda sömürge yönetimi karşıtı bir hareket olarak ortaya çıkan ve hedefini "Müslümanlar arasında kardeşlik, birlik ve karşılıklı yardımlaşma vasıtasıyla toplumdaki maddi ve manevi gelişmişliği sağlamak" olarak ilan eden Sarekat İslam 1916'daki ilk milli kongresinde Hz. Muhammed'i sosyalizmin babası ve demokrasinin öncüsü olarak ilan etti.

1917 Ekim Devrimi'nden sonra İslam coğrafyasında istiklal mücadelelerinin de başlamasıyla birlikte sosyalizm hakkındaki tartışmaların yoğunlaştığı görülür. 1917 Ekim Devriminin önderleri arasında Tatar asıllı bir Müslüman olan Mir Sultan Galiyev'in de yer alması Batılıların işgali altındaki veya sömürgesi durumundaki

Müslümanları kısa bir süre de olsa bağımsızlıklarını kazanma konusunda sosyalizmden istifade edebilecekleri ümidine sürükledi. Sultan Galiyev'in 1923'te Rus Komünist Partisi'nden çıkarılması ve daha sonra da şüpheli bir şekilde ölmesi onların bu ümidini karşılıksız bıraktı. Fakat İslam coğrafyasının diğer bölgelerindeki bazı Müslümanlar ise Ekim Devrimi ve sosyalist düşüncenin kendi istiklallerini kazanmalarında yardımcı olabileceği düşüncesini devam ettirdiler.

Komünizm Aleyhine Verilen Fetvalar

17 Ekim 1917 Devrimi sonrası sosyalizmin kapitalizm karşısında ilk defa bir devlet ideolojisi olarak ortaya çıkması batılı devletleri sömürgeleri konusunda endişeye sevk etti. Komünist ihtilalinin Müslümanlar arasında yankı bulması, ayrıca 1919'da Türkiye'deki İstiklal Harbi ile birlikte bütün İslam coğrafyasında sömürge ve işgal güçlerine karşı direniş hareketlerinin başlaması İngiltere'yi bu hareketlerin önünü kesme konusunda bir arayışa itti. 1882'den beri fiilen Mısır'ı işgali altında tutan İngiliz yönetimi 1919 halk hareketlerini ideolojik olarak bölmek üzere en yüksek dini otoriteden, yani Mısır müftüsünden Bolşevizm aleyhine bir fetva vermesini istedi ve bu talep müftü Muhammed Bahît el Mutî'i tarafından yerine getirildi. Bolşevizm aleyhine verdiği fetva bütün İngiliz sömürgelerinde halka dağıtıldı. Benzeri fetvalar 1950 ve 1970'li yıllarda dünyanın en eski üniversitelerinden Ezher'in rektör ve hocaları tarafından verilmeye devam edilmiştir. Şeyhu'l-Ezher (rektör) Mahmud Şeltût 1959'da neşrettiği fetvalarında komünizmi vahiy ve Tanrı'yı inkâr eden maddeci bir öğreti olduğu gerekçesiyle reddederken, 1960'li yıllarda devletin Arap sosyalist politikalar takip ettiği dönemde aşağıda değineceğimiz İslâm sosyalizmini meşrulaştıracak makaleler kaleme almıştır.

Arapların 1967 yenilgisinden sonra bu coğrafyada popüler hale gelmiş olan sosyalist düşüncelere karşı köklü bir değişiklik yaşandığı ve

dini hareketlerin canlandığı görülür. Hem Arabistan hem de Mısır'da komünizm karşıtı yayınların sayısında bir patlama yaşanmıştır. Bunlar arasında ise Şeyhu'l-Ezher Abdulhalim Mahmud'un 1976'da yayınladığı fetva oldukça etkili olmuştur. Onun fetvasında da komünizmin din karşıtı bir ideoloji olduğu Marx ve Lenin'den yapılan alıntılarla vurgulanmakta ve inanç, ahlak ve ekonomik açıdan İslam'la bağdaşmadığı ortaya konmaktadır. Bu fetvanın ilginç olan yönü komünist olduğunu ilan eden bir kimseye uygulanacak evlilik ve miras hukuku gibi hukuki süreci de ihtiva etmesidir

İslam Sosyalizmi Fikri

II. Dünya Savaşı'nın başlarında Arap düşünürleri arasında "Arap sosyalizmi" kavramı oluşturulmaya başlandı. Ve ilk önce Suriye'de kurulan Baas partisi ideolojik olarak Arap sosyalizmini benimsedi. Suriye ve Irak'ın bağımsızlıklarını kazanmasından sonra da partinin görüşleri iktidara taşındı. Benzeri bir durum Mısır'da da yaşandı ve 1952 askeri darbesinden sonra iktidara gelen Abdülnasır'ın sosyalist politikaları da "Nasırcılık" olarak adlandırılmaya başlandı.

Sosyalist ideolojinin Arap coğrafyasında iktidara taşınmasına paralel olarak Modern İslam düşünürleri arasında sosyalizm ile komünizm arasına bir çizgi çekerek sosyalizmi benimseme, komünizmi de reddetme yönünde bir tavır geliştirenlerin sayısı oldukça fazladır. Mustafa es-Sibai gibi önde gelen simalar sosyalizmden yola çıkarak "İslam sosyalizmi" teorisini geliştirmeye çalıştılar. Öyle ki sosyalizmin kökenlerini İslamiyet'in başına kadar götürerek sahabeden Ebu Zer el-Gifari'nin ilk sosyalist olduğunu iddia edenler bile olmuştur. Diğer yandan Mısır'da Abdülnasır'ın komünizmle arasına mesafe koymakla birlikte sosyalizmi benimsemesi bazı çevrelerde İslam sosyalizmine yakılan bir yeşil ışık olarak algılanmıştır.

İran devriminin ideoloğu olarak kabul edilen Ali Şeriatî de sosyalizm ile Marxizm arasında kesin bir ayrım yapan düşünürlerdendir. Ona göre Protestanlık, kapitalizm, Marksizm ve Faşizm her ne kadar farklı yolları takip etseler de Batı denilen aynı evde yetişen ve aynı materyalizmden doğma kardeşlerdir. O'na göre İslam, kapitalizm ve Marxizm karşısında geçerli, tutarlı ve erdemli bir üçüncü alternatiftir, bu iki aşırı ucun iyi özelliklerini zaten kökeni itibariyle içinde barındıran, kötü ve mantıksız yönlerini de dışarıda bırakan, altın bir orta yoldur. Ali Şeriatî, Marksizm'in maddeci yönünü kıyasıya eleştirmiş, materyalizm ve sosyalizmin köken itibariyle birbiriyle bağdaşmayacağını çünkü adil bir sosyalist sistemin tesisinin materyalizmin mantığına aykırı olan bireysel fedakârlığa ve diğerkâmlığa muhtaç olduğunu dile getirmiştir.

İslam Sosyalizmi teorisi çok canlı olmamakla birlikte Türkiye'de de yankısını bulmuştur. Nurettin Topçu 1960 ve 1970'li yıllarda İslâm sosyalizmi, Müslüman Anadolu sosyalizmi, ruhçu sosyalizm gibi terimler etrafında Anadolu milliyetçiliğine bağlı bir sosyalizm teorisi geliştirmeye çalışmıştır. Ona göre sosyalizm bir hak ve adalet davası olup İslâm'daki iktisadi sistem, halkın tüm ihtiyaçlarını karşılayan, her ferdi iş ahlakıyla seferber eden, ruhçu sosyalist bir sistemdir. Sefalet, işsizlik, haksızlık ve kurtuluşa götürecektir bir otoritenin yokluğu "ruhçu bir sosyalist düzen"e olan ihtiyacı gösterir. Topçu buna "Anadolu'nun bütün ruhuyla bağlanabileceği İslâm sosyalizmi" adını verir. Bu anlamda sosyalizmi ideal sistem sayarken komünizmi, özellikle de Rus komünizmini karşı durulması gereken bir doktrin olarak gören Topçu, komünistleri felsefi ve hukuki açıdan da eleştirmiştir.

Sosyalizm/Komünizm Reddiyecileri

Yukarıda bahsettiğimiz resmi ideolojiyi yansıtan fetvaların yanı sıra İslam dünyasından çok sayıda düşünür bir ideoloji olarak sosyalizm/komünizmi temelinden reddeden yazılar kaleme almışlardır.

Türkiye’de Sezai Karakoç İslâm ve sosyalizmi bağdaştırmaya çalışanları eleştiren yazarlardandır. Karakoç’a göre İslâm sosyalizmi diye bir şey olamayacağı gibi, sosyalizm ve liberalizmin de ne bir ekonomik yapı şeması, ne bir ekonomik sistem, hatta ne de bir ekonomik doktrindir. Tarih içinde oluşan İslâmî ekonomi sosyalizm liberalizm, komünizm ve kapitalizmle açıklanamaz. Çünkü İslâm insanı ekonomiye değil, ekonomiyi insana bağlamıştır.

Pakistanlı düşünür Muhammed İkbâl emperyalizmi de doktriner sosyalizmi de eleştirir. Ona göre Marks’ın Kapital’inde hurafeler arasına gizlenmiş bazı hakikatler bulunmakla birlikte, yazar midede eşitlik üzerinde ısrar etmekte, beyinde küfrü taşımaktadır. Emperyalizm de mide ve beden çevresinde yükselmektedir; ikisi de Allah’ı tanımaz, insanı aldatır.

Mısır’dan Abbas Mahmûd el-Akkâd da Marksizm-komünizmi hem teorik hem de pratik açıdan eleştiren meşhur düşünürlerdendir. Komünistlerin sosyalizmlerini “ilmî sosyalizm” diye adlandırarak kendilerini evrenin ve maddenin esrarını bütün yönleriyle açıklayabilecek konumda gördüklerini, bunun ise bilimsel yönden mümkün olmadığını belirtir. Komünizmin uygulamalarını da eleştiren Akkâd, Sovyetler Birliği’nde Müslümanlara uygulanan çeşitli baskı ve zulümlere geniş bir şekilde değinir; uygulamaları anlatırken “komünist krallık, kızıl sömürgeciler” gibi tabirleri kullanır. Seyyid Kutub ve Mevdûdî gibi İslâmî hareketin önde gelen pek çok fikir adamı İslâm’ın sosyal adaletin tesisinde Batılı ideolojilerden alacağı herhangi bir şeyin olmadığı kanaatindedir. Mevdûdî’ye göre sosyalizm fakirlerin, kininin ve muhtaçların intikamının bir neticesidir.

Komünist/Sosyalist İslam Düşüncesi

Sosyalist-komünist fikirlerin Müslüman toplumlarda yaygınlaşmasını isteyen bazı Marksist-sosyalist yazarlar da bu

ideolojinin kökenlerini İslâm tarihinde göstermeye çalışmışlardır. Bu çizginin ilk isimlerinden “iştirakçi Hilmi” lakabıyla meşhur Hüseyin Hilmi *İştirâk* dergisinde sosyalizmi savunurken Kur'an ve hadislere dayanma ihtiyacını hissetmiş ve dinin emirlerini işçi davasına yardımcı olarak kullanmıştır. Hilmi ayrıca zekâtı sosyalizmin pratiğe geçmiş bir şekli olarak ele almış, tefecilik ve finans sermayesine çatarken de “İslâmiyet'in antikapitalist cephesiyle” birleşip “Şeriat'in emrine uyarak” işçileri birlikte hareket etmeye çağırmıştır . İslâmiyet ve sosyalizmi bağdaştırmaya çalışan gayri müslim yazarlarda vardır. Filistin kökenli Marksist tarihçi Bendeli el-Cevzî ideolojik bir tarih okuması sonucu yazdığı eserinde İslâm tarihinde ortaya çıkan bazı fırkaların sosyalist olduğunu ileri sürmüştür. Roger Garaudy müslüman olmadan önce yazdığı Sosyalizm ve İslâmiyet isimli eserinde sosyalist sisteme geçen İslâm ülkelerinde yaşayanların aslında kendilerine yabancı bir sistemi ithal etmediklerini, böyle bir şeyin zaten kendi kültürlerinde mevcut olduğunu göstermeye çalışmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Türk Diplomatların Bakış Açısıyla Türk-Sovyet İlişkileri (1917-1925)

Yrd. Doç. Dr. Evren Küçük

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Nurgül Bekar

Kastamonu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Türk-Rus ilişkileri başlangıcından bu yana Türk dış politikasının önemli parametrelerinden birini oluşturmuştur. Gerek Osmanlı gerekse Türkiye Cumhuriyeti için Rusların söyledikleri ve yaptıkları her zaman büyük öneme sahiptir. Rus Bolşevik Devrimi, I. Dünya Savaşı'nın kaderini belirleyen etkenlerden biri olmuştur. Sovyetler Birliği'nin oluşmasına yol açan bu devrim, Rus İmparatorluğu'nun izlediği iç ve dış politikayı radikal anlamda değiştirmiş, bölge jeopolitiği açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Aynı dönemde Osmanlı İmparatorluğu otoritesinden ayrı olarak emperyalist güçlere karşı ulusal kurtuluş mücadelesini başlatan Ankara Hükümeti ise "Misak-ı Milli" programı çerçevesinde hareket etmekteydi. Çarlığın yıkılması ve Bolşeviklerin iktidara gelmesi üzerine Türk-Rus ilişkileri yeni bir evreye girmiş, 1920'den itibaren İstanbul Hükümeti'nin yerini Ankara Hükümeti almaya başlamıştır. Bu bağlamda ortak düşman olarak algılanan İtilaf devletlerine karşı verilen varoluş mücadelesi Türk-Rus işbirliğini gündeme getirmişti. Nitekim Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesi ve Sovyetler Birliği'nin kurulması, Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında anahtar bir rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına denk gelen dönemdeki bu stratejik yakınlaşma ve zoraki işbirliği, iki yeni ülkenin kendisini Batı'ya kabul ettirmesinde etkili olmuştur. Bolşevik Devrimi 20. yüzyıl siyasi tarihi için önemli bir kırılma noktası teşkil ederken, yeni kurulan Türkiye

Cumhuriyeti için de dostluk ve işbirliği çerçevesinde bir “müttefik” yaratmıştı. Dolayısıyla 1917-25 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği, dış politikalarında birbirini gözeten politikalar yürütmüşlerdir.

1917’de Bolşevik rejimin ilanı ile Moskova ve Ankara’nın aynı çıkarlarda birleşebilmeleri ve yakın ilişki kurmaları sayesinde her iki yeni oluşum da birbirinden destek almıştır. Bolşeviklerin işgal ettiği doğu illerini Türklere geri vermesi, askeri teçhizat ve mali konularda yardım etmesi hem TBMM Hükümeti’nin elini Batı’ya karşı güçlendirmiş hem de Doğu cephesinde bir savaş olasılığını ortadan kaldırmıştır. Türk Boğazlarının Sovyetler’in ticaretine açık tutulması ve geçiş özgürlüğünün sağlanması ise Sovyet Rusya için hayati öneme sahiptir. Taraflar yakınlaşmayı farklı sebeplerle isteseler de, o günün şartlarında işbirliği her biri için bir gerekliliktir. Bu bağlamda 1917-1925 yılları arasındaki ilişkilerde her iki ülke birbiri için mecburi olarak vazgeçilmez bir stratejik destek yaratmıştır.

17.yüzyıldan itibaren artan Türk-Rus ilişkileri beraberinde yoğun bir diplomasiyi de gerektirmiştir. Osmanlı’nın yıkılması, Türklerin Kurtuluş Savaşı, TBMM Hükümeti ve Cumhuriyetin ilanı olaylarını içeren 1917-25 yılları arası dönem gerek Sovyet tarafı gerekse Türk tarafı için ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Sovyet Rusya’nın aynı bölgede yürüttükleri var olma mücadelesi dış politikanın belirlenmesinde coğrafyanın önemine işaret etmektedir. Bu çerçevede Türk diplomatların gözlem, görüş ve çabaları da ilişkilerde yönlendirici olmuştur.

1917-1925 döneminde Türkiye’nin dış politikasını belirleyen en öncelikli unsur, Misak-ı Milli sınırları içerisinde bağımsızlığını kazanarak, bunu sürdürmek amacıyla güvenliğini sağlamaktır. Bu kapsamda Türkiye, sahip olduğu coğrafya nedeniyle dünya politikasında lider olmak isteyen devletlerin ilgisini çekmiştir. Türkiye’nin ticaret ve

enerji ulaşımındaki anahtar rolü, Sovyetlerin ekonomik ve güvenlik çıkarlarının gerçekleşmesinde hesaplanması gereken bir faktör olmuştur. Dolayısıyla incelemeye konu olan dönemde her iki devlet, günün koşullarının yanı sıra sahip oldukları coğrafya sayesinde ortak çıkarları için bir işbirliği sağlayabilmişlerdir. 1917-1925 yılları arası her iki ulus için de kendilerine yeni bir kader yazdıkları dönemdir. Bu durum emperyal devletlere karşı Türk-Rus dostluğunu adeta tetiklemiş, işbirliğine yol açmıştır. Tarih boyunca esasen jeopolitik unsurların ağır bastığı bir güç mücadelesi içinde yer alan Türkler ve Ruslar arasındaki bu işbirliği, dönemin koşulları ve coğrafyanın etkisiyle “zoraki” bir işbirliği olmuştur.

Çalışmada 1917-1925 yılları arasındaki diplomatlar olarak şüphesiz sadece Türk Hariciye mensupları değil, diplomatik münasebetleri yürütmekle görevli diğer yetkililer de ele alınmıştır. Bu bağlamda yurt dışında görevli diplomatların gönderdiği bilgiler ve Sovyetlerle görüşmeleri yürüten diplomatların uğraşlarıyla Ankara'nın Moskova'dan hem para ve silah yardımı alabilmesi hem de diplomatik destek alabilmesi mümkün olmuştur. Başlangıçta Bolşevik İhtilalin gerçekleşeceği öngörülemez de, daha sonraki diplomatik yazışmalar İstanbul'a çok ayrıntılı bilgi ve görüşler sunmuştur.

Türk diplomatların, Türkiye'nin komünist sisteme geçmeyeceğini ve Bolşevik rejimi istemediğini açık ve net bir şekilde vurgulamaları ilişkilerde olası problemlerin önüne geçmiştir. Bu çerçevede Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı'yla kuracağı ilişkiler açısından da doğru mesajlar verilebilmiştir. Ayrıca bu ilişki sonucunda Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası platformlardaki Musul, Hatay ve Lozan meselelerini de, kuzeyinden emin olduğu için daha rahat çözme imkanı bulmuştur.

Galip Kemali Söylemezoğlu, Yusuf Kemal Tengirşek ve Ali Fuat Cebesoy gibi şahsiyetlerin sabırlı ve dikkatli çabaları, Sovyet Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğru bir ilişki tanımlamasını sağlamış,

ideolojik bir yakınlaşma olmayacağı anlaşılmıştır. Troçki, Lenin, Stalin ve Çiçerin gibi zorlu Sovyet liderlerini anlayabilmek ve iyi gözlemlemek de Türk diplomatlarının bir diğer başarısıdır. Yakup Kadri'nin dediği gibi diplomatların rolünü çok abartmamak gerekse de bir ulusun yeniden yapılandırılması gibi çok özel bir durum söz konusu olduğunda ve olağanüstü yokluk şartlarında, diplomatların da olağanüstü gayretlerinin değeri ortaya konmalıdır.

TBMM Hükümeti'nin ve Sovyet Rusya'nın güvenlik endişeleri ve stratejik çıkarları, ortak bir paydada birleşebilmeyi kolaylaştırırken, Türk diplomasisi ve dönemin diplomatları Türk-Sovyet ilişkilerinin kurulmasında ve gelişmesinde etkin rol oynamıştır. Bu bağlamda Rus Bolşevik Devrimi hem I. Dünya Savaşının hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun kaderini belirleyen temel etkenlerden biridir.

Bu çalışmadaki amaç 1917-1925 yılları arasında SSCB-Türkiye ilişkilerinin başlangıç dönemini ve her iki ülke açısından yarattığı etkileri Türk diplomatların perspektifinden değerlendirmektir. Türkiye'nin ilk diplomatları, yeni cumhuriyetin hakkını korumak, dünyadaki saygınlığını artırmak için diplomasi yürütmüştür. Çalışmada, 1917-1925 yılları arasında Türk-Rus ilişkilerinin seyri ve Türk diplomatların Bolşevizm'e bakışı, diplomatların hatıratları ve araştırma eserler ile realizm ve jeopolitik determinist teorilerin ışığında içerik analizi metoduyla değerlendirilmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Büyükelçiliği

Yrd. Doç. Dr. M. Hakan Özçelik
İstanbul Aydın Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Çanakkale Savaşları'nın sonuçlarından biri olarak görülen 1917 İhtilâli ile Rusya'nın sosyal, siyasî ve ekonomik sistemi yıkılmıştır. Yönetimi ele geçiren Bolşevikler, 3 Mart 1918'de imzaladıkları Brest-Litovsk Anlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilmişlerdir.

Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildikten sonra ortaya çıkan güç boşluğunda, Gürcistan'da, Azerbaycan'da ve Ermenistan'da bağımsız devletler kurulurken, Osmanlı Devleti de İran üzerinden Kafkasya'ya girerek Bakü'yü ele geçirmiş ancak Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından bölge Ermenilere terk edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmesiyle başlayan Milli Mücadele sürecinde 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın dış politikadaki ilk yaklaşma girişimi Bolşeviklerin yönetiminde olduğu Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (RFSC) ile olmuştur.

TBMM İcra Vekilleri Heyeti, 5 Mayıs 1920 tarihinde yeni Türk devletinin tarihindeki ilk dış politika kararını almış ve bir heyeti temaslarda bulunmak üzere Moskova'ya göndermeyi kararlaştırmıştır. Atatürk, Nutuk'ta bu heyetin temel görevini "Rusya ile ilişki kurmak" şeklinde özetlemiştir.

Ruslarla karşılıklı anlayış içerisinde geçen görüşmeler neticesinde anlaşmaya varılmış, anlaşma metni 30 Ağustos 1920'de parafe edilmiştir. Ancak TBMM heyeti parafe edilen metni imzalamayarak görüşmeleri terk etmiştir. Böylece ilk Türk-Rus resmi ilişkilerinde Rusların, Ermenilerin yanında yer alması nedeniyle bir sonuca varılamamıştır.

Milli Mücadele'nin saygın ve etkili bir komutanı olan Ali Fuat Paşa Batı Cephesi Komutanı görevini bırakarak 21 Kasım 1920 tarihinde Ankara'ya gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Moskova'ya Milli Mücadelemizin tanınmış bir simasının büyükelçi olarak gönderilmesinin düşünüldüğünü ve hükümetçe kendisi üzerinde durulduğunu belirtmiş ve görevi kabul etmesini istemiştir. Ali Fuat Paşa da kendisine yapılan teklifi kabul ederek TBMM'nin atadığı ilk büyükelçi olma unvanını kazanmıştır.

Ali Fuat Paşa'nın Büyükelçilik görevine gitmeden önce Bolşevik devrimiyle ilgili düşünceleri, Moskova'da görev esnasında esas teşkil edeceğinden ayrıca önem kazanmaktadır. Ali Fuat Paşa, görev yerine gitmeden yaptığı okumalar ve görüşmeler neticesinde; İngilizlerin Bolşevizm'e karşı uyguladığı politikanın yanlış olduğunu, Bolşeviklerin hiçbir Kafkas devlete istiklal tanımadığı söylentilerine rağmen Azerbaycan'ın karşı koymamasının Azerbaycan'a istiklal vaat edildiğinin bir göstergesi olduğunu, Gürcülerin ve Müslümanların, Bolşeviklerin aleyhinde hareket ettiğini, Taşnak Ermenistan hükümetinin de İngilizlerin yanında yer aldığını, Rusya dahilindeki halkın çoğunun komünizm esaslarını benimseyemediğini, Bolşevizm devletin tüm teşkilatına girmiş olduğunu, din ve devlet işleri tamamen birbirinden ayrıldığını, Bolşeviklerin, her ne kadar milliyet esasına göre insanların bir köyde yaşayabileceklerini, dillerini konuşabileceklerini ve aynı milliyetten köylerle bir araya gelerek mıntıklarını büyütebileceklerini söylemişlerse de, merkezden gönderilen memurlar vasıtasıyla idareyi kontrol altına almış olduğunu, Bolşeviklerin Panislamizm'e daha

temkinli yaklaştığını, Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilişkinin emperyalist güçlere karşı verilen mücadele ekseninde dost olma yönünde olduğunu, Çarlık idaresinin, Ruslaştırılmadıkları milletleri afyonlayarak bıraktığını, Bolşeviklerin ise ruhsuzlaştırılmış milletlere yeni bir ruh katarak milliyet ruhu aşıladığını, hakimiyeti altına aldıkları bütün milliyetlerden kuvvet topladığını ve bu milliyet politikasının başarılı olmasında o zaman Milliyetler Komiseri olan Stalin'in mühim rolünün olduğunu, değerlendirmiştir.

1920 yılının sonunda Moskova'ya doğru yol alan Büyükelçi Ali Fuat Paşa RFSC'de bulunduğu sürece bu düşüncelerinin, değerlendirmelerinin ışığında hareket etmiştir.

Rusya'ya gönderilecek olan elçilik kadrosu diğer elçiliklere göre biraz fazla tutulmuştur. Elçiliğin görevleri arasında; Sovyetlerden alınacak silah, cephane ve sair malzemelerin sağlanması, I.Dünya Savaşı'nda Rusya'da kalmış esirlerimizin anavatana nakil edilmesi vardı.

Ali Fuat Paşa, yeni görevine gitmek üzere, 1 Aralık 1920 tarihinde Ankara'dan hareket etmiştir. Bu arada 7 Aralık 1920'de Heyet-i Vekile Rusya'yla antlaşma yapmak için yeni bir heyet kurmaya karar vermiştir. Bu defa Rusların karşısında Kastamonu Mebusu ve İktisat Vekili Yusuf Kemal (Tengirşek) Beyin başkanlığında Sinop Mebusu ve Mâarif Vekili Dr. Rıza Nur Beyle Moskova Büyükelçiliğine tayin edilen Ali Fuad (Cebesoy) Paşadan meydana gelen heyet oturacaktı. 7 Ocak'ta heyet Kars'ta bir araya gelmiş ve yapılacak antlaşmanın esasları üzerinde çalışılmıştır. Türk heyeti, 19 Şubat'ta Moskova'ya varmışlardır.

Ali Fuat Paşa göreve başlar başlamaz, 21 Şubat'tan itibaren Ruslarla da mülâkatlar başlamıştır. Rus tarafı müşkülât çıkarır şekilde konuşmayı tercih ederken Türk tarafı, kendileriyle siyasi ve askeri bir ittifak antlaşması yapmak üzere geldiklerini belirtmişlerdir. Türk heyeti, karşılaştıkları olumsuz durum karşısında Milletler Komiseri Stalin'le görüşmek için talepte bulunmuş, 22/23 Şubat gecesi Türk tarafı ve Stalin

bir araya gelmiştir. Stalin de ittifak kuramayacaklarını ve fakat kardeşlik anlaşmasını imzalayabileceklerini ifade etmiştir.

23/24 Şubat gecesi Hariciye Komiseri Çiçerin'le tekrar buluşan Türk tarafı, Rus heyetinin üzerinde Stalin'in olumlu etkisini görmüş ve müzakereler yeniden başlamıştır. Yapılan görüşmelerin ışığında 16 Mart 1921 tarihinde Moskova Dostluk Antlaşması imzalanmıştır.

Ali Fuat Cebesoy'un Moskova Büyükelçiliği'nden ayrılması da ilginç bir şekilde seyretmiştir. Moskova Büyükelçiliği'ne kaldığı binanın yetersiz olduğundan bir daire daha tahsis edilmişti. Burada askeri ataşelerden bir kaçı daimi olarak kalmaktaydı. 21 Nisan 1922 tarihinde Sovyetlerin Olağanüstü Polis Örgütü (ÇEKA)'nden dokuz kişilik bir gurup ellerinde silahlarla elçilik dairesini basmıştır. Elçiliğin ilave binasının araması yedi buçuk saat sürmüştür.

Büyükelçi Ali Fuat Paşa, hemen gerekli girişimlerde bulunmuş, Başkâtip Aziz Beyi Rus Dışişleri Bakanlığına göndermiştir. Ancak kimse ile görüşmemiştir. 22 Nisan'da Dışişlerine ilk nota verilmiştir. Bu arada Ruslar, elçilik ile Ankara arasındaki telgraf haberleşmesini on gün boyunca engellemiştir. Ankara'nın bu olaydan ancak çok sonra 3 Mayıs'ta haberi olmuş ve derhal Rus Elçiliğine nota verilmiştir. Hükümetin de kendisinin arkasında olduğunu gören Ali Fuat Paşa 10 Mayıs 1922 tarihinde Moskova'dan ayrılmıştır.

Ali Fuat Paşa, 21 Kasım 1920 tarihinde atandığı Moskova Büyükelçiliği görevini 10 Mayıs 1922 tarihi itibarıyla sona erdirmiştir. Bu süre zarfında Türk-Rus ilişkilerini düzenleyen, iyileştiren ve geliştiren bir anlayışla çalışan Ali Fuat Paşa, bu günün Türk-Rus ilişkilerinin temelini atmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Türk Diplomatlarının Anılarında Sovyetler Birliği ve Türk-Rus İlişkileri

Prof. Dr. Ali Engin Oba
Çağ Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Bu bildirin amacı, değişik dönemlerde Sovyetler Birliği'nde görev yapan Türk diplomatlarının anılarında Sovyetler Birliği'ni ve Türk Sovyet ilişkilerini nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymaktır. Genellikle, kullanılmayan bir kaynak teşkil eden Türk diplomatlarının anıları, diplomasi tarihi, uluslararası ilişkiler alanlarında vazgeçilmez bir kaynak niteliğini taşımaktadır. Tarihçinin araştırması sırasında, resmi arşivler dışında, en büyük yardımcısı yazılmış anılardır.¹ Siyasi tarihin şekillendirilmesinde diplomatlar önemli bir rol oynarlar. Onların anıları, tarihi olayların anlaşılmasına yardımcı olurlar. Bu nedenle, Türk diplomatlarının anıları da diplomasi tarihi bakımından muhakkak değerlendirilmesi gerekir.

Bu tebliğe, ele alınacak anıların ilki, Büyükelçi Cevat Açıkalın'a aittir. Açıkalın'ın anıları İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına aittir.² Ailesinin Türk Tarih Kurumu'na bıraktığı anılar, Cumhuriyet Tarihimizin en kritik dönemini, sadece iki yıllık süreyi, 1939-1941 dönemini kapsamakta olup Büyükelçi İsmail Soysal tarafından yayına hazırlanmıştır.³ Açıkalın'ın biyografisi ile ilgili bir eser de mevcuttur.⁴

1 Kâmuran Gürün, Tarih ve Hatırat, Belleten, Cilt: LX, Sayı: 227-229, s. 230.

2 Cevat Açıkalın'ın Anıları: 2. Dünya Savaşı'nın İlk Yılları (1939-1941), Belleten, Cilt LVI, Sayı 217, Aralık 1992, s. 985-1078.

3 Açıkalın, a.g.e. s. 986.

1920-1961 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan Açıkalın'ın iki defa Bakanlık Müsteşarlığı'nı (Genel Sekreterlik) üstlenmiş, 1942'de Moskova Büyükelçiliği'nde görev yapmış, 1939'da Dışişleri Bakanı Saraçoğlu'nun Moskova'da Molotof ile görüşmesinde hazır bulunmuştur. Bu nedenle, anıları bu dönemle ilgili Türk-Rus ilişkileri için çok önemlidir.

Değerlendirilecek ikinci anı, Büyükelçi Hâmit Batu'nun anılarıdır. Anılarının ilki, "Moskova'da Hruşçev Yılları" adını taşımaktadır.⁵ 1959-1961 yılları arasında Moskova Büyükelçiliği Müsteşarı olarak, iktidarın doruğunda Hruşçev, siyasi ve askeri gücünün en yüksek noktasına erişen Sovyetler Birliği bu anılarda ele alınmaktadır. Bu çerçevede, Moskova'da diplomatik hayat ile Türk-Sovyet ilişkileri de değerlendirilmektedir. Büyükelçi Batu'nun "Dış Görevde Avrupa'yla Bunalımlı Yıllar" adını taşıyan bir diğer anı kitabı da bulunmaktadır.⁶ Paris ve Roma Büyükelçilikleri anılarını kapsayan bu kitabının son söz bölümünde de Sovyetler Birliği'nin yıkılışına, iki bloklu sistemin çöküşüne, bunun uluslararası politika ve Türkiye üzerindeki etkilerine de değinilmektedir.⁷

Ele alınacak üçüncü anı, Yaman Başkut'un "Aferin İyiydin...Bir Diplomatın Anıları" başlığını taşımaktadır.⁸ Bükreş ve Tokyo'da Büyükelçilik yapmış olan Başkut, 1985-1989 yıllarında Moskova Büyükelçiliği Müsteşarı olarak Gorbaçev dönemine ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasına şahitlik etmiştir. Anılarının 71-93 sayfalarını kapsayan bölümünde Gorbaçev yıllarına ve Türk-Sovyet ilişkilerine değinmektedir.

4 Dr. Yücel Güçlü, *The Life and Career of a Turkish Diplomat: Cevat Açıkalın*, Ankara, 2002.

5 Hamit Batu, *Moskova'da Hruşçev Yılları*, İstanbul, 1992.

6 Hâmit Batu, *Dış Görevde Avrupa'yla Bunalımlı Yıllar*, İstanbul, 1995.

7 Batu, a.g.e., s. 239-254.

8 Yaman Başkut, *Aferin İyiydin...Bir Diplomatın Anıları*, İstanbul, 2004.

Ele alınacak son anı, Ayhan Kamel'in anılarıdır.⁹ İki defa Moskova'da görev yapan Kamel, 1975-1978 tarihleri arasında Müsteşar, 1993 Nisan- 1994 Eylül arasında kısa bir dönem Büyükelçi sıfatıyla Moskova'da bulunmuştur. Büyükelçi Kamel'in anıları, Sovyetler Birliği ve Türk-Rus ilişkileri bakımında ilginç bir nitelik taşımaktadır. Anıların son bölümünde, Putin ve Rusya'nın geleceği konularının üzerinde de durulmaktadır.¹⁰

Bu anılarda, Türk-Sovyet ilişkileri gerçekçilik ilkesi açısından değerlendirilmektedir. Türkiye'nin milli çıkarları çerçevesinde bu ilişkilere yaklaşılmaktadır. Büyükelçiler, içinde yaşadıkları Sovyetler Birliği'ni başta dış politikası olmak üzere, çeşitli yönleriyle anlatmaya çalışmakta, Rus insanını da bize tanıtmaktadırlar. Sovyet yöneticileri ile temaslarına yer vererek, Moskova'daki diplomatik yaşamı da gözler önüne sermeye çalışmaktadırlar.

Bu şekilde, Türk diplomasisinin 4 Büyükelçisinin kaleme aldıkları anıları, görevde buldukları değişik zamanların ışığında, Sovyetler Birliği'ne bakışlarını ve Türk-Rus ilişkilerini ve sorunlarını değerlendirmelerini ele almamızı mümkün kılmaktadır. Bu yaklaşımlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koyarak yapılacak değerlendirme, Sovyetler Birliği'ne ve Türk-Rus ilişkilerine yönelik Türk diplomatlarının görüşlerini daha açık bir şekilde anlamamızı mümkün kılacaktır.

9 Ayhan Kamel, Moskova Anıları, İki Dönemin Hikayesi, Ankara, 2007.

10 Kamel, a.g.e., s. 107-121.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Lozan Konferansı ve Sovyetler Birliği

Yrd. Doç. Dr. Gökhan Erdem
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bu bildiri de, Sovyetler Birliği'nin Lozan görüşmeleri öncesindeki ve müzakereler sırasındaki politikası ve bu politikanın konferansa ve Türk tarafına etkileri ele alınmıştır.

Ekim Devrimi'nden sonra iktidarı ele geçiren Bolşevikler Ankara Hükümeti'nin en büyük destekçilerinden biri olarak Türk kurtuluş hareketinin başarıya ulaşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Zafer sonucunda Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından, barışın esaslarının belirlenmesi için toplanan Lozan Konferansı'na Sovyet tarafı Müttefik Devletler tarafından başlangıçta çağrılmamıştır. Moskova'nın büyük tepkisini çeken bu durum, Ankara Hükümeti tarafından da uygun görülmedi. Bu dönemde Ankara Hükümeti ve Sovyet Elçisi Aralov arasındaki görüşmelerde Türk tarafının Sovyet tarafınca önerildiği gibi konferansta ortak bir tutum alınması yönündeki önerilerini reddi aslında ilişkilerde yeni bir dönemin başladığını da göstermekteydi. Ankara Hükümeti barış yapmanın yolunun "Bolşevizme yakın" bir görüntü çizmemekten geçtiğini düşünmekteydi. SSCB'ye ihtiyacın azalmasına paralel olarak Anadolu'daki Bolşevik yanlısı bulunan isimler de tutuklanmaya başlamıştı. Fakat Ankara Hükümeti Moskova'yı hala stratejik olmasa da taktik bir müttefik olarak görmekte, Batılı devletlerin barışa ikna edilebilmelerinde önemli bir koz olarak değerlendirmekteydi.

Meclis Hükümeti'nin de çabalarıyla sonunda SSCB'nin Lozan Konferansı'na sadece Boğazlar meselesiyle ilgili oturumlara katılmak için davet edilmesi taraflarca kabul edildi. Bu dönemde İngiltere ve SSCB arasındaki özellikle ekonomik alanda başlayan yakınlaşma, İngiliz tarafının Sovyet katılımı konusundaki fikrini değiştirmesinde etkili olacaktır. Aslında Ankara Hükümeti de Sovyet tarafının konferansın tüm müzakerelerine katılma isteğine sıcak bakmamaktaydı. Nitekim Dışişleri Bakanı İsmet Paşa konferansa gitmeden önce Aralov'la yaptığı görüşmede SSCB'nin savaştan taraf olmaması nedeniyle adeta "Türkiye'nin hamisi" olarak barış görüşmelerine katılmasının uygun olmayacağını çok açık bir biçimde Sovyet tarafına bildirmişti. Sovyet tarafı da bu konuda daha fazla ısrarcı olamadı ve sadece Boğazlar Meselesi ile görüşmelere katılmayı kabul etti. Bu çerçevede, Dışişleri Komiseri Çiçerin başkanlığındaki Sovyet Heyeti, Konferans sırasında siyasi meseleleri görüşmek için kurulan "Siyasi Komisyon"un bir alt-komisyonu olarak tesis edilen "Boğazlar Rejimi İnceleme Komisyonu" toplantılarına katıldı. Bu toplantılarda Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümleri belirlenecektir.

Türk tarafının Boğazlar konusundaki politikası aslında büyük oranda çok daha önceden belirlenmişti. Boğazlar konusunda Misak-ı Milli'nin geçerli olduğu uzun süreden beri vurgulanmaktaydı. Misak-ı Milli'nin dördüncü maddesi şu hükmü içermekteydi: "İslam Halifeliği'nin ve Yüce Saltanat'ın merkezi ve Osmanlı Hükümeti'nin başkenti olan İstanbul kenti ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak tutulmalıdır. Bu esas saklı kalmak koşuluyla, Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda bizimle birlikte öteki tüm devletlerin oybirliğiyle verecekleri kararlar geçerli olacaktır." Ankara Hükümeti açısından, Boğazlar meselesinde mümkün olduğunca Türkiye lehine bir statü elde edilmeye çalışılacak, fakat bu konu asla en önemli meselelerden biri olarak görülmeyecekti. Sovyet tarafı ise Boğazlar'ın Türkiye'nin tam egemenliğinde olmasını ve Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlere

tamamen kapalı olmasından yanaydı. İngiltere açısından ise durum çok farklıydı ve Londra'nın konferanstaki önceliklerinin en başında gelmekteydi. İngiltere Boğazlar'da serbest geçişi ve bunun sağlanması için Boğazlar çevresinin askersizleştirilmesini “olmazsa olmaz” olarak görmekteydi. Serbest geçişin sadece ticaret gemileri için değil askeri gemiler için de olmasını istiyordu. Temel amacı Karadeniz'de donanma bulundurabilmektir. Sovyet donanmasının büyük bir darbe yediği bu dönemde bu Moskova'ya karşı elde tutulacak büyük bir koz olacaktı. Ayrıca Sovyetlere karşı Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan ve Romanya'ya yardım edilebilmesi açısından da önem taşıyacaktı.

Türk Heyeti Boğazlar Meselesi ilgili görüşmelerin başlangıcından itibaren Sovyet tarafıyla Müttefik tarafını karşı karşıya getirmeyi esas alan bir müzakere taktiği benimsemiştir. Bu husustaki görüşmelerin başlangıcında görüş sunmamayı tercih eden Türk Heyeti, uzun bir süre pazarlıkları Sovyet ve Müttefik teklifleri arasındaki uzlaşmazlıklar üzerinden yürütmeyi de başarmıştır. İngiliz Heyeti'nin başkanı Lord Curzon ise Boğazlar meselesini adeta Türk-Sovyet işbirliğinin boyutunu ve niteliğini test etmek için kullanmış, Türk tarafını Sovyet tarafıyla açık bir görüş ayrılığı içine sokarak işbirliğinin sınırlarının açık bir biçimde görülmesini sağlamıştır. En başından itibaren, Sovyet tarafı Boğazlar'ın sadece ticaret gemilerine açık, savaş gemilerine kapalı olması gerektiğini ileri sürerek, Türkiye'nin münhasır egemenliğini desteklemekteydi. Sovyet Heyeti Türkiye'nin Boğazlar'daki egemenliğini, Türk tarafından çok daha keskin bir biçimde savunmuş, öyle ki İngiliz Heyeti başkanı Lord Curzon görüşmelerde Türk-Sovyet işbirliğini ima ederek, alaycı bir şekilde “Çiçerin'in bir an için İsmet Paşa'nın kalpağını giymiş olduğu yanılığısına kapıldığını” ifade etmiştir. Boğazlar meselesinde keskin bir tutum benimsemeyerek, görüşmelere, Müttefiklerin “geçiş serbestliği” yönündeki isteklerini karşılayacak bazı tavizler vermeye hazır halde gelen Türk Heyeti de çatışma eksenini kendi üzerinden çekerek, Sovyet tarafını İngiltere ile karşı karşıya getirmeyi başarmış, böylece diplomatik açıdan başarılı bir manevra yapma olanağı bulmuştur.

Şubat 1922’de ortaya çıkan Boğazlar Sözleşmesi Sovyet tarafınca ağır bir şekilde eleştirildi ve reddedildi. Konferans sekreterliğinden gelen ve sözleşmenin imzalanıp imzalanmayacağını soran telgrafa 19 Temmuz 1922’de Moskova tarafından olumlu yanıt verildi. Fakat Sovyet tarafı heyet üyesi Vorokosky’nin 10 Mayıs’ta öldürülmesine kayıtsız kaldıkları gerekçesiyle, hem genelde emperyalist güçleri hem de özeldde İsviçre Hükümeti’ni protesto etmek amacıyla antlaşmayı Lozan’da imzalamadı. Antlaşma, 14 Ağustos 1923’de SSCB’nin Roma Büyükelçisi Jordansky tarafından Rona’da imzalandı. Bu durum antlaşmanın kerhen imzalandığına dair sembolik de bir eylem olarak da görülebilir. Lozan Antlaşması ise Sovyet Parlamentosu tarafından ise hiçbir zaman onaylanmadı. Neden imzalandı? Bu soruya Sovyet yönetiminin yalnız kaldığını görmesi ve hiç olmazsa kurulacak olan ve geçiş rejimini denetleyecek olan Boğazlar Komisyonu’ndaki yerini kaybetmemek için imzalamayı kabul ettiği cevabı verilebilir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Çin'deki Komünist Devrim Süreci ve Bolşeviklerin Politikaları: 1921 - 1949

Yrd. Doç. Dr. Fazlı Doğan
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Erdem Özlük
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Çin, 1911 Devrimi ile imparatorluktan cumhuriyete geçiş yapmış ve hanedanlıklar dönemi sona ermiştir. Cumhuriyet devrimi en sağdan en sola kadar ülkedeki tüm farklı ideolojik kanallardan beslenmiş bir harekettir. Bununla birlikte Devrimi mümkün kılan en önemli ideolojik itici güç, 1840'larda başlayan ve "Uzun Çöküş" olarak isimlendirilen süreçte yavaş yavaş zemin kazanan "geleneksel öğeleri sorgulama ve yabancılara karşı düşmanlık" olmuştur (Zhu, 2011: 6). Bu eğilim Boxer Ayaklanması'nda vücut bulmuş ve Qing Hanedanlığı'nın içine düştüğü zafiyet ve yabancı düşmanlığı, ayaklanmada bu eğilimlerin bir harekete dönüşmesi anlamında test edilmiştir. Bu süreçte ülkeye gelen yabancıların ve dışarıda okuyan öğrencilerin de katkısıyla milliyetçilik ve sosyalizm gibi akımların ve demokrasi gibi pratiklerin de ciddi bir katkısı olmuştur. Ancak 1911'de Sun Yat-Sen'in liderliğinde tesis edilen cumhuriyet, Birinci Dünya Savaşı sırasında (1916) "Savaş Lordları" dönemiyle bir bakıma parçalanmıştır da.

1917 Bolşevik Devrimi Çin'de özellikle de genç nüfus arasında ilk etapta büyük bir reaksiyon oluşturmada da 1919'da Birinci Dünya Savaşı sonrası Paris Barış Görüşmeleri sürecinde Çin'in self-determinasyon talebi konusunda beklenen karar çıkmayınca ülkede tepkiler büyümeye başlamıştır. "Dört Mayıs Hareketi" olarak bilinen gösterilerde tepkilerin odağında sadece yabancılar değil ülke yönetimi de yer almıştır.

Bolşevikler bu aşamada emperyalizme karşı mücadele eden bir rejim olarak Çin’de sempati toplamıştır. Lenin’in Çin’e yönelik yaklaşımı da bu sempattide etkili olmuştur. Sun Yat-Sen Moskova’yı 1919’da ziyaret edip Lenin’i tebrik etmiş ve kendi ülkesindeki çalışmalara katkı vermek için Moskova’dan uzmanlar talep etmiştir. Moskova’dan gelen uzmanlar Çin’i organize etmeye başlamış ve komünist örgütlenmeye destek vermiştir (Xiaoji, 2012: 13-17). Çin Komünist Partisi (ÇKP) 1921’de Bolşeviklerin desteği ile kurulmuştur (Roskin, 2009: 513-515). Sun Yat-Sen’in *Halkın Üç İlkesi* dediği ilkeler hem Kuomintang (KMT) yani milliyetçi partinin hem de ÇKP’nin çıkış noktasını oluşturmuştur. ÇKP ve KMT böylece devlet müdahaleciliği, tek parti ile totaliter yönetim, önce ulusal birliğin sağlanıp Çin’in kurtarılması, emperyalistlere karşı güçlü olunması gibi ortak unsurları barındırmıştır. En önemli unsur ise hem KMT hem ÇKP’nin en temel ilke olarak Sun Yat-Sen’in bu konudaki yaklaşımı nedeniyle ulusçuluğu veya vatanperverliği koymuştur (Doğan, 2017: 121).

Lenin’in de çabaları ile ÇKP, Çin’de Sun Yat Sen’in liderliğinde ülkeye dışarıdan yapılan müdahalelere karşı tesis edilen Birleşik Cephe’de (1923) KMT ile birlikte yer alarak siyaseten de meşruiyet kazanmaya başlamıştır. Bolşevikler bu birleşmeyi emperyalizme karşı yürütülen bir mücadele olarak görmüşlerdir. Çin ile SSCB arasındaki resmi diplomatik ilişkiler 1924 yılında kurulmuştur. Aynı yıl Boxer Ayaklanması’nda Rusya’ya geçen Tianjin (Tientsin) ve Hankow Çin’e iade edilmiştir. Sun Yat-Sen’in daveti ile gelen uzmanların desteğiyle Çin birleştirilmek istenmiştir. Gelen uzmanlar 1927’ye kadar KMT’nin merkezi komitesinde danışmanlık yapmış ve aynı şekilde askeri danışmanlar da orduyu organize etmiştir.

1927’de Çin’de Chiang Kai-shek darbe yaparak ÇKP başta olmak üzere komünistlere yönelik bir mücadele yürütmüş ve onun bu politikaları SSCB tarafından da desteklenmiştir. Bu destek doğrudan ve dolaylı olarak çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Stalin’in yaşanan

sorunlardan dolayı ÇKP'yi suçlaması ve KMT ile birlikte hareket etmeleri emrini vermesi doğrudan destek olarak görülebilir. Aynı şekilde Chiang Kai-shek'i 1945 sonrasındaki iç savaşa kadar meşru hükümet olarak tanımayı sürdürmesi de KMT'ye destek olarak değerlendirilebilir. Dolaylı olarak da Stalin'in ÇKP'nin komünist hedefler için yanlış yaptığını düşünmesi ve ÇKP'ye destek vermemesi KMT'ye dolaylı desteği olarak düşünülebilir.

ÇKP, 1927 sonrası kendi başına kalmış ve mücadelesini yalnız sürdürmüştür. 1931'de Çin Sosyalist Cumhuriyeti'ni (1934'te yıkılmıştır) ilan etmişler ancak bu konuda da SSCB'den gerekli desteği görmemiştir. Chiang Kai-shek'in beş kuşatma hareketinin ilk dördüne direnen ÇKP beşincisinde bozguna uğramıştır. Bu bozgun sonrası komünistler Mao önderliğinde “Uzun Yürüyüş” olarak efsaneleşen, Jiangxi'den başlayan, bir yıldan uzun süren ve Shaanxi eyaletinde son bulan bir yürüyüş/kaçış gerçekleştirmiştir (Wright, 2011: 133-143). Uzun Yürüyüş'ü yapanlar aynı zamanda 1949 sonrası dönemden itibaren 1990'lara kadar Çin'i yöneten kadroları oluşturmuşlardır. Bu yürüyüşle Mao ÇKP'nin tartışmasız lideri olmuştur. 1936'da ÇKP ve KMT arasındaki Çin iç savaşı Japon işgali ile durmuş ve yeni bir birleşik cephe oluşturulmuştur. Bu cepheye rağmen KMT Japon ilerleyişini durduramayınca ÇKP bu durumu KMT karşıtı bir propaganda konusu olarak kullanmıştır. “Halkın Direniş Savaşı” söylemi ile ÇKP bazı direniş başarılarını da kendi kahramanlıkları olarak kullanmayı başarmıştır. Böylece 1945'te İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde ÇKP 1 milyonu aşkın üyesi ile 19 ana bölgeyi ve 100 milyondan fazla insanı yönetmeye başlamıştır (Zarrow, 2005: 295-298).

1949 Devrimi ile başarıya ulaşacak olan Çin komünizminin yükselişi, Bolşeviklerin desteği olmadan Mao önderliğinde yürütülmüştür. Özellikle iç savaş tırmandığında ve “Uzun Yürüyüş” sırasında SSCB, ÇKP'yi değil Chiang Kai-shek'i desteklemeyi tercih etmiştir (Puri, 2016: 20-21). Buna rağmen Mao, İkinci Dünya Savaşı

sırasında ve Savaş sonrasında ABD desteğini de almış olan Chiang Kai-shek'in liderliğindeki KMT rejimini 1949 yılında devirmeyi başarmıştır. Mao, kapitalistler ve komünistler arasındaki bir mücadele olarak gördüğü Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında 1948 yılındaki açıklamasıyla tercihini Sovyet Bloğundan yana kullanmıştır. Mao'nun bu tercihi aynı zamanda iç savaşın sonlarına doğru SSCB'nin desteğini almaya yönelik bir açılım olarak da görülebilir. 1949'da Mao önderliğindeki ÇKP, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu (Xiaoji, 2012: 29) ilan ettiğinde SSCB tarafından aynı yıl içinde tanınmıştır. Mücadele ve iç savaş sırasında alamadığı SSCB desteğini çok uzun soluklu olmasa da almaya başlamıştır (Jian, 1992: 5-7). SSCB'nin Devrim ve özellikle iç savaş sırasında ÇKP'ye yeterli düzeyde destek vermemiş olması, Soğuk Savaş ortamında gerçek anlamda bir Çin-Sovyet Bloğunun oluşmasına engel olmuş ve "düşman kardeşler" algısının yerleşmesine yol açmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet-Çin Uyuşmazlığını Anlamak: 20. Kongre'den, 1963 Parti Mektuplarına

Yrd. Doç. Dr. Umut Bekcan
Pamukkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1 Ekim 1949'da Çin Komünist Partisi (ÇKP) önderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC/Çin) kuruldu. Böylece II. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyalist rejimi benimseyen ülkeler arasına bir yenisi daha eklenmiş oldu. Devrim sonrası ÇHC, Sovyetler Birliği (SSCB/Sovyetler) ile yakın ilişkiler kurdu. Taraflar, 14 Şubat 1950'de Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması imzaladılar. SSCB sosyalizmin inşası konusunda 1917'den beri elde ettiği tecrübeleri (ekonomik, siyasi, askeri, kültürel) ÇHC'ye aktarmaktan imtina etmedi, her konuda bu yeni sosyalist güneydoğu komşusuna model teşkil etti.

Mao Zedung liderliğinde kurulan yeni devlet, Batılı ülkeler tarafından tanınmadı ve Birleşmiş Milletler (BM) sistemine dahil edilmedi. Devrim sonrası Tayvan adasına kaçan milliyetçi Kuomintang Hükümeti uluslararası alanda, Çin Cumhuriyeti/Tayvan adıyla BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde varlığını devam ettirdi. ÇHC, SSCB'nin desteğiyle sadece ülkenin sosyalist kalkınmasına yönelik büyük sanayi hamleleri gerçekleştirmedi ayrıca Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve BM'nin oluşturduğu koalisyon gücüne meydan okuyup Kore Savaşı'na girdi. Ne var ki bu yakın ilişkiler, SSCB'de Stalin'in ölümünden sonraki dönemde iç ve dış politikayı resmi olarak belirleyen Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) 20. Kongresi'nin ardından yara almaya başladı. Kongre'de savaşların

önlenebileceği ve kapitalist ülkelerle sosyalist ülkelerin barış içinde bir arada varolabileceği ve sosyalizme barışçı yollarla geçişin mümkün olabileceğine yönelik tezler, ayrıca kişi kültürünün yıkılması (Stalin'e yönelik suçlamalar) Mao'nun eleştirilerine neden oldu.

Uluslararası İlişkiler disiplininin Gelenekselci Yaklaşımını temel alan ve Siyasi Tarih alanında Türkçe literatüre naçizane bir katkı yapmayı amaçlayan bu çalışmada, 1956'daki 20. Kongre'den 1963 yılına kadar olan dönemde uyuşmazlığın ortaya çıkışı, gelişimi, sebepleri ve temeli incelendi. Çalışmanın zaman sınırının 1963 yılı olmasının bir sebebi, bu yıl içerisinde iki komünist partinin çatışan fikirlerini karşılıklı mektuplarla net bir şekilde ortaya koymalarıdır. Diğer bir sebebi ise aynı yıl içerisinde iki ülke sınırının yeni bir ihtilaf konusu oluşturacağına dair ilk işaretin görülmesidir. Böylelikle, iki ülke arasındaki uyuşmazlık geri dönülmez bir noktaya geldi ve başka/yeni ihtilaf konularının ortaya çıkmasını kolaylaştırdı.

İki ülkenin farklı sosyo-ekonomik yapılarına ve uluslararası sistemdeki pozisyonlarına bağlı olarak farklı iç ve dış politik amaçlarının olması, Marksist-Leninist teoriyi farklı yorumlamaları uyuşmazlığın başlıca nedeniydi. Bunun temelinde ise SBKP ve ÇKP arasında 1949 Çin Devrimi öncesinde dostane ilişkilerin ve samimi işbirliğinin olmaması yatıyordu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanından 1956-57 yıllarına kadar süren sıcak ilişkiler, hem iç hem de dış politik ve ekonomik şartların Mao'yu Sovyetler'le ittifaka zorlamasından kaynaklanıyordu. Sosyalist devrim yolunda 1949'dan önce de ÇKP'ye bir Sovyet desteğinden söz etmek zordu. Bunun; SSCB'nin, şartların olgunlaşmadığı ve faşist Japonya'nın saldırısından dolayı Çin'de sosyalist devrimi desteklememesi, ÇKP'ye Çin Hükümeti'yle işbirliği çağrısı yapması ve II. Dünya Savaşı sonrası realpolitikten kaynaklanan sebepleri vardı. Ama bunların önüne geçen sebep/faktör Mao'nun (ve tabii ÇKP'nin) Sovyetler Birliği'ne mesafeli durmasıydı. Mao milliyetçi bir tutum içindeydi. Bağımsız bir politikadan yanaydı. Marksist-Leninist teorinin

Çin'in somut şartlarına uygulamak ve yabancı taklitçiliği yapmamak gerektiğini düşünüyor, Sovyet modelini Çin'e kopyalamayı uygun bulmuyordu.

Devrimle birlikte ilişkiler büyük bir ivme kazandı. Uluslararası sistemden dışlanan, dünyayla bağlantısı kesik Çin, Sovyetler Birliği'yle deyim yerindeyse, bir “mantık evliliği” yaptı. 1950'lerin ikinci yarısından itibaren, Çin'in, (1949'daki duruma nispeten) devrimin yerleşmesi ve ekonomik ilerlemenin sağlanmasıyla yükselen özgüveni, aynı dönemde iki ülke ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlarla birleşince ilişkiler bozulmaya başladı. Çin toplum yapısının ve devrimin itici güçlerinin Sovyetler Birliği'nden farklı olduğu görüşünden hareketle sosyalizmin inşa sürecinde farklı bir yol (İleriye Büyük Atılım programı) denedi. Bir başka deyişle, Mao 9 yıl gecikmeyle Marksist-Leninist teoriyi Çin'in somut şartlarına uygulamaya ve yabancı taklitçiliğinden vazgeçmeye karar vermişti. Aslında Sovyet tarafı da Mao'nun söz konusu politik duruşunun farkındaydı. Hruşçov, Mao'nun, çıkarları emekçi sınıfın çıkarlarıyla bağdaşmayan bir küçük burjuva ve aşırı milliyetçi olduğunu düşünüyordu.

Uluslararası sistemin bir parçası hatta başrol oyuncusu ve işçi sınıfına dayanan Sovyetler Birliği ile uluslararası sistemin dışında, ağırlıklı olarak köylü nüfusa sahip Çin'in iç politikaya olduğu gibi dış/uluslararası politikaya bakışı da farklıydı. Örneğin SSCB, olası bir nükleer savaşın yıkıcı etkilerinden endişe ederken, Çin tarafı nükleer silaha henüz sahip olamamanın verdiği güvensizlik içerisindeydi ve Sovyetler'i kapitalist ABD'yle işbirliği yapmakla suçluyordu. Dahası, Temmuz 1958'de Sovyetler'in Çin kıyısında ortak donanma önerilerini; Çin, kıyıları abluka altına alma girişimi ve büyük güç şovenizmi olarak algılıyor, ulusal gurur ve egemenliğe müdahale olarak değerlendiriyordu. Böylelikle, 1950'lerin başında sosyalizmin Çin'de inşası için maddi, manevi destek ve tecrübelerini aktararak bir model teşkil eden ve “büyük ağabey” rolü oynayan SSCB, 1950'lerin sonlarından itibaren Çin

tarafınca vesayetçi bir politika izlemekle ve hegemonya kurmakla suçlanmaya başlamıştı. Mantık evliliğinde yaşanan şiddetli geçimsizlik ayrılığı kaçınılmaz kılıyordu. Belki bu noktada, Popov'un belirttiği gibi Çin araştırmacısı (kitayev) Nikolay Şteynfeld'in (Steinfeld) henüz 1910'da yaptığı şu tespiti hatırlamak yerinde olur:

“Hiçbir devlet Çin üzerinde nüfuza sahip olmasıyla övünemez. Buna kimse inanmaz. Ama bazen Çin, kendisi için olumlu olduğunu düşündüğü takdirde, başkalarının tavsiyelerinden yararlanabilir.”¹

Sonuç olarak, iki sosyalist ülkenin sosyalizmin kuruluşu/yöntemi, inşası ve dünyaya bakışı konularında farklı düşünceleri hemen hemen her konuda farklı düşüncelerine ve hareket etmelerine neden oldu. Bu da sadece ikili ilişkilere değil uluslararası sosyalist hareketin birliğine ve prestijine büyük zarar verdi.

¹ Igor Popov, (2004), *Rossiya i Kitay: 300 Let na Grani Voyni*, Moskva, Astrel, s. 395.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sosyal İktidar ve Sovyet Askeri Endüstriyel Kompleksi

Yrd. Doç. Dr. Özgür Budak
Ege Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Askeri endüstriyel kompleks kavramı bütçeden yapılan askeri harcamaları arttırmak ve daha büyük pay elde etmek için sanayi kuruluşları, laboratuvar ve üniversiteler ile bürokrat ve siyasa yapıcılar arasında kurulan gevşek bir ittifakı işaret etmektedir. Soğuk savaş yıllarında kapitalist olmayan toplumlarda, özellikle Sovyetler Birliğinde askeri endüstriyel kompleks üzerine çalışmalara sınırlı kalmıştır. Doğu bloğunun yıkılmasından sonra arşivlere ulaşım ile sovyet modelinde askeri endüstri üzerine çalışmaların sayısı artmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı doğrudan ekonomi politik alanına odaklanmakta, bir kısmı ise bürokratik ve politik iktidar yapısı ile askeri sanayi arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Üçüncü bir yorum olarak sovyet askeri endüstriyel kompleksinin bu ülkenin sosyal hiyerarşisi üzerinde etkileri üzerine de oldukça verimli bir tartışma düzlemi bulunmaktadır.

Sovyet Askeri Endüstriyel Kompleksi?

AEK kavramının sosyal iktidarın şekillenmesi ile askeri dinamiklerin ilişkisi açısından bakıldığında başka coğrafya ve modellere uygulanmasında ciddi zorluklar olmayacağı iddia edilebilir. Buna karşın AEK'nın Sovyet modeline uygulanmasında iki sorunlu nokta vardır. Birincisi oyuncuların temelde devlet memuru olduğu ve tek elden yönetilen bir sistemde ekonomi, sanayi ve bürokrasi arasındaki ittifak ve çatışmaların sosyal iktidarın oluşumunda ne denli derin ve kapsayıcı

etkisi olduğudur. İkincisi, merkezden kontrol edilen ve demokratik siyasal temsil mekanizmaları olmayan bir toplumda lobi faaliyeti ve ittifakların nasıl şekilleneceğidir (Harrison, 2001). Stalin sonrasında kapitalist batıyla yarışabilmek için kurulan bakanlık ve komisyonlar büyük ölçekli bürokratik bir yapı doğurmuştur. Kişisel sadakat bağları yerine bürokratik kontrol, kurumlar arası ittifak ve çatışma dinamiklerini ön plana çıkararak bu yeni bürokratik yapı görünüşte tek merkezden yönetilen, siyasal temsil mekanizması içermeyen ancak temelde AEK dinamiklerini içeren bir özellik göstermiştir.

Stalin Dönemi: Hızlı sanayileşme hedefleri koyan Stalin dönemi modernleşmesini temel amacı kapitalist devletlerle teknoloji ve nicelik olarak karşılaştırılabilir bir hızlı ordu inşa etmektir. 1930'lardaki bu hızlı genişleme üst kademe komutanlarla kurulan tasarım büroları arasındaki çatlakları ve gerilimleri yaratmıştır. 1938 tasfiyesinden sonra yeni kurulan düzende Stalin; generaller, bürokratlar ve tasarımcılar arasındaki ilişkiyi tek elden ve şahsi güven ve sadakat dayalı bir sisteme oturtmuştur. Sanayi ve teknoloji gelişimi alanındaki ilerlemeye ve bunu seri üretime aktarabilme konusunda gösterdiği başarıya rağmen Stalin döneminde AEK'nın varlığına işaret edecek elitler ve kurumlar arasındaki ittifakların bulunmadığı, şiddete, jurnale ve yaşamsal korkuya dayalı manipülasyon dinamiklerinin etkili olduğu; kişisel sadakatın temelde yer aldığı bir dönem olarak adlandırılabilir.

Soğuk Savaş ve Bürokratikleşme: Soğuk Savaş'ın erken yıllarında SSCB'nin savunma harcama ve altyapısını belirleyen en önemli faktör uluslararası silahlanma yarışıdır. Bu dönemde özellikle 1960'ların sonuna kadar sovyetler birliği için temel hedef ileri teknoloji altyapılı nükleer ve balistik füze programlarında ABD'yle eşit konuma gelebilmek ve teknoloji gelişiminde batıyı yakalamaktır (Bystrova, 2011). Savunma sanayine bağlı 10 bakanlığı koordine edecek olan bir bürokratik yapının başına savunma konseyi en yüksek politik karar verici birim olarak kondu. Bunun yanında askeri endüstriyel komisyon asker,

ar-ge laboratuvarları ve kapalı şehirler arasındaki teknik ve orta seviyeli koordinasyondan sorumlu idi. 1950'lerle beraber sanayi üretimini belirli merkezlerde ve ülkelerde uzmanlaştıran ve komünist ülkeleri birbiriyle dayanışmaya teşvik eden sovyet bloğu sınaî sistemi oluşturuldu.

1960'lar karmaşık bürokratik yapı içinde özellikle Bilimler Akademisi'nde etkili bir lobinin ortaya çıktığını görmekteyiz. 1970'lere gelindiğinde gerek teknik komisyonlarda gerekse bilimler akademisinde etkili olan personelin ezici çoğunluğu askeri sanayi ve laboratuvarlarda çalışan insanlardan oluşmaktaydı. Bunun sonuçlarından biri kaynak ve eğitim olanakları açısından çok daha verimli olan askeri teknoloji kariyeri pek çok sovyet vatandaşı için çok daha çekici bir yaşam yolu olarak belirdi. Sonuç olarak tasarım bürosu başkanları ve teknik uzmanlar ile politik elit arasında kurulan ittifaklar olarak belirlemektedir. Politik seçkinler genellikle geldikleri bölgenin Askeri sanayiden aldığı payı önemsemekteydiler ve bu da onları merkezden yönetilen kapalı bir sistemde teknik personel ile çıkar birliğine zorlamaktaydı. Bir tasarım bürosundan alınıp diğerine verilen silah projesi, bir bölgedeki fabrikanın üretim kotasının yükseltilmesi ya da darlatılması, bir silah projesine üretim yapan yan parçaların hangi bölgede üretileceği gibi sorular sadece dar bir politik ve bürokratik değil aynı zamanda hem bilim adamlarının hem de sovyet beyaz yakalılarının kariyerlerinin gidişatını etkiliyordu.

Kapalı Şehirler: Silahlanma yarışının konvansiyonel alanının dışına doğru kaymaya başladığı ileri balistik ve nükleer teknolojiye ayrılan kaynakların genişlediği 1970'li yıllardan itibaren Sovyetler Birliği'nin farklı coğrafyalarında kurulan kapalı şehirlerin toplumsal dokunun önemli bir boyutunu oluşturduğunu görmekteyiz. Ulusal güvenlik riski görülen askeri sanayi alanında çalışan araştırma ve geliştirme laboratuvarlarının ve üretim merkezlerinin inşa edildiği bu şehirler KGB tarafından korunmaktaydı. Kapalı şehirlerde yaşayan teknik personel SSCB standartlarında büyük ayrıcalıklara sahipti. Daha yüksek maaş, daha iyi çalışma standartları, daha iyi sosyal güvenlik ve

eğitim olanakları ile beraber bu şehirleri oluşturan personel kendine has bir sosyal ilişkiler ağı ve mentalite geliştirmiştir (Cooper, 1990). Politik seçkinlerden başlayarak düşük seviye teknik personel ve ailelerine kadar merkezde alınan kararlar toplumsal hiyerarşinin şekillenmesinden önemli bir rol oynamaktaydı. Bunun önemli sonuçlarından biri merkezi koordinasyon ve nispeten basit üretim üzerine kurulu olan askeri sanayi doktrinine rağmen birbirlerin uzakta inşa edilmiş ve birbiriyle uyumsuz projeler üzerine uzmanlaşmış bir yapı uzun yıllar yaşama imkanı bulmuştur. Çünkü projenin verimliliğinin yanında politik ve sosyal hiyerarşideki rant ilişkileri ile bağlantısı bulunmaktadır. Ayrıca teknik personel verimsiz ve geri kalmış teknolojiyi geri besleme ve raporlama ile değiştirme motivasyonuna sahip değildir.

Sovyet AEK'sı soğuk savaş dönemi Sovyet toplumunun ekonomik ve sosyal altyapısı ve bağımlılık ilişkilerini şekillendirmede merkezi role sahiptir. Özellikle Gorbachev'den önce bütün parti liderleri sovyet iç ve dış politikasını askeri sanayi üzerine yaslamıştır. Bu da hem doğu bloğuna silah ihrac eden temel ekonomi olarak işin dış ticaret ve diplomasi boyutunu oluşturmuştur hem de devasa askeri bütçenin uzmanlık alanlarına ve coğrafyalara aktarılma süreci yokarından aşağıya toplumsal hiyerarşinin şekillenmesi ve devamı için kendine has bir ittifak ve mücadele alanı yaratmıştır. Askeri doktrinin temelleri Stalin döneminde atılsa da bunun AEK kavramının gerektirdiği geniş ölçekli ve anonim ittifaklara dönüşmesi soğuk savaş döneminde kurulan bürokratik yapılanma ile belirlemiştir. Merkezin manipülasyonuna yol açan ve teknik veri akışını sekteye uğratan bu hiyerarşi verimsiz ve geri teknoloji altyapı ve projelerin uzun yıllar devam etmesine olanak vermiş ve büyük ihtimalle 1980'lerdeki ekonomik krize giden taşları döşemiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Jeopolitik Rekabet, Kaçınılmaz Karşıtlık ve Konjoktürel Yakınlaşma: Türk-Rus İlişkilerine Tarihsel Bakış

Arş. Gör. Çağlar Söker
Selçuk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Soğuk Savaş'ın ardından Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri tanımlamak zor olduğu kadar riskli de bir girişimdir. Zira hızlı iniş-çıkışlar ve radikal değişimler, yapılan kavramsallaştırma ve kuramsallaştırmaları her an yanlışlayabilme potansiyeline sahiptir. Görüş ayrılıkları, farklı taktiksel ve stratejik yönelimler tarafları bazen karşı karşıya getirebilirken; özellikle küresel konjontür, Türkiye ve Rusya'yı işbirliğine ve koordinasyona zorlayabilmektedir. Ankara ve Moskova'nın ilişkiler konusundaki değişimleri bir yana, Türk ve Rus kamuoyu ve medyalarında da ani geçişler görebilmek mümkün. Karşı taraf bir gün "düşman" olarak algılanırken ya da lanse edilirken, kısa bir süre sonra "stratejik ortak" olabilmektedir. Buna rağmen ilk bakışta anlaşılması zor olan bu karmaşık resim, ilişkiler tarihsel derinliği içerisinde ele alındığında daha tutarlı ve daha açık bir hal almaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türk-Rus ilişkilerini tarihsel bir analize tabi tutmaktır. Çalışmada aktör düzeyinde analiz yapılmıştır ve analiz birimi devlettir. İlişkiler Türk ve Rus devletlerinin çıkarları, kapasiteleri ve güvenlik algılamaları dikkate alınarak "güç" unsuru temelinde incelenmiştir. Rusların Avrasya'da güçlenmeleri ve Osmanlı İmparatorluğu ile ilk temaslarından itibaren Türk-Rus ilişkileri dönemlere ayırmak suretiyle incelenmiş ve bu dönemler, "jeopolitik rekabet", "kaçınılmaz karşıtlık" ve "konjontürel yakınlaşma" gibi

kavramsal başlıklar altında tanımlanmış ve açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise tarihsel süreçten elde edilen argümanlar üzerinden Türk-Rus ilişkilerinin bugünkü durumuna ve geleceğine yönelik tespit ve öngörülere yer verilmiştir.

“Jeopolitik Rekabet” dönemi, ilk Osmanlı-Rus Savaşı’ndan Birinci Dünya Savaşı’na; yani Osmanlı’nın yıkılışına kadar olan dönemi kapsar. Ruslar, 16. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Karadeniz üzeri havzada güçlenmeye başlamışlardır. 1676-1681 Savaşı ve ardından imzalanan ilk Osmanlı-Rus Anlaşması (Bahçesaray Anlaşması) uzun soluklu bir mücadelenin başlangıcıdır. Mücadele, 1721’de kurulan Rus İmparatorluğu’nun Akdeniz’e inme hedefi çerçevesinde şiddetini giderek artırmıştır. Osmanlı Tarihi’nin dönüm noktalarından biri olan ve Karlofça Anlaşması’yla sonuçlanan Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşlarında da Ruslar, Osmanlı’nın karşısında yer almışlardır. 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren mücadelenin Kafkaslara ve Balkanlara da sarkmaya başladığı görülmektedir.

1768 Çerkezya Savaşları ile Rus İmparatorluğu Kafkaslara yönelmiş ve Osmanlı aleyhine genişlemesini sürdürmüştür. 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması ise Osmanlı-Rus mücadelesinin dönüm noktalarından biridir. Bu anlaşmayla Kırım bağımsız olmuş ve Osmanlı’nın Karadeniz’deki üstünlüğünü sarsılmıştır. 1806-1812 Savaşları ile mücadele Eflak ve Boğdan’a; 1828-29 Savaşları ile Balkanlara sarkmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Rus İmparatorluğu’nun Balkanlar ve Kafkaslardaki üstünlüğü perçinlenmiştir. Böylece 17. Yüzyılda Karadeniz üzerinde başlayan mücadele, 20. Yüzyılda Rusların Osmanlı’yı neredeyse tamamen kuşattıkları bir noktaya gelmiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşında da Osmanlı’ya ilk savaş açan devlet Rus İmparatorluğu olmuştur.

1917’de Rusya’da meydana gelen Devrim ile birlikte ilişkiler bir “konjontürel yakınlaşma” dönemine girmiştir. 1918 Brest Litovsk

Anlaşması ve 1919'da Anadolu'da başlayan mücadele, sistemin dışına itilmiş iki aktörü yakınlaştırmıştır. İç politikaları ve Batılı ülkelerle mücadeleleri açısından zorda kalmış iki devlet “emperyalist devletlerle mücadele” çatısı altında işbirliğine gitmişlerdir. Türkiye'yi tanıyan ilk devletlerden biri SSCB olmuş ve iki ülke arasında 1925 yılında “Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması” imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma 1935 yılında on yıllık süreyle uzatılmıştır. 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi sürecinde kısa bir gerginlik dönemi yaşansa da “konjonktürel yakınlık” 2. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın şiddetlenmesi ile birlikte Türkiye'nin tarafsızlığı SSCB'yi rahatsız etmeye başlamış ve Sovyetler savaşa girmesi için Ankara'ya baskı uygulamaya başlamıştır. SSCB'nin Türkiye üzerindeki nüfuz kurma çabaları Ankara'yı rahatsız etmiş ve ilişkiler bir gerilme dönemine girmiştir. SSCB'nin 2. Dünya Savaşı'ndan güçlü çıkması, Stalin Dönemi'yle başlayan yayılmacı dış politika eğilimlerini su yüzüne çıkarmış ve Türk-Rus ilişkilerinde “kaçınılmaz karşıtlık” dönemi başlamıştır. “Kaçınılmaz karşıtlık”tan kasıt, ilişkilerin tarihsel açıdan başka türlü olamayacağı gibi katı deterministik bir bakış açısı sunmak değil; tarafların dış politika yönelimleri açısından durumu bu şekilde gördüklerini vurgulamaktır. Sovyetlerin komünizmi yayma çabaları, Türkiye'nin ise “batılılaşmayı” en önemli stratejik önceliği olarak görmesi; SSCB'nin genişlemeci planları, Türkiye'nin ise bu planların merkezinde olması tarafları “kaçınılmaz olarak karşı karşıya” getirmiştir.

“Kaçınılmaz Karşıtlık” dönemi SSCB'nin 1945'te süresi bitecek olan Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'nı uzatmama kararı ile başlar. Ardından Sovyetlerin Türkiye'den Kars, Ardahan ve Artvin'i istemesi ve Boğazlardan üs talep etmesi ile SSCB Türkiye için “birincil tehdit” olmuştur. Böylece hem komünizmin ideolojik tehdidi hem de SSCB'nin fiziki tehdidi Ankara'yı Batı Bloğuna yaklaştırmış; Kore Savaşı ve

NATO Üyeliği ile Türkiye'nin, Sovyetler tehdidine karşı refleksleri görünür hale gelmiştir. 1953 yılında Stalin'in ölümü ve ardından iktidara gelen Kruşçev'in ılımlı söylemleri, Sovyetlerin Türkiye'de yaşanan 1960 Darbesi'ni ilişkileri iyileştirmek için bir fırsat olarak görmesi ve Türkiye'nin 1964 Johnson Mektubu sonrası ABD ile ilişkilerini sorgulamaya başlaması 1960'larda Türkiye-SSCB ilişkilerinde bir yumuşamayı da beraberinde getirmiştir. Hatta bu dönemde Sovyetler yedi büyük sanayi tesisi için Türkiye'ye 200 Milyon Dolar kredi vermiştir. Bu yumuşama dönemine rağmen karşıtlık, -en azından söylem düzeyinde- devam etmiş, iki ülke Sovyetler dağılana kadar karşıt kutuplarda yer almışlardır. Ayrıca Türkiye, Soğuk Savaş'ın sonuna kadar iç politikasını "komünizm tehdidine" karşı tetikte tutmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişinden milenyuma kadar olan dönemde iki ülke ilişkilerini tanımlamak zordur. Zira Rusya bu dönemde iç sorunlarına odaklanmış, Türkiye ise deyim yerindeyse "şaşknlık içerisinde" yönünü belirlemeye çalışmaktadır. Rusya bu dönemde tüm enerjisini gittikçe kötüleşen ekonomisini düzeltmek ve etnik sorunlarla mücadele etmek için kullanmış; Türkiye'de ise "Yeni-Osmanlılık" gibi dış politika stratejileri gündeme gelmiş ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'yle yakınlaşmaya yönelik hamleler yapılmıştır. 2000'lerle birlikte ise Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler pozitif yöne doğru evrilmeye başlar. Özellikle Rusya'da Vladimir Putin'in Türkiye'de ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle yeni bir "konjontürel yakınlaşma" dönemine girilmiştir.

2000'lerin başlarından bugüne ilişkiler, Dağlık Karabağ Sorunu, Osetya Savaşı, Kırım Meselesi, Suriye Krizi gibi hususlarla gerilse de; hatta 2015'te yaşanan Uçak Krizi gibi olaylarla iki ülke çatışmanın eşiğine gelse de söz konusu "yakınlık" devam etmektedir. Ciddi anlaşmazlık noktalarına rağmen tarafları yakınlaşmaya iten en önemli husus Batı hegemonyasından duyulan memnuniyetsizliktir. Rusya, Soğuk Savaş'ın ardından eski gücünü yeniden yakalamak için

çabalamaktadır. Bu yüzden Amerikan Hegemonyasına alternatif ekonomik, politik ve askeri arayışlar içerisindedir. Ancak Türkiye'nin böyle bir çaba içerisinde olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye, mevcut düzene meydan okumaktan ziyade Batı merkezli uluslararası sistemin içerisinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Bu amaç, “Dünya beşten büyüktür” gibi söylemlerle de kendisini göstermektedir. Dolayısıyla mevcut durumdan duyulan memnuniyetsizlik Ankara ve Moskova’yı “konjonktürel olarak yakınlaştırsa da” varılmak istenen yer açısından iki ülke farklılaşmaktadır.

Bu minvalde Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri “stratejik ortaklık” (uzun vadeli politikalarda ortak çıkarlara dayanan uyum) olarak tanımlamak için henüz erkendir. Zira iki ülkenin uzun vadeli dış politika hedefleri birbiriyle farklılaşmakta ve hatta çatışmaktadır. Nitekim Dağlık Karabağ ve Suriye'deki pozisyonları açısından bakıldığında dahi iki tarafın çok farklı motivasyonlarla hareket ettikleri görülmektedir. Hatta iki ülkenin bölgedeki çatışma noktalarında birbirini dengeleyen bir konumda olduklarını söylemek de yanlış olmayacaktır. Küresel konjontürden duyulan memnuniyetsizlik Moskova ve Ankara’yı yakınlaştırsa da özellikle bölgesel konular üzerindeki anlaşmazlıklar bu yakınlaşmayı hassas kılmaktadır. Bu durum Ankara ve Moskova arasındaki işbirliği ve diyalogu da zorunlu hale getirmektedir. Siyasi diyalogun devam etmesinin yanında ekonomik ve sosyal ilişkilerin de geliştirilmesi, iki ülke arasında yaşanabilecek potansiyel anlaşmazlıkların önlenmesi noktasında elzemdir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Yekim Devrimi ve Devrim'in Silmeye Çalıştığı İnsan Tipinin Karakteristik Rus Örneği: Oblomov

Arş. Gör. Mehmet Nazım Uygur
Şımak Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İlker İşler
Şımak Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Dünyanın en önemli devrimlerinden biri olan Ekim devrimi feodal düzene, üretimsizliğe ve tembelliğe karşı bir başkaldırıdır. Ekim devrimine kadarki Rusya'da kısmen feodal ve kapitalist bir düzen görülür. Rusya o dönemde mutlak bir monarşidir. Ülkeyi yönetme yetkisi tüm gücü elinde toplayan, kanunları koyan, istediği gibi memur atamaları yapan Çar'a aittir. Feodal beylerin ve büyük toprak sahiplerin de toplumsal siyasal ve ekonomik hayatta büyük etkileri olmuştur. Öyle ki Çarlık otoritesinin ve geleneksel yapının önemli koruyucuları konumundaydılar. Toplumdaki ekonomik sorunlar, kölelik sistemi ve kapitalizmin ihtiyaç duyduğu Pazar arayışı ile birlikte reformlar yapılmış ve daha geniş topraklara kavuşmak için özellikle 1850-1900 arası Orta Asya ülkelerine seferler yapılmış ve büyük oranda ele geçirilmiştir. Bu durum çok etnikli, çok kültürlü ve çok inançlı bir Rusya ortaya çıkarmıştır. Bu da beraberinde etnikleştirme politikası getirmiştir. Aynı dönemde fabrikalar artışı ile birlikte büyük bir işçi nüfusu ortaya çıkmıştır. Ancak düşük ücret ve uzun saatli çalışma koşulları ve Çarlık yönetiminin otoriter yapısı ile birlikte toplumda oluşan huzursuzluk Marx'tan etkilenen Lenin'in devrimin koşullarının oluştuğunu düşünmesine sebep oldu. Çünkü devrim olması için kapitalizm gelişmeliydi, yoğun bir köylü nüfusu olmalıydı ve sınıf bilinci oluşmalıydı. Lenin sınıf bilince dışında diğer koşulların oluştuğunu sınıf bilincinin de kurulacak bir parti ile oluşturulabileceğini düşünüyordu. Bu

amaçla kurulan Sosyal Demokrat Parti sonrasında Bolşevikler ve Menşevikler olarak ayrılmıştır. Bolşeviklerin lideri Lenin olmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında 1. Dünya Savaşı da bardağı taşıran son damla olmuştur ve Çar Nikola tahttan çekilmiştir. Ancak kurulan geçici hükümet de sorunları çözememiş ve Bolşevikler iktidarı ele geçirmiştir. Bolşevikler; devrimi gerçekleştirdiklerinde, işlerinin aslında bitmediğinin farkındadırlar. Çünkü Çarlık rejiminden arta kalan pek çok unsur, durum ve enkaz bulunur. Bu enkazlardan birisi de normalde Orta Çağ'da bırakılmış olması gereken feodal düzenin, 19. Yüzyıl'da bile Rusya'da temsilcilerinin gözükmemesidir. Burjuva bile olamamış bireylerin, tarihsel ilerlemeye takacakları çelmeler açıktır. "Çalışmayan" derebeyleri, ilerlemeye engeldir. Devrim öncesi feodal düzende atalarının bıraktıkları mülk ile rahatça yaşayan derebeyleri mutluluğun işsizlikte olduğunu düşünmüşlerdir. Bu feodal düzenin tipik karakteri de Oblomov'dur. Rus derebeylik sınıfını temsil eden Oblomov olağanüstü uyşuk bir karakterdir. Rusya'da toprak köleliğinin son bulmaya yüz tuttuğu bir dönemde bu yeni yaşama uyum sağlayamayan derebeylerin iki yaşam arasındaki sıkışmışlığının tanımıdır Oblomovluk. Ekim devriminin lideri devrimin aynı zamanda Oblomovlara karşı da mücadele ettiğini ifade etmektedir. Çünkü bütün Rusya vatandaşlarının eşitliğini, üretimden hakça pay almasını amaçlamıştır Ekim devrimi. Ekim Devrimi yeniyi getirmiştir ve Oblomov eski Rusya'yı temsil etmektedir. Dolayısıyla ilerlemeye odaklanan bir Rusya için ayak bağıdır Oblomov. Çünkü Oblomov üretime katkıda bulunma anlayışını yerle bir edecek bir yaşam anlayışına sahiptir. Hiç çalışmaz, hareket etmez, sürekli uzanır. Yapmayı en çok sevdiği şey yemek yemek, uzanmak ve uyumaktır. Yani Oblomovun yaşadığı yer Oblomovka'da var olan tek hareket yemek yapmaktır. Bunu da hizmetçiler yapmaktadır. Oblomov'un ilerlemeye ve gelişmeye engel olan temsili bir karakter olması, yazar Gonçarov'un, ona karşıt bir karakter yaratmasını zorunlu kılar. Oblomov'un karşıtı Ştolts'tur. Oblomov geleneksel Rus iken, Ştolts yarı Rus yarı Alman'dır. Oblomov yatar, Ştolts yürür. Oblomov durur, Ştolts ilerler. Rusya'nın modernleşmesini isteyen Gonçarov da Ştolts ile yürümeyi tercih eder.

Ştoltslar yürürken, Rusya kapitalistleşecektir. Bir burjuva diyebileceğimiz Ştolts'un ve onun benzerlerinin yürüyüşü, 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte boyut değiştirir. Çünkü bundan sonra, Bolşevik Parti ve Sovyetler Birliği açısından, Rusya'yı ilerletecek olanlar, sosyalistler ve komünistlerdir. Oblomov ise hem kapitalistleşmek istemiş çarlığın hem de sosyalizmi Rusya'ya tam egemen kılmak isteyen Bolşeviklerin istemediği adam olmayı başarabilmiş (!) bir karakterdir. Oblomov'un bu çok yönlülüğü, onun her zaman güncel olabildiğini ortaya koyan bir gösterge sayılabilir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Ekim Devriminin özelde Rusya topraklarından, genelde ise dünya üzerinden silmeyi amaçladığı insan tipinin en çarpıcı örneği sayılabilecek Oblomov'un, aslında yok edildiği sanıldıkça karşımıza yeniden çıkan insani bir durumun temsilcisi olduğunu ve en büyük devrimlerin bile onu tamamen silmeyi başaramadığı ibretlik bir karakter olduğunu gösterebilmektir. Oblomov, kendi döneminde tembellik ve çalışkanlık, üretim ile üretimsizliğin merkez karakterlerinden biri olurken, sonraki dönemde gerçekleşen Ekim Devriminin de referans karakterlerinden biridir. Her ne kadar "eski" olsa da Ekim devriminden sonra da Oblomovların yok olmadığı günümüzde de var oldukları görülmektedir. Lenin, Oblomovları döve döve yola getirmeyi önermiştir. Onu döverek yola getirmek için, evrensel insanın özüne el atmak gerekir ve bu uygulama çok zor, sancılı bir uygulamadır. Oblomov, evrensel insanın özündeki potansiyel tembellik hazzının somut karşılığıdır ve bu hazzın ürünüdür. Bir hazdan vazgeçmekse hiç kolay değildir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Finlandiya ile Sovyetler Birliği Arasında Yaşanan Kış Savaşı'na ve Devam Savaşı'na Tatar Türklerinin Katılımı

Yrd. Doç. Dr. Gülzar İsmayil
Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Avrupa'nın kuzeyinde yer alan İskandinav yarımadasının en önemli devletlerinden birisi Finlandiya'dır. Finlandiya 600 yıldan uzun bir süre, Orta Çağdan 19. yüzyılın başına kadar İsveç Krallığı'nın bir parçası olmuştur. Bu dönem içerisinde, Rusya ve İsveç, Finlandiya'da egemenliğe sahip olmak için defalarca savaşmışlardır. Sonunda 1809 yılında, Rusya savaş içinde olduğu İsveç'i yenerek Finlandiya üzerinde egemenliği elde etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında, Finlandiya Parlamentosu 6 Aralık 1917 tarihinde bağımsızlık bildirdesini onaylayarak Finlandiya'nın bağımsızlığını ilan etmiştir.

1918 yılının baharında Finlandiya'da, işçi nüfusunu temsil eden Kızılılarla burjuva ve toprak sahiplerini temsil eden Beyazlar arasında çıkan iç savaş 1918 Mayıs ayında, Beyazların Kızılıları yenmesiyle son bulmuş ve bağımsız Finlandiya Cumhuriyet yönetimini benimsemiştir.

Finlandiya'daki azınlık halklardan birini Tatar Türkleri oluşturmaktadır. Türk-Tatar toplumunun Finlandiya'daki kökeni 1860'larda Rusya'nın İdil (Volga)-Ural bölgesinden gelen tacirlere dayanmaktadır. Onların çoğu Nijninovgorod vilayetinin Sergeç ilçesindeki küçük Mişer köyünden gelmişlerdir. Tatar Türkleri için uygun bir ortam olmasından dolayı ilk göçmenlerin ticari başarıları köylülerin o zaman Rusya Çarlığı'nın kuzeybatı bölgesini oluşturan

Finlandiya'ya göç etmelerine neden olmuştur. Tatar Türkleri, başlangıçta Finlandiya'ya ticari amaçlar için gelmişlerse de 20. yüzyılın başlarından itibaren kalıcı olarak bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Rusya'da 1917 yılında Ekim ihtilalinden sonra yaşanan olumsuzluklar ve sınırların kapanması Tatar Türklerinin vatanlarına geri dönmelerini imkânsız hale getirmiştir. Finlandiya'nın 1917 yılında Rusya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanması üzerine Tatar Türkleri Finlandiya vatandaşı konumuna geçmişler ve bir İslâm cemaati olarak hukuken Fin hükümeti tarafından tanınmışlardır. Fin hükümeti nezdinde milli varlıklarını; toplumsal, dinî, kültürel meselelerini temsil etmek üzere gerekli siyaseti ve faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla 1925'te "Suomen Muhamettilainen Seurakunta"("Finlandiya İslam Cemaati") olarak örgütlenen Tatar Türkleri, 1935 yılında Finlandiya Türkleri Birliğini kurmuşlardır. Helsinki, Turku ve Tampere kentlerine dağılan Türk-Tatar nüfusunun 1930 yılında kurulan Tampere Fin-Türk Halk Mektebini Himaye Cemiyeti nizamnamesine göre yaklaşık 800 olduğu bilinmekteydi.

1917 yılında Finlandiya Rusya'dan bağımsızlığını alabilmek konusunda başarılı olsa da, zaman-zaman Rusya İmparatorluğu'nun varisi olan Sovyetler Birliği ile sorunlar yaşamaya devam etmiştir. Nitekim II. Dünya Savaşı başladıktan sonra, 1939 yılında Sovyet yönetimi Leningrad'a (şimdiki Petersburg kenti) bitişik olan Karelya Kıstağını ve Finlandiya Körfezi'ndeki bazı adaların Sovyetlere verilmesini, bunun karşılığında Sovyetler Birliğinden bir miktar toprağın Finlandiya'ya verilmesini öngören bir anlaşmayı Finlandiya hükümetine önermiştir. Fakat Finlandiya yönetimi bu öneriyi kabul etmemiştir. Sovyetler Birliği, Finlandiya hükümetinin ret cevabını "düşmanca bir hareket" olarak değerlendirmiş ve 30 Kasım 1939'da Finlandiya'ya karşı savaş açmıştır. Kış aylarında yürütülen ve tarihe Kış Savaşı olarak geçen bu kısa süreli, ancak zor savaşta Finlandiya ordusu kendinden say ve teknik donanım itibarıyla kat-kat üstün olan Sovyetler Birliği ordusuna karşı savaşmak zorunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında

Finlandiya Sovyetler Birliği'ne karşı iki kez savaşımıştır. Önce 1939–1940 yıllarında Kış Savaşı ve sonra 1941–1944 yılları arasında Devam Savaşı. Kış Savaşı da iki aşamaya ayrılır. İlk aşama 30 Kasım 1939 yılından 10 Şubat 1940 yılına dek (Mannerheim hattının geçilmesine kadar), ikinci aşama ise 11 Şubat-12 Mart 1940 yıllarında devam etmiştir. Finlandiya'yı kendilerine vatan seçen Tatar Türkleri bu zor savaşta Finlerle beraber kahramanca savaşımlardır. 2. Dünya Savaşı başladığında Finlandiya'da yaşayan Tatar Türklerinin neredeyse yarısı daha vatandaşlık hakkına sahip değillerdi. Finlandiya'da yaşayan ve ülkenin vatandaşı bile olmayan birçok Tatar gönüllü olarak orduya kayıtlarını yaptırmışlardı. Kış ve Devam Savaşı'nda 150'den fazla Tatar erkeği cephede asker gibi savaşımlı veya nüfus koruma görevlerinde yer almıştır. Savaşa katılanlardan 100'ü asker, 38'i astsubay, 8'i subay, 2'si askerî yetkili, 5'i askerî personel ve 1'i gemi personeli olarak görev yapmışlardır. 21 Tatar bayan savaş döneminde Lotta Svärd örgütünde çalışmışlardır. Rusça bildiklerinden dolayı savaş ilerledikçe Tatarlar daha çok istihbarat ve sorgulamalarda ve askerî propaganda yayınlarında kullanılmaya başlandı. Finlandiya'nın savunmasında gösterdikleri yiğitlik ve kahramanlıktan dolayı Tatar Türklerinden 156 erkek ve 21 kadın Finlandiya Ordusu'nun Başkomutanı Mareşal Karl Gustav Mannerheim tarafından teşekkür plaketi ile ödüllendirilmiştir. Tatarlardan 28 kişi bu savaşlarda farklı yaralar almış ve 7 kişi savaş gazisi olmuştur. On Tatar Türkü ise şehit olarak Finlandiya toprağında ebedi uyumaktadırlar. Onların cenazeleri Finlandiya İslam Cemaatine ait olan Helsinki Müslüman Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Savaştan sonra Helsinki şehir merkezinde bulunan İslam Mezarlığı'na Finlandiya'ya karşı yürütölen savaşlarda şehit olan Tatarların isimlerinin yazıldığı anıt konulmuştur. Bu anıtın üzerinde ay yıldız işareti ve “Pro-Finlandiya 1939-1944” yazısı bulunmaktadır. Şehit olan Tatarlar listesindeki üç kişi Kış Savaşı'nda, diğer yedi kişiyse Devam Savaşı'nda hayatlarını kaybetmişlerdir. Finlandiya'ya açtığı savaş nedeniyle Sovyetler Birliği uluslararası camia tarafından “saldırgan devlet” olarak nitelendirilerek 1934 yılında kabul edildiği Milletler Cemiyeti üyeliğinden çıkarılmıştır.

12 Mart 1940'ta Moskova'da imzalanan barış anlaşması ile biten savaşın sonucunda Finlandiya topraklarının % 11'i Sovyetler Birliğinin eline geçmiştir. 1939 yılında başlayan, ancak sonra Devam Savaşı'na dönüşen Kış Savaşı'nın sonucunda Finlilerin 100000'den fazla, Sovyet tarafının ise daha çok (130000) asker kaybettiği sonralar ortaya çıktı. Böylece, o dönemin Sovyet yöneticilerinin izinsiz ve habersiz bir şekilde Sovyet-Fin sınırını Leningrad (şimdiki Petersburg) şehrinde bağımsız Finlandiya'ya doğru çekmeleri çeyrek milyon insanın hayatına mal oldu.

Çalışmada 19.yüzyılda Rusya'dan Finlandiya'ya göç eden Tatar Türklerinin 1939 yılında Finlandiya-SSCB arasında yaşanan Kış Savaşı'na ve 1941-1944 yıllarında yürütülen Devam Savaşı'na katılımı ve Finlandiya toplumu ile başarılı bir şekilde bütünleşme sağladıkları konusu araştırılacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

SSCB Dönemi Milliyetler Politikası ve Rusya Yahudi Özerk Oblastı: Birobidzhan

Yrd. Doç. Dr. Esm'e Özdaşlı

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Diren Şahin

Süleyman Demirel Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

Bolşevik ihtilalinin ardından yıkılan Çarlık rejiminin yerine kurulan sistemin komünist ideolojiyi benimsemesiyle birlikte, geniş SSCB toprakları içerisinde bulunan etnik unsurların tamamının eşitliğini ve kardeşliğini benimseyen bir düzen öngörülmüştür. Her halkın kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunun vurgulandığı bu düzen, devrim öncesinde halkları devrime ikna ederken olduğunu gibi devrim sonrasında da bir müddet varlığını korumuştur. Sovyetler içerisindeki bütün halklara armağan edilen bu düzenin yerini baskı ve yıldırma politikalarına bırakması 1920'lerin sonlarına doğru, Sovyet merkezîyetçiliğinin artması neticesinde yaşanmıştır. Özellikle Stalin döneminde, dünyada esmekte olan emperyalizm havasından etkilenmek suretiyle bağımsızlıklarını kazanmak isteyebilecek ulusların Sovyetler içerisinde de bulunabileceği hissiyatıyla hayata geçirilen "Milliyetler Politikası", yalnızca Türkistan ve Kafkasya gibi Müslüman topraklarda bulunan uluslara uygulanan bir politika olmamıştır. Bu politika aynı zamanda Sovyet topraklarının tamamında tehdit unsuru olabilecek milletlerin, ortak milli özelliklerinden soyutlanarak en temel etnik özelliklerinin yaşatılmasının vurgulanmasını, bu sayede farklılıklarının pekiştirilmesiyle mutlak bir birleşmenin ve uzlaşmanın engellenmesini hedefleyen bir politika olmuştur. Milliyetler politikası ek olarak, SSCB topraklarında yaşayan Milletlerin bu şekilde mikro-milliyetçilere bölünmek suretiyle, kendilerini birleştirip büyütebilecek benzer üst

unsurlarla iletişimlerinin koparılmasını ve böylece dışa kapalı küçük yamalar halinde varlıklarını sürdürürken; Sovyet üst kimliği çatısı altında bütünleşerek büyük ve tek bir parça olmalarını amaçlamıştır. Bu alt milli kimliklerden biri olma vasfını bulunduran ve Sovyet topraklarında yaşamakta olan Yahudilerin, Stalin'in politikalarıyla kesişen yolları, bir proje olarak, SSCB'nin kuzeyinde Çin Halk Cumhuriyeti ile SSCB sınırında bulunan sert-karasal iklimli bir bölgede Yahudi Özerk Oblastı'nın kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Milliyetler Politikası çerçevesinde kendi öz dilleri olan İbranice'nin konuşulmadığı, nüfuslarının azınlık durumunda olduğu ve 1940'ların sonlarında Sovyetlerin anti-semitik uygulamalarının merkezi olan bu topraklar; Yahudilerin İsrail'den sonra ikinci vatanı olma özelliğini göstermekte ve günümüzde fiilen varlığını devam ettirmektedir. Hem Yahudiler tarafından hem de bölgeyi çalışan araştırmacılar tarafından bir sürgün yeri olarak ifade edilen, Sovyetlerin Birobidzhan olarak adlandırılan bu ücra köşesi; gerek ekonomik geçim unsurunun tarım olması ve Yahudilerin ticaret odaklı bir millet olması nedeniyle, gerek sert-karasal iklimi itibarıyla, gerek ise bölgedeki genel nüfusun çok az bir kısmını Yahudilerin kaplamaları nedeniyle buraya gelen Yahudi yerleşimciler tarafından, ilk dönemleri haricinde, hemen hemen hiçbir dönemde vatan olarak kabul görememiştir.

Stalin tarafından Sovyetlerin doğu sınırını korumak, Çin yayılmacılığın önlemek, komünizme düşünsel ve maddi dış destek sağlamak aynı zamanda da İngiltere destekli Siyonizm çalışmalarına engel oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmeye çalışılan bu plan; yapılan propagandalar, hazırlanan afişler ve bölgeye gidecek olan yerleşimcilere sağlanan yardım kampanyaları neticesinde, başlangıçta bilhassa ABD olmak üzere birçok ülkenin dış desteğini almış ve küresel çapta büyük bir ilgi uyandırmıştır. Öyle ki, 1934 yılında Özerk Oblast statüsüne geçirilmesinin ardından Birobidzhan, yalnızca SSCB içerisinden değil dış ülkelerden gelen Yahudi yerleşimcilerin de toplandıkları kendilerine ait bir bölge vasfına bürünmüştür. İlerleyen süreçte, İkinci Dünya Savaşı

itibariyle Stalin'in Yahudilere karşı değişen fikirleri; r zg rın yönünü değiştirerek bölgedeki Yahudi okullarının kapatılmasına, Yiddiş dilinin dışlanmasına, bürokrasideki Yahudilerin hızlı tasfiyelerine ve Yahudi aydınlarının tutuklanmalarına kadar varan uygulamaların habercisi olmuştur. Bu sebeple g ç almaktan ziyade daha da dışarı g ç veren bu bölge, 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından bir bakıma tamamen önemini yitirmiştir. Günümüzde dünyadaki Yahudiler tarafından gezi amaçlı gidilebilecek bir yer olarak görülen Birobidzhan Yahudi  zerk Oblastı, nihayetinde Stalin'in Milliyetler politikası çerçevesinde uygulamaya çalıştığı başarısız bir girişim olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Çalışmamız bu  zet doğrultusunda ilk olarak SSCB dönemi milliyetler politikasını tanıtmayı, ardından bu politika içerisinde Yahudi  zerk Oblastı olan Birobidzhan' ın kuruluşunu ve gelişimini konumlandırmayı, SSCB'nin bu projeyle hangi kazanımları amaçladığını ve sonucunda başarıya ulaşıp ulaşmadığını açıklamayı ve son olarak da sonuçların nedenlerini tartışmayı amaçlamaktadır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Milliyetler Politikası Bağlamında SSCB'de Sürgün Edilen Halklar: 1941 – 1945 Dönemi

İbrahim Hasanoğlu
Akdeniz Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Etnik, dini, siyasi veya ekonomik nedenlerle insanların toplu olarak sürgün edilmesi, özellikle 20. Yüzyılda yaşanan bölgesel ve dünya savaşlarıyla bağlantılı olarak had safhaya ulaşmıştır. Bu sürgünlerin genellikle savaşlar sırasında veya savaşı takip eden yıllarda, özellikle siyasi sorunları kökten çözmeye amacıyla yapıldığı görülmektedir. Fakat zorunlu göçlerin bir örneği olarak sürgünler, araştırmalarda yeterince üzerinde durulmayan ya da gözden kaçırılan bir konudur. Özellikle Sovyetler Birliği'nde yapılan toplu sürgünlerin etkileri günümüze kadar devam etmekteyken, bu sürgünler resmi tarih yazını dışında pek az araştırmaya konu olmuştur.

1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ile Rusya'da çarlığı yıkararak iktidarı ele geçiren Bolşevikler devrimin ardından uluslararası proleter birliğin kurulması için çabaladılar. Bekledikleri Avrupa ihtilali gerçekleşmeyince merkezî bir kuruluşa yönelerek ayrılma eğilimi gösteren millî hareketleri tasfiye etmeye koyuldular. Halkların eşitliği ve kardeşliği sloganları ile yola çıksalar da daha sonra güçlü merkezîleştirme ve Ruslaştırma faaliyetine başladılar. Çarlık Rusya'sının çok milletli yapıya sahip bir imparatorluk olmasından dolayı bu konu öteden beri hem Çarlık yönetiminin, hem de Bolşeviklerin zihinlerini meşgul etmiş, daha devrim öncesinden farklı çözüm teorileri ortaya

atılmıştı. Tüm bunlara rağmen millet ve milliyetçilik konusu, Sovyet yönetiminin karşı karşıya kaldığı meselelerin belki de en önemlisiydi. Milliyetler sorununu çözmeye amacıyla uygulanan politikaların istenen sonucu vermediği 2. Dünya Savaşı sırasında açıkça görülmüştür. Bu doğrultuda Stalin'in savaş sırasında uyguladığı yöntem sorunu kökünden çözmeyi amaçlar gibiydi.

Sovyetler Birliği'nin sürgün tarihi Bolşeviklerin iktidarı ele geçirdiği ilk yıllardan başlamaktadır. 1920'lerde Kuzey Kafkasya Kazaklarının (Kossak) Ukrayna ve Kuzeybatı Rusya'ya sürgün edilmesiyle başlayan toplu sürgün geleneği Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nde milletlerin toplu olarak sürgünün nedenleri incelendiğinde daha çok devrim öncesi var olan "güvenilir ve güvenilmez halk" ayrımı üzerine şekillenen düşünsel arka planın Stalin dönemi sürgünlerinin de temelini oluşturduğu görülmektedir. Sınırlara yakın bölgelerdeki Slav kökenli olmayan Sovyet halkları, olası bir güvenlik riski oluşturdukları gerekçesiyle özel kontrollere tabi tutulmuş, bazıları da kitleler halinde göçe zorlanmışlardır. Sınır güvenliğini sağlamak için sınırın tamamen temizlenmesi gerektiğini öngören geleneksel tecrübenin bu sürgünlerde etkili olduğu görülmektedir.

Bu operasyonların, Sovyet devleti ve ideolojisiyle bütünleşmesi zor olan halkları cezalandırmak ve tasfiye etmek ve ayrıca stratejik olarak önemli olan bölgeleri boşaltarak, buralara çok daha sadık insanları yerleştirmek gibi emperyalist bir amacı da vardı. Sovyetlerin sürgünlerle paralel olarak uyguladığı en önemli politikasının Slav nüfusun lehine yeniden iskan faaliyetleri olduğu da belirtilmelidir. Tahliye edilen bölgelere Slav kökenli halklar yerleştirilirken, Türk ve Müslüman toplulukların kendileri gibi Müslümanların yaşadığı Orta Asya'ya sürülmesiyle de bunlar kültürel olarak asimile edilmeye çalışılmıştır. Kuşkusuz bütün bu uygulamaların arkasında sürekli korkular üreten bir devlet sisteminin güvenlik algılamasının payı büyüktü. Savaş süresince Slav olmayan nüfus bir güvenlik sorunu olarak görülmüş ve coğrafi

mekan bu bağlamda yeniden örgütlenmiştir. Bu örgütlenme biçimi başta demografik denge olmak üzere ekonomik, coğrafi ve siyasal yapıyı da derinden sarsmıştır.

Milletlere yönelik etnik mühendislik çabaları sık sık fiziksel şiddetle birleşmiş ve birçok milletin belleğinde asla unutulamayacak izler bırakmıştır. Etnik mühendisliğin en feci operasyonuysa bilindiği üzere II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilmiş, birçok millet toplu olarak sürgün edilmiştir. 1941'de Volga havzasında ve Sovyetler Birliği'nin farklı bölgelerinde yaşayan Almanlar, Orta Asya ve Sibirya'ya sürülürken, Almanları Kuzey Kafkasya'daki Karaçaylar, Kalmıklar, Çeçenler, İnguşlar ve Balkarların sürgünü izlemiştir. Kırım'daki Tatarlar ve en sonda da Ahıska Türklerinin Orta Asya'ya sürgün edilmesiyle Sovyetlerin sürgün planlamasının ilk aşaması büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu milletlere mensup 2 milyon 300 binin üzerinde kişi sürgün edilirken, sürgün edilenlerin yaklaşık yüzde yirmisi sürgün sırasında hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu insanlar soğuk hava şartları, kaynak yetersizliği ve özellikle sürgünün misilleme amacıyla çok sert ve acımasızca yapıldığından çok fazla kayıp vermişlerdir. Silâh zoruyla sürgün edilen bu halkların çoğu, iklimin oldukça sert olduğu ve hiç bilmedikleri Sibirya ve Orta Asya steplerine yerleştirilince demografik kayıpları da inanılmaz derecede büyük olmuştur.

Sovyet resmi tarih yazınına "intikam sürgünleri" olarak da geçen 2. Dünya Savaşı sürgünlerinin ele alındığı çalışmada, yayınlanan arşiv belgeleri ışığında sürgün edilen milletlerin sürgün sebepleri, sayıları ve sürgün sırasında yaşanan insani kayıpların yanı sıra SSCB'nin milliyetler politikasının genel hatları ve bu politikada 1941-1945 sürgünlerinin yeri incelenmektedir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Crumbling of World Order and End of Soviet Union: How and Why

Doç. Dr. Yaşar Sarı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

After a seemingly endless cycle of breathless tensions and détente, several domestic and international key circumstances and bargaining in the second half of 1980s brought the Cold War to a definite end. In domestic arena, the Soviet leader Mikhail Gorbachev's demokratizatsiya, perestroika and glasnost policies together with; in international arena, unprecedented willingness on the Soviet and later the United States side to reverse the arm race, the Cold War was able to end without the global destruction predicted. This paper will examine both domestic and international causes of the ideological and physical collapse of the Soviet Union and why the Cold War is over. To do that I will employ main schools of international and comparative politics to understand and explain why Soviet leadership chosen the diplomatic negotiations to ease tensions with the United States and how the failure of perestroika's aims that destroyed the Soviet Union.

First, this paper explore the domestic circumstances and actors that led to change of both internal and external politics. Second, what kind of changes happened in the international settings that led to the demise of the Cold War which is critical to understand the change in Soviet policy that took place from 1985-1991, for example Soviet-Afghan War and Reagan's presidency. Third, which theories or approaches really explain (or not) the collapse of Soviet Union and end of the Cold War.

When World War II drew to a close in 1945, the victorious allies knew that a new world order would have to emerge. Rigorous diplomatic negotiations would have to take place in order to ensure the stability of this new international system. They did not foresee the rigid bipolar world that would fill the power vacuum left by the Axis powers and precariously hold the system in balance for 40 years. After a seemingly endless cycle of breathless tensions and détente, several key circumstances and negotiations of the 1980's finally brought the Cold War to a definitive end. With the implementation of atypical Soviet leader Mikhail Gorbachev's perestroika (restricting) and glasnost (openness) policies, together with an eventual unprecedented willingness on the Soviet and later the American side to reverse the arms race, the Cold War was able to end without the global destruction predicted. This essay will explore Gorbachev's perestroika and how it affected Gorbachev's negotiations with the United States president Ronald Reagan, leading eventually to the ideological and physical collapse of the Soviet Union. It will assert that while diplomatic negotiations significantly eased tensions, it was the failure of perestroika's aims that destroyed the Soviet Union and truly left no doubt that the Cold War was over.

Before we explore the circumstances that led to the demise of the Cold War, it is critical to understand the change in Soviet policy that took place from 1985-1991. In 1985, Gorbachev became Secretary General of the Soviet Union, succeeding a long string of traditional, rigid leaders, many of whom were key players in the building of the Soviet Empire. From the beginning, Gorbachev was different. He was comparatively young, charismatic and most importantly, recognized the need for change. Gorbachev perceived that Lenin had started a revolutionary cycle. Instead of revolution spreading to other countries as planned, it had stayed in Russia. After revolutionary upheaval came exhaustion, stagnation, perceptions of backwardness and calls for more revolution; and society in the meantime was kept dependent on the state.

In his opening speech to the 27th Party Congress, Gorbachev not only expounded upon the economic difficulties facing the Soviet Union, but also noted the scientific and social problems, saying, "...neither did we manage to carry out the social program charted for this period...a lag ensued in the material base of science and education, health protection, culture, and everyday services...neither have the targets been met for the main indicators of efficiency and the improvement of the people's standard of living."

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

The Cold War Re-Visited: Explaining and Understanding of the End of the Cold War in Light of Neo-Realism

Doç. Dr. Sezai Özçelik

Çankırı Karatekin Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Neorealism is certainly the most analyzed and criticized theoretical approach. This study is no exception. The Cold War was unexpectedly ended in the 1989-1991 period. One of the main criticisms of neorealism is that it failed to predict an end to the Cold War. In international relations discipline, theories have rarely predictive ability. For the neorealist theorists, especially Waltz claims that the prediction issue is not a major criticism because neo-realism does not aim to predict the behavior of individual states at any given time. The main objective of neorealism is to explain the logic of individual relationships in the international state system. This article aims to offer new ideas whether neorealism tells us about the Cold War in terms of explanation about the events that may re-emerge in global politics scene almost twenty-five year later. Another important contribution of this article is to analyze the success and failure of the neorealist explanation and understanding of the Second Cold War of 1979-1985 in order to shed lights on the possible future Third Cold War that is a political reality in terms of a Russian threat and a West response after the 2014 Crimean Crisis. It should be stressed that neorealism has the explanatory rather than the predictive power.

The Soviet retreat refutes another neorealist presumption. Neorealists have taken for granted that the superpowers' self-reliance is

more salient in a bipolar world. Therefore, alliances are less important in the bipolar world than in the multi-polar world. Consequently, they attribute Soviet withdrawal from Eastern Europe to this premise. However, they seemed to have forgotten the two Berlin crises in 1948 and 1958, which brought the two hegemons to the brink of war. In this account, neorealists were dealt a heavy blow. Given the basic tenet of neorealism that system structure defines the behavior of units, the behaviors of units can be regarded as an adaptation to a changing international environment. More specifically, the Soviet Union's retrogressive actions can be interpreted as attempts to fit the changing international structure. However, background exposes the surroundings of this assumptions as well. In lights of the Cold War's developments, neorealism does not seem to be a sufficient tool in accounting for reversal of the Soviet security concept in Eastern Europe. In other words, the Soviet foreign policy in Eastern Europe is hardly consistent with neorealism.

As for the immediate reason, for the reconceptualization and reformulation of the Soviet security and foreign policy, neorealists maintain that the Soviet Union's retreat is contingent on external pressures. They claimed that the Strategic Defense Initiative (SDI) compelled the Soviet Union to reconsider and reverse its security policy. This argument is also flawed. SDI was supposed to operate in no less than fifteen years when it was announced by the President Ronald Reagan in 1983. It did not tip the distribution of capabilities overnight. Moreover, this does not indicate that the Soviet Union did not have the capacity to countervail this program. An alternative explanation suggests that measures taken by the Soviet Union to countervail SDI stifled the Soviet economy delivering the final blow to an already stagnant economy. However, evidence suggests that military expenditure continued to consume the same rate of the resource from the economy until 1989.

The neorealist explanation cannot offer a comprehensive account of precisely why a given state's institutions decline vis-a-vis competing powers because it intentionally refrained from the unit of level analysis. However, it seemed justified in their argument that "perceived relative decline" was a necessary condition for the adoption of "perestroika" and "new thinking" and the relative decline was connected to the burdens imposed by the Soviet Union's international position. Nevertheless, they are unable to explain why the burden, caused by the proliferating arms race, became unbearable after 1985, while the ratio of defense expenditure to GDP remained the same throughout the 1980's. What caused Gorbachev to perceive the international environment differently than Brezhnev did? This is the point of contention within which neorealists could not offer any satisfactory explanation. Reaction to external pressures has been decided by institutions. These institutions, in turn, have been influenced by domestic circumstances. In this respect, Gorbachev's main motivation in encouraging reform in both the Soviet Union and Eastern Europe was his grasp of legitimacy crisis in both the Soviet Union and its satellites. As a result, the age-old neorealist maxim that external conditions determine domestic policy choices was rendered bankrupt.

The existence of a benign international environment was argued as a motivation for the Soviet policy reformulation. Nuclear deterrence, a system level concept, as assumed as having a systemic effect on the Soviet Union leading to the reformulation of the Soviet security and foreign policy. The neorealist paradigm assumes that system's structure affects the behavior of the units within itself. Therefore, neorealists attribute the change in the behaviors of states during 1989-1990 to nuclear deterrence.

Even the end of the Cold War was inconsistent with neorealism, it cannot have been falsified on this account because international relations theories are capable of only predicting patterns of behavior. They cannot

make point predictions. Given that neorealism was proposed as an explanation, not for foreign policy but international politics, it is unjustified to regard it as an unsuccessful in failing to predict the end of the Cold War. Waltz states that a theory may help us to understand and explain phenomena and events yet not be a useful instrument for prediction. Darwin's theory of evolution predicted nothing. It did help strongly to explain a changing world. A structural theory of international politics identifies general tendencies but will not be reflected in all particular outcomes. We cannot hope to predict specific outcomes. However, it is hardly possible to define the end of the Cold War as merely a prediction of a single event, rather we have to come to terms with the "see changes" in world politics which alter the structure of the international system. John Lewis Gaddis remarks pointed out the desperation in the neorealist intellectual community: Clearly, our theories were not up to the task of anticipating the most significant event in world politics since the end of the World War II. One liability of neorealism is its monocausal focus on the distribution of capabilities.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Yüzüncü Yıldönümünde “Kapital’e Karşı Devrim”: Antonio Gramsci ve Tarihselcilik Tartışması Çerçevesinde Ekim Devrimi

Arş. Gör. Levent Odabaşı
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

İçinde bulunduğumuz 2017 yılı birden çok önemli gelişmenin yıldönümü olma özelliğini taşımaktadır. Bunların arasında Karl Marx'ın *Kapital* isimli eserinin 1867 yılındaki ilk basımının 150. yıldönümünü, 1917 tarihinde gerçekleşen Ekim Devrimi'nin 100. yıldönümünü ve Antonio Gramsci'nin “*Kapital'e Karşı Devrim*” isimli makalesinin yazılışının 100. yıldönümünü saymamız mümkündür. Bu gelişmelerin her biri ayrı ayrı veya birlikte düşünüldüğüne özel bir önem taşımaktadır. Örneğin, Marx'ın en bilinen (belki de en az okunan) kitaplarından biri olma özelliği taşıyan *Kapital*, aradan geçen 150 yıla rağmen pek çok açıdan hâlâ güncelliğini korumaktadır. Marx, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini sermayenin “ilk birikim” süreci olarak açıklar ve ilk birikimin sınırlarını eserinde ayrıntılı olarak verir. Bu süreçte, devlet şiddeti ile eş zamanlı bir şekilde gelişen köylülerin topraksızlaştırılması girişimi detaylı olarak anlatılır. Bu mülksüzleştirme hareketinin günümüzde de farklı biçimlerde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Öyle ki, serbest ticaret politikaları dünyanın pek çok geri kalmış bölgesinde köylüleri topraklarından koparmaktadır. Özelleştirme girişimleri de yine aynı amaca hizmet etmekle birlikte doğanın ve kentsel alanların yağmalanmasına katkı sunmaktadır. Tüm bu uygulamaların 150 yıl önce Marx'ın kendi eserinde üzerinde önemle durduğu ilk birikim

analizi çerçevesinde açıklamasını yapmak zor değildir. *Kapital*'in güncelliğini işte bu noktalarda aramak gerekmektedir.

1917 Ekim'inde Bolşeviklerin Rusya'da iktidarı almaları ise insanlık tarihindeki yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bolşevik Devrimi, Rusya'da emekçilerin elde ettikleri kazanımlar, kapitalist dünya ile girilen rekabetin sonucunda meydana gelen teknolojik gelişmeler; bunların yanı sıra spor, sanat, tıp, uzay gibi alanlardaki büyük atılımlar temelinde analiz edildiğinde 20. yüzyıla damgasını vuran önemli bir olaydır. Kuşkusuz ki, günümüzde hâlâ Soğuk Savaş ve sonuçları üzerinde önemle durulabiliyorsa, Devrim sonrası gelişen literatür pek çok çalışmaya temel teşkil edebiliyorsa, kapitalizmin çok daha ayrıntılı bir eleştirisine sahip olunduysa Ekim Devrimi'nin bunda oldukça önemli bir payı vardır.

Bu çalışmanın üzerinde yükseldiği temel ise ne tek başına *Kapital* ne de 1917 Ekim Devrimi'nin kendisidir. Antonio Gramsci'nin Ekim Devrimi'nin hemen ardından 24 Aralık 1917 tarihinde *Avanti!*'de yazmış olduğu ünlü "*Kapital'e Karşı Devrim*" makalesi her ikisini de kapsayacak şekilde bu çalışmanın konusunu oluşturur. Gramsci'nin makalesi, Devrim'i tahlil ettiği, dönemin sosyal demokrat partilerinin genel kanaatinin tersine bir şekilde Bolşevikleri haklı çıkararak vurgusu ve satır aralarında kimi zaman açık kimi zamanda da örtük bir biçimde yapılan Ortodoks Marksizm ve tarihselcilik eleştirisi itibarıyla özgün bir yerde durur. Bir bakıma, Gramsci'nin makalesi, "ilk proletarya devriminin kapitalizmin ve demokrasinin en gelişmiş olduğu, proletaryanın nüfusun çoğunluğunu teşkil ettiği bir ülkede patlak vereceği" anlayışına bir cevap niteliğinde olmuştur. Bu, bir diğer anlamıyla, zaman içinde II. Enternasyonal'in Ortodoks ve onun merkezi haline gelen Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin olgucu (pozitivist), deterministik ve teleolojik Marksizm anlayışının da bir eleştirisidir. Gramsci'nin asıl sorunsalını anlamak bakımından bu hat üzerinde önemle durmak gerekmektedir.

Evrimci natüralizmin ontolojik pozisyonundan bu yana İkinci Enternasyonal, Marksizmi pozitivist ve ekonomik olarak indirgemeci bir bilim olarak sunma eğiliminde olmuştur. Toplumsal yasaların doğa yasalarına benzer şekilde işlediği fikrine uygun olarak Marksist teori, kapitalizmden sosyalizme doğru geçişken bir kaçınılmazlığı vurgulamaya yönelmiştir. Bu, teori ve strateji yönünden, İkinci Enternasyonal'ın proletaryayı dönüştürücü (transformative) bir fail olarak değil de reforme edici (reformative) bir fail olarak inşa ettiği anlamına geldi. Öyle ki, proletarya ya kapitalizmin çöküşünü hızlandırmak için kapitalist yapıları ıslah etmeye çalışmalıydı ya da kenara çekilmeli ve bu kendini yıkmakta olan yapılara gereken özgürlüğü vermeliydi. Kısacası, dünya devriminin gerçekleşmesi için "objektif şartların" oluşması gerekmektedir.

Aynı düşünceden hareket eden Rus Menşeviklere göre de 1900'lerde bir dünya proleter devriminin patlak vermesinin objektif şartları olgun olmadığı için Rusya'daki demokratik devrime proletaryanın önderlik etmesi düşünülemezdi. Şartlar olgunlaşmıyca kadarki süre içerisinde Rus liberal burjuvazisi burjuva devrimini yapmalı, proletarya da ona destek olmalıydı. Beklenen an gelene kadar, "Batı tipi bir demokratik ortamda" Rus proletaryası, parlamenter mücadele yoluyla güç toplamalıydı. Özetlemek gerekirse, Rus Sosyal Demokrasininin örgütsel yapısı üzerine Bolşevikler ve Menşevikler arasında geçen çatışmadaki temel sorun Rusya'da devrimin ön koşulu olmuştur. Menşevikler, Marx'ın tarihsel gelişim teorisine uygun olarak yarı-feodal ve tarıma dayalı Rusya'nın sosyalizme hazır olması amacıyla ilk olarak kapitalist aşamadan geçmek zorunda olduğuna inanmışlardı. Bu şekilde, sosyalist devrim ancak toplumda gittikçe daha büyük bir çoğunluğu oluşturan işçi sınıfının eseri olabilirdi. Rus proletaryası Rusya'da kapitalizmin gelişmesi ile güçlü hale gelebilir ve Rus kapitalizmi de ancak bir burjuva devrimi zaferi sayesinde gelişebilirdi. Böylece Menşevikler, sosyalist devrimi tarihin bir evrim süreci olarak

gördüler. Devrimler yapılamazdı; devrimler, somut ekonomik, sosyal ve politik durumların ürünleriydiler.

Bu düşüncelere karşın Lenin, tarihsel gelişmenin kapitalist aşamasının geçilebilir olduğuna ve Rusya'daki mevcut sosyal ve ekonomik şartlar altında –eğer proletarya, köylülüğü 'otokrasiyi ve tamamlanmakta olan burjuva demokratik devrimi alt üst etmede' kendisinin bir müttefiki olarak kontrolü altına alabilirse- devrimin mümkün olacağına inanmıştır. Lenin'in özgünlüğü, devrimin doğuşunun basitçe 'tarihsel evrim sürecine' terk edilemeyeceği noktasında kendisini göstermektedir. 1905 Devrimi'nden 1917 Ekim Devrimi'ne giden süreçte, özellikle 1917 Şubat ayı ile Ekim ayı arasında yazdığı Nisan Tezleri'nde Lenin'in Rusya'daki devrimi (Şubat Devrimi'ni) kesintisiz olarak sosyalizme doğru ilerletecek bir devrim olarak görmesi de bunu ispatlar niteliktedir. Kuşkusuz ki, Lenin'e devrimin kesintisiz olarak sosyalizme götürülebileceğini söyleten gelişmeler esas olarak Rusya'da proletaryanın ulaştığı bilinç düzeyi, somut koşullar altında işçi-köylü ittifakının bir sınıf ilişkisi biçimini almış olması, proletaryanın devrimdeki öncü rolü ve Sovyet örgütlenmesinin bu geçiş için temel bir araç olarak kendisini göstermesidir. İşte, Gramsci'nin makalesi, başta II. Enternasyonal Marksizmi'nin ve Ortodoks Sosyal Demokrasinin eleştirisini kapsamakla birlikte, Rusya'daki Bolşevik Devrimi'nin Lenin'in kesintisiz devrim kavramsallaştırmasıyla okuyan bir makaledir.

Gramsci'nin 1917 yılında Rus devriminin ardından *Avanti!* gazetesinde yazdığı "*Kapital'e Karşı Devrim*" makalesi, Karl Marx'ın analizinin reddi değil; ancak, Kapital'in birtakım mekanik aşamalardan meydana gelen dönüşümlere önem veren ekonomik okumalarının ve "kapitalizmin çelişkileri kaçınılmaz olarak sosyalizmi üreteceği için sosyalizmin gelişi (devrimin gerçekleşmesi) basitçe bir bekleme meselesidir" şeklindeki bakış açısının bir eleştirisidir. Bu eleştiri, kapitalizmin peyderpey reformu yoluyla sosyalizme erişileceğine yönelik olarak bir sıçrama tahtası yaklaşımına vurgu yapan Marksizmin reformist

versiyonlarının da bir eleştirisidir. *Kapital*'in Rusya'da proletaryadan çok burjuvazinin kitabı olduğunu söylediğinde veya “Bolşevikler Karl Marx'ı bir tarafa atıyorlar; onların göz önündeki eylemleri ve zaferleri, tarihsel materyalizm kanunlarının düşünüldüğü ve inanıldığı kadar katı olmadığını ortaya koyuyor” cümlesine yer verdiğinde aynı eleştiriyi görmek mümkündür.

Elbette ki, Gramsci'nin gerçek düşmanı ne Karl Marx ne de onun Kapital isimli eseri idi. Onun gerçek düşmanı İkinci Enternasyonel'de öne çıkan bayağılaştırılmış Marksizmdi. Öyle ki, Almanya'da Kautsky ve İtalya'da Achille Loria gibi yazarlar Kapital'e neredeyse devrimin matematiksel bir denklemi şeklinde yaklaşarak onu küçük düşürmüşlerdi. Gramsci için Ekim Devrimi (Marx'ın *Kapital*'ine karşı) İkinci Enternasyonel tarafından uzun zamandır sosyalizmin karşı konulamaz ilerleyişini önceden belirlemiş ve kutsal bir metin haline getirilmiş meşhur kitap sayesinde değil de insan iradesi ve bilinci sayesinde gerçekleşmişti. Gramsci'nin radikal eleştirileri de, ekonomik determinizm ve fetişizm halini almış olan Marksizm anlayışını sonlandırabilmek için insan iradesine ve bilincine olan bir başvuru niteliğinde olmuştur. Gramsci'nin “Kapital'e Karşı Devrim” makalesi de tam da bu bakış açısından anlaşılmalıdır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Ekim Devrimi'nin SSCB Dış Politikası Çıktılarına Etkisi

Doç. Dr. H. Burç Aka
Namık Kemal Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İdeolojiler, devletlerin dış politikasını belirleyen güdüler arasında olmakla birlikte devletlerin dış politikaları belirlenirken her dönemde aynı düzeyde etkiye sahip bir dış politika güdüsü değildir. Örneğin Soğuk Savaş döneminde ideolojiler, süper güçlerin dış politikalarını yüksek düzeyde etkilerken, Soğuk Savaş Sonrası dönem için benzer saptamayı yapmak zorlaşmaktadır. Öte yandan devrimler -en azından teoride- devletlerin dış politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında ideolojinin rolünü öne çıkarmaktadır. Fransız, Amerikan, Sovyet ve Çin devrimlerinin ardından ortaya çıkan devlet düzenlerinde dış politikanın oluşumunda ve uygulanmasında ideolojinin artan rolü gözlemlenmektedir.

Ekim Devrimi, Soğuk Savaş öncesinde patlak veren bir sosyal olay olmasına rağmen, etkisini hem SSCB dış politikası hem de uluslararası sistem düzeyinde Soğuk Savaş döneminde daha belirgin biçimde hissettirmiştir. Eğer Ekim Devrimi olmasaydı, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemde ideolojik kamplaşma ile SSCB'nin dış politika uzun dönemli dış amaçları arasında ideolojii koruma ve yayma olmayacaktı.

Bu sunumun araştırma sorunsalı, Ekim Devrimi'nin SSCB dış politikası üzerindeki açık ve örtülü etkisidir. Ekim Devrimi sadece Rusya Çarlığı'nın hukuksal varlığına son vermekle kalmamış, aynı zamanda

onun ardılı SSCB'nin iç ve dış politikasını yönlendirebileceği ve onlara meşruiyet sağlayacağı ideolojik zemini hazırlamıştır. Bu çerçevede sunum, Ekim Devrimi'nin SSCB dış politikasının çıktılarını hangi ölçüde ve nasıl etkilediği araştırma sorusu etrafında ilerlemiştir.

Sunumda SSCB dış politika çıktıları, onun dış politika paradigması, dış politika amaçları, dış politika stratejileri ve dış politika araçları alt başlıklarıyla ele alınmıştır. Öte yandan çalışmanın zamansal sınırlaması söz konusudur. Komünist ideolojisinin SSCB dış politikası üzerindeki etkisi, soğuk savaş sisteminin hüküm sürdüğü kırk yılı aşkın bir süreyi kapsayacak biçimde değil, sadece Birinci Soğuk Savaş dönemiyle (1945 – 1963) sınırlandırılarak değerlendirilmiştir.

Komünist ideolojinin SSCB dış politikası üzerindeki etkisini analiz ederken, teorik çerçeve olarak karar alma yaklaşımı tercih edilmiş ve Charles Hermann'ın karar tipolojisinden yararlanılmıştır. Böylece hem SSCB dış politikasında rasyonellik ile ideolojinin dikte ettiği değerler arasındaki ilişkinin, hem de Stalin ve Khursucev'in komünist ideolojiyi koruma ve yayma tercihlerinin SSCB dış politikasına etkisinin analizi yapılmıştır.

Sunumda 1945 -1963 yılları arasındaki siyasal olaylar, resmi açıklamalar, uluslararası antlaşmalar, istatistikler ve dönemde yazılmış medya haberlerinden veri olarak yararlanılmıştır.

Yukarıdaki teorik ve yöntemsel izah ışığında özetle şu değerlendirmeler yapılmıştır: Birinci Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin iki farklı dış politika paradigması vardır. SSCB 1953 yılına dek ABD'nin Nükleer Silahlar bakımından stratejik üstünlüğü ve jeopolitik gerekçelerle yayılcı dış politika paradigmasını benimser. Bu paradigmanın oluşturulmasında ve takibinde Stalin'in kişisel karizması, komünizmi yorumlayışı ve partideki tekçi yapının etkisi büyüktür. Stalin'in ölümünden sonra SSCB dış politikasında “barış içinde birlikte var olma” paradigması hâkim olmuştur. Bu sert paradigma

değişikliğinde Stalin'e dayalı tekçi parti anlayışın terk edilmesi, karar alıcılardaki komünizmin yorumlanış farkı ve Sputnik'in uzaya fırlatılmasıyla birlikte ABD'nin nükleer üstünlüğünün sona ermesi rol oynar. SSCB'nin dış politikasındaki paradigma değişikliği, Khrushchev'in 25 Şubat 1956 tarihinde partisinin 20. Kongresindeki konuşmasıyla resmiyete dökülmüştür.

1945 – 1953 yılları arasında SSCB'nin ideolojiyi yayma ve geliştirme amacını titizlikle takip etmiştir. Örneğin Orta ve Doğu Avrupa'da işgali altındaki ülkelerde komünizmi tesis etmek için önce koalisyon kabineleri kurdu, iç işleri, adalet ve enformasyon bakanlıklarını komünist partilerin almasını sağlamıştır. Kısa süre içinde komünist partilerin hükümete hâkim olmasının önünü açmış, komünist partilere muhalefet eden unsurları açık ve/ya kapalı yöntemlerle tasfiye etmiştir. Nihayetinde SSCB söz konusu ülkelerde kendisiyle uyumlu ekonomik ve sosyal model kurdu. Öte yandan SSCB'nin doğrudan güç elde etme motivasyonlu dış politika amacını keskin biçimde güttüğü görülmektedir. Örneğin ilk dönemde SSCB'nin İran'ın İşgal etmesi, Berlin Krizi (1948), Türkiye'den toprak talebinde bulunması doğrudan güç elde etmeye yönelik hamlelerinden bazılarıdır.

Stalin'in ölümünden sonra Khrushchev döneminde doğrudan güç elde amaçlı dış politika uygulamalarını bırakmıştır. Bunun nedeni, Khrushchev'in iç siyasette ekonomik iyileşmeyi öne çıkarmasıdır. SSCB 1955 yılında işgalci olduğu Avusturya ve Finlandiya'dan çekilmiştir. Komünist rejimi yayma ve geliştirmeye yönelik amaçlılıkta ise “tek sosyalizm farklı yollar” biçiminde özetlenebilecek anlayış çerçevesinde yumuşama olmuştur. Khrushchev Polonya'da ayaklanmanın komünist partideki liderlikte değişime yol açmasını gönülsüz de olsa kabullenirken, Macar ayaklanmasını sert biçimde bastırmıştır. Bunun esas nedeni, ise komünist ülkelerde ayaklanmaların domino etkisiyle yayılmasına mani olmaktır.

Birinci Soğuk Savaş döneminde Stalin'in dış politikada kendi kendine yeterli stratejisini benimsedi. Hatta bununla yetinmeyip tüm komünistleri SSCB'yi savunmaya davet etti. Bunu en açık biçimde 1947'de kurulan Kominform'un amaçlarında görüyoruz. İşçilerin yegâne vatani olarak SSCB'nin savunulması ve bütün dünyaya yayılan bir Sovyetler Cumhuriyeti kurulmasının Kominform'un amaçları arasında belirlenmesi, SSCB'nin kendi kendine yeterlilik stratejisinin sonucudur. Ancak Khrushchev döneminde SSCB dış politikada ittifak stratejisini tercih etmiş ve bunun sonucu olarak SSCB komünist ülkelerle Varşova Paketi'ni kurmuştur.

Stalin ölene dek SSCB'nin dış politika araçlarında diplomasinin daha geri planda kalmış, ancak propaganda ve müdahale araçlarına sıklıkla başvurulduğunu pek çok olayda gözlemlemek mümkündür. Onun ölümünden sonra Khrushchev diplomasiden çok daha fazla yararlanmıştı. Örneğin pratik bir yararı olmamasına rağmen Kırım'ın Ukrayna Cumhuriyeti'ne verilmesi, 1953 yılında Yunanistan ile diplomatik temas sağlanması ve aynı yıl İran ve Türkiye'yle sınır sorunlarını çözmesi, Federal Almanya'yı tanınması diplomatik araçları etkin kullanmasının kanıtıdır.

Özetle, Ekim devriminin sonucu olan komünist ideolojinin, Stalin döneminde real politik uygulamalara meşruiyet kazandırması bakımından etkili olduğunu, Khrushchev döneminde ise SSCB dış politikasında diğer komünist ülkelerle ortak değer işlevi gördüğünü söylemek mümkündür. İki dönem arasındaki komünizmin dış politikada işlevsel farkın temel nedeni ise SSCB'nin lider ve yardımcılarından oluşan küçük grubun komünizm anlayışlarındaki farklılıktır. Öte yandan komünizm SSCB dış politikasında söz konusu dönem içinde rasyonelliği perdeleyen bir değer olarak işlev görmemiştir. Rasyonellik ve komünizmin birbirini tamamlayıcı ilişkileri olmuştur.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Moscow's Counter Containment Policy: The Reincarnation of Kennan

Yrd. Doç. Dr. Yiğit Anıl Güzelipek
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Despite of the fact that more than two decades passed after the end of Cold War, still many terms, doctrines or political strategies belonging the Cold War period keep their popularity. This situation proves us that on the contrary, we are describing the modern international system as “new world order”; the “new world order” is constructed based on the old “political habits” and the old political traditions of Cold War period.

In the second place, despite of the fact that the Cold War period's famous political terms and doctrines had become strongly identical with the parties of the Cold War; in the present day it is very possible to argue that these political terms or strategies can be considered as the “common political heritage” of the both parties. In other words, the implementation of these political strategies can be observable on both of the American and Russian foreign policies. Needless to say that, the reason of this situation stems from the strategical “lessons” of the Cold War era.

In this context, despite of the fact that *Containment Policy* was a very popular political term of George F. Kennan during the Cold War era; it seems that the doctrine is still applicable despite of passing in to Russian foreign policy's hand. As is known, the doctrine was the spine of American foreign policy's extraordinary interest towards Eastern Europe and Far East. Currently, even tough Far East is not the primary

campaign area of both sides, Eastern Europe and Balkans are still can be considered as the center of a major hassle between USA and Russia. In particular, since the Putin regime did consolidate the Russia's internal and external political power, it might be argued that Russian foreign policy lives a political nostalgia over the former Soviet territories.

In this context, 2008 and 2014 were mile stone years for the main thesis of this study. Beginning with the Russo-Georgian War in 2008 over South Ossetia region –according to the thesis of this study, this action was a Russian test for the international community's and in particular western communities' reaction- and immediately after in 2014, the annexation of Crimea where is a very vital region on Zbigniew Brezinski's American political superiority mapping, for the very first time after Cold War Russia returned to the charge in the heart of the Europe. On the other hand, as a result of this action, it might be argued that not only a political presence but Russia has started to endorse its military presence in Europe.

In the second place, Russia's new revisionist policies are not only based on the usage of hard power. For instance, very shortly before, the victory of pro-Russian regimes in Moldova and Bulgaria may strengthen the Russia's political instruments in Europe. Finally, very strategic and politically sensitive regions in Europe –such as Republika Srpska in Bosnia and Herzegovina and Transnistria region in Republic of Moldova- might encourage the Russian foreign policy to make apply the “self-determination” right –which is also an American oriented term- over these territories. Without any question, these potential political actions not only consolidate the Russia's political power in Europe but also systematically increases the Russia's historical and traditional Orthodox-Slavic Alliance with many political actors over these territories.

This study seeks to investigate the Russia's rising movement area specifically in Eastern Europe and Balkans. Usage of hard power, latest political elections in Europe which brought the pro-Russian leaders to power and critical regions in Europe – such as Republika Srpska and Transnistria- that might encourage the Russian foreign policy will be taken as examples to support the main arguments of this study. In brief, the findings of this paper strongly encourages the usage of *counter containment policy* term based on the Russia's new political expansion within the international system.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soviet Union's Balkan Opening during the Khrushchev Period: Attempts to Restore Relations with Turkey, Yugoslavia and Greece

Yrd. Doç. Dr. Fatma Aslı Kelkitli
İstanbul Arel Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

The death of Stalin and Khrushchev's taking the helm of the Soviet Union following outmatching of his rivals brought out a new foreign policy in the country in the early Cold War period which was called peaceful co-existence. The new foreign policy line anticipated foundation of manageable relations with the Western bloc countries without losing the revolutionary ardor to beat them in economic well-being, scientific progress and cultural development. A significant ramification of peaceful coexistence policy became the Soviet Union's endeavor to straighten out its knotty relations with Turkey, Yugoslavia and Greece which had gone downhill due to Stalin's immediate post-Second World War foreign policy decisions by putting into use diplomatic initiatives, economic cooperation offers and regional denuclearization proposals.

Turkey fed a sizeable army and hosted nuclear weapons and strategic missiles on its territory. Due to their common long border these were bothering issues for the Soviet Union and Moscow through its peace offensive aimed to reduce Turkey's loyalty to the Western alliance. Yugoslavia, despite accepting economic aid from the Western capitalist states had managed to retain a similar political and economic system with the Soviet Union and therefore became a significant target

of Soviet overtures. Greece, on the other hand, bordered the Soviet Union's communist allies and also possessed significant leftist constituency that had strong qualms regarding the growing economic and military preponderance of the USA in the country. All these features made it another good candidate for being recipient of Soviet onslaughts.

The Soviet Union during Khrushchev era put a lot of time and effort into re-establishment of good rapport with Greece, Turkey and Yugoslavia. Turkey, sharing a common border with the Soviet Union, was still apprehensive of the Soviet military potential and demonstrated obvious reluctance to the normalization of political relations with Moscow. However, frustration with its NATO allies over the matter of Cyprus as well as the serious economic difficulties experienced at home would urge Turkey to change its decision in the early 1960s. For Yugoslavia restoration of friendly ties with the Soviet Union was conditional on Moscow's recognition of Belgrade's different road to socialism. When the Soviet Union accepted this fact finally towards the end of 1960, better political association with Yugoslavia could be set up. Greece, on the other hand, became much more malleable to Soviet reconciliation onslaughts as of late 1950s concomitant to the growing power of the leftist forces in its political life and increasing alienation from the NATO allies due to the eruption of the Cyprus crisis.

The Soviet Union benefited from economic tools as well in the Khrushchev period to ameliorate its impaired political interaction with Turkey, Yugoslavia and Greece. Bilateral commercial ties were reinvigorated rapidly as the economies of the Soviet Union and these three Balkan states were quite complementary. They provided agricultural products and textiles to the Soviet Union in exchange of industrial goods and raw materials. Moscow also helped to install significant industrial investments in Turkey and Yugoslavia which enhanced its credibility among governing circles in these countries. Yet, the Soviet Union's politicization of its economic aid to Yugoslavia in the

wake of the Hungarian crisis hindered the further improvement of economic bonds with Belgrade for some time. It also generated a more reserved approach especially in Greece towards Soviet calls for more collaboration in the economic field.

The Soviet attempts to set up a nuclear-weapon-free zone in the Balkans which would encompass Turkey, Yugoslavia and Greece as well as its Balkan allies of Albania, Bulgaria and Romania came to naught within a short period of time. Although the offer appealed to Yugoslavia which had serious concerns with regard to rapid militarization of both the Eastern and the Western blocs, both Turkey and Greece declined it in no uncertain terms. Turkey was not interested in any disarmament or denuclearization plan which would not include the Soviet Union whereas Greece was uncomfortable with the preponderance of Bulgaria in conventional military power and therefore wanted to be part of the NATO's nuclear shield. All in all, Khrushchev's Balkan nuclear-weapon-free zone idea proved to be less successful compared to his diplomatic initiatives and economic cooperation suggestions in maintaining a better relationship with Turkey, Greece and Yugoslavia.

It was for sure that the Soviet Union made significant progress under the leadership of Khrushchev towards undoing the negative legacy of the Stalin period in its relations with Turkey, Greece and Yugoslavia. Yet, better political rapport and ascending economic ties with these countries fell short of making them loosening up their multi-faceted bonds with the West. Ankara and Athens and to a lesser extent Belgrade did not gravitate much towards Moscow regarding inter-bloc matters but they made good use of the rapprochement with Moscow to obtain more concessions from the Western alliance.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

The Foreign Policy Doctrine of the Holy See in the Cold War Europe: Ostpolitik of the Holy See

Doç. Dr. Boris Vukićević
University of Montenegro
Faculty of Political Science

The Cold War, unlike any other period in history of international relations, made all the subjects of international relations from all over the world involved into world affairs. One of the more specific actors of this period, dealing more in the background, but still remaining influential, and, arguably, in certain periods, instrumental, was the Holy See. The Holy See, the governing body of the Roman Catholic Church, as a subject of international law and international relations -thus specific among religious organizations- had its own evolution during the Cold War years, as the whole system evolved from confrontation and crises toward détente and coexistence, and then again toward final cooling of relations before the end of this era.

The Holy See early in the Cold War staunchly supported the West. Obviously, since it did not have its own army, and its political organization was *sui generis* (despite Stalin's famous question 'Pope - how many divisions has he got') it did not become a part of Western Bloc formally, but its leader, Pope Pius XII was an avid anti-communist and played an important role in preventing the communist victory in Italy in the election of 1948.

The Roman Catholic Church faced persecution in the new 'people's democracies' as they severed diplomatic relations with the

Holy See. Various traditionally Catholic countries, like Poland, Lithuania, Croatia and Hungary fell under atheistic regimes, diminishing the influence of the Church. Also, Pius XII turned up to be too rigid for modern international relations, and, after he died in 1963, five years after Stalin's death partially brought the tensions down - the new, different and reformist pope was elected. John XXIII, despite his advanced age and relatively short reign, together with his close associate, Agostino Casaroli, who would turn up to be the most important Vatican's diplomat of the second half of the 20th century, started implementation of the new doctrine of the Holy See's diplomacy. His encyclicals *Mater et Magistra* and *Pacem in Terris*, convocation of the Second Vatican Council and his active and open diplomacy (in less than five years he met three times more leaders than his predecessors in almost twenty years) marked the beginning of the new foreign policy. It would continue through the 1970s by his successor, Pope Paul VI, and it would be known as the Ostpolitik of the Holy See. Ostpolitik, the Holy See's political doctrine for dealing with the socialist East would include a series of events that would change significantly its position, and that would help - together with its namesake in Willy Brandt's West Germany, De Gaulle's independent foreign policy, Italy's opening to the East and Tito's non-alignment - easing of Cold War tensions and preparations of the Conference of Security and Cooperation in Europe in Helsinki (where the Holy See was an equal participant). These events include the visit of Khrushchev's daughter Rada Khrushcheva and son-in-law Alexei Adzhubey to Pope in 1963 and John XXIII's cordial exchange of greetings with Khrushchev, signing agreement with Hungary in 1964, establishment of full diplomatic relations with Yugoslavia in 1970, Yugoslav leader Josip Broz Tito's official visit to Vatican in 1971, and the Holy See's participation on the CSCE in 1975.

This paper analyzes the Ostpolitik of the Holy See, vis-à-vis other diplomatic doctrines of the era that helped easing of inter-bloc tensions; the personal role of leaders, regarding the case of different pontificates'

different attitude toward the Cold War issues; and also - the results of this doctrine's implementation and its evaluation. While the Ostpolitik faced criticism for its alleged minimal results and numerous concessions, it did achieve its most important goal, to preserve the life of the Roman Catholic Church behind the Iron Curtain –*salvare il salvabile*- while it also helped better positioning of the Holy See in the world affairs as truly neutral player and not a tool of the Western Bloc. This would be important for the Holy See's relations not only with the socialist countries, but also with the decolonized nations in the Non-Aligned Movement.

The paper also deals with the implementation of the Ostpolitik in the cases of particular socialist countries in Europe. It compares its development and results in relation to the Soviet Union and its satellites from the Eastern Bloc, including Hungary, Poland, Czechoslovakia, East Germany, Romania and Bulgaria. It particularly emphasizes the greatest success of the Holy See – its reestablishment of full diplomatic relations with the non-aligned Yugoslavia, while the isolated Albania stayed out of the Ostpolitik.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Château Vincennes Raporlarına Göre Osmanlı İmparatorluğu Sona Ererken Türkiye'de Bolşevik Faaliyetler ve İttihatçılara Yönelik Değerlendirmeler

Doç. Dr. Salih Tunç
Akdeniz Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Ekim 1917 Devrimi Bolşevik Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası oluşturur. Rusya'da Ekim 1917'de Bolşevik Devrimi'nin gerçekleştirildiği sırada Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık 3 yılı aşkın bir zamandan beri devam etmekte olan Büyük Harb'in giderek kötüleşen tahrip edici sonuçlarıyla karşı karşıya bulunmaktadır. Nitekim XX. Yüzyılın en büyük siyasal – toplumsal hareketlerinden biri olan 1917 Bolşevik Devrimi'nden yaklaşık 1 yıl sonra İmparatorluk, sonuçları ağır bir Mütareke'yi imzalamak zorunda kalacaktır.

İmparatorlukta, Mütareke ortamının ilerleyen günlerinde, siyasal, askeri gelişmeler ile giderek yaygınlaşan işgaller karşısında bir siyasal ayrışmanın ortaya çıkması kaçınılmaz görülmektedir. Dönemin siyasal iklimi iki yeni gelişmeyi öne çıkaracaktır: Bunlardan birisi, İmparatorluğun elde kalan son topraklarının korunmasını hedefleyen ve bu gaye doğrultusunda Batı ile diplomasi yoluyla uzlaşmayı esas alan bir Payitaht İstanbul kadrosu; diğeri ise işgal ve iltihaklara karşı bir millî program çerçevesinde İstiklâl Mücadelesi'ni yürütmeyi esas alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde temerküz eden bir İstiklâlcî kadrodur. Bilindiği üzere Rusya'da Ekim 1917 Devrimi'nden sonra, özellikle İmparatorluğun karşı karşıya geldiği 1919-1920 yıllarında

Bolşeviklik, hem İstanbul hem de Ankara çevrelerinde çok tartışılan bir cereyan olmuş, farklı siyasal kişi ya da gruplar çoklukla Bolşeviklik – İslamlık, hatta İslamî Bolşevizm gibi tartışmalara girmişlerdir. Bu tartışmalara ilişkin olarak Türkiye’de çok sayıda literatür olmakla birlikte dönemin Batılı gözlemcilerinin, gelişmeleri yakından takip ettikleri ve raporlarına kaydettikleri anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamıza kaynak olan raporlar bize Bolşeviklik meselesinin Türkiye’de 1919’dan itibaren pek revaçta olan bir gelişme olduğunu ve tartışmaların arka planında da İttihat ve Terakki’nin bulunduğuna işaret etmektedir. Nitekim Fransız askerî arşivlerinin toplandığı Chateau Vincennes raporlarının bir çoğu “İslamizm ile Bolşevizm hakkında spesiyal incelemeyi” içermekte ve Rus Bolşevizmi ile İslamcılık arasında bir yakınlık ya da aykırılık olup olmadığı, İslamın temel prensipleriyle Bolşevik rejimin esaslarının uyuşup uyuşmadığından hareketle, Türkiye’nin yakın gelecekte Bolşevik bir rejime yönelip yönelmeyeceği konularında fikirler yürütülmektedir. Türkiye’de Bolşevik cereyanının bu dönemde bu kadar revaçta olmasının arkasında İttihatçılar’ın bulunduğuna işaret edilen raporlarda, Jön Türk hareketi çeşitli yönleriyle değerlendirildikten sonra “İttihat ve Terakki yöneticileri ve onların Bolşevik eğilimleri” başlığı altında İttihatçılarla Bolşeviklerin zihniyet dünyalarındaki benzerlikler üzerinde durulmuştur. Esas itibarıyla başkent İstanbul’da, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Anadolu’da gelişen Millî Mücadele Hareketi’nin kimi muhalif çevrelerde Bolşevik hareketi olarak değerlendirilen yaklaşımların Fransız raporlarına da tesir ettiği görülmektedir. Özellikle Mütareke sonrasında Türkiye’de Bolşevik hareket ve girişimler, siyasal bir gerçeklik olmakla birlikte gözlem ve değerlendirmelerin, daha çok bir Bolşevik tehdit ve tehlike unsuru olduğu zaviyesinden yapıldığı ve bu bakış açısıyla da İttihatçılar’ı eleştirme zemininin oluşturulduğu açıktır. Bu bakımdan raporların hazırlanmasında Millî Mücadele Hareketi’ne muhalif bir duruşları olan ya da bu hareketi sadece İttihatçılık ve Bolşeviklik hareketiymiş gibi düşünüp eyleyen çevrelerin görüşleri raporlara yansıtılmış bulunuyor. O

açından, İttihatçıların önemli bir kesiminin Bolşeviklikle bir ilgileri olmadığı halde hazırlanan raporlar bir bakıma zamanın ruhunu yansıtmaktadır. Şu halde Mondros Mütarekesi’nden sonraki gelişmeler bakımından Türkiye’deki Bolşevik hareket ve girişimlerin farklı yönleriyle değerlendirildiği raporlardaki yaklaşım genel olarak Bolşevik karşıtı bir tutumu açık olarak göstermektedir. Raporlardan hareketle “Bolşevik tehlike ve tehdit” Millî Mücadele’nin hareket noktası olan Ankara’da ve dolayısıyla Anadolu’da da bir hayli etkin ve etkili olmuş vaziyettedir. Anadolu’da Bolşevik hareketin en önemli unsurlarının bazı basın organları ile kendisini Bolşevizme adanmış ve aynı zamanda Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ne yakın olan ya da ilişkisi olan kişi veya çevreler olduğu düşünülmektedir. Bu itibarla “Kemalistlerin bir kısmı ya Bolşevik ya da Bolşeviklerle yakın temas halinde bulunmaktadır”. Bu bağlamda Bolşevikler’in de Ankara Hükümeti’ne olan özel ilgileri, Millî Mücadele Hareketi’ni sempatiyle değerlendirme yönündeki yaklaşımları ve Türkler’in emperyalizme karşı sürdürdükleri mücadeleyi desteklemeleri Türkiye’deki Bolşevik eğilimlerin doğal bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu durum aynı zamanda, Batılı Büyük güçler tarafından parçalanmanın eşiğine gelmiş ve savaş yıllarında mutabakata varılmış nüfuz alanlarına ilişkin hedeflere önemli bir engel oluşturması ihtimali raporlarda dikkati çeken önemli endişe kaynaklarıdır.

Türk İstiklâl Harbi literatüründe Mütareke Dönemi adıyla tanımladığımız dönemde payitaht İstanbul başta olmak üzere Türkiye’deki Bolşevik hareket ve girişimler konusunda hazırlanmış bulunan raporların birçoğu Türkiye’den ulaştırılan notlara dayanmaktadır. Türkiye’den ulaştırılan bilgi ve raporların önemli bir çoğunluğunun İstanbul’daki Yüksek Komiserlik vasıtasıyla, bir kısmının da çok yönlü faaliyet gösteren cemiyetlerde görevli şahsiyetler tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Sonuç itibarıyla Türkiye’de Bolşevik propaganda ve faaliyetler konusunda bir hayli çalışma olmakla birlikte biz bu çalışmada İmparatorluk sona ererken Türkiye’de Bolşevik meselesine ilişkin yaklaşımların yanı sıra İttihatçılara yönelik “dışarıdan bir bakışı” yansıtmaya çalışacağız. Bu bağlamda Germanik Bolşevikler’in İstanbul’daki faaliyetleri ile Millî Mücadele Hareketi’nin yönüne ilişkin değerlendirmelere de bu çalışmada yer vermeye çalışılacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Bolşevik İhtilalinin Ardından Osmanlı Devleti ve Osmanlı Aydınlarının Rusya'daki Yeni Rejime Bakışı

Doç. Dr. Nejla Günay
Gazi Üniversitesi
Eğitim Fakültesi

Rusya'da, halkın rejime karşı başlattığı hareket XIX. yüzyıl sonlarında başlamıştı. 1878 yılında Rusya'nın Berlin Antlaşması'nda elde ettiklerinin çokluğu İngiltere'yi rahatsız etmişti. Çünkü İngiltere, Balkan devletlerinin bağımsızlık hareketlerinde Rusya'nın oynadığı rolü göz önüne alarak bu devletin Anadolu ve Asya'da etkin olmasından çekindi. Rusya'yı Anadolu ve Kafkasya'da meşgul etmek için Ermenileri kışkırttı. Uzak Doğu'da Japonya'yı Rusya'ya karşı girişebileceği bir savaş için teşvik edip destekledi. Rusya'nın 1890'dan itibaren Ermeni tebaası ile ilişkileri bozuldu. XX. yüzyılın başında Kafkasya'da Ermeni-Azerbaycan Türkleri ve Gürcüler arasında çok ciddi çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalarda sosyalizmi savunan işçi sınıfının çok büyük etkisi oldu. Rusya, 1905 yılında da Japonya karşısında giriştiği savaşı kaybetti. Bütün bunlar sonucunda Rus Çarı bazı yetkilerinden vazgeçip parlamentoyu açmak zorunda kaldı. Rusya'nın kendisi için bir tehdit olmaktan çıktığını gören İngiltere, bundan sonra Almanya'ya karşı Rusya ve Fransa'yı da yanına alıp İtilaf Devletlerini oluşturdu.

Birinci Dünya Savaşı esnasında savaşın getirdiği ağır yük Rusya'nın iç işlerindeki karışıklıkları artırdı. Siyasi görüş ayrılıkları baş gösteren ekonomik sıkıntılarla daha da belirginleşti ve başlangıçta halk hareketleri şeklinde gelişen olaylar, Bolşeviklerle Menşeviklerin birlikte hareket ettiği büyük bir ihtilale dönüştü. Mart 1917'de başlayan

karışıklıklar, Rus Çarı II. Nicholas'ın tahtından feragat etmesine 25 Ekim 1917'de Petrograd Garnizonunun Bolşeviklere katılıp aynı gece toplanan II. Sovyet Kongresi'nde Bolşevik Programı'nın onaylanmasına kadar sürdü.

Osmanlı aydınları, Rusya'da olup bitenleri imkânları ölçüsünde takip etmekteydi. Yerinden haber alma açısından sıkıntıları olan Osmanlı matbuatı birçok konuda olduğu gibi bu konuda da Avrupa matbuatını haber kaynağı olarak kullanmaktaydı. Bu da hâliyle bölgeden sağlıklı haberler alınamamasına yol açıyor ve birçok haber metni Osmanlı aydınlarının bu konuyla ilgili kafa karışıklığını gözler önüne seriyordu. Osmanlı hükümetinin ihtilali dış temsilciliklerinden gelen bilgiler doğrultusunda araştırdığı görülmektedir. Osmanlı basınında yer alan haberler ve yorumlarda da barış beklentilerinin iyice arttığı görülmektedir. Osmanlı kamuoyu en çok barış konusuyla ilgilenmekle beraber neler olabileceği konusunda çeşitli fikirler de tartışmaya açılmıştı. Bolşevikler karşı devrim tehlikesini atlattıktan sonra barış görüşmeleriyle ilgili hazırlıklara başladılar. Osmanlı Devletini ilgilendiren diğer bir gelişme ise Bolşeviklerin Rus Çarlığı'nın yaptığı gizli anlaşmaları açıklamaya başlamasıydı. Bolşeviklerin barış teklifi ve İtilaf Devletlerinin Osmanlı'ya gerçekte nasıl baktıklarını gösteren belgeleri ortaya dökmeleri Osmanlı kamuoyunda Bolşevik ihtilalinin desteklenip Bolşeviklere karşı bir sempati duyulmasını beraberinde getirdi. Ancak birçok Osmanlı aydınının sosyalizme karşı temkinli davrandığını hatırd tutmak gerekir.

Osmanlı Devleti'nin iç yazışmalarına yansdığına göre Rusya adına görüşmeleri yürüten Leon Trotskiy, "*Rusya açısından savaş bitmiştir.*" diyerek savaşa devam etmeyeceklerini, bütün cephelerdeki ordularını terhis ettiklerini bildirmiş ancak bir barışa yanaşmayacaklarının da sinyalini vermişti. Bunun üzerine müttefik devletler Rus arazisi üzerinde ilerlemeye başladı. Osmanlı Devleti açısından bu karışıklık daha da özel bir anlam taşımaktaydı. Çünkü Sovyetler, Doğu Anadolu'da Ermenileri

silahlandırıp barışı ağırdan almaya gayret etmeye başlayınca Enver Paşa, Talat Paşa'nın tavsiyesini dikkate alarak III. Ordu Komutanı Vehip Paşaya, Erzincan istikametinde ilerleme emri verdi. Bunun üzerine 12 Şubat 1918'de askerî harekâta başlandı ve işgal altındaki Türk topraklarının çok büyük kısmı kurtarıldı. Akabinde Bolşeviklerle 27 Şubat'ta müzakereler yeniden başladı ve nihayet 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması'yla Almanya ve müttefikleri ile Rusya arasındaki savaş sona erdi.

1856 Paris Antlaşması'ndan sonra Rusya'ya karşı ilk defa galip gelinmesi, hem idarecilerde hem de kamuoyunda sevinçle karşılandı ve ülke genelinde olumlu bir psikolojik hava yarattı. 5 Mart 1918 tarihli Vakit gazetesi, Brest-Litovsk barışını Osmanlılar açısından çok güzel özetleyen şu başlığı atmıştı: "Sulhün Şehitlerimize ve Gazilerimize üç Mükafatı: Kars, Batum, Ardahan".

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda en büyük düşmanlarından biri Çarlık Rusya'sıydı. Dolayısıyla Rusya'da meydana gelen bu rejim değişikliği Osmanlı Devleti'nin cephedeki düşmanlarından birini azaltsa da beraberinde bazı yeni problemler getirdi.

Osmanlı devlet adamlarının; Rusya'daki iç karışıklıklar ve Rusya'daki devrimin bütün Avrupa'ya yayılma ihtimalinden dolayı endişe ettikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan Rusya Marksizmi uygulayacak ve sosyalist bir toplum oluşturacaktı. Öncelikle bunun sonuçlarının nasıl olacağı merakla takip edilmekteydi. İkinci olarak Rusya savaştan çekilmişti ama hem iç savaştan hem de yabancı müdahalelerinden yakasını kurtaramayacaktı. Yıllarca sürecek iç savaş, idamlar ve salgın hastalıklardan kaynaklanan kayıplar da eklendiğinde milyonlarca Rus'un hayatına mal olabilirdi. Osmanlı Devleti de Rusya'da olup bitenleri merak ve kaygıyla izledi. Rusya'daki gelişmeler hiç şüphesiz orada yaşayan Müslümanları da etkilemekte ve bu yönüyle

Osmanlı halifesini de ilgilendirmekteydi. Bolşeviklerin Müslümanlara yönelik saldırıları ve Müslümanların maruz kaldığı mezalim gazete haberlerine konu oluyordu. Bu da bazı aydınların bu konuda neler yapılması gerektiği yönünde görüşlerini paylaşmasına yol açtı.

1918 yılı sonlarında Beyaz Ordu, Bolşeviklere karşı ortaya çıktığında bu ordunun iâşesinin Çarlık ordusu tarafından işgal edilen bazı Osmanlı topraklarından temin edilmesi yoluna gidildiği, Osmanlı yöneticileri bu duruma itiraz etseler bile İngilizlerin bu konuda bazı girişimlerde bulunarak Beyaz Orduya destek oldukları görülmektedir. İtilaf Devletlerinin bütün çabalarına rağmen Rus Gönüllü Ordusu başarılı olamadı ve Komutan Denikin Nisan 1920’de Rusya’yı terk etti.

Rusya’daki karışıklıklar, Rus toplumunun bir kısmının yeni arayışlara girmesine sebep oldu. Kitlesele göç hareketleri başladı. Bu göçlerin istikametlerinden biri de Osmanlı topraklarıydı. Bu, Osmanlı Devleti’nin çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmasına sebep oldu. Göçmenlerin yanlarında getirdikleri Rus rublelerini piyasaya sürmeleri, salgın hastalık riskinin artması, mülteciler için bazı ülkelerde toplanan yardımların gümrüksüz olarak geçişine izin verilmesi konusundaki istekler ve Osmanlı tabiiyetine geçme talepleri, bazı Rus askerlerinin Doğu sınırından Osmanlı’ya sığınması, Rusya’ya kaçırılan asâr-ı atika, Osmanlı-Rus sınırında karşılaşılan bazı olaylar ve sığınanların muhasım devlet tebaasından sayılıp sayılmayacağı Osmanlı hükümetini meşgul eden başlıca konular arasındaydı. Osmanlı yöneticileri, karşı karşıya kaldığı bu problemlere çeşitli çözümler getirirse de İstanbul işgal altında olduğu için bunları uygulamakta zorlandı. Özellikle bazı bölgelerde salgın hastalık görülmesi üzerine sorunun büyümeden çözümlenmesi için Fransız işgal güçleriyle temas kurulup Uluslararası Hıfzıssıhha Heyeti’nin mültecilerin iskân edildiği bölgelerde çalışmalar yapması talep etti. Osmanlı hükümeti, 17 Şubat 1919 tarihinde Rus paralarını tedavülden kaldırma kararı aldı ve işgalci devletlerin Rus rublesinin

Osmanlı topraklarına girişine katiyen izin vermemeleri hususunda 14 Nisan 1920 tarihinde yeni bir karar aldı.

Osmanlı hükümeti, 1920 yılı başlarında, savaş sırasında Rus işgaline uğrayan şehirlerden Prof. Uspenski marifetiyle Rusya'ya kaçırılan tarihi eserlerin Türkiye'ye iade edilmesi için çalışma başlattı. Ancak Rusya'da istikrarlı bir hükümet bulunmadığı ve Bolşeviklerle imzalanan barış anlaşması henüz tasdik edilmediği için uygun zamanın beklenmesi kararlaştırıldı. Öte yandan Rus mültecilerinden bazılarının diploması olmadığı hâlde doktorluk yaptıkları belirlenerek bunlara karşı önlemler alındı.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet Bürokratlarının Yazışmalarında Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye (1918-1922)

Yrd. Doç. Dr. Telli Korkmaz
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Dünya tarihinde coğrafi olarak en çok yayılmış iki ideolojiden biri kapitalizm diğeri ise sosyalizmdir. Özel mülkiyete ve sömürgeye dayalı liberal bir sistemi öngören kapitalizm 1789 Fransız İhtilalı'nı, kolektif mülkiyeti, ekonomik eşitliği ve toplumu öne çıkaran sosyalizm ise 1917 Bolşevik İhtilalı'nı doğurmuştur. Kapitalizm 1914 yılında Avrupa'yı "dünyayı paylaşım savaşı" denilebilecek I. Dünya Savaşı'na sürüklemiştir.

Osmanlı ve Rusya imparatorlukları I. Dünya Savaşı sonrasında, kendi dönemlerini tamamlamış ve yerlerini yeni devletlere bırakmışlardır. Ekim 1917 Bolşevik İhtilali sonucu Rusya İmparatorluğu'nu ayakta tutan Çar rejimi devrilmiş, Vladimir İliç Lenin yeni Rusya Devleti'ni Sovyet idari şekli ile yönetmeye başlamıştır. Sovyet yönetimi ilk iş olarak imtiyazsız ve tazminatsız savaştan çekilme kararı alarak bunu muharip devletlere bildirmişlerdir. Ardından kendilerine yakın buldukları devletlerle anlaşma yoluna gitmişlerdir. İktidara gelmeden önce Bolşeviklerin desteği ile çeşitli bölgelerde kurulan yerel Komünist Parti teşkilatları, Moskova'da Bolşevikler hâkimiyete geldikten sonra Sovyet Merkezinin bir şubesine dönüştürülmüştür. Bu bölgelerden Merkezi Komiteye ve Dış İşlerine sürekli telgraflar, mektuplar, şifreli bilgi ve haberler gönderilmekteydi.

Haberleşmeler posta, istihbarat ve polis teşkilatları gibi kurumlar aracılığıyla yapılmaktaydı. Bu yazışmalar arasındaki Ankara Hükümeti'nin Sovyetlerden yardım istemesi üzerine Sovyet yöneticilerinin fikir alış verişinde buldukları mektup ve telgraflar oldukça ilgi çekicidir.

Konuya açıklık getirmek için, Anadolu'da ülkeye saldıran yabancılara karşı başlayan Milli Mücadele hareketinin esas amacının her hangi bir siyasi görüşten ziyade, ülkeyi kurtarmak olduğunu belirtmemiz gerekir. Milli Mücadeleye önderlik eden Ankara Hükümeti ile Sovyet Hükümeti yabancılara ve emperyalistlere karşı ortak mücadele konusunda birleşiyorlardı. Fakat bu hükümetler arasındaki ilişki tamamen farklı amaçlarla kurulmuştur. Türkiye iyi komşuluk, işbirliği yapmak ve silah yardımı alarak ortak düşmanları olan Batı emperyalizmine karşı mücadele etmek istiyordu. Sovyet Hükümeti ise Türkiye'deki Milli Mücadele hareketini Batı emperyalizmine karşı duran bir unsur olarak görüyor, aynı zamanda bu hareketi Müslüman halkların bir uyanışı olarak kabul ediyordu.

Milli Mücadelenin önderi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün hiçbir zaman komünist ve faşist rejimlere itibar etmediği çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün önderlik ettiği mücadelede yönetim, devlet, sınır kavramı, kültür, eğitim vs. bütün alanlarda kendisinin “... *komünizm hudut tanımaz. Halbuki biz bir milli hudut kabul ediyoruz.*” sözlerinden de anlaşılacağı üzere millilik temel amaç olmuştur. Hatta Lenin, 1922-1923 yıllarında Sovyet Rusya'nın Ankara'daki büyükelçisi Semyon İvanoviç Aralov da anılarında yer verdiği gibi Mustafa Kemal Atatürk'ü, sosyalist olmamasına karşılık iyi bir teşkilatçı, kabiliyetli bir lider, ilerici ve akıllı bir devlet adamı Olarak tasvir etmiştir. Yazışmalardan anlaşıldığı üzere, Sovyet bürokratları Milli Mücadele önderini karakterize edebilecek kadar tanıdıkları gibi ülkenin siyasi, sosyal, ekonomik yapısı ve hatta gelecekte bu ortamda kurulacak siyasi rejimi tahmin edecek bilgiye dahi sahiptiler. Sovyet Rusya

Hükümeti'nin Dış İşleri Komiseri Çiçerin 1920 yılında Lenin'e yazdığı mektupta Türkiye'yi bu açıdan değerlendirmektedir:

“...Türk Milli Merkezi ile yakınlaşma bizim Doğu'daki siyasetimizi güçlendirebilir. Milli Merkez henüz partilere bölünmemiştir ve iç siyaset programı hazırlanmamıştır. Herhalde Cumhuriyet rejimi olacak. Onlar, Türk halkının köylülerden ve küçük burjuvaziden oluştuğunu izah ettiler. Onlara zulmedenler bürokrasi, yüksek tabakalı paşalar ve spekülâtörler olmuştur. Sermaye Batıya mahsustur, burjuvaziyi büyük oranda Ermeniler ve Yunanlılar teşkil ediyor. Küçük Asya'da büyük toprak sahipliği (Tımar Sistemi) II. Mahmut tarafından kaldırılmıştır. O zamandan itibaren büyük toprakların şahıslar tarafından idare edilmesi kısmen iyileştirilmiştir. Lakin bu mülk sahipleri de büyük ihtimalle kovulacaklar. Komünizm için ortam yoktur, Bolşevizm ise çok yaygındır, Batı sermayesine, yerli zalimlere karşı muazzam bir nefret var.

...Orada Sovyet Cumhuriyeti kurulabilir, ama bu bizim Sovyet Cumhuriyetimiz gibi olmayacak... Ben böyle yarım Sovyetleşmeden hiç bir fayda beklemiyorum, bu yalnız akılları bulandıracak”.

Yazışmalarda Kemalist harekete yardım edilmesinin politik açıdan zorunluluğunun dönemin çeşitli Sovyet yöneticileri tarafından dile getirildiği saptanmıştır. Sovyet Dış İşleri Halk Komiseri Çiçerin 27 Eylül 1920 tarihinde Lenin'e yazdığı mektupta, “... Batı radyosunun verdiği malumata göre askeri malzemenin yetersizliği nedeniyle Kemalistlerin durumu kötüdür. Kemalistlerin mahvolması Antanta'nın desteklediği Müslüman fanatizminin zaferiyle sonuçlanacak. Hem de bize karşı kutsal yürüyüş yapmayı yaygınlaştırmak maksadıyla Sultan'ın Küçük Asya'da yeniden ortaya çıkması da mümkündür. Bu ise geniş şekilde inkılâp karşıtı Müslüman harekâtının başlanmasına, Bakü'nün, hatta Türkistan'ın kaybedilmesine, hatta daha sonralar Doğu bölgelerimizde ciddi tehlikeye kadar gider. Bu nedenle Kemalistlerin bundan sonra da var olmaları bizim için hayati bir meseledir. Her şeyden önce bu onlara silah gönderilmesi gerektiğini gösteriyor diyerek, Türkiye'ye yardım meselesi konusundaki kendi düşüncelerini sosyalist lidere açıklamaktadır.

Mustafa Kemal ne ağır Milli Mücadele yıllarında, ne de daha sonraki yıllarda Türk dünyasında birliğin sağlanması konusunda izlediği

siyasetten hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Ancak bunun yanında Sovyet Rusya Orta Asya Türkleri arasında ortaya çıkan Türkçülük hareketinden duyduğu endişe kadar Kemalizmin de bu coğrafyalarda yayılmasından endişe duymuştur. Belgeler arasında Tiflis'teki Basın Bürosu Başkanı Yerofyev'in Dış İşleri Halk Komiseri Çiçerin'e ve bütün siyasi büro yoldaşlarına Aralık 1920 tarihinde gönderdiği mektupta bu endişe açık bir şekilde ifade edilmektedir: “...31 Aralık tarihli gazete, her iki tarafın – Moskova ve Ankara bir birlerinin niyetlerini çok güzel bildiklerini, onları geçici menfaatlerin birleştirdiğini düşünüyor. Kemal'in düşünceleri sadece Türkiye ile sınırlı değildir. Azerbaycan, Dağıstan ve Kuzey Kafkasya bölgeleri de onun düşüncelerinin kapsamı alanındadır. Başka bir ifadeyle, bu bölgelerde kısa sürede Kemalizm'le Bolşevizm'in mücadelesi alevlenecektir. Mustafa Kemal açık bir şekilde Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan Müslümanların hamisi rolünü oynamaya başlıyor. Yapılacak Rus-Ermeni-Türk Konferansı genel mücadele meydanına çevrilecek.”

İfadelerden de anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk dünyasına dönük izlediği birlik siyaseti Rus ajanları tarafından fark edilmiş ve hemen Sovyet yönetimi Türkiye ile yapılacak anlaşmalar öncesinde konu ile ilgili bilgilendirilmiştir.

İhtilaller sonucu kurulan Sovyet Hükümeti ile Türkiye Hükümeti imparatorluk zamanında olduğu gibi düşman münasebetler sergilememiş olsalar da, amaç, anlayış ve ideolojik bakımdan özünde tamamen farklı olmuşlardır. Bölgenin jeostratejik yapısı ve tarihi sürecin şartları bu iki hükümeti bir birine yaklaştırmış ve stratejik müttefik yapmıştır. Yeni Hükümetlerin liderleri de amaç, anlayış ve inanç bakımından farklı düşüncelere, özelliklere sahip olmuşlardır. Yapılan araştırma sonucu her iki liderin bir birini iyi tanıdığı ve ona göre siyaset geliştirdiği görülmüştür. Bolşevizme yakın durmak ama ülkeye sokmamak siyaseti izleyen Mustafa Kemal “Politikamız bir daha bu iki milleti karşı karşıya getirmemektir” diyerek iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerinin gelecekte de devam ettirilmesini tavsiye etmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

İki Savaş Arası Dönemde Avrupa Bütünleşmesine Yönelik Projeler ve Sovyetler Birliği Etkeni

Arş. Gör. Dr. Ersin Embel
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Avrupa bütünleşmesi, genellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da ortaya çıkan koşulların bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Buna göre, kıtanın savaş nedeniyle uğradığı ekonomik ve toplumsal yıkımın kısa zamanda onarılması, Almanya'nın Fransa'yı endişelendirmeyecek biçimde yeniden sisteme dahil edilmesi ve bir tehdit unsuru olarak görülen Sovyet rejimine karşı Avrupa sisteminin korunması olarak özetlenebilecek gereksinimler, söz konusu bütünleşme sürecinin temel gerekçelerini teşkil etmiştir. Savaştan zayıflayarak çıkan Avrupa'da, Kızıl Ordu'nun girmediği ülkelerin kendilerini korumak amacıyla bir araya gelmeye ihtiyaç duydukları ve ABD'nin Soğuk Savaş stratejisi çerçevesinde verdiği güçlü ekonomik, siyasi ve askeri destek sayesinde de kapsamlı bir bütünleşme sürecinin başladığı ifade edilmektedir. Bu şekilde düşününce, Sovyetler Birliği'nin coğrafi anlamdaki genişlemesi gerçeği dışında olmak üzere, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki koşulların 1945 sonrasıyla önemli ölçüde benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Bu çalışmada, söz konusu koşullardan biri olan Sovyetler Birliği'nden duyulan endişenin ve algılanan tehdidin Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'daki bütünleşme girişimlerini nasıl etkilediği incelenecektir.

Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki devletler ve halklar bakımından yarattığı muazzam yıkımın yanı sıra bu dönemde kıtadaki

geleneksel çizgideki siyasi elitleri rahatsız eden en önemli gelişme Bolşevik Devrimi olmuştur. Zira savaş nedeniyle Avrupa'daki devletlerin askeri açıdan olduğu kadar ekonomik ve toplumsal açıdan da son derece zayıflamış olmaları, düzen karşıtı bir ideoloji olan komünizmin Rusya'da iktidarı ele geçirmesiyle birlikte daha da tehlikeli bir durum olarak addedilmiştir. Nitekim Rusya'yı takiben, savaşın ardından 1920'lerin başlarına kadar olan kısa süre içinde, başarısız olsalar bile Almanya ve Macaristan gibi Avrupa ülkelerinde de devrimci kalkışmaların görülmesine ek olarak, hemen her ülkede, Sovyetler Birliği'ne bağlı ve sıkı bir örgütsel yapıya sahip komünist partilerin kurulması kıtadaki düzenin nasıl korunabileceğine dair büyük bir endişeye yol açmıştır. Bütün bir Avrupa sistemine yönelik radikal bir tehdit olarak görülen bu gelişme, daha önceki yıllarda gündeme getirilmiş olsa bile ütöpik ve yersiz bulunan radikal nitelikteki bütünleşme fikrinin bir çözüm önerisi biçiminde yeniden gündeme gelmesine ve taraftar toplamasına gerekçe teşkil etmiştir. Söz konusu bütünleşme önerisi, 1925 Locarno Antlaşmaları ile başlayıp 29 Bunalımı'nın etkilerinin hissedildiği 1930'a kadar devam eden ve Avrupa devletleri arasında barışçıl bir düzen kurulabileceğine ilişkin görece iyimserliğin hakim olduğu yıllarda sunulmuştur.

Bu dönemde Avrupa bütünleşmesi projesiyle ilgili olarak kamuoyuna sunulan ve düşünsel olarak birbirini izleyen başlıca iki girişim bulunmaktadır. Bunlardan ilki Richard von Coudenhove-Kalergi tarafından başlatılan Pan-Avrupa adlı girişim iken diğeri de Aristide Briand'ın Milletler Cemiyeti (MC) bünyesinde resmi bir girişim olarak sunduğu öneridir. Çalışmada, söz konusu öneriler ve bu önerileri gündeme getiren isimler, özellikle Sovyetler Birliği ve Bolşevizm hakkındaki tutumları çerçevesinde daha yakından ele alınacaktır.

Kalergi, 1923'te yazdığı *Pan-Europa* adlı kitapta 20. yüzyıldaki Avrupa bütünleşmesi fikrinin adeta temelini oluşturmuş ve bu fikri hayata geçirmek üzere 1926'da Uluslararası Pan-Avrupa Hareketi'ni

kurmuştur. Bu nedenle Avrupa bütünleşmesinin kurucularından biri sayılmaktadır. Pan-Avrupa projesinin temel motivasyonu, ekonomik yıkımın ve Avrupa'da yeni bir savaşın önlenmesinin yanı sıra, dağılık Avrupa devletlerini bir araya getirerek "Rus tehdidine" karşı koyabilmelerini sağlamak olmuştur. Pan-Avrupa projesinin kozmopolit ve Sovyet ("Rus") karşıtı niteliği büyük ölçüde Kalergi'nin Avusturya-Macaristan kökenli olmasından kaynaklanmaktadır. Kalergi'nin bu girişiminin anti-Sovyetik niteliğini ve bu çerçevede gördüğü ilgiyi ifade edebilecek en önemli gelişme, Baron Rothschild'in Kalergi'ye destek vererek, kendisini Almanya ve ABD'deki bankerlerle tanıştırmasıdır. Bu şekilde finansman kaynağı edinen Kalergi, geniş bir propaganda faaliyeti yürütebilmiş, kitabı bir çok dile çevrilerek tanınır hale gelmiştir.

Kalergi'nin kurduğu Uluslararası Pan-Avrupa Hareketi, bu koşullarda içlerinde devlet insanlarının da yer aldığı elit kesimlerden giderek daha fazla teveccüh görmeye başlamıştır. 1926'da Almanya Dışişleri Bakanı Stressemann ile birlikte Nobel Barış Ödülünü almış olan ve siyasi etkisi ve prestiji zirvesinde bulunan Fransız Dışişleri Bakanı Briand da Kalergi'ye destek verenler arasında yer almış ve 1927'de Pan-Avrupa Hareketi Onursal Başkanı seçilmiştir. Briand, Eylül 1929'da, MC'deki konuşmasında, Pan-Avrupa hareketi esinli Avrupa bütünleşmesine ilişkin önerisini, MC'nin talebi üzerine bir memorandum (*Bir Avrupa Federal Birliği Rejiminin Organizasyonu Hakkında Memorandum*) biçiminde Mayıs 1930'da sundu. Projede, MC üyesi 27 Avrupa ülkesinin katılacağı bir örgüt öngörmekte olup, liberal ekonomi temelinde bir bütünleşme öngörülmüş, bunun da Avrupa barışına siyasi, ekonomik ve toplumsal yönden gelebilecek tehlikeleri bertaraf edeceğini kabul edilmiştir. Özellikle çalışma yaşamındaki sorunların Avrupa için temel bir siyasi istikrarsızlık kaynağı olarak değerlendirilmesi, işçi hareketlerinden ve sosyal patlamalardan dolayı büyük endişe beslendiğini göstermektedir. Hem sadece MC üyeleri için önerilmiş olması hem de güçlü liberal söylemi nedeniyle proje, Sovyetler Birliği'ne

Avrupa siyasetinde yer vermediği, dahası Avrupa'nın Bolşevikleşmesi tehlikesine karşı bir önlem olarak önerildiği izlenimini yaratmaktadır.

Sonuç olarak, gerek anılan iki ismin siyasi görüşlerinden gerekse önerdikleri projelerindeki esaslardan Avrupa bütünleşmesi için Sovyet faktörünün negatif anlamda olmak üzere çok önemli bir motivasyon sağladığı anlaşılmaktadır. 1945'teki Sovyet korkusunun bir benzerinin 1918'de de geçerli olduğu ve bu korkunun bazı örgütlenme çabalarına kaynaklık ettiği kabul edildiğinde ise Avrupa bütünleşmesine ilişkin girişimler kadar aslında Soğuk Savaş'ın da 1945 sonrasında değil, 1917 Bolşevik Devrimi ile başladığı tezi güçlenmektedir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyetler Birliği Doç Politikasında Avrupa Bütünleşmesi: 1950'li ve 1960'lı Yıllar

Yrd. Doç. Dr. İlhan Aras

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Avrupa bütünleşmesi 1950'li yıllarda ilk aşamalarındayken, küresel siyasette de iki kutuplu dünya düzeninin temelleri atılıyordu. Bu nedenle Avrupa bütünleşme sürecini, bir yanda Batı bloğunun diğer yanda Doğu bloğunun olduğu, bu iki bloğun da sürekli olarak silahlanma ve etki alanını artırma mücadelesiyle hareket ettiği Soğuk Savaş atmosferinden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Avrupa bütünleşme literatürü incelendiğinde, Soğuk Savaş'ın ilk yılları çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin Avrupa bütünleşmesine bakışıyla ilgili çalışmaların eksik olduğu görülmektedir. Halbuki, 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile bütünleşmesine başlayan Avrupa, bir yanda Amerika Birleşik Devletleri (ABD) diğer yanda Sovyetler Birliği'nin olduğu iki kutuplu bir dünyada bütünleşme girişimine başlamıştır. Marshall yardımlarıyla Batı Avrupa'nın kalkınması için önemli bir itici güç olan ABD, Avrupa bütünleşmesi tarihinde daha baskın bir rol üstlendiğinden akademik ilgi bu alana kaymıştır. Buna karşın, Sovyetler Birliği'nin Avrupa bütünleşmesine bakışı karşıtlık üzerinden şekillendiğinden bu konudaki ilgi ve çalışmalar eksik/sınırlı kalmıştır.

ABD ve SSCB'nin rekabetiyle şekillenen Soğuk Savaş döneminde iki blok da Avrupa'ya özel bir önem vermiştir. ABD, Marshall

yardımlarıyla kalkınmasına destek olduğu Batı Avrupa’da egemen olurken, SSCB de Doğu Avrupa üzerinde bir nüfuz alanı oluşturmuştur. Böylece, Soğuk Savaş’ın başlangıç yıllarında şekillenen Avrupa bütünleşme süreci iki bloktan farklı tepkiler almıştır. ABD, Avrupa bütünleşme sürecini desteklemiş, Sovyetler Birliği ise bütünleşme sürecine karşı olmuştur. Bu nedenle, Sovyetler Birliği için Avrupa bütünleşme süreci, tehdit ve kısa süreli bir girişim olarak görülmüştür. Ayrıca Sovyetler Birliği’nin yaklaşımına göre, Batı Avrupa’nın bütünleşmesi ve güçlenmesi kendisine tehdit oluşturacaktır. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üye devletlerini kapitalist ülkeler olarak gören Sovyetler Birliği, AET’yi kapitalist bir blok olarak görme yaklaşımını benimsemiş ve sürdürmüştür.

“Tehdit” kelimesi, Sovyetler Birliği-AET ilişkilerinin incelenmesindeki önemli kavramlardan biri olarak görülebilir. Avrupa bütünleşmesine destek veren ABD “kazanmak” penceresinden AET’ye bakarken, Sovyetler Birliği de “tehdit” algılaması penceresinden AET’ye yaklaşmıştır. Ayrıca ABD’nin Sovyet “tehdidine” karşı AET’ye destek vermesi ve AET’nin bütünleşme sürecindeki itici faktörlerden birinin Sovyet “tehdidi” olması bu çerçevede değerlendirilebilir.

9 Mayıs 1950’de Schuman Deklarasyonu ilan edildiğinde, Sovyetlerin buna tepkisi Avrupa bütünleşmesinin ABD destekli bir girişim olarak görme şeklinde olmuştur. Hatta, Deklarasyonla birlikte kurulacak olan Toplulukları, Almanya’yı yeniden silahlandıracağından ve NATO’nun ekonomik ayağı olacağından dolayı tehlike olarak gördüğünü ifade etmiştir. İlave olarak, Sovyetlerin ideolojik/teorik temelleri kapitalistler arasında kurulacak olan Birliğin uzun süreli olmayacağı ve kapitalistlerin birbirleriyle çatışmalarını önleyemeyeceği şeklinde olduğundan bütünleşmenin geçici olduğunu varsaymıştır. Buna göre, bütünleşme süreci ilerledikçe, kapitalist ülkeler arasındaki çatışmalarda giderek artacak ve nihayetinde geçici olan bütünleşme süreci sona erecektir.

1950'lerin sonlarına doğru, AET'yi daha yakın anlamak isteyen Sovyetler Birliği'nde, Sovyet Bilimler Akademisi Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Batı Avrupa bütünleşmesine ilişkin çalışmalar yapmakla görevlendirilmiş ve kapitalistler arasında mümkün olmadığı varsayılan başarılı bütünleşmeyi izah etmekle görevlendirilmiştir. Enstitü ayrıca Temmuz 1957'de "Ortak Pazar ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'na ilişkin 17 tezini yayınlamıştır. Bu tezler, AET'ye dair olumsuz ifadeleri içermektedir. Ağustos 1962'de ise, SSCB Bilimler Akademisi tarafından AET'ye ilişkin 32 tez yayınlanmış, AET'ye yönelik karşıtlık daha net bir şekilde görülmüştür.

1960'lı yıllarda Kruşçev dönemiyle birlikte AET'ye yönelik bakışta değişimler görülsede eski tutumdan da tam olarak vazgeçilmemiştir. Avrupa bütünleşmesinin güçlenmesini ve daha fazla üyeye sahip olmasını mümkün olduğunca engellemeye çalışmıştır.

Sonuç olarak, Avrupa bütünleşmesinin Doğu Bloğunun lider ülkesi olan Sovyetler Birliği tarafından nasıl görüldüğü incelendiğinde, Sovyetler Birliği'nin AET'yi temelde ABD destekli ve Almanya'ya tekrar canlandıracak bir girişim olarak görmesinin yanı sıra teorik düzeyde kapitalistlerin ortak hareket edemeyeceği varsayımını sürekli olarak vurguladığı görülmektedir. Buna karşın, hem Avrupa bütünleşmesinin ekonomik anlamda sürekli güçlenmesi hem de Soğuk Savaş'ın değişen güç dengeleri Sovyetler Birliği'nin AET'yi farklı bir gözle değerlendirmesine zemin hazırlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'da kurduğu etki alanı, Batı Avrupa'da mümkün olmamış; ABD'den aldığı destekle ekonomik ve siyasi yapısını güçlendiren Batı Avrupa bütünleşmesi iki süper gücün arasında yeni bir güç bloğu olarak varlığını korumuştur. Böylece, Sovyetler Birliği'nin 1950'li ve 1960'lı yıllarda AET'ye yönelik olumsuz bakış açısının ancak 1970'lerden itibaren değişmeye başladığı görülmektedir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş Kurancısı Olarak Thomas C. Schelling

Arş. Gör. Sabri Aydın

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Bu çalışmada Soğuk Savaş'ın en önemli kuramcılarından ve dönemin ABD dış politika danışmanlarından biri olan Nobel ekonomi ödülü sahibi Thomas C. Schelling'in çalışmaları ve ortaya koymuş olduğu farklı yaklaşımlar incelenecektir. Schelling hakkında Türkçe neredeyse hiç çalışma yapılmamış ve başyapıt niteliğindeki kitaplarından herhangi birinin Türkçe'ye henüz çevrilmemiş olması böyle bir çalışmanın önemli olduğu inancını doğurmaktadır. Aynı zamanda bu çalışmanın bundan sonra Schelling'le ilgili Türkçe yapılacak çalışmalar için bir başlangıç niteliğine sahip olması beklenmektedir.

Aralık 2016'da 95 yaşında vefat eden Schelling, yaşamı boyunca birbirinden farklı konularda çalışmalar yapmış bir ekonomisttir. 1944'te Kaliforniya Üniversitesi'nde ekonomi lisansına başlamasının sebebi 1929 ekonomik bunalımının yaratmış olduğu işsizliğin Schelling'i çok etkilemiş olmasıdır. 1951'de Harvard Üniversitesi'nde ekonomi doktorasını tamamlamasının ardından nükleer silahlanma ve caydırıcılık gibi konularla ilgilenmesinin sebebi dünyanın Soğuk Savaş'ın etkisinde ve nükleer savaş tehdidi altında olmasına duyarsız kalamamasıdır. Oyun kuramıyla ilgilenen Schelling, nükleer caydırıcılıkla ilgili düşüncelerini oyun kuramsal uygulamalar ile ortaya koydu. Yapmış olduğu uygulamaların oyun kuramı hakkında bilgisi olmayan insanların dahi anlayacağı şekilde olması ve matematik yüklü olmaması birçok oyun kuramcı tarafından eleştirilmesine sebep olsa da çalışmalarının geniş

kitlelere hitap etmesini sağlamaktaydı. Özellikle 1960'da yazdığı "The Strategy of Conflict" (Çatışma Stratejisi) isimli ünlü kitabı herkesin okuyup anlayabileceği oyun kuramsal çatışma modellemelerinin yer aldığı bir kitaptı ve bu kitapla Schelling artık dünyanın önde gelen nükleer savaş ve barış kuramcıları arasında yerini almaktaydı. Schelling'in çatışma ve işbirliğine ilişkin çalışmaları sadece dış politika ya da silahlanma ile ilgili değildi. Çatışma ve işbirliğini bir ebeveyn ile çocuğu ya da işverenle işçi arasındaki ilişkileri de modelleyerek anlatmaktaydı. Bu sebeple çalışmaları herkesin okuyup anlayabileceği ve kendinden bir şeyler bulabileceği türdendi.

Schelling'in nükleer caydırıcılığa yapmış olduğu katkı sinemada da yer buldu. Schelling'in Peter George tarafından yazılan "Red Alert" isimli roman hakkındaki yorumunu okuyan yönetmen Stanley Kubrick, Schelling ve George'u bir araya getirerek bu romandan uyarlanan bir film yapmak istedi. Schelling'in çekimlerinde danışman olarak yer aldığı "Dr. Garipaşk" (Dr Strangelove) filmi bu şekilde ortaya çıktı. Film, iki süper güç arasında bir nükleer savaş çıkma ihtimalini konu alan bir komediydi. Ruhsal bozuklukları olan bir ABD hava kuvvetleri komutanının hiçbir gerekçe yokken B-52 bombardıman uçaklarına Sovyetlere yönelik bir nükleer saldırı emri vermesi üzerine ABD başkanının Moskova ile iletişim kurarak bir nükleer savaş çıkmasını engelleme girişimlerini konu almaktaydı.

Schelling'in fikirleri, insanların çatışmanın ne olduğuna ilişkin düşüncelerini değiştirmekle kalmadı aynı zamanda Soğuk Savaşı da şekillendirdi. Schelling; çatışmanın tarafları arasında şekli anlaşmalardan çok, genellikle zımnî mutabakatların var olduğunu iddia etmekteydi. Soğuk Savaş'ın başında ABD ve Sovyetler arasında Schelling'in tabir ettiği şekilde güvenilir bir iletişim yoktu. Bu sebeple Soğuk Savaş'ın her an bir nükleer savaşa dönüşme ihtimali söz konusuydu. Schelling'in katkıları her iki tarafa da istenmeyen olayların meydana gelmemesi için birbirlerini caydırmayı sistematik olarak düşünmeyi öğretti. Bu da sonuç

olarak Soğuk Savaş'ın iki süper gücün nüfus alanları için birbirleriyle mücadele halinde olduğu fakat aynı zamanda zımni olarak oyunun kurallarını kabul ettiği ve birbirlerinin sınırlarını gereğinden fazla zorlamadığı istikrarlı bir mücadele haline gelmesini sağladı. Schelling, Nobel ödülünü aldığı konuşmasında şunu söylemiştir: “Sovyetlerin, Avrupa’daki herhangi bir savaşın otomatik olarak bir nükleer çatışmaya dönüşeceği tehdidini açıkça dile getirmesine rağmen; Moskova’nın, bir nükleer savaşta teorik olarak hiçbir işe yaramayacak olan konvansiyonel silahlara çok büyük yatırım yapması ABD ve Sovyetler arasındaki zımni mutabakatı göstermekteydi.” Schelling’e göre bu politika ABD ve Sovyetler arasında imzalanmamış bir silah denetimi anlayışı anlamına geliyordu.

Schelling’e göre Soğuk Savaş’ta ABD silahsızlanmaya değil silahların kontrolüne odaklanmalıydı. Güvenlik ancak istikrarla sağlanabilirdi. Silahların sayısının azaltılmasının başlı başına bir anlamı yoktu. İstikrar sadece silahların kontrolü ile gelebilirdi. Schelling’in öne sürdüğü fikirler doğrultusunda ABD’nin Soğuk Savaş politikası silahsızlanma odaklı olmaktan çıkıp silahların kontrolüne odaklanmaya başlamıştır. Schelling, ani nükleer saldırının ilk saldırıya avantaj sağladığı sürece engellenmesinin mümkün olmadığını iddia etti. Bu sebeple silahların kontrolü ilk saldırının avantajını ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmalıydı. İlk saldırı taraf, rakibin bütün nükleer kapasitesini yok edemediği sürece her zaman bir nükleer saldırıya açık olacaktı. Bu da ilk saldırının caydırılmasını sağlayacak en önemli unsurdur. Bu öngörü garip bir şekilde muhtemel bir ilk saldırı durumunda insanların ya da endüstriyel varlıkların korunmasından çok, önceliği misilleme kabiliyetine sahip nükleer silahların korunmasına vermektedir. Schelling, en büyük düşmanların bile bazı ortak çıkar alanları bulabileceğini iddia etmekteydi. Soğuk Savaş’ta bu ortak çıkar iki tarafın nükleer silahlarla birbirini yok etmesinin engellenmesiydi. Schelling’in akademik çalışmaları ve ABD hükümetlerine yapmış olduğu danışmanlık görevleri etkili caydırıcılık, iletişim ve stratejik

silahların sınırlandırılması konuları üzerineydi. Washington ve Moskova arasında sürekli bir telefon hattı “kırmızı hat” kurulmasında ısrarcı olan da Schelling idi.

Schelling bir oyun kuramcı olsa da, alışıldık oyun kuramcılar gibi değildi. Vardığı sonuçlar başta sıklıkla mantığa ve sezgilere aykırı görünmekteydi. Yapmış olduğu kurgular matematiksel hesaplamalara dayalı olmaktan çok, günlük meselelerden savaş tatbikatlarına kadar her çeşit kurguda insan davranışlarına ilişkin gözlemlere, psikolojiye ve tarihsel örneklere dayanmaktaydı. Çalışmaları kuramsal olmasının yanında derinlemesine de ampirikti. Çalışmalarının ampirik temeli, insanların gerçekte nasıl hareket ettiğine dayalı olmanın yanısıra; bilginin, değer ve oyunu meydana getiren ve geliştiren şartların tanımını yapanın kuramcılar değil aktörler olduğuna dayanmaktaydı.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği-ABD Çekişmesinin Stratejik İstihbarat Mirası; CIA-FSB Örneği

Yrd. Doç. Dr. Vahit Güntay
Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İstihbarat ve sahip olduğu temel, devletin politik kurumları açısından taktik içerikli birtakım özelliklere sahiptir. Bu özellikler II. Dünya Savaşı öncesine kadar kendi merkezinde devletleri yönetenler açısından öncelikli bir amaç taşımamaktaydı. Savaşın yıkıcı etkileri ve önlenemez birçok girişim istihbarat anlayışının da değişmesine sebep oldu. Stratejik istihbarat olarak tanımladığımız hususun en genel anlamda ulusların kaderini tayin eden boyutu Soğuk Savaş süresince daha da belirginleşerek Rusya Federasyonu ve ABD'nin günümüzdeki istihbarat örgütleri FSB ve CIA'in gelecek kurgularını da oluşturmuştur. İstihbaratın askerileşen boyutu aynı zamanda Soğuk Savaş boyunca gelişerek devletler arasında ilginç bir çekişme alanını ortaya çıkardı. 1945 ve 2008 yılları arasında ABD'de tutuklanan yabancı ajanların %45'inin Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonu adına çalıştığı göz önünde bulundurulursa istihbarat kültüründeki değişimin özellikle Soğuk Savaş süresince ve sonrasında stratejik istihbarat algısı yönünde değiştirdiği sonucuna varılabilir. Farklı ulusların birbirleri arasındaki çekişme temeli, yanıltıcı bilgilerin ayırt edilmesinde özel yöntemlerin ortaya çıkışını ve gelişimini stratejik istihbarat temelinde CIA-FSB çekişmesinde daha da belirginleştirmiştir.

1930'lu yıllarda diğer devletlerin politik amaçlarının edinilmesi amacı ile sivrilen süreç, 1941 Pearl Harbour baskınından sonra önemli bir farkındalığı da oluşturmuştur. Organizasyon yapısının önemi ve

değeri başta ABD olmak üzere tüm aktörlere iyi bir örnek olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği en önemli farklılık da istihbarat kavramının kurumsallaşması ve derinleşmesidir. Bürokratik yapılar günümüze gelen bir mirası ve örgütlenmeyi Sovyetler Birliği-ABD çekişmesi ile üst noktalara taşımıştır. Dönemin kendi içindeki militarist doğası bilgilerin kaynağından elde edilmesi hususunu farklı bir anlayışla harmanlamıştır. 1947 yılında CIA'nın kuruluşu ve 1954 yılında KGB teşkilatlarının oluşturulması bu mücadelenin başlangıcı ve aynı zamanda günümüz adına sonucu olmuştur. İstihbaratın ideolojik bir yönü oluşu ve bu yönün kitlelere çevrildiği düzey bu mirasın farklı bir sonucudur. Mücadelenin uzaya taşıdığı boyut ve casus uyduların uzaya yerleştirilmesi adına üstünlük mücadelesi her ne kadar güvensizlik algısı oluşturmuş olsa da günümüze ışık tutan birçok gelişmenin de temelini oluşturmuştur. CIA sahip olduğu donanımsal özellikler ile yükselişini hep sürdürmüştür. Diğer taraftan politik olaylara müdahil oluşu ve iç güvenlik açısından ortaya çıkardığı tartışmalar istihbarat örgütlerinin evrimi açısından önemli tespitlerdir. KGB gibi merkez algısına bağlı istihbarat kuruluşları gelişimlerini otoriteye bağlı olarak sürdürmüşlerdir ve tipik Doğu devletleri yaklaşımına uygun hareket etmektedir. Kamuoyu etkisinin daha fazla olduğu ABD gibi ülkelerde bu tartışmalardan CIA gibi istihbarat kuruluşları daha çok etkilenmektedir. Bu durum başta 1962 yılındaki Küba Krizi olmak üzere bir gelenek haline gelmiştir ve günümüz anlayışının da etkilendiği bir boyutu karşımıza çıkarmıştır. Özellikle uluslararası krizlerde okların yöneltildiği istihbarat örgütleri sığınılacak bir liman haline dönüşmüştür. Bu konuda istihbarat örgütlerinin politize oluşu ve kimliksel bunalımı Soğuk Savaş yıllarının sonuna rastlamaktadır. Özellikle CIA bu konuda eleştiri oklarının hedefi haline gelmiştir. Bu eleştiriler haklı bir nitelikte olsa da II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süreci istihbaratın kurumsallaşmasında, günümüze ışık tutan birçok özelliğin kalıtsal olarak devamında önemli bir yere sahiptir. Soğuk Savaş'ın gelişen teknolojik imkanlarla farklı nitelikteki rejimlere önceden manevra kabiliyeti sunduğu ve bunun günümüzdeki gelişmelerle devam ettirildiği de gözden kaçırılmamalıdır. Bu

manevralar günümüzde sert güç, yumuşak güç, akıllı güç gibi bileşenlerle harmanlanmaktadır ya da istihbarat faaliyetleri ağı ile bir satranç oyununa benzetilmektedir. 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'nin etkinliğinin stratejik olarak arttığı düzey Soğuk Savaş'ın miraslarını tekrar bir kart olarak gündeme taşımıştır. Bunun başında da örtülü faaliyetler veya örtülü operasyonlar olarak adlandırılan girişimler gelmektedir. Doğrudan politik olayları etkilemeye çalışan bu düzey gizlilik açısından iyi bir istihbarat geleneğine ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaın karşılandığı kaynaklar Soğuk Savaş yıllarına dayanmaktadır ve günümüzde bu türden operasyonlar bir dış politika aracı haline dönuşmüştür. Özellikle propaganda ve asimetrik boyutta terör örgütlerine verilen destekler iyi bir yıpratma aracıdır. Soğuk Savaş sonrasında istikrarsız boyutunu farklı şekilleriyle ortaya koyan uluslararası sistem propagandayı ön plana çıkarmıştır ve devletlerin ajandasında öncelikli bir araç haline getirmiştir. Bu konuda istihbarat örgütlerinin bir devrim geçirdiğini söyleyebiliriz. Soğuk Savaş sonrası bilginin internet ortamına taşındığı düzey, düzensiz bir veri akışını ve kafa karışıklığını da beraberinde getirmiştir. Terörle mücadelede, karşılıklı olarak devletlerin birbirleri üzerinden yürüttükleri operasyonlar bilgi akışını yığınlar haline dönuştürmüştür ve verilerin işlenmesini gerekli kılarak ayrı bir uzmanlık alanını günümüze taşımıştır. İşlenmiş bilginin sahip olduğu düzey de bu noktada önemini artırmıştır. Uluslararası aktörlerin içerisinde olduğu boşluk farklı düzeylerdeki terör örgütleriyle işbirliğinin oluşmasına sebep olmuş ve ortaya bir boyutsuzluk çıkarmıştır.

Bu alışma dahilinde istihbarat kavramının sivilleşmesi ve CIA-FSB ekişmesindeki güncel gelişmeler Soğuk Savaş'ın stratejik istihbarat algısındaki mirası ile ilişkilendirilmiştir. Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki istihbarat ekişmesi CIA ve FSB kıyaslamasından yola çıkılarak Soğuk Savaş'ın temel gelişmeleriyle kurgulanmış ve elde edilen veriler dahilinde stratejik istihbarat konsepti yorumlanarak bir sonuca ulaşılmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

George F. Kennan ve “Uzun Telgraf”: Soğuk Savaş'ın Başlangıcını ve Sonunu Öngörmek ya da İnşa Etmek

Yrd. Doç. Dr. Bülent Şener

Karadeniz Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Soğuk Savaş'ın başlangıcında, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Moskova büyükelçiliğinde Rusya uzmanı olarak görev yapan George Frost Kennan'ın 22 Şubat'ta 1946'da Moskova'dan Washington'a gönderdiği ve tarihe “Uzun Telgraf” (The Long Telegram) olarak geçen rapor, ABD-SSCB ilişkilerinin Soğuk Savaş döneminde hangi temeller üzerinden yürütülmesi gerektiği konusunda net bir tavır ortaya koyan ilk önemli belge olarak kabul edilmektedir.

Kennan, raporunda önce Sovyet rejiminin tarihi ve doğasını analiz ederek SSCB'nin dünyayı nasıl algıladığını yorumlamıştır. Buna göre, SSCB yönetimi, kapitalist bir çevreleme içinde yaşadıklarına ve en büyük tehdidin de ABD'den geldiğine, ayrıca kapitalistler arasında emperyalist bir savaşın muhtemel olduğuna ve bu durumdan en çok SSCB'nin kazançlı çıkacağına inanmaktadır. Bu durumda SSCB'nin temel amacı Batı içindeki anlaşmazlıkları körüklemek, bu ülkelerdeki komünist –kendilerine göre ilerici-demokratik– unsurları destekleyerek, Batıcı çevrelerin güç kaybetmelerini sağlamaktır. Kennan, SSCB'nin Batı'yı zayıflatma niyetleri dahilinde kullandığı resmi olmayan araçlar olarak, tüm ülkelerdeki komünist partileri, işçi sendikalarını, gençlik ya da kadın örgütlerini, kültürel, ırksal temelli örgütleri, dini toplulukları, liberal dergi ve basımevlerini, bunların uluslararası örgütlerini, Ortodoks Kilisesi ile Panslavizm'i göstermiştir. Kennan'a göre Kremlin'in bu

“nevrotik” görüşleri, Rusların öteden beri kendilerini güvensizlik içinde hissetmelerinden kaynaklanmaktaydı. Ancak dogmatik olan Marksist ideoloji ile bu algılama hem aşırılaştırmış hem de bu amaçla girişilecek eylemler için daha tehlikeli bir meşruiyet zemini yaratılmıştır. Diğer taraftan, SSCB’nin Birleşmiş Milletler’deki varlığına ilişkin olarak da şüpheli bir tavır takınan Kennan’a göre Moskova, Birleşmiş Milletleri tüm ulusların karşılıklı çıkarları üzerine kurulmuş kalıcı ve istikrarlı bir dünya toplumu için bir mekanizma olarak değil, kendi yayılmacı niyetlerini ve çıkarlarını savunabileceği bir arena olarak görmekteydi. Bunu sağladığı sürece, SSCB bu örgütte kalacaktır, bunu sağlayamazsa da çekilecektir. Bütün bu unsurlar dahilinde Kennan, eğer engellen(e)mezse Sovyetler’in Orta ve Batı Avrupa’daki güç merkezlerine yayılacağı öngörüsünde bulunmuştur. Bu noktada ABD hükümetine Amerika’nın 20. yüzyılda Avrupa’nın bütününe hâkim olacak tek bir askeri rejimi engellemek için iki kez savaştığını hatırlatan Kennan, şimdi bu tehlikenin üçüncü kez yeniden yükseldiğine dikkat çekerek Sovyet genişlemesinin Amerikan politikalarıyla zaman varken savaşmaya yeniden gerek kalmadan çevrelenebileceğini/ engellenebileceğini savunmuştur.

SSCB’nin yayılmacı eğilimlerine karşı ABD’nin uygulayacağı herhangi bir politikanın ana unsurunun uzun vadeli, sabırlı, ancak kararlı olması gerektiğinden hareketle Sovyet merkezli uluslararası komünizmin çevrenmesini ABD’nin başlıca dış politika önceliği olarak çok keskin bir biçimde vurgulayan söz konusu rapor Washington’da hemen kabul görmemiştir. Çünkü, o dönemde ABD’nin mevcut dış politikası hala Sovyetler ile işbirliği ve Birleşmiş Milletler sistemini başarıya ulaştırmaya dayanıyordu ve ABD’li karar alıcılarda bu yönde bir inanç vardı. Fakat 1945-1947 döneminde özellikle Avrupa ve İran üzerindeki Sovyet tutumları, SSCB’ye karşı şüphelerin artmasına ve giderek daha da sertleşen bir politika izlenmesine imkân sağlayarak, Amerikan umutlarını tersine çıkarmış ve Kennan’ın görüşleri rağbet görmeye başlamıştır. Bu çerçevede Kennan’ın raporu, esas itibarıyla “Truman

Doktrini”, “Marshall Planı” ve ABD Ulusal Güvenlik Konseyi’nin 68 numaralı (NSC-68) kararıyla resmi hale gelerek, bütün bir Soğuk Savaş boyunca ABD’nin “Çevreleme Politikası”na (Containment Policy) dayanak teşkil etmiştir. Buna ek olarak dünya sathında tamamı Moskova’dan kumanda edilen bir komünist komplo algısı ABD önderliğindeki Batı Bloku ülkelerinin iç ve dış politikalarını yönlendirmiştir.

Görece alt düzeyli bir diplomatken, ABD dış politikasında en az 30 yıllık bir dönemi 8000 kelimelik bir metinle kökünden etkileyen Kennan’ın bu raporundaki düşüncelerini ve “Çevreleme Politikası”nın ana hatlarını Foreign Affairs dergisinin Temmuz 1947 sayısında “Mr. X” rumuzuyla “Sovyet Yönetiminin (Davranışının) Kaynakları” (The Sources of Soviet Conduct) adıyla bir makale olarak da yayınlaması ulusal ve uluslararası alanda geniş bir yankı uyandırarak, söz konusu makaleyi Soğuk Savaş’ın en çok tartışılan ve en çok atıfta bulunulan metinlerinden biri haline getirmiştir. Sonuçta Soğuk Savaş’ın sonuna geldiğinde SSCB ve komünist ideoloji Kennan’ın öngördüğü şekilde bir çöküş yaşasa da Kennan kendisi hayatının neredeyse tümünü önerdiği çevreleme doktrininin yanlış anlaşıldığını söyleyerek ve bu bağlamda ABD’nin çevreleme adına uyguladığı birçok spesifik politikadan kendini ayırıp muhalefet ederek geçirmek zorunda kalmıştır. Kennan’ın çevrelemenin uygulamasına ilişkin itirazları üç noktada toplanmaktaydı. Birincisi, çevreleme Avrupa ve Asya’daki çevre ülkelerle değil, Japonya ve Batı Avrupa’daki güçlü askeri-endüstriyel ülkeler tarafından sürdürülmeliydi. İkincisi, çevrelemenin başarıya ulaşması için askeri değil, ekonomik ve siyasi araçlar ön planda olmalıydı. Bu bağlamda gerek Soğuk Savaş döneminde gerekse sonrasında Kennan’ın düşünce ve eleştirilerinde en çok öne çıkan husus, siyasi ve ekonomik temelde önerdiği çevrelemenin fazlasıyla askerileştirilmiş olduğu (NATO, Balkan Paktı, Bağdat Paktı/CENTO, SEATO, ANZUS Paktı) gerçeğidir. Kennan’ın bu noktada en büyük endişesi çevreleme politikasında eğer askeri araçlar kullanılırsa ABD’nin militer bir devlete dönüşebileceği

olmuştur. Üçüncüsü ise, Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetlere eğilim gösteren çevre ülkelerde yürütülen CIA operasyonlarının kapsam olarak büyümesi ve giderek daha cüretkâr bir hal alması büyük bir hataydı. Bu son hususla birlikte, bütün bir Soğuk Savaş döneminin çevreleme pratikleri, ABD liderlerini ABD dış politika tarihinde hiç olmadığı kadar Makyavelci yapacak ve Amerikan ulusuna yalan söylemelerini öğretecektir.

Yukarıda genel çerçevesi ortaya konan düşünceler ekseninde bu çalışmada, Soğuk Savaş döneminin politik düşüncesine, pratiklerine ve akademik düşüncesine derin yansımaları olan Kennan'ın söz konusu raporu ve makalesi ele alınarak, bir dönemin başlangıcını, ilişkilerini, niteliğini ve sonunu öngörme, tasvir etme ya da inşa etmedeki başarısı ele alınıp değerlendirilmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Rus Muhalif Basınında Bolşevik Devrimi (1981)

Doç. Dr. Sezen Kılıç
Başkent Üniversitesi
ATAMER

19. yüzyıla gelindiğinde Rus halkının beşte dördünü oluşturan köylüler toprakların dörtte birine sahipken nüfusun %10'unu dahi oluşturmayan zengin Rus köylüsü Kulaklar toprağın %35'ine sahiptir. Bu durumda Rus köylüsü Kulakların yanında bir serf, hatta bir esir gibi çalışmaktadır. Bu kötü durumu düzeltmek üzere 5 Mart 1861'de çıkartılan "Kurtuluş Kanunu" ile köylü toprak sahibi yapılmak istenmiş, ancak uygulamada toprağın mülkiyeti yerine sadece kullanım hakkına sahip olabildiğinden kısa bir süre sonra yine serf durumuna düşünce dört milyona yakın köylü şehirlere akın ederek Rus işçi sınıfının temelini oluşturmuştur. Söz konusu kanunun başarısızlığı Narodničestvo denen Halkçı Hareket'i başlatmış, toplumsal değişimi köylü kitlesinin aydınlatılmasında gören Rus aydını da bunu gerçekleştirmek üzere 1870'ten itibaren köylere akın etmiştir. Halkçı Hareket'in köylüler tarafından pek benimsenmemesi Marksist harekete yaramış ve Marksistler, şehirlere akın edip büyük bir işçi kitlesini oluşturan köylü kesimin ağır çalışma ve yaşam şartları yüzünden sık sık grev yapmasında ve sendikalaşmasında etkili olmuştur. Bu faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla Ocak 1905'te çıkan ayaklanma, kanlı şekilde bastırılmışsa da bir takım hürriyetlerin verilmesi ve Duma'nın (Rus Meclis) açılmasında büyük rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması mevcut sorunları daha da arttırmış, özellikle savaşta Rusya'nın müttefiklerinden yeterince yardım alamaması ve ordunun başarısızlığı kısa sürede kaosa dönüşmüş ve 8 Mart 1917'de Petersburg'ta halk gösterilere, işçiler de grevlere

başlamıştır. Gösteri ve grevler, ayaklanmaya ve çatışmaya dönüşünce işçi ve askerler konseyi ve 16 Mart'ta Prens Lvov başkanlığında yeni bir hükümet kurulmuş, Çar da istifa ettirilmiştir. Çar'ın istifasıyla Romanov hanedanlığının yüzyıllara dayanan hâkimiyeti sona erdirilmiş, ancak bu durum birçok sosyal, ekonomik ve siyasi problemi çözememekle birlikte krizi iyice arttırmıştır. Bu ortamdan istifade eden Marksistler Troçki önderliğinde 7 Kasım 1917'de başlattıkları ayaklanma ile iktidarı ele geçirmiştir.

Bolşevikler iktidara gelir gelmez önce toprağı işleyen köylüye toprağı ve fabrikada çalışan işçiye ise fabrika yönetimini devretmiş, kilisenin mal varlığına el koyup okullarda dini eğitime son vermiş, özel ticareti kaldırmış ve kooperatifleşme yöntemlerine başvurmuştur. Aralık 1917'de de spekülasyon, sabotaj ve devrim karşıtlığı ile mücadele için Çeka adlı bir örgüt kurmuş ve bu örgüt sayesinde sistemli bir şekilde devrim karşıtlarıyla mücadeleye başlamıştır. Ocak 1918'de ise bankaları devletleştirmiş, özel hesaplara el koyup devlet borçlarını silmiştir. Mayıs 1918'de köylünün tahıl, gıda ve hayvanını zorla ve karşılıksız olarak el koyma kararı almış ve bir ay sonra daha önce yönetimini üstlendikleri fabrikaları tek tek devletleştirmiş, işçilerin devlet denetimindeki sendikalara kaydolmasını sağlayıp grev hakkını kaldırmıştır. Bolşeviklerin 3 Mart 1918'de İttifak ülkeleri ile Brest-Litovsk Antlaşması yaparak savaştan çekilmesi İtilaf ülkeleri olan İngiltere, Fransa, Japonya ve Amerika için Ağustos 1918'den itibaren Rus topraklarına asker çıkartıp Bolşevik karşıtı iç savaşa destek olmasına bahane oluşturmuştur. Bu esnada savaşta Avusturya ordusu saflarında Rus topraklarında çarpışırken esir düşen 35 bin Çek-Slovak askeri, 1918 ilkbaharında Doğu Sibirya'da ayaklanıp esaretten kurtulunca Omsk, Samara ve Vladivostok arasındaki tüm önemli şehirleri işgal etmiştir. Çek-Slovak askerlerinden oluşan birlik Omsk'ta özerk bir Sibirya hükümeti kurulması ve bu hükümetin Ufa'daki yönetimle birleşmesinde katkı sağlamış, Temmuz ayında da Yekaterinburg ve çevresini ele geçirmiştir. Bolşeviklerin karşısında yer alan İtilaf orduları, Çek-Slovak

askerleri, Don Kozakları, Çarlık yanlısı Beyaz ordu, Rus gönüllüleri ve Sosyal Devrimcilerin katıldığı iç savaşta karşılıklı olarak çok kan dökülmüş, tutsaklar katledilmiş, rehinelere kurşuna dizilmiş, misillemeler birbirini kovalamış, köyler yakılmış, şüpheliler sorgusuz sualsiz infaz edilmiş, salgın hastalık, kıtlık ve açlık kol gezmiştir. .

Bolşevik Devrimi ve sonrasındaki gelişmeleri konu edinen Türkiye’de çok sayıda eser olmasına rağmen Devrimin Bolşevik yanlısı veya karşıtı Rus basınında yansımaları ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle Bolşevik Devriminde yaşanan değişim ve gelişmeleri Rus muhalif basını açısından ele almayı hedefleyen araştırmamızda Bundesarchiv’de (Alman Arşivi) yer alan ve 23 Temmuz-10 Ağustos 1918 tarihleri arasında yayımlanmış bulunan Rus muhalif basın haberleri incelenmiştir. Bundesarchiv’in Doğu Haber Alma Birimi Rusya Şubesi dosyasında yer alan söz konusu haberler, Vozrojenie (Yeniden Diriliş), Kievskaya Mysl (Kiev Düşüncesi) ve Golos Kieva (Kiev’in Sesi) adlı gazetelere aittir. Gazeteler hakkında kısaca bilgi verildikten sonra iki ana başlık altında kronolojik sıraya göre incelenmiş ve inceleme sonucunda şunlar elde edilmiştir: Ekim Devriminde Bolşeviklerin yanında yer alan Rus anarşistleri, Bolşevikler gibi sadece köylülerin işledikleri toprakları sahip olmasını sağlamakla yetinmemişler kadınların da özel mülkiyeti olan topraklarına el koymak amaçlı 28 Şubat 1918’de bir talimat çıkartmışlardır. Anarşistler bununla da yetinmemiş özel mülkiyetine el koydukları kadınları devlet malı haline getirmeye çalışmışlar, ancak söz konusu kadınların kontrolü ve iâşesini de üstlenmişlerdir. Talimatta yer alanları uyma konusunu henüz bunu denetleyecek bir komisyon oluşturamadıklarından halka bırakmışlar. Talimata uymayanların ise sabotajcı ve halk düşmanı ilan edileceğini belirtmişlerdir. Bilindiği üzere o dönemde Bolşevikler devrime karşı olanlarla mücadele ile birlikte sabotajları da önlemek üzere çoktan Çeka adlı örgütünü kurup faaliyete geçirmişlerdir. Anarşistlerin Saratov’da çıkardıkları söz konusu bu talimatı Bolşeviklerin ne derece onay verdiği konusunda ne Rus muhalif

basınında ne de yapılan eser taramalarında bir bilgiye ulaşılammıştır. Anarşistler konusunda bunlar yaşanırken Kafkas halkları da Bolşeviklere karşı mücadeleye karar vermişler, hatta kendi aralarında savaşmaya dahi başlamışlardır. Diğer yandan Gürcü birlikleri Bolşeviklerle savaşta başarılar elde etmişlerdir. Don bölgesindeki Kozaklar ise birleşerek bir hükümet kurmuşlar ve Sovyet hükümetini tamamen yok edinceye kadar Bolşeviklerle savaşı göze almışlardır. Bolşeviklere karşı mücadele kısmi zafetler elde eden Kozaklar bu mücadeleden tamamıyla başarılı çıkacakları düşüncesiyle şimdiden yeni bir anayasa hazırlığına başlamışlardır.

Rus topraklarında bunlar yaşanırken Japonya'nın da Rus topraklarına diğer İtilaf ülke askerleri ile birlikte asker çıkarmakla yetinmediği buna Çin'i de dâhil etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Japonya'nın bu çabasının sonucu Çin de güya kendi halkının menfaatlerini koruma adı altında Rusya'ya asker çıkarmaya karar vermiştir. Aynı zamanda Rostov'da bir yandan Bolşevikler yakalanıp tutuklanırken Vladivostok'ta ise kurulan yerel hükümet İtilaf devletlerinin müdahalesi için çaba harcamıştır. Omsk'taki Kozaklar ise Bolşeviklere karşı savaş için seferberlik ilan etmiş, Sibirya'nın genelinde ise yeni bir anayasa çalışmalarına başlanmıştır. Bunun yanı sıra Bolşevik karşıtı Sibirya hükümetinin Çek-Slovak askerlerin desteğiyle Sovyet hükümetini yıkmakta kararlı olduğu gözlemlenmiştir. Rusya'da yaşanan iç savaş esnasında Bolşevik casusların her yerde kol gezdiği ve her yere sızmaya çalıştıkları ve bu sayede kendilerine karşı olan çok sayıda insanı kurşuna dizmek üzere Yekaterinor şehrine sevk ettikleri iddia edilmiştir. Öte yandan Güney Rusya bölgesinde yaşayan Almanlar da iç savaş esnasında kendi güvenliklerini sağlamaya çalışmışlardır. Başbakan ve hatta bakanlarını dahi belirlemiş olan Sibirya hükümeti ise Bolşeviklerin aracılığına gerek duymadan doğrudan Rusya ile muhatap olmaya ve yerel yönetimlerden Bolşevikleri temizlemeye çalıştıkları anlaşılmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Türkiye-Rusya İlişkilerinin Yerel Kamuoyuna Yansımasına Bir Örnek: Trabzon Basınında Sovyet Rusya ve Komünizm Algısı (1945-1960)

Doç. Dr. Zehra Aslan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Rusya'nın 19 Mart 1945 günü Türkiye'ye 1925 anlaşmasının geçerliliğini yitirdiğine dair bir nota vermesi, 7 Haziran 1945 tarihinde Türkiye ile yeni bir işbirliği antlaşmasının imzalanması için Türkiye'den Kars, Ardahan ve Boğazlardan imtiyaz talep etmesi, 8 Ağustos 1946 ve 24 Eylül 1946 tarihlerinde de Boğazlar konusunda yine Türkiye'ye sert notalar vermesi ile Türk-Sovyet ilişkileri, Cumhuriyet döneminin en sıkıntılı sürecine girmiştir. Türkiye her iki notayı da bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne aykırı olduğunu belirterek reddetmiştir. Bununla birlikte ülke içerisinde endişeler büyümüş ve Rusya ile yaşanan krizler, iç politikada sol faaliyetlere karşı daha şüpheli ve sert bir yaklaşımı beraberinde getirmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılında, Truman Doktrini ve Marshall Planı'ndan yararlanan Türkiye ile bu ittifaklara tepki gösteren ve 1946 yılından itibaren verdiği notalarla Türkiye'yi tehdit eden Rusya arasındaki ilişkilerde gerginlik sürmekteydi. Güvenliğini sağlamak isteyen Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paktı'na (NATO) girmek için müracaatta bulunmasına, Rusya'nın reaksiyonu sert olurken Türkiye, NATO'ya müracaattaki amacının düşmanlık değil güvenlik olduğunu bildirmişti. Nihayet Türkiye, Kore'ye asker göndermesinin mükâfatı olarak 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'nun bir üyesi olmuştur. İki ülke arasındaki ilişkiler böylece yeniden geleneksel düşmanlık politikası üzerine şekillenmişken 5 Mart

1953 tarihinde Stalin'in ölümü ile Rusya, 30 Mayıs 1953 günü Türkiye ile ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik bir bildiri yayınlamıştır. Türkiye ise bu notaya 18 Temmuz 1953 tarihinde yanıt vermekle birlikte ABD ve batı yanlısı çizgisini sürdürmüştür. Bu gelişmelere paralel olarak da gerek ulusal gerekse yerel basında “komünizm” ve “Sovyet Rusya” ile ilgili yayınlarda kullanılan üslup gittikçe sertleşmiştir.

Trabzon'da bu dönemde yayın yapan gazetelerin haberlerinde, dış gelişmelerin ülke gündemindeki siyasi gelişmelere olumsuz etkileri bir şekilde “komünizm”le bağlantı kurularak okuyuculara aktarılmıştır. Farklı siyasi çizgilerde olsalar dahi Trabzon kamuoyunun sesi olan bu yayınların, komünizm ve sol faaliyetlere karşı ortak bir bakış açısı oluşturdukları söylenebilir. Bu noktada CHP döneminde iktidar yanlısı “Halk”, “Yeniyol”, “Trabzon” ve DP döneminde, Trabzon basınında aralarında sürekli bir gerginliğin olduğu muhalif kanatın temsilcisi Halk ile başta Doğu olmak üzere DP yanlısı gazetelerinin, sol ve komünizme bakış açıları arasında temelde bir farklılık görülmemiştir. II. Dünya Savaşı döneminde genellikle Sovyetler Birliği'nin savaştaki ilerleyişi ile ilgili bilgilerin yer aldığı Trabzon basınında, savaş sonrası gerginleşen ilişkilerle birlikte Rusya ve komünizme karşı adeta ortak bir cephe oluşturulmuştur. Konuya dair haberler “*Yunanistan'da kök salan Komünistlik Türkiye'de hiçbir zaman kök salamadı*”, “*Orak-Çekiçli Çeteler*”, “*Komünizmle Mücadele*”, “*Kızıllar Sür'atle Geri Çekiliyor*”, “*Trabzon Gençliği sol cereyanlara karşı hislerini bir daha belirtti*” gibi dikkat çekici başlıklarla birlikte verilmiştir. Gazetelerin köşe yazılarında da “*Solcular ve Komünistler*”, “*Komünizm bir liman değil, milletlerarası bir komplodur*”, “*Komünistlerin barış içinde birlikte yaşamaktan maksatları ne olabilir?*” gibi başlıklar altında değerlendirmeler yapılmıştır. Çaykara gazetesinde “*Demir Perde Gerisinde*” başlıklı bir de yazı dizisi yayımlanmıştır. Ayrıca gerek Trabzon'da gerekse ülke genelinde komünist hareketlere karşı düzenlenen toplantı, miting ve yapılan faaliyetlerle ilgili haberler de Trabzon basınında ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur. Örneğin 1950 yılının Eylül ayında Trabzon'da

düzenlenen komünizm karşıtı miting, Trabzon kamuoyunun gündemini oluşturmuştur. Başta Yeni Yol gazetesi olmak üzere Trabzon basını, haberi ilk sayfalarından “*Trabzon Gençliği Dün Komünizmi Tel’in Etti*” başlığı ile okuyucularına aktarmıştır. Trabzon milletvekillerinin komünizmle ilgili söz ve açıklamaları da Trabzon kamuoyunda yankı bulmuştur. Bu bağlamda Mahmud Goloğlu’nun 1950 seçimlerinden sonra Trabzon’u ziyaretinde yaptığı “*komünist ejderi nerede ve ne zaman görürsek orada başını ezmeye karar vermiş bulunuyoruz*” şeklindeki açıklaması dikkat çekicidir.

1945-1960 yılları arasında Trabzon’da yayınlanan gazetelerden Halk, Doğu ve Demokrat Çaykara’nın çizgilerinde pek bir sapma olmamıştır. Halk, CHP’nin Trabzon’daki sesi, yayın organıdır. Doğu ve son dönemde Demokrat Çaykara gazeteleri ise Demokrat Parti’nin yayın organlarıdır. Bunlar dışında Yeni Yol ve Çaykara gazetelerinin ağırlıklı olarak iktidar olan partinin çizgisini benimsediği söylenebilir. Trabzon, Hakimiyet ve Hizmet gazeteleri ise zaman zaman karşıt yayın politikaları ile dikkatleri üzerlerine çekmişlerdir. Özellikle Hizmet gazetesinin DP iktidarının son döneminde iktidara muhalif bir tutum izlediği söylenebilir.

İç siyasette farklı tutum gösterecekler de dış siyasette özellikle de Sovyet Rusya ve komünizm söz konusu olduğunda Trabzon basınında ortak bir tavır benimsendiğini söyleyebiliriz. Genel olarak Sovyet Rusya’da işlerin iyi gitmediği, rejime karşı başkaldırıların olduğu, peyk memleketlerde isyanların baş gösterdiği, rejime karşı gelenlerin sertlikle sindirildikleri, Sovyet Rusya ve komünist sistemin dünya barışını tehdit ettiği gibi haberlerle ulusal basının çizgisinde bir yayın politikası takip edilmiştir. Bir diğer husus Sovyet Rusya’ya karşı İngiltere’ye, Batı sistemine, Birleşmiş Milletlere ve özellikle de Amerika’ya dizilen övgülerdir. Gerçekten de Trabzon basınında Amerika’nın amacının dünya barışını korumak olduğu, Türkiye’ye ve dünyada ihtiyacı olan ülkelere yardımlar yaptığı gibi haberlere sıklıkla rastlanmaktaydı. Fakat

1960 yılının ilk aylarında özellikle muhalif basında Amerika aleyhinde yazılara rastlanmakla birlikte burada eleştirilenin, Amerika'dan ziyade siyasi iktidar olduğu gözden kaçırılmamalıdır. 1955 yılından sonra yayınlanan haberlerde daha objektif bir tutumun olduğu söylenebilirse de hala şüpheli yaklaşımlar ve bazı eleştiriyi aşan değerlendirmelere rastlanmaktadır. Menderes'in Rusya'ya yapacağı ziyarete önem veren Trabzon basınında, 1960 darbesinden sonra komünizmin bir tehlike olmadığına ve Rusya ile ticari faaliyetlere dair haberlere yer verilmeye başlanmıştır.

Dönemin Trabzon basınının sesi olan "Halk", "Trabzon", "Yeniyol", "Çaykara", "Demokrat Çaykara", "Doğu", "Hizmet" ve "Hakimiyet" gazetelerinden yararlanılarak hazırlanmış olan bu çalışma ile 1945-1960 arası dönemde Trabzon kamuoyundaki "Rusya" ve "komünizm" algısının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Türkiye Solu'nda Anti-Sovyetizm: Sosyal Emperyalizm Kavramı, Üç Dünya Teorisi ve Proleter Devrimci Aydınlik (PDA) Hareketi

Yrd. Doç. Dr. İhsan Ömer Atagenç
Kırlareli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1960'lı yıllar dünyada sosyalist kampın bölünmesi ile sonuçlanan bir takım gelişmelere sahne olmuştur. Bu durumun tarihsel süreçteki en sembolik örneği SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında yaşanan ideolojik gerilimleri tanımlayan ve tarihe “Moskova-Pekin Çatışması” olarak geçen kriz dönemidir. Sosyalist kampın iki başat ülkesi arasında yaşanan ideolojik gerilim 1960'lı yıllardan itibaren dünyanın geri kalanındaki sosyalist hareketleri de yakından ilgilendirmiştir. SSCB ile Çin arasında yaşanan ve ideolojik bir zeminde şekillenen bu gerilim ana meselesi Çin'in Moskova'ya yönelik getirdiği “yoldan sapma” eleştirisidir. Pekin açısından Stalin sonrası dönem Moskova'nın devrime ve sosyalizme ihanet edilmesine sahne olmuştur. Pekin'den Moskova'ya yönelen bu temel eleştiri iki ülke arasında önce krize sonra da bölünmeye sahne olmuştur. Küba'dan Arnavutluk'a kadar dünyanın pek çok ülkesinde de Moskova-Pekin arasındaki gerilimin etkilerinin yansıdığını görmek mümkündür.

Pekin'den Moskova'ya yöneltilen eleştiriler sosyalist literatüre Lenin döneminde giren bir kavramın yeniden ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Lenin, 2. Enternasyonal'in öncülüğünü yapan Kautsky ve Bernstein'in içinde bulunduğu politik pozisyonu “sosyal emperyalizm” olarak tanımlamıştır. Gerekçesi de 2. Enternasyonal'in sosyalizm anlayışının emperyalizme destek olduğu iddiasıdır. Benzer bir yaklaşım 1960'lı yıllar itibarıyla Pekin'den Moskova'ya yönelik olarak ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde Çin Komünist Partisi (ÇKP), Sovyetler

Birliği Komünist Partisi (SBKP) yöneticilerinin sosyalizm adına yeni bir emperyalist düzen oluşturmaya çalıştığını iddia etmektedir. Buna gerekçe olarak da iki temel nokta üzerinden hareket etmektedirler. Bunlardan ilki SSCB'nin Doğu Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği müdahaleler, ikincisi de sosyalist ülkelerle bir eşitlik ilişkisi değil tam aksine Moskova merkezli bir hegemonya projesi kurulduğu iddiasıdır. Bu bağlamda Lenin'in ve ÇKP'nin kullandığı “sosyal emperyalizm” kavramları arasında “sosyalizm adına emperyalizm” iddiası üzerinden bir ortaklık bulunduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Türkiye solu da Moskova-Pekin çatışmasını düzlemine geç bir dönemde de olsa dahil olmuştur. Zira 1960'lı yıllarda başlayan krizin Türkiye solunu bir bütün olarak etkilemesi 12 Mart sonrası süreçte Türkiye solunun yeniden biçimlendiği bir döneme denk gelmektedir. 1960'lı yıllar itibariyle Türkiye solu 27 Mayıs'ın bakiyesi üzerine inşa edilmiştir. 27 Mayıs'ın bakiyesinden kastedilen husus da solun Kemalizm ile kurduğu sıkı ilişkilerdir. 1960'lı yıllarda Kemalizmin Türkiye solu üzerindeki belirleyici etkisi solun bu dönemdeki gündemlerinin ve siyasal algılarının daha farklı bir mecrada biçimlenmesine neden olmuştur. Ancak 12 Mart darbesi sonrası Türkiye solunun yeniden inşası sürecinde Kemalizmin bu noktadaki belirleyici rolünü büyük ölçüde kaybettiğini görmekteyiz. Moskova-Pekin çatışmasının Türkiye solunu daha yakından etkilediği dönem de bu bağlamda 12 Mart sonrası dönem olmuştur. 1960'ların Milli Demokratik Devrim (MDD) etkisinin yerini daha evrensel ve temel kaynaklar üzerinden bir sosyalizme bırakması evrensel modellerin teorilerinin ve pratiklerinin takibini daha çok kolaylaştırmıştır. MDD dışında Türkiye solunun en büyük ana damarı olduğunu iddia edebileceğimiz SSCB merkezli sosyalist birikimin karşısına 70'li yıllar itibariyle Pekin merkezli bir sosyalist kanadın çıktığı görülecektir. Pekin merkezli bu kanadın köklerinin ise MDD saflarında filizlenmeye başladığını söylemek mümkündür. Mihri Belli'nin öncülüğündeki “Aydınlık” dergisi bünyesinde giderek gelişen bu fikirler doğrudan Türkiye solunda “Maoculuk” olarak ifade edilemez. Buna karşılık Kemalist devrim ile

Çin devrimi arasında “köycülük” üzerinden kurulan ilişki ve 1960’lı yıllarda solu biçimlenmesindeki en etkili çevrelerinden biri olan MDD’nin işçi sınıfının öncülüğünü geri planda bırakarak “milli burjuvazi”yi dahil eden emekçi sınıfların ulusal amaçta birliği ile ilgili görüşleri Pekin merkezli sosyalizm fikri ile MDD merkezli fikirler arasında dolaylı bir ilişki kurulduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye solu içinde ÇKP etkisi altında bir sosyalizm modelini benimseyen ve Türkiye’de “Maoculuk” akımının önderliğini yapan grup ise Mihri Belli ile “Aydınlık” dergisi sürecinde yer almasına rağmen 12 Mart öncesinde dergi içindeki bölünmenin temsilcisi olan ve 12 Eylül’e kadar “Proleter Devrimci Aydınlik” (PDA) grubun olarak bilinen Doğu Perinçek önderliğindeki gruptur. Aydınlik dergisi içinde Mihri Belli ile yaşanan çatışma sonucunda dergi ikiye bölünmüş ve Belli ve çevresi “Aydınlık Sosyalist Dergi”, Perinçek ve çevresi de “Proleter Devrimci Aydınlik Dergisi” olarak yollarına devam etmiştir. Türkiye’de doğrudan ÇKP merkezli sosyalizmin başlangıcının da bu dönem olduğunu söylemek mümkündür.

12 Mart’tan sonra PDA çevresi, dergi merkezli örgütlenmesini siyaset alanına taşıyarak Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP)’ni kurmuştur. 1970’li yılların sonunda parti Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP) olarak adını değiştirmiştir. PDA’nın SSCB’ye bakışı ÇKP’nin resmi tezlerinin Türkiye’deki bir devamı gibidir. PDA da tıpkı ÇKP gibi SSCB’nin artık sosyalist değil emperyalist bir devlet olduğunu iddia etmektedir. Buna göre ABD ve SSCB iki ana emperyalist güç olarak dünyada bir hegemonya mücadelesi vermektedir. Hatta bir adım öteye gidildiği zaman ABD’nin SSCB ile birlikte dünyayı paylaşmaya çalıştığına dair yorumlar da görmek mümkün olacaktır. Kruşçev-Brejnev dönemindeki yönetimlerin “Dönek Klik” olarak tarif edildiği Stalin sonrası SSCB yönetimleri sosyalizm hedefinden saparak kapitalizmin yeniden tesis edilmesini sağlamışlardır. Bunun yanı sıra SBKP Politbürosu artık Ekim Devrimi’nin ideallerini değil, oligarşik ve halktan kopuk bir hegemonyayı temsil etmektedir. Tıpkı ABD gibi SSCB de artık “emperyalist” bir ülkedir. İki ülke arasında “Detant Dönemi” olarak

bilinen dönem de bu sürecin önünü acımıştır. Bu bağlamda da iki ülke arasındaki yakınlaşma ve “barış içinde bir arada yaşama” söylemleri olumlu bir gelişme değildir. Diğer bir ifadeyle iki ülke arasındaki yakınlaşma dünyada bir “barış” ortamı yaratmayacaktır. “Barış” adı altında ortaya konulan bu yeni proje dünyanın tüm azgelişmiş coğrafyalarını kontrol altına alabilmek için geliştirilen emperyalist bir projedir.

PDA'nın ilk dönemindeki bu iddialar 1974 yılından sonra daha farklı bir mecraya doğru kaymıştır. Bu dönem PDA açısından SSCB emperyalizminin ABD emperyalizmini geçtiği üzerine inşa edilmiştir. Hatta 1970'li yılların ikinci yarısı itibariyle ABD emperyalizmi çöküş döneminde, buna karşılık SSCB emperyalizmi ise yükseliş döneminde. Bu sebeple artık başat çelişki ABD emperyalizmi değil, SSCB emperyalizmidir. PDA açısından bu dönemde gerçek bir “sosyalizm” mücadelesi verebilmek için öncelikle SSCB ve SSCB'nin Türkiye'deki uzantıları olarak kabul edilen sol yapılanmalarla mücadele edilmelidir. SSCB dünyayı biçimlendirirken Türkiye özelinde de pek çok soruna müdahale etmektedir. PDA'nın iddiasına göre Kıbrıs meselesinden Kürt sorununa kadar pek çok sorunun kaynağı SSCB emperyalizminin kendi çıkarlarıdır. Bu bağlamda SSCB ile mücadele için daha geniş bir cephe hattı yaratılmalıdır. ABD ve NATO gibi emperyalist özelliklerini giderek kaybeden aktörler bu cepheye dahil olma imkanına sahiptir. Bu cephedeki esas müttefik ise Çin Halk Cumhuriyeti'dir. 1970'li yılların ikinci yarısında ABD ile yakınlaşan Çin önderliğinde oluşturulacak bir hat ile dünya barışını gerçekleştirmek mümkün olacaktır.

Sonuç olarak sosyalizmin dünya ölçeğinden bölünmesinden doğan “Maoculuk” ve bunun temsilcisi olan PDA Türkiye solu içinde Pekin ile organik ilişki içinde olan bir yapı olarak aynı Türkiye'de o dönemde SSCB'ye indirgenmiş “Komünizmle Mücadele” stratejisinin de dolaylı bir parçası haline gelmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş Dönemi Türkiye Düşünce Hayatında Türk Barışseverler Cemiyeti: “Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostu?”

Arş. Gör. Pınar Kahya
Orta Doğu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

1950'li yıllar, Türkiye dış politikası yazınında ve Türkiye siyasal düşüncesi araştırmalarında önemli bir tarihsel uğraktır. Türkiye'nin savaş sonrası bloklaşmada, ABD liderliğindeki kapitalist blokta yer almasındaki başat itkinin, “Sovyet yayılmacılığına” karşı ulusal çıkarları koruma refleksi olduğu yönünde, akademide ve Türkiye hariciyesinde genel bir kanı mevcuttur. Bu kanı, her yeniden üretiminde bir olgu olarak sabitlenmekte, dolayısıyla da Türkiye'nin bu dönemdeki sistemik yönelimi kaçınılmaz, alternatifsiz, karşı çıkılmaz ve dahi çıkılmamış bir olguymuşçasına analiz edilmektedir. Dahası bu okumada, Soğuk Savaş'ı iki süper güç arasındaki rekabete indirgeyen bir yaklaşım söz konusudur. Bu çalışma, 1950'li yılların siyasi atmosferini anlamlandırma çabasına, Türkiye'nin dünyayla ilişkileneşine dair alternatif bir kurgu geliştirmeyi başarmış Türk Barışseverler Cemiyeti'ni analiz ederek katkı koymaktadır. Bu katkı, Soğuk Savaş'ı SSCB ve ABD arasındaki güç mücadelesine indirgeme ve Türkiye'nin yönelimini “Sovyet tehdidi” merkezli ele almaya itirazı içermektedir.

Dünyadaki barış girişimleriyle eş zamanlı olarak, Türk Barışseverler Cemiyeti, 21 Mayıs 1950'de, Adnan Cemgil, Behice Boran, Yüksek Mimar Nevzad Özmeriç, Avukat Vahdeddin Barut, Avukat Osman Faruk Toprakoğlu, Heykeltraş Turgud Pura, Yüksek Mimar Affan Kırmımlı, Dekoratör Reşad Sevinçsoy ve ev kadını

Muvakkar Güran tarafından İstanbul'da kurulur. Behice Boran, Çark Başak dergisinin 1 Eylül 1976 yılında çıkan 14. sayısında, Japonya'ya attığı atom bombasının ardından dünyada “yenilmez tek askeri güç gibi görülen ve gösterilen” ABD'nin, Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü savaş kışkırtıcılığına karşı tüm dünyadan yükselen barış talebi doğrultusunda bu derneği kurduklarını ifade eder. Stockholm Barış Çağrısı ile atom bombalarına karşı mücadele eden dünya barış inisiyatifinin Türkiye cephesinin amacının, “kamuoyunu, halk kitlelerini atom silahlarının ve atom savaşının tehlikesi konusunda aydınlatmak, uarmak ve barışın savunulması yolunda demokratik, kitlesel mücadeleye sokmak” olarak tarifler ve bu görevin bir yurtseverlik görevi olduğunun altı çizer. Cemiyet kurulduktan kısa bir süre sonra DP hükümeti NATO'ya üyelik için Kore'ye 4.500 asker gönderme kararı alır. Dernek yönetim kurulu TBMM Başkanlığına bir telgraf çekerek kararı protesto eder. Telgrafta, kararın Türk anayasasına ve Birleşmiş Milletler Anlaşması'na aykırı olduğu belirtilir. Türkiye hükümetine, Jawaharlal Nehru liderliğindeki Hindistan hükümetinin yaptığı gibi Kore Savaşı'nı durduracak teşebbüslerde bulunması gerektiği telkini yapılır. Bu çağrı 30000 adet basılır ve İstanbul'da dağıtılır. Bildiri dağıtımının gecesi Türk Barışseverler Cemiyeti mensupları gözaltına alınır ve dernek kurucuları ve bildiriye basan matbaa sahibi “milli mukavemeti kırmak” ve “milli menfaatlere zarar verici faaliyetlerde bulunmak” gerekçesiyle tutuklanır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes Barışseverler Cemiyeti'ni bizzat hedef alır ve kökünün milletlerarası olduğunu söyler.

Türk Barışseverler Cemiyeti'nin Türkiye siyasal yaşamının en kritik uğraklarından birinde o dönemdeki etkisi sınırlı ve sembolik de olsa konumlanmayı başardığı siyasal/ideolojik hat göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Cemiyet'in siyasal-ideolojik tahlilini yapmak yalnızca sekiz sayı çıkabilmiş BARIŞ dergisinin incelenmesi ile mümkün olmuş, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ortam, Soğuk Savaş'ın “küresel sistemsel bir sosyal çekişme” olarak tariflenmesi ekseninde ele alınıp, ilişkili olarak dünyada yürütülen barış mücadelesi aktarılmıştır. 1950'li

yılların Türkiye siyasal düşünce yaşamında, Barışseverler Cemiyeti, anti-emperyalist, enternasyonalist, nükleer silahlanma karşıtı, anti-sömürgeci ve ırkçılık karşıtı "terakkiperver" bir cephe olarak özgün bir ideolojik/siyasal hattı temsil etmekle birlikte, siyasal etkisi, faaliyetlerinin engellenmesi nedeniyle sınırlı kalmıştır. Cemiyet'in düşünsel mirasının diğer bir değişle Türkiye'nin dış politika kurgusuna müdahale çabası ve bu çabanın o dönemde bastırılıp, daha sonrasında ana akımda bilinçli göz ardı edilişi, "Sovyet tehdidi" odaklı okumanın "anaakımlığını" pekiştirmiştir. Barışseverler Cemiyeti'nin en öncelikli ve önemli ödevi, nükleer silahlanma karşıtı Stockholm çağrısını Türkiye'ye aktararak anti-emperyalist bir barış mücadelesi cephesi örmektir. DP'nin, Amerikancı ve liberal siyasal ve iktisadi politikası ile Kore'ye asker gönderme kararı gibi meselelerde Cemiyet, Türkiye halkını "bilgilendirme" görevini önemsemiştir. Dolayısıyla, Türkiye halkına emperyalizmin dünyadaki faaliyetlerini aktarmış, emperyalizme direnen ulusal kurtuluş mücadeleleri, çeşitli ilerici-demokratik güçler ve dünyanın çeşitli yerlerindeki işçi sınıfı mücadeleleriyle dayanışmıştır. Barışseverler Cemiyeti, Türkiye'nin Kore'ye asker gönderme kararına savaşın Amerika'nın çıkarı savaşı olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Türkiye'nin Batı'ya yönelimini eleştirmiş, bağımsız bir dış politika çizgisi salık vermiştir. Cemiyet'in ilericilik tanımı evrensel bir tanım olup, toplumsal değişimi arzulayan tüm toplumsal kuvvetlere ilericilik atfedilmiştir. Barış mücadelesinin diplomatlar aracılığıyla değil, dünya ve Türkiye halklarının demokratik mücadeleleri aracılığıyla gerçekleşebileceği vurgusu, Cemiyet'in barış temalı bir mücadelede toplumsal politizasyonu önemsedğini gösterir. Barış talebinin ve silahlanma karşıtlığının toplumsallaştırılması hedefini öncelemesiyle de Türkiye siyasal düşüncesinde özgün bir konumda bulunur.

Türk Barışseverler Cemiyeti'nin yayın organı olan BARIŞ dergisinde en belirgin siyasal-ideolojik tutum, ikirciksiz anti-emperyalizmdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD, Truman Yardımı ve Marshall Planı ile Avrupa'nın savaş sonrası "rehabilitasyonunu"

sağlamayı hedefler. BARIŞ Dergisi'nde bu gelişme, Birleşik Devletler'in "zayıf memleketlerin boğazına borç halkası takmak" suretiyle, bu "memleketlerin idarelerini eline almak" olarak tanımlanır. Cemiyete göre, dünya ticaretinde Sterlin sahasının Dolar sahasına dönüştürülmesi ABD'nin emperyalist stratejisidir. Avrupa Ödeme Birliği'nin oluşturulması da bu planın önemli bir parçasıdır. Marshall Planı, Avrupa milletleri üzerinde Amerikan hakimiyeti kurmanın planı olarak değerlendirilir ve Avrupa'nın kalkınmasının bahane olduğu ifade edilir. BARIŞ dergisinde, kendi kendini idare edemeyecek milletlerin idaresini hamilerine bırakan Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 73. maddesine de açıkça karşı çıkılır. İngilizlerin Malaya'da, Hollandalıların Endonezya'da, Fransızların Viet-Nam'da, İngilizlerin ve Amerikalıların Çin, Pasifik Adaları ve Afrika'da "istiklal isteyen milletlere hamilik etmedikleri" aksine onların "kanını döktükleri" belirtilir. Birleşmiş Milletler'in sömürgeci harplere karşı kayıtsız kalması eleştirilir. Sömürgelerdeki "Amerikan doları ile satın alınmış hanedan ve idareci zümrelerin" yabancı sermaye ile işbirliği yaparak, kendi milletlerine karşı savaşa giriştiğinin altı çizilir ve sömürge karşıtı ulusal kurtuluş hareketleri desteklenir. Bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan, Avrupa Kömür-Çelik Birliği planı, Barışseverler Cemiyeti'nin dikkatinden kaçmaz. Birliğin kuruluş amacının "Alman kartel ve tröstlerinin hâkimiyeti altında Avrupa sanayinin harp için seferber edilmesi ve Avrupa'nın Amerika için tek bir pazar olması" olduğu belirtilir. Planın, Atlantik devletlerinin silahlanması için Alman ağır sanayinden faydalanmak üzere kurgulandığı, Fransa'nın ve İngiltere'nin Almanya'nın NATO üyeliğine itirazının bu yolla bypass edildiği ifade edilir. Dahası, bu planın, Avrupa'da "yevmiyeleri denkleştirmek" suretiyle "emekçi kitlelerin hayat seviyesini tehdit ettiği" aktarılır. Barışseverler Cemiyeti, Türkiye'nin kurtuluş savaşını emperyalist işgale karşı direniş olarak selamlar. Ancak, İkinci Dünya Savaşı esnasında sınıra dayanan Nazilerin yalnız olmadığını, özellikle "ticaret burjuvazisinin, toprak ağalarının, hilekar müteahhitlerin, kara borsacıların ve kodaman memurların çıkarlarının koruyucusu ırkçı bir

zümrenin" başta olduğu ve savaşın sonucunun bunları hayal kırıklığına uğrattığı belirtilir. Faşizmin zaferini bekleyen aynı kuvvetlerin, savaş sonrası Amerikan emperyalizminin "eteğine sarılmakta gecikmediği" ifade edilir. Türkiye analizlerinde Demokrat Parti ile Halk Partisi'nin madalyonun iki yüzü olduğu vurgusu vardır. Bunların, Türkiye egemenlerinin partisi olduğu, amelenin, köylünün, halkın partisi olmadıklarının altı çizilir. Özellikle, DP'nin koşullu grev vaadinin, grev hakkının olmamasından farkı olmadığı belirtilir. DP'nin milli kurtuluş savaşının kazanımlarını ortadan kaldırdığı, serbest ticaret vaadi, gümrük duvarlarının kaldırması ve yabancı sermaye teşvikinin "Adana pamuğu, Bursa ipeği", tütün, üzüm gibi ihraç ürünlerimizi eşitsiz bir rekabete sokacağı söylenir. Sovyetik olmakla eleştirilen Cemiyet'in, Türkiye'de sosyalist dönüşüm beklentisi yoktur. Türkiye'nin menfaatinin bağımsız bir dış politika çizgisi ve barış savunusu olduğu belirtilir. Cemiyet'in Türkiye'nin dünyadaki yerine dair kurgusunun dönemin TKP ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye yönelik tasavvuru ile örtüştüğü görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında gazeteci yazar Suat Derviş'in *Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum* adlı kitabında somutlanan bu siyasal hat, toplumsal ilerleme, sulha katkı, Türkiye-SSCB kardeşliği, anti-emperyalist mücadele vurgularıyla ifadesini bulan bir konumlanıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Türk Sağının Komünizm Algısı

Yrd. Doç. Dr. Murat Kılıç
Süleyman Demirel Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

İkinci Dünya Savaşının sona erdiği 1945 yılı, aynı zamanda Soğuk Savaşında başlangıç tarihi olmuştur. Bu tarihten itibaren dünya siyasal, ekonomik ama en çok ideolojik olarak ikiye bölünmüştür. Türkiye Cumhuriyeti de bu bölünme karşısında safını seçerek liberal, demokrat Batı bloğunda yer almıştır. Ancak dışarıdaki bu yer tutuş ve kendini konumlandırma, iç politikayı da şekillendiren önemli bir etken haline gelmiştir. Özellikle içinde bulunulan blok itibariyle benimsenen ve zaten inanılan komünizm karşıtlığı, pek çok siyasal ve sosyal mesele için temel belirleyici olmuş ve kısa sürede antikomünizm, devletin resmi politikası haline gelmiştir. Öyle ki 1947 Kurultayında Cumhuriyet Halk Partisi, komünizmle daha etkili mücadele etmek adına temel ilkeleri olan laiklik ve seküler milliyetçilik anlayışını tadil ederek bir İslamizasyona tabi tutmuştur. Bazı yayın organları, dernek ve partiler, komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi ile CHP hükümeti tarafından kapatılmıştır. 1950'de başlayan Demokrat Parti döneminde ise antikomünizmin dozajı giderek artmıştır. Özellikle Ceza kanununda yapılan değişiklikler ve 1951 Türkiye Komünist Partisi tevkifatı ile komünizme karşı mücadele, zirveye ulaşmıştır. Ancak bu süreçte özellikle Demokrat Parti hükümeti, komünizmle mücadeleyi tek başına yürütmemiştir. Söz konusu mücadelede Demokrat Parti hükümetinin en önemli destekçileri/yardımcıları, tek partili dönemde “sakıncalı” olarak nitelenen ancak Soğuk savaş süreci ile birlikte “makbul” hale gelen milliyetçi, muhafazakar, mukaddesatçı, sağ gruplardır. 1945 sonrasının görece özgürlük ortamında ve kesif antikomünist atmosferinde güçlenen bu gruplar, pek çok konuda ayrı düşüncelere sahipken; söz konusu

komünizm olduğunda aralarındaki ayrılıkları, tolare etmiş yahut görmezden gelmişlerdir. Neticede ortaya ana omurgasını antikomünizmin oluşturduğu bir sağ blok yahut ittifak çıkmıştır. Yayımladıkları mecmular, kitaplar ve kurdukları dernekler vasıtası ile söz konusu ittifak, sivil ve siyasi sahada önemli bir etki alanına sahip olmuştur. Dernek faaliyetlerin ve zengin neşriyatın önemli bir kısmı ise tahmin edilebileceği üzere komünizm ve komünizmle mücadeleyle hasredilmiştir. Bu faaliyet ve yayımlar incelendiğinde milliyetçi, muhafazakar ve mukaddesatçı sağ bloğun komünizm algısının dört temel üzerine inşa edildiği görülmektedir.

Bu temellerden ilki bazı istisnalar dışında sağın genelinde hakim olan toptancı yaklaşımdır. Buna göre solun her türlü, komünizm olarak nitelenmiştir. Sol düşüncenin varyasyonları yahut nüansları üzerinde esaslı bir tetkike ihtiyaç duyulmamış ve bunlar arasında bir ayrıma gidilmemiştir. Zaten çoktan komünist ilan edilen Sosyalist, solcu, sosyal demokrat ve Marksistlerin yanında; sola ait herhangi bir görüşe yakın durmak dahi komünist ilan edilme nedeni sayılmıştır. Bunların hepsi, Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve sosyal bünyesini ele geçirmeye çalışan tek bir akımın farklı kılıklara bürünmüş unsurları olarak görülmüştür.

Komünizm algısının dayandığı ikinci temel ise komünizmin yeni ve güncel değil; tarihi bir düşman olduğuna dair kabuldür. Milliyetçi, muhafazakâr ve mukaddesatçı sağın zihninde komünist, üç asırdan beri Osmanlı'yı yok etmeye çalışan, can düşmanı Rusya, daha etkili tabirle Moskofun ta kendisidir. Dolayısıyla komünizmle mücadeleye de asırlardır devam eden var olma yok olma mücadelesinin son aşaması olarak bakılmaktadır. Nitekim Soğuk savaş sürecinde, Sovyetler Birliği'nin komünizmi bütün dünyayı Rus esaretine almak için bir araç olarak kullandığı ve Rus emperyalizminin çağdaş bir adı haline geldiği kabul edilmektedir.

Türk Sağının komünizm algısının dayandığı üçüncü temel ise komünizmin siyasi, iktisadi ve sosyal bir meseleden ziyade ahlaki bir mesele olarak görülmesi ve ele alınmasıdır. Türkiye'de komünist

temayüllerin Avrupa'da olduğu gibi ekonomi sahasında başlayıp diğer sahalara yayılmadığı, doğrudan doğruya ahlak sahasında kendini gösterdiği ve dil, din, toprak sevgisi ve aile gibi bütün mukaddesata düşman zümrelerin davası olduğu düşünülmektedir. Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet inkılapları ile devam eden sürecin ahlak sahasında ve toplumun maneviyatında yarattığı boşluğun da komünizmin yayılmasına yardımcı olduğu kanaati oldukça yaygındır. Nitekim milliyetçi, muhafazakar, mukaddesatçı sağın nezdinde ahlak yoksunu olan Komünistler de bu boşluğu fırsat bilerek her şeyden önce ahlak sahasına hücum etmişlerdir. Bu hücum kapsamında özellikle müstehcen ve açık saçığı teşhir ederek cazip gösterme gayreti içerisine girmişlerdir. Edebiyat ve eğitim ise komünistlerin bu yolda kullandıkları ve ellerinde tuttıkları en önemli araçlardır.

Komünizm algısının dayandığı dördüncü ve son temeli ise güçlü bir dehümanizasyon oluşturmaktadır. Dehümanizasyon, insani özelliklerinden ayırma, insan dışılaştırma, insanlıktan çıkarma yahut canavarlaştırma manasında kullanılmaktadır. Antikomünizm çerçevesinde de dehümanizasyon, komünistlerin insan dışı birer varlık olarak görülmeleri; buradan hareketle insana reva görülemeyecek her türlü aşağılanmayı ve kötü muameleyi hak ettikleri yönünde bir kanaate karşılık gelmektedir. “İnsan dışı iğrenç bir varlık” olarak görülen komünist, özellikle Türkçü matbuatta mikrop, baykuş, kuduz köpek yahut ayı olarak tasvir edilmektedir. Ancak en sık kullanılan tasvir, “zehirli yılan”dır. Sadece yazılı olarak değil görsel olarak da yılan figürü işlenmiştir. Bu tasvirlerle genellikle söz konusu yılanı karşı uyanık ve merhametsiz olma çağrılarını eşlik etmektedir. Komünistler için yılan dışında sıklıkla başvurulan diğer bir benzetme de iblis yahut ifrittir. Bu iki kavram, özünde kötüyü temsil etmeleri ve insanları kötülüğe sürüklemeleri nedeniyle önemli ve etkili birer dehümanizasyon aracı olmuşlardır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki 68 Kuşacı ve Olayları Üzerindeki Etkileri

Prof. Dr. Kenan Olgun
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

Tuba Özhazinedar
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doktora Öğrencisi

1968 hareketi, her ülkede aynı yoğunlukta yaşanmamakla birlikte pek çok ülkede görülen sosyal ve siyasal bir patlamadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası tarihin önemli olaylarından bir tanesidir. 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'nın neredeyse tamamında ve Amerika'nın belirli kesimlerinde, gençliğin başkaldırısı kendini güçlü ve etkili bir şekilde hissettirir. Gençlerin istedikleri daha fazla özgürlük, eşitlik, adalet ve temiz bir çevreydi. Mayıs 1968 devrimi politik değil kültürel idi. İktidarı ele geçirmeye can atmıyordu. İktidarı fes etmeye uğraşıyordu. Bu kuşacın isyanı tüm dünyayı sardı. Bu çalışmamızın amacı Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki 68 kuşacı üzerinde etkilerinin olup olmadığı, varsa ne tür etkilerinin olduğunun araştırılmasıdır. Doktora çalışması olarak da ele aldığımız 68 kuşacı ve öğrenci olayları hakkında yaptığımız çalışmalarda Sovyet Rusya'nın bu kuşak ve dönemin olayları üzerinde oldukça yoğun bir etkisinin olduğu görülmektedir. 1968 olaylarını daha iyi anlayabilmek için olayların geçmişini iyi tahlil etmek gerekmektedir.

I. Dünya Savaşı yıllarında Çarlık Rusya'nın yıkılarak yerine Sovyet Rusya'nın kurulmasıyla birlikte Dünya yeni bir rejimle karşılaştı. Adına Sosyalizm denilen bu yeni yönetim kendini öncelikle Avrupa'ya kabul ettirmeye çalışmış, II. Dünya Savaşı sonrası yayılmacı bir siyasetle Avrupa'da geniş alanlarda yaşam sahası bulmuştur. Sovyet Rusya'ya

karşı koyabileceği düşünülen tek güç olan ABD, başlangıçta bu bölgeye karışmak istememiş, ancak zamanla Sovyet yayılmasına karşı Avrupa'da yer almıştır. Bu amaç doğrultusunda Amerika, 1947 yılında Marshall Planı'nı devreye sokmuş, Truman Doktrini ile Doğu Avrupa'daki ülkeleri kendisine çekmeyi hedeflemiştir. Buna karşın Sovyet Rusya Ekim 1947'de SSCB ve Sosyalist ülkelerin dış siyasetini eşgüdümlü kılmaya dönük olarak Kominform kurulmasını sağlamıştır. Ardından ABD öncülüğünde NATO, SSCB öncülüğünde ise Varşova Paktı kurulmuş, Almanya'nın ikiye ayrılmasıyla birlikte Avrupa'da ve Dünyada soğuk savaş dönemi başlamıştır.

Avrupa'da yaşanan bu çekişme zamanla kendini dünyanın değişik bölgelerinde sıcak çatışmalarda göstermiş, özellikle Vietnam Savaşı 1968 olaylarının tetikleyicisi olmuştur. 68 olaylarının kalbi olan Fransa'da De Gaulle iktidarına karşı Sorbonne Üniversitesi'nde başlayan öğrenci hareketi, giderek büyümüş ve işçi kesimin desteğini de alarak ülke çapında ayaklanmaların, fabrika işgallerinin ve genel grevin yaşanmasına yol açmıştır. Akabinde ABD'deki Vietnam savaşı karşıtı hareketler ile Amerikalı siyahların ve Kuzey İrlandalıların sivil haklar talepleri, Almanya, İtalya, Türkiye, Meksika, Yugoslavya ise gençlik ve işçi hareketleridir.

Türkiye'deki olaylar ise ne Fransa ne de ABD'dekine benzer bir özellik taşımaz. Türkiye'deki 68 gençlik hareketleri o günün siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulları içerisinde ortaya çıkmıştır. 1960'lı yılların içinde bulunduğu ve tüm dünyada esen özgürlük akımından ve savaş karşıtlığından etkilenmiş ve sol görüşlü 60 gençliğinin oluşturduğu bir akım olarak da yer almıştır. Bu grup Hippiler gibi özgürlükçü, antikapitalist ve antimilitaristtir.

Türkiye'deki gençlik olayları da tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi üniversitelerde çıkmıştır. Üniversitelerde gençler durumdan rahatsızlığını boykot ve işgallerle dile getirmişlerdir. Öğrenciler, Milli Türk Talebe

Birliği (MTTB), Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi örgütlenmelerle sağcı, Sosyalist Fikir Kulüplerinin (SFK) birleşmesi ile oluşturulan Fikir Kulüpleri Federasyonu gibi örgütlenmelerle de solcu kamplara ayrılmıştır. 68 eylemleri, antiemperyalist bir karakter de taşımaktadır. Türkiye'de giderek güçlenen ve örgütlenen 68 gençliği, özellikle sosyalist ideolojiye dayalı faaliyetler yürütmüştür. Aynı zamanda 1968'de Türkiye bütün dünya ile birlikte yüzyılın son devrimci dalgasının içinden geçiyordu. Yalnızca üniversite gençliği değil, eşzamanlı olarak fabrika işçileri, işsizler, topraksız ve üretici köylüler de kendi hakları için ayaktaydı.

Sovyetlerin 68 olaylarına etkisi olduğu düşünülen gelişme şöyledir: 1960'lı yıllarda güçlü bir devlet olan Sovyetler aynı zamanda komünist rejime sahip olan ülkelerle yakın temas halindedir ve onları kontrol altında tutar. Fakat yaptığı baskılar: Doğu Berlin ayaklanmasının (1953) ve Macaristan halk direnişinin kanlı bir şekilde bastırılması (1956), Kruşçev'in SBKP'nin XX kongresinde Stalin'in acımasız politikalarının açıklanması, Berlin duvarının inşa edilmesi (1961) ve Çekoslovakya'nın işgali Sovyet itibarını zedelemiştir. İşgal tüm dünya'da tepkilere neden oldu. 23 Ağustos 1968 öğrenci olayları patlak verdi. 19 Ocak 1969 tarihinde üniversite öğrencisi Jan Palach, yeniden tesis edilen sansüre ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarına tepki olarak Prag'daki Václav Meydanında kendini yakarak öldürdü. Palach'ın cenaze töreni kitlesel bir protestoya sahne oldu ve aynı yılın Şubat ve Nisan aylarında Prag ve Jihlava şehirlerinde iki öğrenci benzer eylemlerle intihar etti. Bu durum Maoçuluğu ön plana çıkartmıştı. Özellikle Çin'in Sovyet etkisinden çıkararak yeni bir güç olmasıyla başlamıştı.

60'lardaki öğrenci hareketinin en önemli meselelerinden biri "kuşaklar arası çatışma"dır. Bu çatışmanın temelinde İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu açlık ve sefaletten kurtulmak için çok fazla çalışmış ve sadece maddi durumla ilgilenmek zorunda kalan ailelerle, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik büyümenin, eğitim

olanaklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan genç neslin çatışmalarıdır. Bu hareket ne planlı ne de örgütlü bir yapı şeklindedir. Eylemler ayaküstü yapılan toplantılar kararlaştırılıp yapılıyordu. Eylemler otoriteye karşı olduğu için lidersizdi bu yüzden çok farklı fikirler olduğu için ortak bir fikir birliğinden yoksundu. Gençlik hareketinin temel özelliği Kurulu düzene yabancılaşmaları ve her türlü otoriterciliğe karşı derin bir nefret duymalarıydı. Nerede komünizm varsa komünizme; nerede kapitalizm varsa kapitalizme başkaldırıyordu. İşyancılar çoğu kurumu, siyasi lider ve partiyi reddediyordu.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

SSCB'de Ekonomik Dönüşüm ve Enerji Kaynaklarının Batı Avrupa'yla Kurulan İlişkilere Etkisi

Mühdan Sağlam
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

SSCB, gerek kuruluş süreci gerek yetmiş yıla yakın ömrüyle ABD liderliğinde örgütlenmiş Batı kampına karşı bir bloğu temsil eden askeri ve politik güç olmasının yanında ekonomik modeliyle de önemli bir dinamiği sembolize etmektedir. Temelinde Marksist bir perspektif olan SSCB, ekonomi başta olmak üzere devlet ve toplumsal yapılanmasını sosyalist ilkeler uyarınca kendi özgöl koşulları çerçevesinde uygulamaya geçiren önemli bir tarihsel dönemecin adresidir. Ülke içerisinde başta ekonomistler, sosyologlar olmak üzere yapılan etraflı çalışmalarla sosyalist ilkeleri temel olan ve neredeyse yüzde 80'ni köylülerden oluşan toplumun nasıl ilerlemeci bir forma kavuşturulacağı üzerine uzun süre çalışılmıştır. Etraflı bir çalışma sonrasında SSCB ekonomisi yaygın kapitalist modelin serbest piyasasından kopuşu, merkezi planlamaya dayanan ve toplumsal refahı önceleyen bir nitelikle donatılmıştır. İlk olarak ulusal kalkınmayı ve hızlı bir sanayi hamlesini önceleyen bu model, bununla uyumlu ve eş anlı biçimde toplumsal refahı ve dönüşümü hedeflemiştir. Ücretsiz eğitim, sağlık hizmetleri, emeklilik fonları ve iş güvencesi gibi temel konularda dikkat çekici başarıları elde eden SSCB, ekonomik kalkınmasıyla da ABD'ye neredeyse eşit düzeye gelmeyi başarmıştır. Dahası yalnızca ekonomik anlamda değil, askeri güç ve nükleer kapasitesi açısından da SSCB, küresel sistemde ABD ile rekabet edebilecek tek güç konumunda yer almıştır. Bununla birlikte söz konusu modelde özellikle 1960'larda başlamak üzere zamanla durgunluk

baş göstermiş ve ekonomiye dönük reform çabaları da yetersiz kalmıştır. Bu noktada enerji kaynakları özellikle 1970'lerde SSCB ekonomisinde hem ulusal hem de uluslararası bağlamda sırtlanıcı bir rol üstlenmiştir. SSCB'nin ulusal kaygılarının yanında içinde bulunduğu uluslararası konjonktür ve yapısal unsurlar Moskova'nın dış politikasını ve stratejisine etkili olmuştur. Şöyle ki, Soğuk Savaş dönemi berraklaşmış kamplaşma ve bu kamplaşma içinde bütünlüklü biçimde ilişkilerin yürütülmesine dayanır. Dönemin özeti, SSCB ve Varşova Paktı üyelerinin bir tarafta yer almasına karşın ABD ve Batı Avrupa'nın ağırlıkta olduğu NATO üyeleri diğer tarafta yer aldığı bölünmedir. Her ne kadar Soğuk Savaş kapitalizmle sosyalizm ABD ile SSCB arasındaki çekişme ve rekabet üzerine kurulmuşsa da bölünme ve kamplaşmanın en belirgin biçimi Avrupa'da yaşanmıştır. Yanında yer aldıkları süper güce göre Avrupa, Doğu ve Batı olmak üzere iki kampa ayrılmıştır. Batı kampında yer alan ve ABD'nin savunma ve ekonomideki liderliğini kabul eden Avrupa ülkelerinin SSCB ile ilişkileri de sınırlı olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kendi pazar kaygılarını da gözetecek biçimde Avrupa'yı yeniden ayağa kaldıran proje ve planları hayata geçiren ABD, bir noktada Avrupa ülkelerinin ekonomik ilişkilerinin de yönlendiricisi olmuştur. Avrupa-ABD ekonomi ilişkileri büyük oranda uyum içinde seyretmişse de enerji konusunda ciddi bir karşı karşıya gelme yaşanmış, hatta dönemin ABD ülkelerini enerji ilişkilerine ve tedarikçilerine dikkat etmeleri konusunda uyarılmıştır. ABD'nin Avrupa'ya enerji konusunda uyarıda bulunmasının nedeni başta Almanya, Avusturya ve Fransa olmak üzere güçlü Avrupa ülkelerinin doğal gaz alımı için petrol, kömür ve doğal gaz alanında dünyanın en büyük rezervlerine sahip ülkelerden birisi olan SSCB ile anlaşmaya varmış olmalarıdır. Soğuk Savaş'ta yumuşama(*detente*) döneminin başlamasıyla paralel, SSCB-Batı Avrupa ilişkilerinde bir kırılma yaşanmıştır. Batı Avrupa ülkeleri için *detente* SSCB'ye yönelik tüm blok ülkelerinin ortak ticari çıkarlarının olması ve SSCB ile olan ticaretin artırılarak tehdit ihtimalinin bağımlılıkla düşürülmesine dayanmıştır. Avrupa'nın Batı bloğu ülkeleri, enerji ihtiyaçlarını petrol

dışında kaynaklara özellikle de doğal gaz alanında yönlendirme istediği içinde olduklarından kendileri için en uygun aktör, Soğuk Savaşın diğer süper gücü SSCB olmuştur. Gerek SSCB, gerek Batı Avrupa ülkeleri için geçerli gerekçeleri olan doğal gaz alımı bir süre sonra ortak boru hattı inşası, enerji şirketleri arasındaki ortak projeler ve petrol alımıyla devam etmiştir. Güncel Rusya- Avrupa enerji ilişkilerinin temelini oluşturan bu adımlar, sadece Soğuk Savaş dönemine SSCB- Batı Avrupa Enerji İlişkilerinin anlaşılmasını değil, Rusya Federasyonu-Avrupa enerji ve ekonomi ilişkilerinin anlaşılması için kritik bir önem taşır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada ilk olarak SSCB ekonomisinin temel dinamikleri ve tıkanmaları işaretlenecektir. Ardından Soğuk Savaş'ın ortalarında SSCB ile Batı Bloğu arasında enerji ilişkilerinin başlamasına neden olan faktörler söz konusu aktörler ve uluslararası sistemdeki gelişmeler ışığından hem SSCB hem de Avrupa'yı bu ortaklığa iten faktörlere ışık tutulacaktır. Son olarak söz konusu bu tecrübe çerçevesinde Avrupa ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilere katkısı Rusya Federasyonu'nun dış politikasında enerji kaynaklarının yeri çerçevesinde ele alınacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş'ta Sıcak İlişkiler: Türkiye-SSCB Enerji İlişkileri

Arş. Gör. Emre Kurt
Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

Karadeniz'in önemli güçlerinden olan Türkiye ve Rusya tarih boyunca inişli çıkışlı bir şekilde devam eden ilişki sürdürmüşlerdir. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu – Rusya Çarlığı arasında 17. yüzyılın sonlarından her iki imparatorluğun da farklı gerekçelerle dağılmasına sebep olan Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte on bir büyük savaş cereyan etmiş ve Rusya savaşların önemli bir kısmını kazanmıştır. Yaklaşık iki asır süren zaman diliminde taraflar genel olarak rekabet nedeniyle karşı karşıya gelse de Napolyon Savaşları ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa Hadisesi sırasında işbirliği de gerçekleştirmişler, fakat işbirliği genel süreç içerisinde istisnai bir durum olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu – Rusya Çarlığı arasında yaşanan gelişmelerin benzeri Türkiye-SSCB ilişkilerinde de yaşanmıştır. Bu minvalde iki devletin 1920'li yıllarda kurdukları yakın ilişkiler başta 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması olmak üzere imzalanan antlaşmalar, ekonomik, siyasi, kültürel vd. yakınlaşmalarla hızla artmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte taraflar arasında yaşanan soğukluk, savaş sonucunda Moskova'nın Ankara'dan istekleriyle kopma noktasına gelmiştir. Yaşanan bu gelişme ve iki devletin rakip kamplarda yer alması Soğuk Savaş boyunca ikili ilişkileri de etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında müttefik olan SSCB-ABD, savaş sonrası dönemde rakip haline gelmiş ve yaklaşık yarım asır boyunca taraflar arasında Soğuk Savaş vuku bulmuştur. Bu süreçte Moskova, İkinci Dünya Savaşı sırasında aldığı ağır hasarı telafi edebilmek, ülkesini modernleştirmek ve ABD ile süren rekabette güçlü konuma gelebilmek için petrol ve doğalgaz kaynaklarını iki farklı şekilde dış politika aracı olarak kullanmıştır. Bu politikalardan ilki düşük fiyatla uluslararası piyasaya girerek Batı dünyası ile ticareti artırmak ve böylece ihtiyaç duyduğu teknolojiyi ithal edebilmek için gereken döviz elde etmektir. Sahip olduğu petrol kaynaklarıyla Çarlık Rusya döneminde de önemli bir enerji oyuncusu olan Moskova, Bolşevik iktidarının ilk yıllarında her ne kadar petrolü önemli bir kaynak olarak algılasa da Sovyet planlamacıların küresel petrol rezervlerini sınırlı olarak hesaplamaları, kömür, turba kömürü ve hidroelektrik yatırımlarına ağırlık vermeleri ve bu sektörlerin kolektif ruhun güçlenmesinde önemli rol oynadığı düşüncesi nedenleriyle petrolü ikinci planda bırakmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte petrolün öneminin ortaya çıkması ve doğalgazın yeni bir kaynak olarak keşfi Moskova'nın da bu kaynaklara bakışını değiştirmiş ve petrol-doğalgaz döviz elde etmede önemli bir araç haline gelmiştir. İkinci politikası ise sahip olduğu üretim teknolojisini geliştirmekte olan ülkelere Batılı şirketlere nazaran herhangi bir şartta bulunmaksızın, uygun kredilerle, ekipman, eğitim vb. bilgi ve kaynak sunması oluşturmuştur. İzlenen politikayla Moskova geliştirmekte olan ülkelerdeki nüfuzunu ve pazar payını artırmayı amaçlamıştır. Gerek enerji piyasasına girişi, gerekse bilgi ve kaynak transferiyle SSCB, enerji piyasası üzerindeki Batı tekeli kırılmış ve piyasa daha rekabetçi hale gelmiştir.

Soğuk Savaş süresince SSCB'nin izlediği enerji politikası Türkiye'yi de etkilemiştir. Bu bağlamda Stalin'in talepleri hasebiyle Ankara'nın Moskova'dan algıladığı yoğun tehdit, Türkiye'nin ABD'nin yanında Batı kampında yer almasında etkili rol oynamıştır. Stalin sonrası dönemde her ne kadar Moskova, Ankara ile ilişkilerini düzeltmeye

çalışsa da 1960'lı yılların ortasına kadar iki taraf arasında somut adımlar atılamamıştır. 1960'lı yıllarla birlikte ise gerek Türkiye'nin müttefiki ABD kaynaklı yaşadığı hayal kırıklıkları, gerekse ABD-SSCB arasında yaşanan Detente, Türk-Rus ilişkilerinin de gelişmesine zemin hazırlamış ve Soğuk Savaş sonuna kadar iki devlet arasında önemli gerginlik çıkmamıştır. Mamafih, her ne kadar Türkiye ABD ile sorun yaşadığı dönemlerde Moskova'ya yanaşsa da, bu devletle ilişkilerini düzelttiği dönemlerde ABD yeniden ön plana çıkmış ve SSCB ile olan ilişkiler Soğuk Savaş'ın gölgesinde ikinci planda kalmıştır.

Türkiye-SSCB ilişkilerinin en önemli boyutunu ekonomiye ilişkin geliştirilen projeler teşkil etmiştir. Bu bağlamda Moskova, uygun faiz oranlarıyla, genel olarak geri ödemesinin ürünle yapıldığı krediler tahsis etmiş, Türkiye'ye bilgi ve kaynak aktarımında bulunmuştur. Sovyetlerin desteğiyle Türkiye, sanayileşmesinde önemli rol oynayan İskenderun demir çelik ve Seydişehir alüminyum fabrikaları gibi çok sayıda sanayi tesisini kurmuştur. Bunun yanı sıra iki devlet enerji alanında da işbirliğine gitmiştir. 1970'li yılların sonundan itibaren Türkiye, SSCB'den petrol ve doğalgaz ithal etmeye başlamış ve önemli projeleri hayata geçirmiştir.

Ankara-Moskova enerji ticaretinde öne çıkan ilk ürün petrol olmuştur. Her ne kadar 1950'li yıllarda Ankara, Moskova'dan petrol ithal etse de iki devlet arasındaki büyük miktartlı ticaret Türkiye'nin enerji talebinin hızla arttığı 1970'li yılların sonunda gerçekleşmiştir. Mamafih, iki devletin de dövize olan ihtiyacının had safhada olduğu bu dönemde petrol ticareti karşılıklı bağımlılık yaratacak düzeye ulaşamamıştır. İfade edilen dönemde Ankara, Moskova'dan yüksek kalorili kömür ithal etmeyi de amaçlasa da bu ticaret de Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmemiştir. Buna karşın doğalgaz ticareti taraflar arasında gerçekleşen enerji ticaretinin en önemli kısmını teşkil etmiştir. Bu bağlamda 1984'te hükümetler arası antlaşma imzalanmış ve Batı Hattı'ndan ilk Rus gazı 1987'de Türkiye'ye ulaşmıştır. Dövizle ödemeyi

öngören antlaşma aynı zamanda Türk hizmet sektörünün Rus pazarına girmesine de zemin hazırlamıştır.

Türk-Sovyet enerji ilişkilerinin ikinci boyutunu bilgi ve kaynak transferi oluşturmuştur. Moskova uygun koşullarla Türkiye'ye tahsis ettiği kredi ve bilgiyle Türk enerji sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Rus desteğiyle Türkiye, Aliğa Rafinerisi'ni, Seyitömer Enerji Nakil Hattı'nı, Orhaneli Termik Santrali'ni, Oymapınar Barajı'nı, Batum-Hopa Enerji Nakil Hattı'nı inşa etmiştir. Ayrıca Karadeniz'de yeni bir rafinerinin kurulması, Kavşak'ta, Çatalan'da ve Kayraktepe'te baraj yapılması, Beypazarı ve Tınaz linyit tesislerinin inşası da gündeme gelmekle birlikte SSCB'nin dağılmasıyla projeler Soğuk Savaş döneminde hayata geçirilememiştir. Bunların yanı sıra iki devlet nükleer enerji santrali inşasında da ilke olarak uzlaşmışlardır. Fakat Çernobil Faciası'nın da etkisiyle uzlaşma tasarımı aşamasında kalmıştır.

Türk-Sovyet enerji ilişkilerinin en önemli boyutunu, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk-Rus enerji ilişkilerinin derinleşerek istikrarlı bir hal alması ve Türkiye'nin Rusya'ya bağımlı hale gelmesine temel oluşturması olmuştur. Her ne kadar PKK meselesi, Çeçen meselesi, jet krizi gibi krizler nedeniyle iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler dalgalı bir seyir takip etse de tasarlanan enerji projeleri hayata geçirilmiştir. Halen faaliyette olan Batı Hattı'nın yanı sıra 2003'te Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı da faaliyete geçmiş, Türk Akımı projesinin de inşası başlamıştır. Doğalgazın yanı sıra Türkiye'nin ilk nükleer enerji santrali olan Akkuyu'yu da Rusya'nın yapması kararlaştırılmış ve inşası başlamıştır. Bunun yanı sıra iki devlet arasındaki petrol ve kömür ticareti de gelişmiştir. Mamafih 2015 yılında Türkiye en fazla doğalgazı, linyiti ve taş kömürünü (2014 verileri) Rusya'dan ithal etmiş, ham petrolde de Rusya üçüncü sırada yer almış ve Türkiye bu ülkeye bağımlı hale gelmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

SSCB Kimliği Projesinden Avrasya Medeniyeti Projesine Dönüşüm

Prof. Dr. Salih Yılmaz

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

1917 Bolşevik Devrimi ile Lenin, tüm etnik unsurlara kendilerini yönetebilecekleri temsil hakkı ve kültürel bağımsızlık verilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Lenin ile birlikte hareket eden Stalin onun vefatına kadar bu projenin taraftarı olmuştur. Lenin'in vefatından sonra Stalin daha çok SSCB kimliği oluşturulması konusunda fikirlerini beyan etmiştir. Bu amaçla başta eğitim olmak üzere ekonomide yeniden yapılandırmaya gidilmiştir. Eskiden var olan Latin alfabe temelli etnik dillerin tamamı için Kril alfabesi oluşturulmuştur. Rusça resmi tek dil olarak kabul edilmiş ve okullarda diğer dillere verilen özerklik azaltılmıştır. Ayrıca Stalin'in etnik unsurları karıştırma planı ölçüsünde yurtlarından sürgün edilen birçok etnik unsurun farklı coğrafyalarda şehirlere ve kırsal alanlara yerleştirilmesi planı devreye girmiştir. Buna göre Özbek, Tatar, Rus, Tacik, Kazak, Koreli vd. unsurların birbirleriyle karışımı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu plan Stalin'den sonra da uygulanmışsa da 1990'lı yıllarda SSCB'nin yıkılması ile etnik milli devletler kurulmuştur. Yeni dönemde hem Rus hem de Rusçaya karşı tavır alınmıştır. Bu süreç 2000'li yıllarda Putin iktidarında eski post-Sovyet ülkeleriyle ekonomik ve kültürel bağların yeniden tesisi ile Avrasya Medeniyeti projesine evrilmiştir. Bu yeni projede SSCB'nin tarihi mirasının da avantajıyla önemli mesafeler kaydedilmiştir. Avrasya Ekonomik Topluluğu adıyla kurulan birliktelik Şanghay İşbirliği Örgütü ile güvenlik boyutuna yükselmiştir. Hatta bu sürece Türkiye ve İran'ın da

dâhil edilmesi tartışılır olmuştur. Bu bildirimizde bu tarihi süreci uluslararası ilişkiler, kültür ve medeniyet bağlamında değerlendireceğiz.

Avrasya coğrafi teriminin anlamı günümüzde aşağı yukarı bir tanıma ulaşmışsa da henüz tam bir uzlaşmaya varılmamıştır. Avrasya, sadece Rusya, Orta Asya ve Kafkasları içine alan bir toprak parçası değildir. Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan bölgeyi de kapsamaktadır. Günümüzde birçok kişi tarafından Avrasya'nın tanımı yapılırken sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri bakış açısı etkin rol üstlenmiştir. Devletlerarasında da Avrasya'yla ilgili farklı algılamalar ve tanımlamalar vardır. Büyük devletler Avrasya için büyük idealler beslemektedir. Küçük devletler ise varlıklarını sürdürebilmek için yaşam alanıdır. Avrasya terimi Sovyetler Birliği Döneminde tamamen jeopolitik kavrama bürünmüştür. Bu dönemde Avrasya kavramı bütün Avrupa ve Asya kıtasını yani dünyanın ana karasını ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır. Avrasya'yı tanımlarken Viyana'dan başlayarak Avrupa'nın doğusu ile Balkanlar, Karadeniz, Kafkasya, Anadolu, Orta Asya bu coğrafya içerisinde sayılmıştır.

Avrasya terimine bağlı olarak 20. yüzyılda Avrasyacılık adıyla ideolojik bir akım ortaya çıkmıştır. Bu akım Rus göçmenler, bilim insanları ve entelektüeller tarafından benimsenerek politik bir kavrama dönüştürülmüştür. Günümüzde bu Avrasyacılık adı altında üç farklı anlayış vardır. Bunlar;

- Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği coğrafya,
- Eski SSCB ülkelerinde hâkim olan anlayış yani Rusya merkezli bir birlik,
- Genişletilmiş Avrasya projesi yani Rusya-İran-Türkiye üçlüsünün birlikte hareket etmesidir.

Avrasyacılık akımını başlatanlar daha çok Rusya'daki komünist yönetim dolayısıyla Avrupa'ya kaçan Rus göçmenlerdir. Avrupa'da yaşamaya başlayan Rus göçmenler zamanla Rus İmparatorluğu'nun dağılma sebebi olarak Batı Avrupa'yı görmeye başladılar. Avrasyacılık

fikrini benimseyen bu Rus göçmenler, Rus toplumu ve Rus Devleti için en büyük düşman olarak Avrupa'yı görüyorlardı.

Avrasyacılara göre Rusya'nın zor durumdan çıkıp refaha ve huzura kavuşması için Ortodoks medeniyeti ile birlikte Asya, Türk ve Moğol kökenlerine, Cengiz Han mirasına sahip çıkılması gerekiyordu. Avrasyacılar, Rusya'nın ve Rusların uzun yıllardır Avrupa'nın bir parçası olmaya çalışmasına rağmen Avrupa'da mutluluğu bulamadıklarını dillendirmeye başladılar.

Klasik Avrasyacılık, ideolojik, siyasi ve toplumsal hareket olarak 1917 Komünist Devriminden kaçan Rus mülteciler tarafından ortaya atılmıştır. Rusya'daki komünist rejimden kaçan Rus sanat ve bilim insanları 1921'de Bulgaristan'ın başkenti Sofya'da bir araya gelerek "Avrasyacılık" ideolojisini oluşturmuşlardır. Avrasyacılığın tarihi kökenlerine bakacak olursak Hunların Batı'ya doğru göç etmeye başlamasıyla Çin-Avrupa arasında birçok devlet kurulmuştur. Bu bölgede kurulan Türk devletleri aslında Avrasyacılığının temelini ve mirasını oluşturmaktadır.

Avrasyacılık ideolojisi 1990'dan sonra Rusya'da yavaş yavaş yurtsever muhalefet ve aydınlar tarafından benimsenmeye başlamıştır. Avrasyacılık liberal demokrat normlara uydurulmaya çalışıldı. Bazı ılımlı demokratlar, "demokratik Avrasyacılık" projesi fikrini ortaya attılar. Bunların başında da G. Popov, S. Stankeviç ve L. Ponomarev yer alıyordu. Vladimir Putin'in 2011 yılında "Avrasya için Yeni Entegrasyon Projesi: Bugün Doğan Gelecek" adlı makalesi yayımlandıktan sonra Rusya'da "Avrasyacı" görüşleri benimseyen örgütlerin kuruluşunda patlama olmuştur.

Avrasyacılık modası günümüzde de hala devam etmektedir. Putin, Avrasyacı politikalar üretmesine rağmen Türkiye'yi Avrasya'ya entegre edemezse Rusya'yı güvensiz ülke haline getirdiği gibi ABD ve NATO'nun saldırılarına karşı savunmasız bırakacaktır. SSCB sonrası

Rus Avrasyacılığı bu coğrafyada toparlanma ve Türk-Müslüman toplulukları birlik içerisinde tutma politikası olarak uygulanmıştır. Türk-Müslüman ve diğer toplulukların Batıcılık politikası ile bir arada tutulması mümkün olamazdı. Rus Avrasyacılığı hem Türk Dünyasında hem de diğer bazı Kafkasya topluluklarında karşılık bulmuştur. Batıcılık bir korku ve risk olarak görüldüğünden Rusya ile ortak bir medeniyet daha çekici bir alternatif olarak benimsenmiştir. Avrasya'da hızlı ekonomik gelişmeler de bu politikanın popüler hale gelmesine sebep olmuştur. Günümüzde Avrasyacılık Projesi, Avrasya Ekonomik Topluluğu çerçevesinde bir medeniyet projesine dönüşmektedir. Bu bildirimizde de Rusya'nın post-Sovyet ülkelerde uygulamaya koyduğu Avrasyacılık üzerinde durulacaktır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Soğuk Savaş Yıllarındaki Bir Diğer Savaş: Yıldız Savaşları... Uluslararası Uzay Hukuku Bağlamında ABD-Sovyetler Birliği'ne Karşı

Arş. Gör. Mustafa Serhat Kaşıkara
Anadolu Üniversitesi
Hukuk Fakültesi

Uzay Çağı'nın başlamasındaki en önemli adım, bir uzay aracının Dünya'nın yerçekiminden kurtularak uzaya gönderilebilmesine yarayacak itiş gücüne sahip roketlerin tasarlanması ile atılmıştır. Roket teknolojisi hakkındaki bu çalışmalar, özellikle Rus, Alman ve Amerikalı bilim insanlarının gayretleriyle 19. yüzyılın sonlarına doğru yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sonuna doğru, insanlığı uzaya taşıyacak roketleri tasarlayan Alman bilim insanları, ABD ya da Sovyetler Birliği'ne giderek bu devletlere, sahip oldukları roket teknolojilerini de taşımışlardır. ABD'nin uzay çalışmalarının temelini oluşturan beyin takımının ABD'ye gelmesiyle, ABD'nin uzay faaliyetleri, bu büyük doping etkisi ile sürat kazanmıştır. Bu süreç esnasında, ABD gibi Sovyetler Birliği de uzay faaliyetleriyle yoğun şekilde ilgilenmiştir. Dönemin öne çıkan gelişmeleri ise çok hızlı devam edegelmiştir.

04 Ekim 1957 tarihinde Dünya'nın ilk yapay uydusu olan Sputnik-1'in uzaya fırlatılarak Dünya yörüngesine yerleştirilmesi, 12 Nisan 1961 tarihinde Vostok-1 uzay aracı ile uzaya gönderilen Rus kozmonot Yuri Gagarin'in uzaya giden ilk insan olarak tarihe geçmesi ve 20 Temmuz 1969 tarihinde ABD'nin Apollo-11 uzay gemisinin Ay yüzeyine ilk defa

iniş yaparak Amerikalı astronot Neil Armstrong'un Ay'a ilk ayak basan insan olarak tarihe geçmesi ile birlikte, "Uzay Çağı" olarak adlandırılan dönem başlamıştır.

Diğer taraftan, aynı dönemlerde Sovyetler Birliği ile ABD arasında cereyan eden «Soğuk Savaş», uzay faaliyetlerinin bir tür «Uzay Yarışı»na dönüşmesine de neden olmuştur.

«Uzay Yarışı», ABD ile Sovyetler Birliği arasında 17 yıl süren (1955–1972) bir rekâbeti ifade etmektedir. Uzay Yarışı'nın başlangıcını simgeleyen iki olay vardır. Bunlardan ilki, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan uluslararası gerginlikte, Sovyetler Birliği'nin, Dünya'nın ilk yapay uydusu olan Sputnik-1'i, 4 Ekim 1957 tarihinde uzaya fırlatarak Dünya yörüngesinde konuşturmasıdır. İkincisi ise, 20 Temmuz 1969 tarihinde ABD'nin Apollo-11 uzay gemisi ile Ay yüzeyine iniş yapmasıdır.

Bu yarış, o dönemki teknolojiyle birlikte bilimin yanı sıra hukukun da gelişimine öncülük etmiştir. ABD ile Sovyetler Birliği arasında yaşanan uzay faaliyetlerine ilişkin bu rekabet, uzay hukukunun temellerinin atılmasına da katkı sağlamıştır. Böylece, uluslararası kodifikasyon süreci başlamış ve Birleşmiş Milletler nezdinde pek çok uluslararası antlaşma akdedilmiştir. Bu bağlamda, temel nitelik taşıyan pek çok uluslararası antlaşmanın imzalandığı görülmektedir.

Söz konusu uluslararası antlaşmalarda yer alan bazı kavramların devletler pratiğinde farklı şekillerde yorumlanmaları, doğal olarak bu kavramların farklı uygulanmaları sonucunu doğurmuştur. Uzay hukuku açısından önem arz eden ve değişik şekillerde tanımlamalara sahne olabilen kavramlara, "uzayın barışçıl anlamda kullanımı" ile "uzayın askerî anlamda kullanımı" örnek olarak gösterilebilir.

ABD ile Sovyetler Birliği arasında cereyan eden Soğuk Savaş dönemi ve bu dönem boyunca ikinci bir savaş şeklinde patlak veren ve

daha çok teknolojik yanı ağır basan bir savaş mahiyetini taşıyan “Yıldız Savaşları”, uzayın askerî kullanımı ve dolayısıyla da uzayın silâhlandırılması konusunda, yakın tarihte meydana gelen önemli ve sıcak bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzayın silâhlandırılması konusundaki bahsi geçen bu örnek çerçevesinde, ABD Başkanı Ronald Reagan’ın en tartışmalı projelerinden biri olan “Stratejik Savunma Girişimi” (SDI) ya da daha bilinen adıyla “Yıldız Savaşları” projesi ile füzelerden oluşturulacak bir savunma kalkanının nükleer savaşı imkânsız hâle getireceği savunulmuştur. Ancak Sovyetler Birliği tarafından böyle bir teknolojinin geliştirilebileceği konusunda şüpheler dile getirilerek bu projenin tüm dünyayı tehlikeye atacağı öne sürülmüştür.

Geçmişten günümüze bakıldığında, savaşların, önceleri karadan denize doğru, sonraları da denizden havaya doğru giden bir şekilde evrildiği gözlenmektedir. 1969’da insanoğlunun ilk kez Ay’a ayak basmasıyla birlikte bu evrilme, uzaya doğru yönelmiştir. Bu gidişata ise gelişen teknolojinin sunduğu olanakların katkısının büyük olduğu ve buna yön verdiği aşikârdır. Uzay faaliyetlerini gerçekleştiren devletlerce yeni bir savaş alanı olarak görülen “uzay ortamı”, bâkir bir alan olarak uluslararası hukukta incelenmeye muhtaç bir konu olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, ABD ile Sovyetler Birliği arasında cereyan eden Soğuk Savaş dönemi ve bu dönem boyunca ikinci bir savaş şeklinde patlak veren ve daha çok teknolojik yanı ağır basan bir savaş mahiyetini taşıyan «Yıldız Savaşları» konusu, hem tarihsel hem de uluslararası uzay hukuku boyutuyla incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, uzayın barışçıl anlamda kullanımı ile uzayın askerî anlamda kullanımı hakkında gerek tarihsel gerekse uluslararası uzay hukuku boyutuyla bir inceleme yapılarak konunun değerlendirilmesi yapılmış ve konuyla ilgili teorik boyutta açıklama ve yorumlarda bulunulmuştur. Uzay girişimleri açısından ABD ile Sovyet Rusya’nın o dönemdeki başat uzay aktörler olarak uzayın kullanımı noktasındaki faaliyetleri inceleme konusu yapılmış ve bu faaliyetler, uzay hukukunun genel prensipleri ile uzay

hukukuna ilişkin uluslararası antlaşmalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, uzay faaliyetleri açısından bu tür girişimler incelenerek dönemin gelişen dünya dinamikleri karşısında ABD ile Sovyet Rusya'nın nasıl bir tutum takındığına ve kendilerine has olacak şekilde ulusal uzay politikalarını nasıl düzenlediklerine de değinilmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Süper Güç Kimliği İnşaasında BM Güvenlik Konseyi Üyelığının Rolü: Soğuk Savaşta Sovyet Vetoları

Yrd. Doç. Dr. Elif Şimşek Özkan
Erciyes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde kurulan Birleşmiş Milletler, savaşların engelleneceği bir gelecek ve beş daimi üyenin her birinin kendi çıkarını savunabilecekleri şekilde yan yana bir alan olarak inşa edilmiştir. Buna bağlı olarak, asli organlarından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimi üyesinin sahip olduğu “veto gücü,” onları ayrıcalıklı kılmakta diğer taraftan, BMGK'nin karar alma süreçleri üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Ancak literatürde bununla ilgili sınırlı sayıdaki çalışmaların çoğu, anılan gücü; Soğuk Savaş sonrası dönemdeki BM Reformu tartışmaları açısından incelemektedir. Soğuk Savaş'taki vetolara yoğunlaşan daha az çalışma; birincil kaynak yerine; farklı STK'ların veya çıkar gruplarının oluşturduğu sıralamaları kullanmakta;¹ çoğunun kuramsal perspektif benimsemek yerine vaka analizine yöneldiği, kuramsal çerçeveye içkin olanların, Realizm ve

1 Benzer şekilde çoğu çalışma üyelik başvurularına yönelik vetoları elemekte veya seçili problemleri hangi üyenin kaç kere veto ettiğine odaklanmaktadır. İstatistikleri, resmi kayıtlarla örtüşmemekte, sonuçları farklılaşmaktadır. Odaklarına ve kaynaklarına bağlı olarak Soğuk Savaş'ı kapsayan genel nitelikli veri derlenmemektedir. Ayrıca, hesaplamada aynı anda birden fazla ülkenin veto gücüne başvurusu durumu gözden kaçırılmakta; son muhasebede, aynı tasarımı aynı anda veto eden birden fazla ülkenin vetolarının ayrı ayrı hesaplanmasıyla; veto sayısı, olması gerektiğinden fazla çıkmaktadır.

Liberalizm kökenli Ana-akım Uluslararası İlişkiler Teorilerinin dışına çıkmadığı görülmektedir. Analizlerde, dönemin belirgin özelliklerinin yer almaması; “deneyim,” “veri” ve “münhasır vakaları;” Soğuk Savaş bağlamından koparmakta; zaman, mekân ve kimliklerin inşa ettiği “farklı hakikatlerin/küçük hakikatlerinin (small t truths) eş-zamanlı varlıkları yok sayılmaktadır. Dönemin süper-güç kimliklerinin; yapı tarafından inşa edilen ve “ötekileriyle” ilişkileri dolayımında yapıya anlamını veren amiller (agent) olarak değerlendirilmemesi, Soğuk Savaş gerçekliğinin özneler-arasıcı (inter-subjective) inşasını yadsımaktadır.

“Soğuk Savaş” kavramı “yeni dönemi” tasvir maksadıyla ilk kez Orwell tarafından, 1945’te kullanılmıştır. Orwell, süreci, “silahların (bizatihi varlıklarıyla), onlara sahip olan devletlerin ‘işgal edilemez’ (konumlarını)... ve çevresindekilerle ‘soğuk savaş durumlarını’ korudukları” dönem olarak betimlemiştir. “Avrupa’nın ortasına inen bir ‘demir perde’yle, Varşova, Berlin (Doğu Almanya), Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya’nın, Avrupa’dan koparıldığı” ifadesiyle, 5 Mart 1946’da, Churchill, ilk kez Soğuk Savaş’ı “dokunulabilir bir gerçeklik” olarak takdim etmiştir. Soğuk Savaş, 1946’nın ortasına gelmeden başlayan, 1989’da, Berlin Duvarının yıkılışına kadar devam eden süreçte, küresel siyasetin ana temasını oluşturmuştur.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), “seküler, endüstriyel, materyal, ulus-üstü ve zamansız bir rasyonel tasarım” olarak; “modern tarihte ilk kez siyasal ve ekonomik olarak farklı doktrini” benimsemekte; Kapitalizme alternatif “öteki modern girişim” olarak, yeni “tehdit/öteki/düşman” anlamı taşımaktadır. Soğuk Savaş, BMGK’nın ilk toplantısından bir ay sonra devletin Moskova Büyükelçisi Kennan’nın SSCB’yi yayılmacılıkla özdeştiirdiği 8000 kelimelik “uzun telgrafi” ve aynı yılın Eylül’ünde Sovyet Meslekdaşı Novikov’un ABD hakkında benzer tespitlerde bulunmasından; SSCB’nin çözülmesine uzanan süreçtir. Bu dönemdeki ABD stratejisi, Kennan’ın Şubat 1946’da

“uzun telgrafında”, Sovyetler Birliği’nin “genişleme arzusu” karşısında, “çevreleme politikasının” (containment) inşa edilmesini önerisi etrafında şekillenmiştir. Sovyet politikası ise yine aynı yılın Eylül ayında Sovyet meslektaşısı Novikov, Kennan’ın telgrafındaki çekinceleri ve önerilerinin neredeyse aynısını, ABD’yi “düşman” olarak tanımlayarak Moskova’ya göndermiştir. Her ne kadar Mr. X gibi bir mahlasla herhangi bir yerde bu telgraf yayınlanmamış olsa da, arşiv kayıtlarındaki orijinalinde Molotov’un altını çizdiği üzere, ABD’nin “dünya hâkimiyeti” arzusuna karşı durması gerektiğine değinmiştir.

İki telgrafın “ötekini” aynı şekilde nitelendirmesi; Soğuk Savaş’ın özneler-arası inşasını vurgulamaktadır. SSCB’yi çevreleme hedefi; ABD’nin “komünizm-karşıtlarının hamisi,” SSCB’nin benzer amacı; “emperyalizm-karşıtı savaşçıların lideri” süper-güç kimliklerinin “ötekiyle” sürekli çatışmasını gerektirmektedir: Nükleer ve konvansiyonel silahlanma yarışı, etki alanını koruma, genişletme, uzay, teknoloji, sporda süper-güçler arası rekabet ve vekâleten savaşlar (proxy wars); Yalta ve Postdam’dan sonra dokuz zirvenin gerçekleştiği sürecin belirgin özellikleridir. Süper-güçler “ötekiyle” sadece nicel üstünlük yarışına değil; güç mücadelesini içine alan ve aşan, yoğun doktriner mücadeleye de başlamıştır. Çalışma; bu bağlamda, “karşılıklı ötekileştirme” sürecinde, BMGK’nın, SSCB’ye; aldirabildiği veya engelleyebildiği kararlarla; “norm-yapıcı” statü oluşturduğunu, devletin süper-güç kimliğini dönemsel gelişmelerle birlikte yeniden-üretmesine yönelik “ötekilerle” temas mecrası sağladığını ve SSCB’nin dağılmasına kadar alınan 700’den fazla kararın ve toplam vetoların neredeyse üçte birine tekabül eden 100 civarında Sovyet vetosunun; münhasır dönemlerinin özelliklerini yansıttığını savunmaktadır.

Sürecin; Stalin, Hruşov, Brejnev, Andrapov, Çernenko ve Garbaçov olmak üzere altı bölümde incelenmesi hedeflemektedir.² Birinci Soğuk Savaş dönemindeki vetolar BMGK kararlarının (98) yarısına yakın sayıdadır ve tamamını (52) SSCB kullanmıştır. Bu, dönemin Çevreleme Politikası, NATO'nun kuruluşu gibi "ötekilerin" zorlayıcı eylemleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Hruşov döneminde SSCB'nin 25 vetosuna karşılık, İngiltere ve Fransa'nın veto sayısı üçtür. Soğuk Savaş boyunca BMGK kararların neredeyse yarısının alındığı Brejnev döneminde, SSCB'nin vetoları; toplam vetoların çeyreğinden biraz fazlasını oluşturarak sayısal düşüş göstermiştir: Bu, Hruşov ve Stalin dönemlerinde yeni kapitalist devletlerin üyeliklerini engelleyen vetolara, yumuşama (détente) döneminde başvurulmamasıyla; ancak SSCB vetolarının İkinci Soğuk Savaş dönemindeki artışıyla birlikte okunmalıdır. Andropov (2), Çernenko (2) ve Garbaçov (24) dönemlerinde kullanılan 28 vetonun birinin SSCB'ye ait olması ve SSCB'nin çok belirgin ikisi hariç neredeyse bütün vetolarının, kendisini sarahaten doğrudan ilgilendirmeyen; ancak, süper-güç kimliğini yeniden-üreten tercihler olması da bu iddiayı desteklemektedir.³

2 Stalin dönemi; Lenin'in 1924'teki vefatından kendi vefatına kadar geçen süredir. Ancak burada BMGK'nın ilk toplantı tarihinden (17 Ocak 1946) vefatına kadar geçen süre (5 Mart 1953) bu şekilde anılmıştır. Ardından gelen Hruşov dönemi 9 Ekim 1964'te sona erdirilmiştir. Yerine gelen Brejnev'in dönemi 10 Kasım 1982'deki vefatıyla bitmiş. Ardından sırasıyla; 12 Kasım 1982 ve 9 Şubat 1984 arası Andrapov; 13 Şubat 1984 ile 10 Mart 1985 arası Çernenko liderliği devralmıştır. Göreve geldiği 11 Mart 1985'ten istifa ettiği 21 Aralık 1991'e kadar geçen süre Garbaçov dönemi olarak değerlendirilmiştir. BM resmi verilerinde yıllara göre verilen karar ve veto sayıları; lider değişim günleri ya da iki lider arası günlere denk geldiğinde, iş başındaki kadronun niteliği, kararın niteliği ve etki doğurduğu gün göz önüne alınarak ait olduğu döneme aktarılmıştır.

3 Bunların en önemlileri arasında ABD, Fransa ve İngiltere'nin 27 Ekim 1956'da Konsey'e hitaben Macaristan olayları üzerine yazdığı mektubun gündeme alınması karşısında kullanılan veto (S/PV.754) gelmektedir. İkinci vetoyla (S/PV.2476) ile 12 Eylül 1983'de ABD, Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), Kanada, Japonya ve Avustralya Liderlerinin Güvenlik Konseyi'ne yönelik mektuplarında bahsi geçen

İnşacı (constructivist) perspektif benimseyen bu bildiri, BM'nin resmi "tersine kronolojik sıralı veto listesi" temelinde, Soğuk Savaş süresince Batı'nın "ötekisi" olan SSCB'nin süper-güç kimliğinin, BMGK'da veto gücü kullanımı dolayımında yeniden-üretildiğini savunmaktadır.

Kore'ye ait yolcu uçağı düşürülmesi hususunda SSCB'ye yönelik ithamın Konsey'e taşınması engellenmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve SSCB

Yrd. Doç. Dr. Görkem Birinci

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İnsan hakları fikri tarih boyunca iki defa; 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi ve 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi sonrasında dünya siyasetini ve hukukunu köklü bir tarzda etkilemiş ve dönüştürmüştür. Ondokuzuncu yüzyıl 1789 Bildirgesi'nde dile getirilen "klasik haklar"a ilişkin taleplerin anayasacılık düşüncesinin yaygınlık kazanmasıyla da birlikte pek çok Batılı devletin anayasalarında yer almasına tanıklık etmiştir. Öte yandan insan hakları fikri bu yüzyılda hızla gelişen ideolojilerin gölgesinde kalmış hatta düşünce hayatının gündeminden büyük oranda çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkım bile insan haklarının düşünce ve siyaset dünyasının gündemine tekrardan girmesine yol açamamıştır. Dünya üzerinde barışın yeniden tesis edilmesi amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin Şartı'nda insan hakları terim olarak dahi yer almamıştır. İki dünya savaşı arası dönemde de insan hakları az sayıda seçkin hukukçu ve aktivistin bireysel girişimlerinin konusu olmaktan öteye geçememiştir. Bu dönemde daha çok -azınlık hakları, işçi ve kadın hakları gibi- kolektif haklar çerçevesinde ele alınan insan hakları fikrinin yirminci yüzyıldaki "makus talihi", ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasıyla değişmeye başlamıştır. ABD yönetimi, -özellikle Başkan Roosevelt'in çabalarıyla- kendi kamuoyunu savaşa katılmanın gerekliliği konusunda ikna etmek için insan hakları idealine başvurmuş ve bu mücadelenin insanın değerini ve özgürlükleri hiçe sayan tiranlıklara karşı olduğu konusunda yoğun bir kampanya yürütmüştür. Bu kampanya sadece ABD kamuoyunda değil,

dünya kamuoyunda da önemli bir yankı bulmuş ve insan haklarının tekrardan dünya gündemine taşınmasında önemli rol oynamıştır. ABD yönetimi ayrıca savaş sonrası kurulacak olan “yeni dünya düzeni”nin temel organı olarak düşünülen ve Milletler Cemiyeti’nin yerini alacak bir uluslararası örgütün kurulması hazırlıklarına -SSCB’nin de aralarında yer aldığı- Müttefik güçlerle birlikte başlamıştı. Savaş boyunca devam eden bu süreç 1945 yılında Birleşmiş Milletler’in kurulmasıyla sonuçlanan San Francisco Konferansı’yla neticelenmiştir. BM Şartı, Milletler Cemiyeti’nin aksine insan haklarının korunmasını örgütün temel amaçları arasında saymış ve “Ekonomik ve Sosyal Konsey”i (ECOSOC) bir insan hakları komisyonu kurması yönünde yetkilendirmiştir. Bu komisyon, yaklaşık iki yıl sürecek olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi taslağının yazımını üstlenmiştir. Ancak Evrensel Bildirge’nin taslak metninin oluşturulması ve yayınlanması pek de kolay olmamıştır. İnsan haklarının ideolojik çekişmelere konu olan kavramsal içeriği kadar büyük devletlerin güç ve çıkar mücadeleleri de yaklaşık iki yıl süren bu sürece damgasını vurmuştur. ABD’nin başını çektiği kapitalist-liberal Batı bloğu ile Sovyet Rusya’nın, faşizm, nasyonal sosyalizm ve militarizme karşı savaş boyunca yürüttüğü zoraki işbirliğinin artık son bulmasıyla birlikte aralarındaki güç mücadelesi gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. İnsan haklarına ilişkin ideolojik çekişmeler ve güç mücadelesi Evrensel Bildirge’nin taslak metninin yazılması ve yayınlanması sürecine de damgasını vurmuştur. Özellikle de “Soğuk Savaş”ın hız kazandığı 1948 yılının ikinci yarısından itibaren bu çekişme çok daha açık bir tarzda gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte Kuzey Atlantik ülkelerinin başını çektiği liberal-kapitalist Batı bloğu genellikle klasik ya da negatif haklar olarak adlandırılan hak ve özgürlükleri sahici insan hakları olarak değerlendirirken, başını Sovyet Rusya’nın çektiği Doğu Bloğu ülkeleri ya da komünist blok ise, barınma, eğitim, tıbbî bakım, çalışma, boş zaman ve ücretli izin gibi sosyal ya da pozitif hakları ön plana çıkarmıştır. Sovyetler Birliği ile Kuzey Atlantik ülkeleri arasındaki bir diğer çekişme konusu düşünce ve ifade özgürlüklerinin sınırlandırılması konusunda yaşanmıştır. Komünist blok özellikle İkinci

Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında yaşanan kötü deneyimler nedeniyle Nazilerin ve faşistlerin ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerinin sınırlandırılması yönünde yoğun girişimlerde bulunmuştur. Gene bu bağlamda ayrımcılık yasağı savunusu ve nefret söylemi karşıtı tutum da Sovyetler Birliği'nin bu süreçte hassasiyet gösterdiği hususlar olarak dikkat çeker. SSCB, ayrıca koloni halklarının haklarının bildirmede münhasıran vurgulanmasında ve bildirgenin cinsiyetçi dilden arındırılmasında da önemli roller oynamıştır. Bu çalışmada, Bolşevik Devrimi ve Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilanına kadar geçen süreçte SSCB'nin İkinci Dünya Savaşı yılları ve Evrensel Bildirge'nin taslak metninin yazımı sürecindeki insan hakları yaklaşımı ve özellikle de bildirgenin şekillenmesine etkisi serimlenmeye çalışılmıştır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

“Potemkin Zırhlısı Ayaklanması Olayı”nın 1917 Bolşevik Devrimi Üzerindeki Etkileri

Arş. Gör. Dilara Mehmetoğlu
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Buket Önal
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Rusya, ufak bir knyezlikten büyük bir imparatorluğa dönüşmesine kadar geçen süre içinde ve sonrasında, ana hatları Slav kültürü tarafından belirlenen direktiflere mutlak itaat eden bir toplum yapısına ve bu yapının en tepesinde, sınırsız güce sahip liderin varlığına sahne olmuştur. Zaman içinde, doğal olarak koşullar değişmiş ve değişen koşullara bağlı olarak, ülkenin siyasal rejiminde farklılıklar ortaya çıkmış ancak iktidarı elinde tutan güç değişmeden kalmayı başarmıştır. Çarlık döneminde de Çar ülke yönetiminde daima mutlak söz sahibi olmuştur. Fakat zaman içerisinde halka verilen sözlerin tutulmaması, yaşam koşullarının giderek zorlaşması ve fakirlik Çar'a olan güven ve sadakatı sarsmış ve bu durum sorgulanır hale gelmiştir. 1904 Şubatında Japonya ile girişilen savaş ve bu savaşta uğranılan yenilgiler, uzun bir süreden beri ülke genelinde devam eden devrim hareketlerine de hız vermiştir. Bunun somut gelişmeleri 1905'de görölmeye başlanmıştı bile.

Çar'ın kutsallığını ortadan kaldıran en önemli olaylardan biri de tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen olaydır. 22 Ocak 1905 günü, Papaz Georgi Gapon'un önderliğinde iki yüz bine yakın işçinin aileleri ile birlikte dileklerini Çara doğrudan bildirmek üzere St. Petersburg'daki Kış Sarayı'na yürümleri ve savunmasız bu topluluğun üzerine ateş açılması Rusya'da özgürlükten yana olan herkesi bir araya getirmiş ve bütün Rusya'yı kaplayan genel bir grev başlamıştır. 1905 Devrimi,

Rusya İmparatorluğu çapında geniş yankı bulan kitlesel siyasi eyleme dönüşmüştür. Eylemler doğrudan hükümeti hedef almış, terörist saldırılar, işçi grevleri, köylü ayaklanmaları ve askeri isyanlar şeklinde gelişmiştir. Olaylar sonucunda Anayasal Monarşiye geçiş yapılmış ve Çarlık Duma'sı kurulmuş, çok partili seçimler yapılmıştır. 30 Ekim 1905 tarihinde hükümet tarafından da bir manifesto "Ekim Manifestosu" yayınlanmıştır. Bu Manifesto ile Çar, Rus halkına şu sözleri vermiştir:

- 1) Temel kişi hak ve özgürlükleri- kişi dokunulmazlığı, düşünce, konuşma ve örgütlenme özgürlüğü- güvence altına alınacak;
- 2) Demokratik oy verme hakkı getirilecek;
- 3) Duma'nın onayı alınmadan hiçbir kanun çıkarılmayacak.

1905'teki bu gelişmeler olurken Potemkin zırhlısında da tarihi etkileyecek bir dizi olay gerçekleşiyordu. Daha sonraları, 1917 Devrimi'nin kostümlü provası olarak görülecek olan 1905 Rus Devrimi'nin kayda değer olaylarından birisi de, Prens Potemkin Zırhlısı'ndaki isyandır. Potemkin isyanı, Rusya'da Çarlığın devrilmesine yönelik askeri isyanlar içinde, en tanınmış olanıdır. "Potemkin Zırhlısı 1905 Haziranında Odesa açıklarında demirliydi ve Odesa'da da genel bir grev vardı. Gemideki erlere bayat erzakların yedirilmesi olayı ateşleyen bir kıvılcım oldu. Çarlık subaylarının gemi mürettebatı üzerindeki baskıları ve gemideki yaşam koşullarının giderek bozulmasıyla 27 Haziran 1905'te Potemkin Zırhlısı'nda bir isyan başladı. Bu isyan, 12 yıl sonra gelecek Ekim Devrimi'nin de habercisiydi. Potemkin Zırhlısı'ndaki isyan, Çarlık ordu ve donanmaları arasında başlayan ilk devrimci isyandı. Daha sonra isyanı bastırmak üzere gönderilen savaş gemilerindeki denizciler de isyancıların üzerine ateş açmayı reddedince Potemkin Zırhlısı isyanı daha da güçlendi. Devrime giden süreçte daha sonra büyük bir adım olarak görülecek olan Potemkin zırhlısında yaşananlar, emir komuta zincirinin itaatkâr askerler tarafından nasıl kırıldığının en çarpıcı örneklerindedir. Açlık, uzun süren savaşlar ve

insanlık dışı çalışma koşullarının yarattığı dayanılmaz ortamda meydana gelen bu ilk adım Ekim Devriminin ilk adımı olarak tarihe geçecektir. Rus Devriminin belki de pratiksel temellerinin küçük bir provası olan Potemkin Zırhlısı isyanı, üzerinden geçen onlarca yıla rağmen tarihteki yerini ve devrimcilerin hatıralarındaki izini sürdürmeye devam etmektedir.

Devrimcilerin 1905 Devrimi ve “Potemkin Zırhlısı İsyanı Olayı”ndan çıkardıkları en önemli derslerden biri, orduyu da sürecin içine katmaları, kendi yanlarına almaları gerektiği idi. Nitekim 1917 Devrimi belki de, birçok faktörün yanı sıra, ordunun devrimcilerin yanında yer almasından dolayı çok daha başarılı olmuştur.

Bu olayların gölgesinde Rusya 1917 yılına ağır problemlerle başlamıştı. Uzayıp giden I. Dünya Savaşı’nın ülke ekonomisine verdiği zararlar hayatın her bir alanında açıkça görülüyor, halkın Çarlığa karşı aldığı tavrı isyan kıvılcımına çevirmeye çalışan devrimci gruplar durmadan propaganda yürütüyorlardı. Ülkenin her tarafını grev dalgası bürümüşü. Sokaklara dökülen yüz binler savaşın derhal durmasını talep ederken ne Çar Nikolay, ne de hükümet yetkilileri artan huzursuzluğa çare arıyordu. Aslında Rusya’nın o dönemde içinde bulunduğu duruma bakıldığında, bütün şartların adeta Bolşeviklerin lehine olduğu, bu nedenle de Ekim Devrimi’nin Lenin’in bile tahmin etmediği bir hızla gelişip gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bolşevik Devrimi ülke ekonomisinin, sosyal hayatın ve askeri sistemin çökmesine rağmen, Çar ve taraftarlarının ısrarla I. Dünya Savaşı’nı sürdürmesi sonucu meydana geldiği tüm tarihçiler tarafından kabul edilen bir gerçektir.

Böylece fitilini 1905 Devrimi’nin ateşlediği, Monarşiye, Çar’a, otoriteye karşı ordu içerisinde ilk isyan olan “Potemkin Zırhlısı Ayaklanması” ile daha da güçlenen devrimci isyanlar Rusya’yı hem kendi kaderini kökünden değiştiren hem de tüm dünyada büyük bir etkisi olan 1917 Bolşevik Devrimi’ni gerçekleştirmeye itmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Devrim Sürecinde Bolşevik Söylemlerinin Doğu Avrupa Cepesindeki Yansımaları

Yrd. Doç. Dr. Volkan Marttin
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Üç boyutlu olan bu çalışmanın birinci boyutunu söylemin doğası oluşturmaktadır. Kalıplaşmış söz, ifade, bildiri ve tez olarak tanımlanan söylemin sarmal bir yapı içinde çözülmeyi bekleyen bir görüntüsü vardır. Söylem tek başına çözümlenemez. Söylemi anlamlandıran ve ona süreklilik kazandıran söylemin üreticisidir. Bu bakımdan söylemin kavramlar içeren işlevsel bir döngüye ait olduğu söylenebilir. İşaret edilen işlevsel döngüde ideoloji, dil, söylem, propaganda, algı ve anlam kavramları birbiri ardı sıra dizilidir. Sözü edilen dizilime göre ideolojinin kullandığı dil söylemleri ortaya çıkarırken söylem propaganda ile algıya dönüşmekte ve algı anlam kazanarak ideolojiyi güçlendirmektedir. İdeoloji sözcüğünün ilk kullanımı günümüzden iki asır önceye kadar götürülebilir. Ancak ideolojinin siyasal söylemlerle ilişkilendirilmesi bir asır öncedir. Marx'ın üzerinde durduğu bu husus, Lenin tarafından ayrıntılı olarak işlenmiştir. İdeolojinin tıpkı dil gibi toplumsal olmaktan ziyade bireysel olması, kullanılan dili biçimlendirerek propagandayı desteklemesi ideoloji ile söylemi birbirine bağlı hale getirmektedir. Elbette bu aşamalar matematiksel bir kesinlik taşımamaktadır. Lakin ideoloji ifade edilen kanallarla söyleme bağlanır. İdeolojiyle olan ilişkisi doğrultusunda söylem, gizli ve belirsiz baskı unsurları taşır. Marx tarafından eleştirilen bu durum, Lenin'in çalışmalarıyla Bolşevik hareketi lehine dönüştürülmüştür. Söylemin dışlama ve yasaklar üretme mekanizması, 1917 yılında Rusya'da ötekileştirme ve tabulaştırma

örnekleriyle devrimin bir parçası olmuştur. Devrimin hazırlık ve aksiyon dönemlerinde uygulanan propaganda kurallarıyla bu mekanizmaya işlerlik kazandırılmıştır. Basitleştirme, düşmanı teke düşürme, kısa ama güzel ifadelerle anlatma, sıkça tekrar etme, sevileni kullanma, sosyal psikolojiden yararlanma olarak sıralanabilecek olan propaganda kuralları, Bolşevik hareketinde öne çıkmaktadır. Propaganda sayesinde yaygınlaşan ideoloji ve söylem, açık veya gizli olarak algı ve anlamı biçimlendirmektedir. Bolşevik Devrimi'nin gelişim evreleri göz önünde tutulduğunda ideoloji, dil, söylem, propaganda, algı, anlam unsurlarıyla vurgulanan işlevsel döngüye uyumu dikkat çekmektedir.

Çalışmanın ikinci boyutu ideolojik altyapı ve söylem ilişkisidir. Bolşevik hareketini başarıya ulaştıran hiç şüphesiz, devrimin öğretisini ve programını gündeme taşıyan ve ne isteğini bilen Lenin'dir. Başta Hegel olmak üzere yoğun olarak Marx ve Engels'ten yaptığı alıntılarla Bolşevik ideolojisini bir din öğretisi haline dönüştüren Lenin, memnuniyetsiz halka umut aşılamış ve halkın sınıf bilincine ulaşması gerektiğini sıkça vurgulamıştır. Devrimin teorik yanı güçlü liderlik, ajitasyon ve sosyal reform vaadiyle desteklenmiştir. Rus-Japon savaşı gibi Çarlık Rusya'sının başından geçen her olay, Lenin'in elini güçlendirmiştir. Ajitasyonlarla halk ayaklanmaları on yılı aşkın bir sürede örgütlü siyasi eylemlere dönüşmüştür. Çar yönetiminin kötülüğü sıkça dile getirilmiştir. Bolşevikler Çar'ın her hatasından yararlanmışlardır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde işçiler gibi büyük halk kitlelerinin üzerinde Bolşeviklerin etkisinin artmasının sebebi Çar'ın Batı tarzı reformlar gerçekleştirmek yerine yönetimini anayasal monarşiye dönüştürme yolunda attığı yanlış adımlar olmuştur. Bolşevik hareketinin de belirsizlikler ve çelişkiler barındırmadığını söylemek için oldukça iyimser olmak gerekir. Birinci Dünya Savaşı'nın başında Engels'in 1890'lı yıllarda dikkat çektiği durum yaşanmıştır. Sosyalist partiler vatanlarının ve milletlerinin tehlikede olduğunu öne sürerek savaşı ve hükümetlerini destekleme kararı almışlardır. Lenin ise savaş sırasında toplanan kongrelerde savaşı tüm askerleri isyana teşvik

ederek, bu emperyalist savaşın devrime ortam hazırlayan iç savaşa dönüşmesi gerektiğine dair konuşmalar yapmıştır. Lenin, Birinci Dünya Savaşı'nın sömürge toprağı elde etmek ve sömürge pazarını genişletmek için yapıldığını ifade ederek dünyadaki hiçbir halkın böyle bir savaşı desteklemesine imkân olmadığını söylemekteydi. Bu nedenle emperyalist savaşın proletaryanın burjuvaziye karşı girişeceği iç savaşa dönüştürülmesi için iletişim ve haberleşme kanalları etkin olarak kullanılması ve iç savaş beklentisi “günün görevi” şeklinde sloganlaştırılmıyordu. Böylece yeniden üretilen ideoloji, edimsel sözcüklerle veya benzeri emir bildiren, istek belirten, retorik sorular içeren sözler söylem haline getirilmeliydi. Özgün olmayan Bolşevik söylemleri, basılan afiş ve broşürlerle yapılan propagandayla yayılmış; enternasyonal kitleler proletarya sloganları altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Emperyalizme karşı savaşın başarıya ulaşması için savaş ortamından yararlanarak ezilenlerin donanımlı, eğitimli ve disiplinli hale getirilmeliydi. Lenin'e göre kentlerde ve kırsalda oluşturulacak müfrezelerin yanı sıra geniş ve etkili propagandayla halk kitlelerinin silahlanmasının sağlanması, verilecek askeri eğitimle baskıcı rejime karşı konulması mümkündür. Böylece devrimci ordunun otokraziyle mücadelesinde ona destek olacak halk kitlelerinin askeri yönetimi gerçekleştirilmiş olacaktır. Askeri yönetim, politik yönetimle eşgüdümlü hale getirilecekti. Yeni yaşam, parlak gelecek, iyi yönetim olarak öne sürülen demokrasi vurgusu, halkın Bolşeviklik yanında yer alması için söylemlere yansıtılmıştı. Sadece işçilerin değil köylülerin de devrim sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan Rusya gerçeğı karşısında Lenin, köylüye toprak verme vaadinde bulunmuştur. Aynı süreçte büyük kitleleri harekete getirerek sürükleyebilmek için geleneksel ve önemli dini/kültürel motifler yeniden işlenmiştir. Örneğin, Bolşevikliğe erişen kitleler, adeta geçmiş günahlarından arınarak parlak bir gelecek için karanlıkla mücadele eden mucizevi topluluklardı. Zira aydınlık ve karanlık gibi keskin bir ayrımla sosyalist ideoloji ve burjuvazi ayrılmaktaydı. “Barış, Ekmek, Toprak!” sloganında görüldüğü gibi işçi ve köylüden sonra üçüncü unsur askerlerdi. Askerlerin devrime

katılması için dini ve milli temalar kullanılmıştır. Kilise ve milliyetçi hareketler bu nedenle devrimin ilk evrelerinde yadsınmamıştır. Devrimin her aşamasında toplumun sahip olduğu kültür ve siyasi alt katmanlar, tekrar tekrar anlamlandırılan söylemlere yansımıştır. Hatta kırmızı bayraklar, orak-çekiç şeklinde sembolleşmiştir. Bolşevik söylemleri ve düşünceleri beklentinin dışına çıkmış ve özgünlük kazanarak başarıya ulaşmıştır. Bolşevikler, ezberleri bozarak üç temel noktada (demokratik cumhuriyet, toprak dağıtımı, sekiz saatlik işgünü talebi) sloganlaştırdıkları fikirler, “Barış, Ekmek, Toprak!” şeklinde formülize edilerek geniş halk kitlelerini etkilemiştir.

Çalışmanın üçüncü boyutunu söylemlerin cepheye yansımaları oluşturmaktadır. Lenin’e göre Birinci Dünya Savaşı, ulusları köleleştirmek için yapılmaktaydı. Eğer öyle olmasa Belçika’ya yardım görüntüsünün arkasındaki siyasi ve askeri bakımlarda emperyalist istekler bulunmazdı. Her savaşan devletin sömürge toprakları elde etme, sömürgelerini genişletme ve sömürge pazarını yaygınlaştırma gayreti bu manada dikkat çekicidir. Savaşın halklar için mi yoksa ülkeler için mi yapıldığı sorusu Birinci Dünya Savaşı boyunca tartışılmıştır. Bu tartışmaya Marx’tan yaptığı alıntıyla müdahil olan Lenin, halkların kendi kaderlerini tayin esasını desteklemiştir. Sosyalistler halkların birbiri arasındaki savaşa barbarlık ve gaddarlık olarak kabul etmişlerdir. Ancak Lenin, hâlihazırdaki savaşın bir ilerici hamleye ortam hazırladığını vurgulamaktaydı. Zira kaybedilmiş bir savaşın yol açacağı tükenmişlik ve sefalet Bolşevikleri başarıya götürebilirdi. Bu nedenle söylemlerde sıkça asıl amacı sömürgecilerce gizlenen bu “haksız ve yağmacı” savaşa bir son verilmeliydi. Halklar, “sahipleri” tarafından ulusal ideoloji veya vatan savunması gibi laflarla kandırılmaktaydı. Lenin, kandırılmış kitleleri, sermaye ile emperyalist savaş arasındaki bağa dikkatlerini çekmeye, onları özgürleştirmeye çalışıyordu. Bütün ülkelerdeki ezilenlerin kurtarılması için Rusya’da tutuşan devrim meşalesi diğer ülkelere taşınmalıydı. Bunun için emperyalist savaş siperlerde gerçekleştirilecek “kardeşleşme”lerle bitirilebilirdi. Bu sayede, “ilhaksız,

demokratik bir barış” mümkündü. Söylemler ve girişilen çalışmalarla Rus cephelerinde savaşın seyri değişmiştir. Özellikle Galiçya cephesindeki Türk birlikleri Rus askerlerindeki savaşıma isteksizliğine şahit olmuşlardır. Osmanlı arşiv kayıtlarına yansıyan bu durumun, Şubat 1917’den çok önce gözlemlenmiş olması, devrim süreci açısından ilginçtir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Chto Takoe Sovietskaya Diaspora? Is There a Living and Ideologically Sovieticized “Soviet Diaspora”?

Doç. Dr. Utku Yapıcı

Adnan Menderes Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

The dissolution of the Soviet Union brought about radical social, economic, and political changes in Eurasia. Not surprisingly, the reasons and overall affects of the unanticipated collapse have attracted enormous scholarly attention within a multiplicity of academic disciplines. One of the most obvious results of the dissolution took place in the identity sphere: with the collapse of the state, the category of the Soviet People [*Sovietskiy Narod (Советский Народ)*] was officially buried, but not dead. By December 1991, the Soviet Union ceased to exist, however the use of the terms “the Soviet People” and (by extension) “the Soviet Diaspora” have continued in several contexts.

Throughout its history, the term “Soviet diaspora” has been used to describe different groups of people in different contexts and the use of the term “Soviet diaspora” has always been controversial. During Soviet times, the term was primarily used by non-Soviet host states’ titular nationalities as an umbrella term to label the Soviet migrants living in their own homelands. This means, the use of the term in this context was not a reflection of a self-identification. Secondly, in other circumstances, the term “(internal) Soviet diaspora” was used to define the non-Russian

* It means “what is the Soviet diaspora?” in Russian.

migrants living in all parts of the USSR outside of their home republics. This use also lacked any implication of a self-identification and sometimes implied pejorative/ingrained prejudices of titular nationalists towards the Soviet ideology. Thirdly, the term was used by titular nationalities of the home union republics to describe their compatriots living in the USSR outside of their own republics. This use also lacked any form of self-identification, because the members of the titular nationalities of their homeland states, not the diaspora members themselves described them as “Soviet diaspora”. Lastly, Soviet official attempts for the construction of Soviet protonationality and/or Soviet ideological affinities paved the way for the creation of a tiny but self-identified Soviet diaspora abroad.

After the collapse of the Soviet Union, some scholars tried to broaden the scope of the term to imply all the former Soviet citizens of different ethnicities living in different parts of the world, thus blurred its categorical differences with - for instance - Russian diasporic identity. On the other hand, starting from the *glasnost* period, newly emerged self-identification tendencies questioned the ontology of a unified Soviet diasporic identity and tried to recategorize and disintegrate it mostly throughout ethnic and religious lines. Interestingly, the terms Soviet and/or post-Soviet diaspora were also used to denote the immigrants from the USSR to their traditional homelands (for example Soviet Germans in Germany, Soviet Jews in Israel and Soviet Greeks in Greece). Simultaneously, self-identified diaspora networks of the “Soviet diaspora” emerged.

It should also be noted that, the term “Soviet Diaspora” has often been used interchangeably with the term “Russian or Russian-speaking Diaspora” by Soviet/Russian political elites since 1934. This ongoing ambiguity made the boundaries between three terms much more blurred and paved the way for the multiple usage of the term. I argue that,

multiple usage of the term “Soviet Diaspora” is mostly related to the polysemic usage of the term “Soviet”.

In this context, in this article I tried to answer those questions about the Soviet diasporic identity: How did the state-led identity construction practices of the Russian Empire and the Soviet Union affect the construction of Soviet diasporic identity? In the academic literature, the Soviet Diaspora is widely categorized as a monolithic civic identity. Is there only one Soviet Diaspora, or do some versions of the Soviet diasporic identity imply some ethnic and ethnocultural components? Is the concept of “Soviet Diaspora” a product of self-identification or is it a simple manifestation and byproduct of Soviet identity politics that worked for the glorification of Sovietness as a state identity? How do the host nations effect the construction of the Soviet diasporic identity? In the final analysis, I tried to analyze different uses of the term “Soviet Diaspora” historically and answer the question of whether there is a living and ideologically Sovieticized “Soviet Diaspora” or not.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

A Social Challenge to the Elusive “Soviet Hegemony” in the Eastern Europe: The Prague Spring

Arş. Gör. Hikmet Mengüaşlan
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Arş. Gör. Bilal Alper Torun
Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

In International Relations, hegemony has been one of the most debated concepts in both theoretical and practical ways. Depending on the perspective one holds, different conceptualizations of hegemony might emerge and; as a result various assumptions or factors are entailed in the model. In this regard, while there are diverse studies focusing on the US hegemony, for the Soviet Union the same do not hold. This gap in the literature motivated our study in the first place.

In addition to being an understudied concept, there are also problems closely related to the theoretical perspectives through which the Soviet hegemony is analyzed, for the inherent problems of the existing theoretical approaches pose a significant obstacle before the explanation and conceptualization of the issue. For the purposes of our study, the existing theoretical perspectives on hegemony are categorized as materialistic and ideational approaches depending on their assumptions upon the conceptualization of hegemony. To illustrate, materialistic conceptualizations of hegemony such as realist and neoliberal approaches presume a uni-dimensional and mechanistic relation between preponderant power and the subordinates, which is analytically limited. For they mistakably assume there is a direct causal relationship between material preponderance and hegemony. On the other hand, even though the ideational approaches such as Gramscian

approach aim to overcome this mechanistic understanding of causal relationship between material preponderance and hegemony through focusing on the consent of subordinates, they still lack a clear theorization of building of consent. In this regard, the theoretical framework of hegemony provided in our study hinges upon a social constructivist approach. It is argued that a preponderant power could be considered as a hegemon as long as it integrates the others into a social structure. This social structure includes three essential and interrelated elements: shared knowledge, material capacities and practices. Our conceptualization of hegemony could rightly be argued to have the potential to overcome the ambiguousness on how the acceptance or the consent of the others is ensured.

Another point in our model, the time period (between 1953-the end of Stalin period and 1968-the end of the Prague Spring) in which the conceptualization of “Soviet hegemony” in the Eastern Europe is analyzed can be justified that it is in that period the Soviets found enabling conditions to realize their hegemonic ambitions and to institutionalize their hegemony. Secondly, the Prague Spring, which is a watershed for the hegemonic position and ambitions of the Soviet Union, is taken as our case study. It is crucial to mention that the Prague Spring was neither the first nor the last attempt against the Soviet preponderance. Nevertheless, what distinguishes the Prague Spring from the other uprisings (the Polish and Hungarian Uprisings) could be discussed that it was neither because of daily conditions nor an anti-socialist movement. Rather, it could be argued that it aimed to transform Socialism and it was a passive resistance movement which had socio-economic basis. In this sense, since the Prague Spring, with its background and outcomes, directly challenged the principles and narrative of the Soviet leadership, it could be asserted that it had a great potential to undermine the legitimacy of Soviet hegemony in the Eastern Europe.

This study aims to find a way out of the inherent problems of the conceptualizations of hegemony depending on the theoretical assumptions in the literature and to provide a social constructivist conceptualization of hegemony with regards to Eastern Europe under Soviet rule. Therefore, the research question of this study is formulated as “Within the framework of constructivist conceptualization of hegemony, to what extent is it possible to discuss the existence of the Soviet hegemony in the Eastern Europe between the end of Stalin period and the end of the Prague Spring (1953-1968)?”

Within this framework, in this paper, the hegemony of the Soviet Union is going to be conceptualized with a specific focus on the Prague Spring, which was one of the most remarkable challenges to the perception of the Soviet Hegemony in the Eastern Europe. For this purpose, following the theoretical debate on the conceptualization of hegemony, it is going to be elaborated on the underlying causes of the elusiveness of the Soviet Hegemony. In the second part, a brief analysis of the Prague Spring is going to be provided and its impact upon the hegemonic position of the Soviet Union is going to be discussed.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi

Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Has the Relevance of Non-Aligned Movement Lost in the Post Cold-War World?

MD Mahmudur Rahman

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi

During the cold war since after the collapse of the colonial system, the Non-Aligned Movement (NAM) emerged with the independence struggles of the peoples of Africa, Asia, Latin America and other regions. After the 2nd World War, when the world has been divided into two hostile blocs led by the U.S. and the then U.S.S.R., each representing different ideologies and socio-economic, political systems, the newly independent nations thought their security and interests would mostly be served with togetherness under a common platform without being aligned with any of the blocs. The Bandung (Asian-African) conference in 1955 is considered the precursor of the creation of the NAM which is now comprised with 120 member countries. The primary objectives focused among others are the self-determination, sovereignty and territorial integrity; opposition to apartheid; non-adherence to multilateral military pacts; the struggle against imperialism, colonialism, neocolonialism, racism, foreign occupation and domination; disarmament; non-interference into the internal affairs of States; rejection of the use or threat or use of force.

After the breakdown of the USSR and the ending of the cold war it was claimed that the relevance of NAM has been lost as the most of the objectives of its establishment has been accomplished. Colonies have been freed, apartheid has been dismantled, nuclear arms reduction got

paced and above all the alliances have been disintegrated. The movement should also be dispersed because of its inefficiency of preventing crises among its member states. The USA always perceived NAM cautiously as the sign of leftward shift. The Western writers are found in doubt that NAM would not be able to use its common platform as many of the countries are now dependent on the US. The countries' ideologies are multidimensional, have no Charter, no Statute and even have no strict rule to make member states obliged to support each other in the international arena.

On the other hand, some others are of the opinion that the NAM still has its relevance because of the common interests of the Third World countries. These countries always remain under pressure to agree with the demands of the developed World on the question of opening their markets and intellectual property rights. Their technological progress is halted as the developed world imposes restrictions on the transfer of technology to them. Thus, the relative security of the people of the developed world is purchased at the price of chronic insecurity of the vast majority of the Third World population. Besides, threat of nuclear weapon always remains upon them.

This contradictory issue has been considered in this study from Critical Security perspective. Robert Cox has categorized the theories of studying world politics as Problem Solving and Critical theories. Most of the accusations against NAM found throughout the study were charged from problem solving theoretical perspectives which are 'state-centric'. This perspective's view, 'States' as the key actors and the 'War' between states is the central problem to be solved, has been criticized by the critical theorists. They exemplified that after the cold war the number of wars between states were no longer the biggest issue rather than the number of conflicts within states. Though the colonial system is over the neocolonial hegemony over the Third World countries is continuing up to now. A number of these nations are suffering from lack of education,

fragile democracy, controlled elections as well as corrupted administration. As a consequence, the citizens found them are governed by the puppet governments. While the problem solving theories justifies the preservation of the states system as the status quo, the critical theory thinks this view is applicable for the economically developed world that might ensure liberty and equality for their citizens. However, justification of states system cannot be applicable for the developing world where the state might be the biggest threat for the lives of its citizens. Tyranny over the citizens is persistent among non aligned countries like Myanmar, Syria, Egypt, Guiney, Eritrea, Libya, and North Korea while the world remains almost silent to stop these. Though the initiatives taken by NAM in this regard found not remarkable supposedly for its principle of 'non interference', this study searched out the problem is located among some of the powerful NAM members, like India, who are found to have lost their interests from the movement in the contemporary world order. The study thus recommends for a massive reorganization in the regulatory structure of NAM. A three-tier reform mechanism is suggested firstly, to transform the NAM from only a movement to a full-fledged organization having Charter that contains specific principles, objectives and a number of relevant articles; secondly, to oblige member countries to ensure democracy in all its political affairs, institute free and fair elections, improve human rights and fight against corruptions specially in public sectors; and thirdly, to encourage member countries to generate domestic prescriptions for sequentially removing the country-specific problems not becoming aligned with any of the colonial and/or neocolonial nations.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Sovyet Hükümeti'nin İlk Kadın Bakanı Aleksandra Kollontay'ın Kadın Sorunu Üzerine Devrimci Fikirleri

Arş. Gör. Yasemin Gürsoy
Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi

Sovyet hükümetinin ilk kadın bakanı olarak Devlet Yardımı Halk Komiserliği yapan aynı zamanda dünyanın ilk kadın diplomatlarından biri olan Aleksandra Mihaylovna Kollontay, siyasi kimliğinin yanı sıra kaleme aldığı eserleriyle de toplum hayatında etkili olabilmek özellikle kadınların durumunu dile getirmek ve kadın sorununa çözüm üretmek için büyük emek sarf eder. Kollontay, bu amaçla farklı türlerde eserler verir. Bu düşünceleri ve eserleriyle Marksist feminizmin ilk temsilcilerinden biri olur.

Kollontay'ın bilimsel eserlerinde ele aldığı konuları, sade ve anlaşılır bir dil kullandığı edebi eserleriyle örneklendirme yoluna gittiği ve bu yöntemle halkın her kesimine ulaşmayı amaçladığı düşünülmektedir. Çalışmamızı sınırlandırmak amacıyla iki bilimsel ve iki edebi olmak üzere toplam dört eser seçilmiş, bilimsel ve edebi eserler eşleştirilerek yazarın düşüncelerinin daha detaylı bir şekilde ortaya konulması amaçlanmıştır.

Aile ve Komünist Devlet (Семья и коммунистическое государство, 1918) bildirisinde Kollontay, ailenin yüzyıllar içinde değişiminden bahseder. Anaerkil ve ataerkil toplumların yaşayışlarını örneklendirir. Ancak kapitalizmin hızla yayılması sonucunda aile kurumunun gün geçtikçe anlamını yitirdiğine dikkat çeker. Kapitalist

düzende evi erkek tek başına geçindiremeyecek hale gelmiştir, bu nedenle kadın da çalışma hayatına katılmak, işçi sınıfına dâhil olmak zorunda kalır. Ancak işçi olması, ev işlerinden ve çocuk bakımından kurtulduğu anlamına gelmemektedir. Kadın uzun çalışma saatlerinin ardından evini temizlemek, yemek yapmak, çamaşırları yıkamak, çocukları ve eşiyile ilgilenmek zorundadır. Kollontay'a göre kapitalizm, *kadının omuzlarına onu ezen bir yük oturtmuştur*. Eserinde vermek istediği ana mesaj, komünist toplumda kadının üzerindeki tüm bu yüklerden kurtulacağıdır. İşçi aileleri, kurulacak olan kamu lokantalarında ücret ödmeden yemeklerini yiyecek, merkezi çamaşırhanelere haftada bir çamaşırlarını verip yıkanmış, ütülenmiş ve tamir edilmiş olarak teslim alacaktır. Anneler için kreşler, bakımevleri, anne ve çocuk sağlığı merkezlerinin açıldığını ve bu hizmetlerden sadece resmi nikâhlı kadınların değil tüm annelerin yararlanacağını dile getirir. Ayrıca yeni toplumda kadının erkeğe bağımlı olmadan, çalışarak yaşamının sürdüreceğine, *tek güvencesi güçlü kolları olan kadınlara çalışma hakkı verilerek fahişeliğin de önüne geçileceğine* değinir.

Kız Kardeşler (Сестры, 1927) öyküsünde de kadınların çalışma yaşamındaki sorunlarına dikkat çeker. Devrim yıllarında birbirine âşık olan çift, kocanın iyi bir yerde işe girmesi, içki ve lüks hayata eğiliminin artması ve başka kadınlarla birlikte olması nedeniyle sorunlar yaşamaya başlarlar. Bu dönemde kızları hasta olduğu için aynı evde yaşamaya devam ederler. Kızına bakacak kimsesi olmayan kadın, işini ihmal etmek zorunda kalır ve sonunda işten atılır. Bir süre sonra kızını kaybeden kadın ile kocasının ilişkilerinin kopma noktası ise erkeğin eve yeniden bir kadınla gelmesidir. Gece mutfakta karşılaşan iki kadın aslında dönem kadınlarının tüm sorunlarını dile getirirler. Üç ay önce işten atılan genç kadın, yaşlı annesine bakmak için para karşılığı erkeklerle birlikte olmak zorunda kalmıştır: *“Lise diplomam var. İyi bir öğrenim gördüm. Çok da gencim. 19 yaşındayım. Yaşamım böyle mi mahvolacak?”* Ev sahibesi, genç kadının bu sözlerini duyunca kendi çaresizliğini kavrar. Aralarında hiçbir bağ kalmayan kocası olmasa o da *sokağa düşecektir*. Her şeye

rağmen böyle bir evlilik sürdüremeyeceğini anlayıp evi terk etme kararı alan kadının akıbeti, eserin sonunda belli olmasa da kadınların yüzyıllardır süren sorununun, devrim sonrasında da değişmediğini göstermektedir.

Aile ve Komünist Devlet bildirisi ve *Kız Kardeşler* öyküsünde Kollontay'ın dikkat çekmek istediği konu kadının iş hayatına atılması ve bu katılım sırasında ise ev işleri ve çocuk bakımı gibi yüzyıllardır omuzlarına yüklenen görevlerden de gerektiğidir. Eviyle ve çocuklarıyla ilgilenmek zorunda olan kadınlar, işsizlik ve parasızlık nedeniyle ya eşine mahkûm olmakta ya da sokağa düşmektedir. Kadınların ahlâksız oldukları için değil ekonomik olarak güçsüz oldukları için fahişelik yaptıklarına, onlara sağlanacak düzenli bir iş sayesinde bu durumun ortadan kalkacağına değinir.

1913 yılında kaleme aldığı *Yeni Kadın (Новая женщина)* makalesinde birbirinden farklı birçok kadının hayatından kesitler sunarak toplumdaki yeni kadınların özelliklerini resmeder. İşçi Matilda, evsiz, göçebe işçi Tatyana, artist Magda, doktor Lansovelo gibi farklı meslek gruplarından kadınların en büyük ortak özelliği özgürlüklerini ne pahasına olursa olsun kaybetmemeleridir. Çeşitli aşk ve evlilik tecrübeleri yaşasalar da özgürlükleri kısıtlandığı an tüm duygularını bir kenara bırakıp kendi doğrularının peşinden giderler. Eskiden kadınlar *kocasının yankısı, yedeği, tamamlayıcısı olan, eş kadındır*. Ancak Kollontay artık kadınların değişmekte olduğunu vurgular, yeni kadınlar için *aşk, yalnızca bir dönem, yaşam yolu üzerinde kısa süreli bir duraktır*. Yeni kadınlar özel iç dünyaları, kişilikleri ve öncelikleriyle kendi ayakları üzerinde duran, *köleliğin paslanmış zincirlerini kırmış* özgür bireylerdir.

İşçi Arıların Aşkı (Любовь пчел трудовых, 1924) romanında da yeni kadınlara örnek olan Vasya'nın hikâyesi anlatılır. Vasya kendi ayakları üzerinde duran güçlü bir devrimcidir ve bu yönüyle etrafındaki

bütün kadınlardan ayrılmaktadır. Devrim yıllarında birbirine âşık olan Vasya ve Vladimir kısa süre içinde evlenirler. Beş yıllık evlilikleri boyunca düzenli bir hayata sahip olmayan çift, işleri nedeniyle ayrı şehirlerde yaşamaktadır. Bu süre içinde iki kere eşini ziyaret eden Vasya, her gidişinde eşinin hayatını düzene sokmaya çalışmaktadır. Eşi de onu, fikir alacağı bir dostu, sığınacağı liman olarak görmektedir. Ancak her iki seferinde de Vasya aldatıldığını öğrenir. İlk seferinde eşinin sevgisinden şüphe etmese de ikincisinde kocasındaki değişimin farkına varır. Kocasını maddi zevklere düşkün, giyimine, yediğine içtiğine fazlasıyla önem veren, dış görünüşü nedeniyle kendisini aşağılayan bir adam haline gelmiştir. Ayrıca eşinin sevgilisi Nina'ya da içten içe acımaktadır. Burjuva bir ailede dünyaya gelen Nina, kendi başına hayatını idame ettiremeyen, erkeğe muhtaç bir karakterdir. Eserin sonunda kocası ile aralarındaki bağın bir daha kurulamayacağını anlayan Vasya, hamile olmasına rağmen eşinden ayrılma ve çocuğunu tek başına büyütme kararı alır.

Aleksandra Kollontay *Yeni Kadın* makalesinde anlattığı kadın modelini *İşçi Arıların Aşkı* romanındaki Vasya aracılığıyla daha detaylı örnekendirme yoluna gider. Vasya, bir erkeğe bağımlı olmayan, aşk ve dostluk bağının bittiği anda evliliğini sonlandırabilen, kendi ayakları üzerinde duran, sürekli çalışan ve üreten yeni kadınların temsilcisidir. Kollontay'a göre yeni toplum, Vasya gibi yeni kadınlar tarafından kurulacaktır.

Kollontay'ın kadın erkek ilişkileri, kadının toplumdaki yeri ve kadın sorunları üzerine düşüncelerini incelediğimizde dönemi için çok ilerici fikirlere sahip olduğunu görmekteyiz. Kollontay'ın yarattığı yeni kadınlar, Rus klasiklerinde gördüğümüz kadın karakterlerden çok farklıdır. Ne *Yevgeni Onegin*'deki Tatyana gibi aşkıdan vazgeçip toplumun onun için belirlediği iyi eş rolüne oynamaya razı olurlar, ne de *Anna Karanina*'daki Anna gibi aşkın ve çaresizliğin pençesinden kurtulmanın tek yolu olarak intiharı görürler. Yeni kadınlar, toplumun

kalıplarını yıkarak aynı anda hem duyguları hem de mantıklarıyla hareket etmeyi öğrenirler. Ele aldığımız eserlerin yüz yıl önce yazıldığını göz önüne aldığımızda, Kollontay'ın kadınlar için hayal ettiği ve dile getirdiği haklar ve özgürlük ortamı; toplum için devrim, kadınlar için de bir umut niteliğindedir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Ulus İnşa Sürecinde Kadın Kimlikleri: Orta Asya Örneği

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül Gökalp Kutlu
Kocaeli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Uluslararası İlişkiler disiplinine feminist yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler çalışmalarına uluslaşma süreçleri ve ulus kimliklerinin oluşumunda kadınların rollerinin incelenmesi açısından önemli katkılarda bulunmuştur. Kadınlar, her devlet kurma sürecinde, rejimlerin ideolojisi ne olursa olsun, nüfusu arttıran, nesilleri yaratan ve rejimin değerlerini kuşaktan kuşağa aktaran araçlar olarak görülmektedir. Bu nedenle her devlet kurma/ uluslaşma projesi kadınlara yönelik özel politikalar benimsemekte; toplumu dönüştürücü politikalar kadınların giyimini, eğitimini ve bedenlerini hedeflemektedir. Sovyetler Birliği öncesi ve sonrası dönemlerde Orta Asya'daki kadın kimliklerinin incelenmesi ise bu konuda en güzel örneği oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından itibaren Orta Asya toplumlarını inceleyen akademik çalışmalar genellikle planlı ekonomilerden serbest piyasa ekonomisine geçişte bölge ülkelerinin karşılaştığı sorunları, yeni ulus devletlerin oluşum sürecini ve bölgenin enerji arzını ele almaktadır. Sovyetler Birliği altında yaşayan kadınların bu geçiş sürecinden ve devamındaki ulus inşa sürecinden nasıl etkilendikleri ise az sayıda araştırmanın konusu olmuştur. Oysa her devlet kurma / modernleşme / uluslaşma projesi kaçınılmaz olarak kadınların toplumsal rollerini yeniden tanımlar. Orta Asya'daki kadınların toplumsal rolleri ise hem 1917 Devrimi sonrasında devletin kimliğinin oluşturulmasında, hem de

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni oluşan bağımsız devletlerin ulus inşa sürecinde yeniden ve farklı şekillerde tanımlanmıştır.

1917 Devrimi, Orta Asya kadınlarına yeni ve daha önce benzeri görülmemiş roller benimsetmiştir; devrim sonrasının “kurtarılmış” kadınları sadece Sovyetler Birliği'nin kapitalist dünyaya kıyasla gerçekleştirmeyi hedeflediği eşitliğin bir göstergesi değil, Orta Asya'nın arkaik toplumsal yapısının değiştirilmesini, dini ve kültürel aidiyetlerin gücünü azaltmayı ve her şeyden önce kadınların iş gücüne katılmasını amaçlayan politikaların bir sonucudur. Orta Asya bölgesini modernleştirmek isteyen Bolşevikler, kadınları devrimsel değişimi sağlayacak araçlar olarak görmüşlerdir. Kadınların kamusal alana çıkması ve dolayısıyla eşit bireyler olarak iş gücüne katılabilmesini gerçekleştirmek amacıyla Bolşevik devriminin hemen sonrasında evlilikler, doğumlar ve ölümleri kayıt altına almak zorunlu hale getirilmiş, devlet kurumları tarafından işleme alınmayan evlilikler geçersiz kabul edilmiş, tüm evliliklerin uygun yaşta ve karşılıklı rıza ile gerçekleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ceza kanunu ile başlık parası, karşılıklı rızanın olmadığı evlilikler veya çok eşlilik gibi uygulamalar yasa dışı ilan edilmiş, kadınlara boşanma hakkı, miras hakkı, mahkemede tanıklık etme hakkı ve kamu hayatına katılma, oy verme hakları tanınmıştır. İlerleyen yıllarda örtünme yasaklanmış ve Orta Asya'da yaygınlaşmaya başlayan kadın dernekleri ile kadınların eğitilmesi ve Sovyet değerlerine sahip vatandaşlar olarak bilinçlendirilmeleri amaçlanmıştır. Ancak bütün bu değişiklikler Orta Asya'nın geleneksel aile yapısına bir nebze işleyebilmiş, kadınların ev içi işleri ve çocuk bakımının temel sağlayıcısı olma konumu ise değişmemiştir. Kadınların hem erkeklerle eşit şekilde iş gücüne katılımlarının beklenmesi hem de ev içindeki geleneksel iş bölümünün beraber yürümesinin getirdiği bu “ikili yük”, Stalin döneminde ekonomik/sanayi atılım yapmak isteyen devletin kadınlardan beklediği yüksek doğurganlık oranları ile iyice artmıştır. 1934'te Stalin'in ailenin sosyalist toplumun temeli olduğunu belirtmesinin ardından daha önce

özgürleştirilen kürtaj yasaklanmış, boşanma süreci zorlaştırılmış, yaklaşan Dünya Savaşı tehdidi ile erkekler silah altına alınınca iş gücünün çoğunluğu kadın ağırlıklı hale gelmiş; ama aynı zamanda nüfus arttırma politikaları da kadınların üzerinden işlediğinden 1944'ten itibaren annelere çocuk sayısına göre madalya verilmeye başlanmıştır. İlerleyen dönemlerde devletin değişen dış politikası ise yine yansımaları kadın politikalarında göstermiştir; 1960larla beraber SSCB Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdikçe, Müslüman Orta Asya'ya yönelik politikalar yumuşamış, kadınların özgürleştirilmesi politikası Orta Doğu'ya yönelik önemli bir dış politika girişimi olarak görülmeye başlanmıştır. Özgürleşmiş kadınlara vurgu yapan Seküler Orta Asya modelinin İslam ve sosyalizmi birleştiren bir sosyalist kalkınma modeli olarak özellikle Orta Doğu ülkelerine ihraç edilebileceği düşünülmüştür.

Dağılmayla birlikte ortaya çıkan bağımsız devletler ise ulusal kimliklerini inşa ederlerken yeni ulusal aidiyetler yaratmış, bir milli kimlik kaynağı olarak Çarlık ve Sovyet öncesi dönemi referans almış ve unut(tur)ulan değerlere geri dönüş bağlamında kadınların rolleri tekrar çizilmiştir. Sovyet modernleşmesi başarılı olduysa ve kadınların özgürleştirilmesi gerçekten sağlandıysa eğer, Sovyet sonrası dönemde Orta Asya'da kadınların geleneksel rollerine bu hızlı geri dönüş nasıl açıklanabilir?

Bu makale, yeni ulusal kimlikler inşa etme sürecini, basmakalıp "Sovyetler döneminin kolonileştirdiği Orta Asya toplumlarının eski yaşayışlarına özgürce geri dönüşleri" söylemi ile değil, tam tersine, yeni ideolojik hedefleri gerçekleştirmek için yine kültürel nosyonların kullanılmasının bir göstergesi olarak ele almaktadır. Sovyet sonrası dönemde piyasa ekonomisine hızla geçiş, ciddi toplumsal bölünmeleri ve eşitsizlikleri ortaya çıkarmıştır. Bu eşitsizliklerin görünürlüğüne azaltmak için "toplumun birleştirici unsuru olarak geleneklerin geri dönüşü" söylemi, yine kadınlar üzerine politikalar üretilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda bu makalede Sovyetler Birliği ve Sovyet-sonrası

dönemdeki ulus devletlerin oluşum süreçlerini Orta Asya toplumlarındaki kadınların perspektifinden ele alınmaktadır. İlk olarak 1917 Devriminin çizdiği toplumsal düzende kadınların rolleri ve bu rollerin Orta Asya’da ne kadar benimsendiği tartışılacaktır. İkinci olarak Soğuk Savaş döneminde kadınların kimliklerinin ve aidiyetlerinin uluslararası politika bağlamında devlet tarafından nasıl değiştirildiği ve yeniden tanımlandığı açıklanacaktır. Son olarak ise Orta Asya devletlerinin bağımsızlık ve ulus-inşa süreçlerinde kadınların toplumsal rollerini ne şekilde oluşturduklarına bakılacaktır. Bu bağlamda bu makale ulus inşa süreçlerini inceleyen feminist Uluslararası İlişkiler teorilerine Orta Asya örneği ile katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Ekim Devrimi ve Rus İstihbarat Kültürünün Dönüşümü

Çağatay Balcı

Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Devrimler, kendilerini hazırlayan tarihsel şartlar, sosyolojik yapı ve uluslararası konjonktürün ortak ürünleri olarak toplumların tarihlerinde çok önemli bir yere sahip olan süreçlerdir. Bu bağlamda, her devrim tipi –siyasal, teknolojik, dini v.b.- toplumsal yapı doğrudan ve somut bir etkileşim ilişkisi içindedir. Bu durum, devrim ve kültür arasındaki simbiyotik ilişkiyi de açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre devrim, içerisinde şekillendiği kültürel şartların izlerini bünyesinde taşımakla birlikte aynı zamanda kültüre kendi dinamikleri ile sirayet etmektedir. Bu noktada kültürlerin devrim süreçlerinin yapısını şekillendirdiğini, devrimlerin ise kültürel bağlamda yeni açılımlar ve yeniden üretim mekanizmalarında yeni perspektifleri beraberinde getirdiğini söylemek mümkündür.

Kültür bir çok yansıma alanı ve alt bileşenden meydana gelmektedir. Bu bileşenler, holistik perspektiften ele alındığında, kültürün karakteristiğini yansıtmaktadır. İstihbarat, söz konusu yansıma alanlarının en somut örneklem alanlarından bir tanesidir. Toplumun sahip olduğu kültürel dinamiklerin, istihbarat olgusunun yapısal ve işlevsel boyutlarında sahip olduğu role atıf yapan **istihbarat kültürü**, bu örneklemin kavramsal ifadesini ortaya koymaktadır. Farklı istihbarat metodolojileri, ekolleri ve paradigmalarının incelenme sahası olan istihbarat kültürü, bu açıdan, devrim-kültür etkileşiminin ve etkilerinin en iyi biçimde gözlemlenebileceği bir bağlam imkanı yaratmaktadır.

Esasen, neo-realizm, konstrüktivizm, antropoloji ve sosyoloji disiplinleri düzeyinde ise kültürel ekoloji ve işlevselcilik teorilerinin eklektik bir hali ve interdisipliner bir niteliğe sahip olan istihbarat kültürü, istihbarat olgusunun, mental, konseptsel, işlevsel ve metodolojik düzlemlerde toplumsal alan ve kültür ile ilişkisini referans almaktadır. Bu açıdan, İstihbarat kültürü kavramını, bir ülkede hakim olan ve istihbarat ve güvenlik faaliyetlerine yön veren istihbarat paradigması olarak tanımlamak mümkündür. İstihbarat kültürü, doğası itibariyle bir çok temel bileşene sahiptir. Kültürü oluşturan unsurların, istihbarat kültürünün oluşumuna doğrudan yansımaları söz konusudur. Bu bağlamda, istihbarat kültürünü oluşturan ve şekil veren çok çeşitli unsurları ulusal güvenlik ve siyasal rejim başlıkları altında genel bir tasnife tabi tutmak mümkündür.

İstihbarat kültürünü oluşturan 2 ana bileşenden biri olan ulusal kimlik, “Ne bilinecek? Nasıl bilinecek? Ne öngörülecek? Nasıl öngörülecek?” sorularının cevaplarını barındırmaktadır. İstihbaratın temel fonksiyonlarını ifade eden bu soruların cevapları, toplumun kültürel kodlarını oluşturan unsurlar ile şekillenmektedir. Bu bağlamda istihbarat kültürü, ulusal kimlik ve kültürden bağımsız düşünülemez bir olgudur. Ulusal kimlik ve kültür ile istihbarat kültürü arasında önemli bir etkileşim söz konusudur. Siyasal rejim tipi, istihbarat kültürünün gelişimini etkileyen 2. ana bileşendir. Siyasal rejim bu anlamda bir çerçeve niteliğine sahip olarak, ulusal kimlik parametreleri ışığında oluşan istihbarat paradigmasını işlevsel açıdan dönüştürmektedir. Farklı siyasal rejimler, farklı istihbarat paradigmalarını ve tipolojilerini ortaya çıkarmaktadırlar.

Bu bağlamda, devrimlerin istihbarat kültürünün bu iki ana bileşeni ekseninde yarattığı dönüşümler önemli bir inceleme alanını teşkil etmektedir. Devrimler, her şeyden önce, sosyo-psikolojik ve sosyo-politik değişim ve dönüşüm iklimlerinin sonuçlarıdır. Dolayısıyla, sosyo-psikolojik ve sosyo-politik bağlamlarda yaşanan değişim ve dönüşümler,

ulusal kimliği de dönüşüme uğratmakta, nihayet istihbarat kültürü de bu dönüşüm sürecinden etkilenmektedir. Diğer yandan, devrimlerin, genel olarak ayırt edici ve tanımlayıcı özelliği olarak ön plana çıkan siyasal rejim değiştiren karakterleri de bu açıdan değerlendirilebilmektedir. Devrimler sonucunda değişime uğrayan siyasal rejimler, istihbarat kültürünün ana bileşenlerinden bir tanesi olarak, istihbarat kültüründe de dönüşüm yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Genel tasnif çerçevesinde, otoriter, totaliter, hibrid ve demokratik rejimler arasında yaşanan siyasal rejim değişikliği süreçleri istihbarat anlayışının karakteristiğini yeni rejim tipi ile uyumlu olmaya mecbur kılmakta, istihbarat kültüründe bir yeniliği ortaya çıkarmaktadır.

Ekim devrimi, Rus devlet yapısı ve sosyolojisi için büyük bir dönüşümü ortaya çıkarmıştır. Ulusal kimlik unsurları ve siyasal rejim bağlamında radikal dönüşüm etkileri gösteren Ekim devrimi, Rus istihbarat kültüründe de dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Ekim Devrimi öncesinde, Rus kimliğini oluşturan öğeler Ekim Devrimi sonrasında ideolojik imgelemler ile dönüşüme uğramış ve bu durum istihbarat anlayışına; istihbaratın işlev ve hedeflerine de yansımıştır. Otoriter rejimlerde şahsa bağlı rejim yapısı mevcutken, totaliter sistemlerde tek parti ve ideoloji temel unsurlardır. Totaliter ve otoriter sistemler arasındaki istihbarat uygulamalarının farklılığı, otoriter rejimlerde hedefin şahsa bağlı rejimin korunması, totaliter rejimlerde ise devlet ile içi içe geçmiş olan partinin ve ideolojinin güvenliğini sağlama noktalarında öne çıkmaktadır. Ayrıca, otoriter rejimlerde istihbarat, ülke dışı ilgisini yalnızca rejime yönelik tehditler üzerine temellendirirken, totaliter rejimlerde, ülke dışı tehditlere (büyük ölçüde ideolojik muhalifler) odaklanmanın yanı sıra, rejimin özünü teşkil eden ideolojinin yayılması ve nüfuz alanı kazanımı da istihbaratın hedefleri arasındadır. Dolayısıyla, Ekim Devrimi ile birlikte yaşanan, otoriter siyasal rejimden totaliter siyasal rejime geçiş süreci, çarlık Rusya'sı döneminde Okhrana ve Opriçnina yapılarında kendisini gösteren, karşı-istihbarat odaklı istihbarat yapılarının, devrim süresi ve sonrasında totaliter siyasal

rejimin gereklerine ve amaçlarına uygun bir dönüşüm geçirmesini sağlamıştır. Karşı-istihbarat odaklı yaklaşım karakteristik olarak korunsa da (ÇEKA geleneği ve NKVD,GPU,KGB yapılarının özellikleri), ideolojik temellere ve niteliklere dayalı istihbarat yaklaşımlarının ortaya çıkması dönüşüm sürecinin etkilerini yansıtmaktadır.

Bu itibarla, bu çalışmada, devrim-kültür etkileşimi ve istihbarat kültürü ile ilişkisi teorik düzeyde ele alınarak, Ekim Devrimi ve Rus istihbarat kültürü özelinde tarihsel bir okuma ile bir dönüşüm profili oluşturulması hedeflenmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

Çarlık Rusya'sından Sovyetler Birliğine “Milli Sorun” ve Modern Ulus Devletler Oluşumunda Etkileri: Gürcistan Örneği

Zaida Khutsishvili
Giresun Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

Üniter bir devlet olan Çarlık Rusyasında, vilayetler İmparatorluğa bağlı olarak başkent St. Petersburg'da belirlenen yöneticiler tarafından yönetiliyordu. Çarlık rejimi kendine bağlı olan, sonradan “arka bahçesi” olarak adlandırılan bölgelerde milliyetçilik faktörünü küçümseyerek, hatta bunları bastırmaya çalışarak farklı yönetim tarzı getirmiştir. Çarlık bu bölgeleri kendine özgün idari birim olan ‘Gubernia’lara bölüp yönetmiştir, örneğin 1801 yılında Gürcistan krallıklarını ele geçirdikten sonra Gürcistan'da iki Gubernia: Tiflis ve Kutaisi Gubernia'larını kurarak tek bir Gürcistan adını kaldırmıştır. 1882 yılında ise “Gürcistan” kelimesinin kullanılmasını tamamen yasaklamıştır. Aynı yöntemi diğer Güney Kafkasya ülkelerinde de uygulamıştır. Bu girişimlerin amacı bölgedeki milletleri bastırmak ve onları milli bilinçlerinden arındırmak olmuştur. Buna yönelik dil politikaları başta olmak suretiyle din, eğitim ve farklı siyasi politikalar sürdürülmüştür. Bu durumdan rahatsız olan milliyetçi gruplar, bu politikalara karşı direnmişlerdir. Gürcistan örneğine bakılacak olursa 1832 yılında Rusya imparatorluğuna karşı başkaldırı girişimi ve sonra devam eden farklı yollardan mücadeleler es geçilmemeli. Durumdan memnun olmayan milli bilinçlerini kaybetmekten korkan gruplar Rusya içinde ve ona bağlı olan bölgelerde hareketlenmiştir. Bunun sonucunda da 1905 Devrimi gerçekleşmiştir. Bu

devrimin farklı sosyo politik nedenleri olması ile beraber belirtilen milliyetçi gruplar etkili olmuşlardır. Hareketlenmeler Rusya içinde olmakla beraber, Polonya, Finlandiya, Baltık Devletleri ve Gürcistan'a da yayılmıştır ve buralarda milliyetçi hareketler ile daha da güçlenmiştir. Halkları besleyen milliyetçi yazarlar etkili rol almışlardır halkın uyanmasında, bu yazarlara örnek olarak Polonya'da Adam Mickiewicz, Ukrayna'da Taras Shevchenko, Azerbaycan'da Hasanbey Zerdabi, Gürcistan'da ise özellikle İlia Chavchavadze vurgulanmalıdır (Çarlık rejiminde suikaste uğramış olan bir yazar ve siyasetçi) . Çar 1905 ayaklanmasını bastırmayı başarmış olsa da 1917 Ekim Devriminde başarılı olamamıştır ve yerini Bolşevikler devralmıştır. İktidara gelen Bolşevikler o zamanın gündeminde olan sorunlar ile beraber 'Milli Sorun'u da ele alarak Rus İmparatorluğu bünyesinde olup ama ayrıldıklarını ilan eden ülkeleri kendi saflarına geri çekmek için milletlere Self Determination hakkının verilmesini kendi politik prensipleri olarak ilan etmişlerdir. Halklara Self Determination tanınması konusunda Sovyetlerin baş kurucu ve fikir babası olan Lenin devrim öncesi bu konu üzerinde durmuş ve Milli Sorunu irdelemiştir. Ona göre birlik gönüllülük esasına dayanacaktı ve istedikleri zaman ayrılma hakkına sahip olabileceklerdi ki birlik kurulduktan sonra da Cumhuriyetlerin anayasalarında bu belirtilmiştir. Lenin bu durumu evlilik konusuna benzeterek "kadınların eşlerinden boşanma hakkının olması onları eşlerini terk etmeye teşvik etmiyor" demiştir. 1917 yılında "Rusya Halkların Hakları Konusunda Deklarasyon" kabul edilmiştir, bu deklarasyon Milli Politikanın prensipleri olarak: eşitlik ve egemenliği belirlemiştir. Bu durum kurulmakta olan Sovyetler Birliği yönetimine güçlü sistem kurması için zaman tanımıştır. 1918-1921 İç Savaşı sırasında Rus İmparatorluğu hakimiyeti altında var olan bazı bölgeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Gürcistan'da 26 Mayıs 1918 yılında Noe Jordania başkanlığında demokratik hükümet kurulmuştur fakat bağımsızlık çok uzun sürmemiştir 1921 yılın Şubat ayında Kızıl Ordu Gürcistan'ı işgal etmiştir, demokratik hükümet ülkeyi ter etmek zorunda kalmıştır ve tekrardan bağımsızlığını kaybeden Gürcistan Sovyet

Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine dahil olmuştur. 1918 yılında Brest–Litovsk Antlaşması ile I Dünya Harbinden çekilen Rusya kendini toparlamaya başlamıştır ve o zaman bağımsızlıklarını ilan etmiş ülkeleri zorla kendine bağlamıştır. 1922 yılında ise eşit halklar ve Cumhuriyetler birliği olarak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur.

Sovyetler Birliği Çarlık Rusya'sından farklı olarak Üniter değil Federal yönetim şeklini benimsemiştir. Cumhuriyetler merkeze bağlı ama kendi içlerinde kendi yönetimlerine sahip olmuşlardır. Kendi merkezi komiteleri ve halk komiserliklerine sahiplerdi. Dikkat etmek gereken husus bu Cumhuriyetlerin devlet için gerek olan sembollere sahip olmalarıdır. Sovyet zamanında üniversiteler açılmıştır, bütün Cumhuriyetlerde kendi dillerinde eğitim araştırma olanakları sağlanmıştır. Ülkelere kendi kültürlerini yaşama fırsatları sunulmuştur, ağır sansür olmasına rağmen o dönemde önemli eserler ortaya çıkmıştır farklı dillerde. Daha önce alfabeye sahip olmayan halklar için alfabe oluşturulmuştur. Ülkeler kendi Anayasalarını kabul etmişlerdir. Meclisleri, polisleri, bayrakları ve armaları olmuştur, aynı zamanda kendi dillerinde resmi işlemler görme olanakları sağlanmıştır. Sovyetler yönetiminde Cumhuriyetlerden gelen ve Rus olmayan siyasetçiler de önemli yer almışlardır ve en yüksek rütbelere sahip olma olanaklarına sahip olmuşlardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler kendi bakanlıklarını oluşturmuşlar bu bakanlıklardan bazıları az olsa da bağımsız olarak ülke içinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir (Kültür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, vb.). Buna karşın Savunma Bakanlığı ve Dış İşleri Bakanlıkları tek ve sadece merkezde var olmuştur. Sovyetler Birliği ülkelerinin ortak orduya sahip olmaları dağıldıktan sonra ordu paylaşımı konusunda sıkıntı yaşatmıştır. Bunların yanı sıra Sovyetler Birliği tek partili rejim ile yönetilmiştir, ülkeler sıkı bir şekilde tek olan Komünist Partiye bağlı olmuşlardır ve başka alternatiflerin çıkmasına kesinlikle izin verilmemiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği bünyesindeki ülkeler dış politikalarında da merkez Moskova'ya bağlı olup Moskova tarafından belirlenen tek kişi tarafından yönetilmişlerdir.

Cumhuriyetlerin merkezi komiteleri Moskova'daki merkezi komiteye bağılı olmuşlardır. Tek lider olan Sovyetler Birliğı Komünist Partisi genel sekreteri 15 ülkeyi temsil etmiştir. Sovyet rejimin etkileri ülkeler bağımsızlığına kavuştuktan sonra daha belirgin hale gelmiştir.

mülkiye uluslararası ilişkiler kongresi
Ekim Devrimi'nin 100. yılı: Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş, Uluslararası Sistem
16-17 ekim 2017/Ankara

70'lerin Birikimi'nde Sovyetler Birliği ve Uluslararası Sosyalist Hareketin Bunalımı Tartışmaları

Barış Aydın

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Dünyada '68'le beraber resmi sol-sosyalist teorik-pratik repertuarda yaşanan değişimin yarattığı hareketliliğin yanı sıra bu mecranın ana arterleri Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Sovyetler Birliği (SSCB) arasındaki vekalet savaşının eskinin sol-sosyalist ilmihaline dahi rahmet okutacak çapta menfi bir hüviyete bürünmesi ve güdümlü çevre komünist partilerinin bu gelişmelere kafi tepki vermeyişi ciddi bir eleştirel Marksist üretime vesile olmuştur. '60'larda Stalinizm'in tek ülkede sosyalizm şiarını kapitalist muarızlarının gıpta edeceği çapta mükemmelleştirdiğini düşünen SSCB'nin temel çelişkiyi kendisini de bir üyesi saydığı merkez ülkelerde görmesi ve kontrolündeki çevre hareketlere tevdi ettiği anti-emperyalist olmasını kafi saydığı eylem setinin katkı yapmasını öngördüğü kapitalist merkez odaklı krizin gerçekleşmeyişi de, çevredeki teorik-pratik sorgulamanın harlanmasına katkı yapmış, sol-sosyalist gündemin ana arterlerde değil tali yollarda cereyan etmesini beraberinde getirmiştir. 27 Mayıs sonrası görece ferahlık ortamında filizlenen, 12 Mart'taki kısa devreye rağmen yetmişlerin ikinci yarısında kendisinin dahi ummadığı bir hızla kitlesellenen Türkiye sol-sosyalist hareketiyse, eskiden dünyadaki tartışmalardan azade nispi otonom bir karakterdeyken bu dönemde değişim göstermiş, merkezdeki tartışmaların anında bir distribütörlüğü vücuda getirecek çapta reaksiyona yol açtığı bir görüntü sergiler hale gelmiştir.

Türkiye’de 70’lerdeki hızlı kitleselleşmenin yol açtığı göz kamaşması ve kendi suretine meftun sol-sosyalist örgüt ve hareketlerinin içinde, cari jargonu benimseyen fakat dönemin acilciliğine pek tevessül etmeyen *70’lerin Birikimi*, SSCB sorunu, Çin-Sovyet çatışması ve uluslararası sosyalist hareket üzerine serinkanlı bir analiz çerçevesi çizme gayesinde olmuştur. Türkiye’deki sol-sosyalist hareketlenmenin en cafcıflı dönemi olan 1975-80 yılları arasında yayımlanan *70’lerin Birikimi*’ne göre, dünya ve Türkiye’deki sorunlu yönelimler sol-sosyalist düşünceyi de sakatlamış, Marksist teori-pratiğın ülke gerçekleri lehine tahribatına zemin hazırlamıştır. Çin-Sovyet çatışmasının cari Marksist anlayıştaki yapısal problemleri gölgeleyen çapta yürürlükte olması, Destalinizasyon sürecinin bir kişinin kişisel hırs ve gaddarlıklarına odaklanan bunun ötesinde sistemin özüne dair bir sorunun varlığına ilişkin bir farkındalığın zerresini ima etmeyen bir tabela değışikliğinden öte bir anlam ifade etmeyişi ve Türkiye’deki sol-sosyalist örgüt ve hareketlerin de bu kamplardan herhangi birinin temsilcisi olması nedeniyle bu tartışmalar, memleket sathında da aynı ikiliğın ve kısıtlılığın belirleyiciliğinde şekillenmiştir. Bir diğeri deyişle Türkiye sol-sosyalist hareketi “dışarıdan ‘Marksist taktik’ öğrendiğini sanırken, aslında burjuva politika anlayışına teslim olmuş yorgun bir devlet politikacılığının derslerini öğrendiğinin bilincine varamamıştır. Bu yüzden, tarihini yeterince yakından yaşayıp öğrenemediğı dünya sosyalist hareketinde olup bitenlerin özüne inmeden, duyduğı yakınlık ve uzaklıkları kendi gençliğinin rezonansına göre ayarlayarak, sosyalizm adına girişilmiş her yeni harekette kendine bir çıkış yolu, bir eylem imkânı arayan bir seyir izledi. Dünya Marksist hareketinin öğrettiğı ‘reel-politik’ etkisiyle, popülizme, cuntacılığa, sendikalizme ve daha birçok Marksizm-dışı eğilime -en soylu niyetlerle- prim vermek durumunda kalmıştır.”

Türkiye gibi köklü bir sol/sosyalist teorik-pratik gelenekten yoksun ülkelerde ise bu tartışmalar, dünyadaki odağın yerli bir şubesi olarak söz konusu odağın tavır alışlarını herhangi bir eleştirel süzgeçten

geçirmeden aynen adapte etmek biçiminde yansımıştır. Özellikle Batı Marksizmi'nin reel sosyalist deneylerin Marksist teoriyle ilişkileri ve bizzat Marksist teorinin kendisi üzerine yaptığı tartışmalara, bir devrimin arifesinde olduğu anlayışı nedeniyle pek itibar edilmemiş, bunlar daha çok kafa bulandıran, pişmiş aşa su katan küçük burjuva lakırdıları olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 60'larla beraber uluslararası sosyalist hareketteki çaplı bunalımın içine doğan Türkiye sol-sosyalist hareketinin, henüz kendi tahkimatını sağlayamadan buradaki tartışma ve ayrışmaların kucağına düşmesinin yol açtığı yalpalamaların, 70'lerin Birikimi'nin Marksizm'in asli kaynaklarına dönüş üzerinden bir tashih çabasına yönelmesinin temel nedenini teşkil ettiği iddia edilebilir.

SSCB'deki Destalinizasyon sürecinde adeta özel bir dikkat gösterilerek Stalin'in gaddarlıkları ve kişisel hırslarına odaklanan, böylelikle sistemin kendisinde bir problem görmeyen bir yaklaşım benimsenmiş; sadece gaddarlıklardan bahsetmeyen fakat sistemi hümanist temelli bir Marksizm ekseninde eleştiren Batılı Marksistlerin bu tavrı da “ne Sovyetlerde bozuk giden mekanizmaları açıklamaya yet[miş], ne de kurulması özlenen sosyalizmi felsefi tekerlemelerden arınmış, bilimsel bir somutluk içinde dile getirebil[miştir]”. “Tarih olup bittikten sonra bakılınca, tarihte belirgin bir determinizm tespit etme[nin] kolay[lığı]” dikkate alındığında Stalin vasıtasıyla dönemin sosyalist idrakinin alameti farikası haline gelen deterministik-teleolojik tarih görüşü-anlatısının cari kıldığı pratiğin de, gerçekliğin tümünü temellüğe muktedir olduğu sanısına kapılması pek de müşkül olmamıştır. Böylelikle, SSCB'nin kendi durumunu meşrulaştırmak adına teoriyi mevcut duruma uydurmaya yönelmesi ve sosyalizmi ekonomi, devlet mülkiyeti ve planlı üretime indirgeyen yaklaşımı, onu -üretim araçlarının üzerindeki özel mülkiyet hariç kapitalist ülke ve toplumlarla arasında hiçbir farklılık olmayan bir boyuta getirmiştir.

Netice itibariyle 70'lerin Birikimi, hem Stalin hem de SSCB konusunda iradî ve idarî aksaklıklara odaklanan yaklaşım tarzına da prim

vermeme gayretinde olmuş, buralardaki sorunların sosyalist teorinin temelindeki, sosyalizmi üretim araçlarının ortak mülkiyetine ve üretilenlerin adil dağıtımına indirgeyen vülger anlayışa karşı, üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi yoluyla varılacak yepyeni bir toplumsal-siyasal düzen olarak kavrayan anlayışın ihmalinden kaynaklanan yapısal bir problem olduğunu belirtmekten geri durmamıştır. Bir diğer deyişle devlet mülkiyetinde ve iktisadi üretime endeksli bir üretim etkinliğinde onun çıktısı olarak aritmetik fazlaya odaklanmak ve bunu kafi görmek, üretim faaliyetinin toplumsal sistemi yeniden üretmedeki niteliğini göz ardı etmek ve cari sınıfların nitel dönüşümünü mümkün kılacak üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi perspektifinden alabildiğine uzaklaşmak anlamına gelmektedir. Hülasa *70'lerin Birikimi* Sovyetler Birliği'nin devrim sonrasında Lenin'in çerçevesini çizdiği fakat nihayete erdirmeye ömrünün vefa etmediği teorik-pratik haritalamanın hilafına, üretici güçlerin nitel dönüşümü değil geliştirilmesine odaklı temelde birbirine benzer ekonomist yaklaşıma sahip Stalin ve Troçki'nin yanı sıra Destalinizasyon döneminde kat edilen yolu yeterli gören ve olabileceğin en iyisi olarak kendi durumunu prototip olarak sunan ve dünya çapında kendine tabi sosyalist örgütlere ulus-devlet temelli anti-emperyalist eylem repertuarını tevdi eden yaklaşımını, sosyalizmin sahih kaynağı addettiği Marksist-Leninist perspektiften özellikle ekonomizm vurgulu bir eleştirisini yapmış ve buradan memleketin sol-sosyalist cari siyasal pratiğine etki etme gayretinde olmuştur.